

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут економіки і права
Кафедра туризму і готельно-ресторанної справи

ТУРИЗМ І ГОСТИННІСТЬ В УКРАЇНІ:

СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції
(16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси)

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Навчально-науковий інститут економіки і права
Кафедра туризму і готельно-ресторанної справи

**ТУРИЗМ І ГОСТИННІСТЬ В УКРАЇНІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

*Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції*

(16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси)

Черкаси

2014

УДК 338.48:33214

ББК 65.43

Т 88

Відповідальні за випуск
Пасєка С.Р., Новикова В.І.

Т 88 **Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку** : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2014. – 412 с.

У збірнику представлені статті вчених, молодих дослідників, представників туристського бізнесу, присвячені теоретичним і прикладним питанням туризму і готельно-ресторанної справи, маркетингу та менеджменту у сфері туризму і гостинності, економічним проблемам туризму та готельно-ресторанної справи, соціально-трудовим відносинам у закладах туризму і гостинності, організації дозвілля та відпочинку туристів, інфраструктурі туризму, туристській освіті та кадровому забезпеченню туризму та готельно-ресторанної сфери, міжнародному співробітництву України в галузі туризму, рекреаційним ресурсам і розвитку туризму в регіонах України, екскурсійній діяльності, розвитку санаторно-курортної справи в Україні.

В сборнике представлены статьи учёных, молодых исследователей, представителей туристского бизнеса, посвящённые теоретическим и прикладным вопросам туризма и гостиннично-ресторанного дела, маркетингу и менеджменту в сфере туризма и гостеприимства, экономическим проблемам туризма и гостиннично-ресторанного дела, социально-трудовым отношениям в заведениях туризма и гостеприимства, организации досуга и отдыха туристов, инфраструктуре туризма, туристскому образованию и кадровому обеспечению туризма и гостиннично-ресторанной сферы, международному сотрудничеству Украины в области туризма, рекреационным ресурсам и развитию туризма в регионах Украины, экскурсионной деятельности, развитию санаторно-курортного дела в Украине.

*Рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (протокол № 2 від 16.09.2014 р.)*

© Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, 2014

ЗМІСТ

СОЖЕРЖАНИЕ

Секція 1. Туризм і готельно-ресторанна справа: теоретичні та прикладні питання	8
<i>Бейдик О.О., Топалова О.І.</i> Класифікація та нові типи адаптивного туризму	8
<i>Біль М.М.</i> Туристична активність населення в контексті зростання просторової мобільності	14
<i>Бутенко Л.Ю., Захарченко Я.І.</i> Проблеми розвитку індустрії гостинності України на сучасному етапі	19
<i>Бутенко Л.Ю., Копицяк Ю.І.</i> Фірмовий стиль готелю як спосіб максимізації продажу готельних послуг	22
<i>Галасюк К.А., Липтуга І.Л.</i> Інтернет як чинник розвитку підприємств готельного господарства	27
<i>Капліна Т.В., Столярчук В.М.</i> Перспективи підвищення якості продукції готельно-ресторанного господарства	30
<i>Кудла Н.Є.</i> Визначення агротуристичної привабливості сільських територій	35
<i>Рогова Н.В.</i> Особливості сталого розвитку туризму на засадах партнерства	42
<i>Садова У.Я.</i> Соціокультурологічні імперативи розвитку туристичної сфери України: міграційний аспект	47
<i>Патійчук В.О., Сергійчук А.Ю.</i> Основні проблеми розвитку паломницького туризму в Україні	53
<i>Смирнов І.Г.</i> Логістика круїзного туризму: теорія та практика	59
<i>Третьяков О.В.</i> Інтернет як середовище туристичної діяльності	64
Секція 2. Маркетинг і менеджмент у сфері туризму і гостинності	69
<i>Бабына И.В., Третьякова М.В.</i> Формирование и развитие туристических зон в Республике Беларусь	69
<i>Грицку В.С., Грицку-Андрієш Ю.П.</i> Організація кластеру в системі сільського зеленого туризму Чернівецької області	74
<i>Дрокина Н.И.</i> Информационно-коммуникационные технологии в управлении туристическим предприятием	79
<i>Дроботова М.В., Куценко Н.А.</i> Инновационные проекты в туризме	85
<i>Лопушенко К.І., Пасека С.Р.</i> Управління якістю в туризмі	90
<i>Радченко О.М.</i> Інновації на ринку страхування туристів України	94

<i>Сисоліна Н.П., Дяченко В.С.</i> Напрями покращення менеджменту та маркетингу в підприємствах туристичної сфери Кіровоградського регіону	99
<i>Славич О.О.</i> Формування туристичного іміджу Закарпаття	104
Секція 3. Економічні проблеми туризму та готельно-ресторанної справи	110
<i>Волчкова Г.К.</i> Соціальний капітал як чинник економічного розвитку	110
<i>Донцова А.Ю.</i> Мотивація професійного розвитку працівників та її складові	113
<i>Збаржєвецька Л.Д.</i> Інноваційна складова розвитку вітчизняних підприємств: аналіз ключових тенденцій	117
<i>Златопольська А.С.</i> Ключові тенденції розвитку трудового потенціалу в Україні	122
<i>Костащук В.І.</i> Розвиток туризму в Чернівецькій області на початку ХХІ століття	127
<i>Михайлів К.О.</i> Аналіз основних проблем економічного регулювання розвитку туристичної індустрії в Україні	132
<i>Черненко А.В.</i> Мотиваційні чинники економічного розвитку	137
Секція 4. Соціально-трудові відносини у закладах туризму і гостинності	141
<i>Гончарова Н.В.</i> Гідна праця як стратегічний орієнтир у розвитку соціально-трудова відносин	141
<i>Семикіна М.В., Беляк Т.О.</i> Корпоративна культура як соціальний ресурс розвитку людського капіталу	146
Секція 5. Організація дозвілля та відпочинку туристів	152
<i>Кулініч М.Т.</i> Складність взаємозв'язків між рекреацією та ландшафтом	152
<i>Машкова О.В.</i> Загальна характеристика закладів системи розваг Херсонської області	156
<i>Фокін С.П.</i> Проблеми забезпечення безпеки спортивних турів в Україні у сучасний період	160
<i>Чулкова Т.М.</i> Музей як культурно-мистецький центр організації дозвілля (з досвіду роботи Шевченківського національного заповідника)	164
Секція 6. Інфраструктура туризму	169
<i>Ляшук М.М.</i> Готельно-ресторанне господарство Шацько-Любомльського рекреаційного району Волинської області	169
<i>Мищенко Т.М.</i> Удосконалення транспортної системи як запорука розвитку індустрії туризму	174

<i>Новикова В.І., Івко О.С.</i> Специфіка інфраструктури гірськолижних курортів	179
<i>Олійник Я.Б.</i> Формування туристичної інфраструктури регіону	188
Секція 7. Туристська освіта та кадрове забезпечення туризму і готельно-ресторанної сфери	195
<i>Бабушко С.Р.</i> Крос-культурне навчання персоналу готельних підприємств: нові виклики часу	195
<i>Батьковець Г.А., Заяць Н.О.</i> Діагностика ефективності кадрової складової у туристичному бізнесі	200
<i>Гринькевич О.С.</i> Статистичні продукти у розвитку туристичної освіти та маркетингу туризму в Україні	204
<i>Степанець Н.П.</i> Взаємодія вищих навчальних закладів і роботодавців в професійній підготовці фахівців для сфери туризму	210
<i>Сырцев А.Н.</i> Мониторинг удовлетворенности студентов и выпускников качеством образовательных услуг как элемент внутренней системы качества ВУЗа	215
<i>Сырцев А.Н.</i> Проблемы и перспективы общественно-профессиональной аккредитации образовательных организаций в свете реализации требований закона об образовании	218
<i>Уварова Г.Ш.</i> Готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри в туризмі	222
Секція 8. Міжнародне співробітництво України в галузі туризму	228
<i>Геврасёва А.П.</i> Приоритеты национальной политики в сфере туризма и особенности их реализации в Республике Беларусь	228
<i>Кусков А.С., Сирик Н.В.</i> Правовое обеспечение кластерного развития туризма в Российской Федерации	233
<i>Леньошкіна Т.Я.</i> Презентація регіонів у міжнародних виставково-ярмаркових заходах як складова успішного розвитку туризму	238
<i>Лісовський С.А., Маруняк Є.О.</i> Розвиток туризму в контексті реалізації концепції біосферних резерватів: висновки для України	242
Секція 9. Рекреаційні ресурси та розвиток туризму в регіонах України	247
<i>Аніпко Н.П.</i> Зв'язок пам'яток архітектури з природним середовищем (на прикладі середньовічних замків та фортець Карпато-Подільського регіону України)	247
<i>Анісімович-Шевчук О.З., Безручко Л.С.</i> Перспективи розвитку соціального туризму на основі монастирських обителів України	252

Закорчевний В.О. Характеристика погоди літа 2014 р. в Черкаській області для здійснення рекреаційної діяльності	257
Кампов Н.С., Медвідь Л.І. Оцінка потенціалу розвитку туризму в Закарпатській області	264
Кілінська К.Й. Рекреаційно-туристична характеристика буферної зони об'єкту всесвітньої спадщини «Резиденції митрополитів Буковини і Далмації»	269
Кучеренко В.С. Рекреаційне використання Дніпра у межах столичного міста	274
Литвиненко Т.Є., Литвиненко Я.В. Гастрономический туризм как составляющая развития регионов Украины	279
Лопушняк Л.В. Зайнятість трудового населення у приватних садибах (на прикладі Буковинсько-Карпатського туристичного району)	285
Немець Л.М., Сегіда К.Ю., Василевська Я.В. Готельне господарство Херсонщини як складова інфраструктурних туристсько-рекреаційних ресурсів	290
Павлюк С.М. Історико-культурні ресурси – невід'ємна складова рекреаційно-туристичного природокористування (на прикладі Івано-Франківської області)	296
Паламарюк М.Ю. Аналіз природно-рекреаційних ресурсів Буковинських Карпат для розвитку гірськолижного туризму	300
Пацюк В.С. Сім індустриальних чудес Криворіжжя як ключових об'єктів промислового туризму	303
Перико І.О. Польська культурна спадщина Житомирщини як об'єкт етнічного туризму	309
Романів О.Я., Трусова Т.С., Бричка Р.П. Тенденції розвитку готельного господарства Рівненської області	314
Ситник О.І., Браславська О.В., Шикор М.М. Атрактивність природних та історико-культурних ресурсів Долинського району Івано-Франківської області	320
Ситник О.І., Слободянюк Ю.В. Можливості рекреаційного використання річки Південний Буг у межах Немирівського району	326
Смирнов І.Г. Військова логістика як туристичний ресурс: українські можливості	331
Фастовець О.О. Об'єкти природно-заповідного фонду як ресурси екотуризму Київської області	336
Чичкалюк Т.О. Аналіз стану і можливостей розвитку туризму в національних парках України	341

Секція 10. Екскурсійна діяльність: сучасний стан в Україні, професіоналізм і фахова культура, світові тенденції	348
<i>Казаков В.Л., Товстоляк Н.М.</i> Музеї промислової тематики в структурі індустріального туризму	348
<i>Костюкова О.М., Сивак О.В.</i> Літературно-меморіальні екскурсійні програми на батьківщину Т.Г. Шевченка: освітній аспект	353
Секція 11. Розвиток санаторно-курортної справи в Україні	359
<i>Андрусяк Н.С., Гузак Л.І.</i> Лікувально-рекреаційне використання мінеральних вод національного природного парку «Вижницький»	359
<i>Карпенко П.О., Федорова Д.В., Кравченко М.Ф.</i> Спра-харчування в світлі сучасних теорій харчування	364
<i>Малиновська О.Ю., Долгова К.С.</i> Сучасний стан розвитку дитячого туризму в Україні	370
<i>Нечева Н.В.</i> Стан та перспективи розвитку санаторно-курортної справи в Україні	376
<i>Новикова В.І., Пустовойт А.С.</i> Природно-лікувальні ресурси санаторно-курортного комплексу України	381
<i>Пасєка С.Р.</i> Санаторно-курортна діяльність у Черкаській області	391
<i>Смик О.С.</i> Санаторно-курортне господарство як перспективний напрямок розвитку туризму (на прикладі Карпатського регіону)	398
Відомості про авторів	404

Секція 1
Туризм і готельно-ресторанна справа:
теоретичні та прикладні питання
Секція 1
Туризм и гостинично-ресторанное дело:
теоретические и прикладные вопросы

Бейдик О.О.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,

Топалова О.І.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Мелітополь (Запорізька обл.), Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА НОВІ ТИПИ АДАПТИВНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. За даними інформаційного агентства-порталу інвалідів INVAK.INFO на 1 січня 2013 р. чисельність людей з особистими потребами в світі наближається до 1 млрд. осіб і продовжує зростати. В Україні кількість таких людей за даними Міністерства соціальної політики складає 2,8 млн. осіб (6,1% населення країни). Цей факт являє собою соціальний феномен, уникнути якого не може жодне суспільство, і кожна держава по рівню свого розвитку, пріоритетів та можливостей формує соціальну та економічну політику щодо людей з особливими потребами. Туризм може стати корисним з точки зору соціальної реабілітації інвалідів. Розробка спеціалізованих програм для занять різними типами туризму та адаптування їх до потреб людей з обмеженими можливостями є досить актуальним в світі сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень. Тема адаптивного туризму в науково-дослідній літературі розкрита доволі слабо. Останнім часом в наукових публікації українських, білоруських та російських вчених відмічений ряд публікацій, присвячених адаптивному туризму. Цей напрям розглянутий у роботах [1–3].

Метою публікації є класифікація адаптивного туризму за його типами, формами та напрямками:

Виклад основного матеріалу. У ряді слав'яномовних наукових публікації адаптивний туризм розглянуто як соціальний напрям

туристичних послуг, а більшість російських вчених вважають його методом реабілітації людей з обмеженими фізичними і психофізичними потребами та людей похилого віку. Пропонуємо розглядати адаптивний туризм як вид спортивно-оздоровчого туризму, призначений для людей з обмеженими фізичними та психофізичними можливостями, що класифікується за типами, формами та категоріями (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація адаптивного туризму

Типи	Форми	Категорії
реабілітаційного впливу: – оздоровчий – соціальний – соціально-педагогічний – соціально-психологічний – соціально-середовий – соціально-побутовий – соціально-культурний	пересування для інвалідів: – паравокинг – парамаунтинвокинг – параклімбінг – параакватик – параеріел – хендскай	споживачів турпродукту: – люди з обмеженими можливостями руху – люди з обмеженими можливостями сприйняття навколишнього середовища – інші
оздоровчого заходу: – анімалолікування – іппотерапія – апітерапія – світло терапія – фінтоцідолікування – аероіонотерапія	організації туристичних заходів: – фестиваль – змагання – зльоти – туртабір	обмеження функцій організму: – порушення психічної функції – порушення мовних функцій – порушення сенсорних функцій – порушення стато-динамічних функцій – порушення обумовлене фізичними вадами
складу групи: – інклюзивний – ексклюзивний	організованості: – організований – самодіяльний – неорганізований	людей з особливими потребами: – діти-інваліди – інваліди різних груп інвалідності – пенсіонери
супроводу: – самостійно – у супроводі	подорожей: – прогулянка – екскурсія – похід – експедиція	доступності: – загальнодоступний – доступний для певних груп – за спеціалізованою підготовкою – недоступний для певних груп

Основною метою адаптивного туризму є створення спеціальних програм для людей з особливими потребами та впровадження їх в загальний спортивно-оздоровчий туризм. У сучасних українських

виданнях адаптивний туризм часто порівнюють з реабілітаційним та рекреаційним туризмом, тоді як у розвинених країнах його виділяють як окремий самостійний вид. Всі його типи об'єднує те, що вони розраховані на людей з особливими потребами. У багатьох випадках це передбачає використання спеціального транспорту, спеціальних засобів комунікації і певної інфраструктури в клубах, секціях, туристичних центрах. Адаптивний туризм як в Україні, так і за кордоном, почав формуватися з 1970-х років. У 1990-ті роки подібні заходи були закриті у зв'язку з браком фінансування, а в наші дні адаптивний туризм відроджується вже в іншій, відносно в новій якості та спрямований на залучення людей з особливими потребами в суспільство, адаптацію в соціальному середовищі та спілкування в групах.

Виділяючи його, як пріоритетний напрям спортивно-оздоровчого туризму для спеціалізованих груп, ми керувалися такими принципами:

- доступність – в природних умовах відкриваються значні можливості для створення фізичної динамічної діяльності;
- демократичність – в реальній групі туристів завжди знайдеться місце для всіх категорій людей з відхиленнями у стані здоров'я;
- можливість проведення занять адаптивним туризмом цілорічно;
- організація походів різного рівня та напрямів: тренувальних, оздоровчих, спортивних, краєзнавчих, практичне застосування яких спрямоване на безпечну життєдіяльність людини з особливими потребами.

До категорії людей з особливими потребами відносять дітей-інвалідів, пенсіонерів та людей з обмеженими фізичними та психофізичними можливостями (інвалідів). Для створення відповідних спеціальних програм та розробки маршрутів з адаптивного туризму необхідне досконале вивчення можливостей основного замовника продукту – людини з особливими потребами. За офіційними даними МОЗ України існує розподіл на 5 категорій за нозологічними формами захворювання:

- 1) захворювання системи кровообігу;
- 2) травми, отруєння;
- 3) захворювання кістково-м'язового апарату та сполучної тканини;
- 4) розлади психіки та поведінки;
- 5) інфекції та паразитарні хвороби.

Використання даних нозологічних форм в організації заходів адаптивного туризму незручне, у зв'язку з недоречністю участі осіб з формами захворювання, які потребують ізоляції (інфекційні та паразитарні хвороби). В світовій практиці доречно робити розподіл за обмеженням функцій за такими категоріями [4]:

- порушення психічних функцій (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, інтелект, емоції, воля, свідомість, поведінка, психомоторні функції);
- порушення мовних функцій (порушення усної і письмової, вербальної та невербальної мови, порушення голосоутворення та ін.);
- порушення сенсорних функцій (зору, слуху, тактильної, температурної та інших видів відчуттів);
- порушення стато-динамічної функції (рухові функції голови, тулуба, кінцівок, статика, координації рухів);
- порушення функцій кровообігу (дихання, системи виділення, кровотворення, обміну речовин та енергії, внутрішньої секреції, імунітету);
- порушення, обумовлені фізичним юродством (деформація обличчя, голови, тулуба, кінцівок, що призводить до зовнішнього юродства та різних аномалій).

Ця класифікація є ідеальною відносно осіб з особливими потребами та суттєво спрощує роботу організаторів або інструкторів з туризму, але частіше групи туристів мають мішану структуру. Тому особливих споживачів туристичного продукту умовно поділяють на 3 узагальнені категорії: 1) люди з обмеженими можливостями руху, у тому числі «колясочники»; 2) люди з обмеженими можливостями сприйняття навколишнього середовища (сенсорна та мовленева категорії), 3) інші.

На зарубіжних інвалідних порталах Інтернету зустрічаються сучасні іншомовні назви типів адаптивного туризму з використанням іншомовних слів. Наприклад, хендскей (з англ. hand – руки, sky – сніг) – новий напрям в структурі лижного туризму, який адаптовано до потреб осіб з обмеженням руху, за умовами використання спеціалізованих приладів та параклімбінг (з англ. climbing – скелелазіння) – тип організації адаптивного скелелазіння для людей з особливими потребами. Пропонуємо розширити цей понятійний ряд такими дефініціями:

- паравокинг (з англ. walking – пішки) – напрям пішохідного туризму адаптований за спеціальними програмами до потреб інвалідів;
- парамантингокинг (з англ. mountain – гори; walking – пішки) – основний напрям в структурі адаптивного туризму з урахуванням можливостей інвалідів під час пересування в гірських місцевостях;
- параакватик (з англ. aquatic – вода) – напрям адаптивного туризму, який класифікується за водною формою пересування та включає адаптовані до потреб людей з обмеженими можливостями різновиди водного туризму (каякінг, серфінг та ін.);
- параеріел (з англ. aerial – повітря) – напрям адаптивного туризму, який включає різновиди повітряних типів туризму – планеризм, парашутизм, адаптований до можливостей людей з особливими потребами.

Основною метою адаптивного туризму є аналіз наявності реабілітаційних впливів, які поділяються на:

- оздоровчий вплив, який характеризується спеціальними заходами, що спрямовані на покращення стану здоров'я;
- соціальний вплив – зміна характеру і кола спілкування, діяльність у складі малих груп, зміна соціальної ролі;
- соціально-середовищний – оволодіння технологіями ефективного функціонування в різних середовищах існування;
- соціально-педагогічний – оволодіння новими знаннями, вміннями, навичками;
- соціально-культурний – відвідування екскурсій, конкурсів, фотовиставок спрямоване на розширення кругозору;
- соціально-психологічний – соціальна активізація, самосвідомість, трансформація світогляду;
- соціально-побутовий – діяльність, спрямована на самозабезпечення, догляд за собою і організація побуту в природних умовах.

Всі типи та напрями адаптивного туризму формуються в певні форми організації подорожей та туристських заходів. До них відносять: фестивалі, змагання, походи вихідного дня, багатоденні походи, туристські зльоти та табори. Походи вихідного дня – наймасовіший вид походів, який грає в адаптивному туризмі надзвичайно важливу роль. Саме вони найбільшою мірою відповідають цілям і завданням рухової рекреації.

Висновки. Адаптивний туризм може зайняти гідне місце в соціальних процесах нашого суспільства, об'єктивно впливати на розвиток туризму взагалі і соціального туризму зокрема. Таким чином, можна зробити такі висновки:

- 1) адаптивний туризм як особливий вид життєдіяльності позитивно впливає на особистість людини з обмеженими можливостями здоров'я;
- 2) адаптивний туризм можна використовувати в цілях медико-психологічної реабілітації людей з обмеженими можливостями;
- 3) найбільш яскраво психотерапевтичний ефект проявляється в розширенні кордонів життєвого простору інвалідів.

Останнім часом постає необхідність розглядати включення людини, як особистості з обмеженими можливостями здоров'я в соціальний простір як особистість, котра має потенційні здібності до участі в усіх аспектах життя соціуму, успішній взаємодії та партнерстві в трудовій, рекреаційній та інших видах діяльності. Досвід участі у проведенні спортивно-масових заходів різної спрямованості показав, що молоді люди з обмеженими можливостями здоров'я виступають в якості не тільки об'єктів, а й суб'єктів соціальної реабілітації. Як суб'єкти вони засвоюють соціальні норми, культурні цінності суспільства в єдності з проявом своєї активності, саморозвитку, самореалізації в суспільстві. Іншими словами, вони не тільки адаптуються до суспільства, активно беручи участь у процесі соціалізації, а й впливають на самих себе і свої життєві обставини.

1. Сигида Е.А. Адаптивный туризм – социальное направление развития туристических услуг / Е.А. Сигида. – М., 2003. – 84 с.
2. Ахметшин А.М. Туризм как нетрадиционный метод реабилитации и оздоровления инвалидов и пожилых людей в условиях рыночной экономики / А.М. Ахметшин. – Уфа : БРО ВОИ, 2000. – 92 с.
3. Пиратинский А.Е. Методы организации учебно-тренировочного процесса по скалолазанию среди спортсменов-инвалидов по зрению / А.Е. Пиратинский. – СПб., 2011. – 25 с.
4. Accessible Israel. Tour routers for the disabled // Internet-portal Flash books [Electronic resource]. – Mode of access: [http:// goisrael.com /other / flash books / all/accessiblesraelenglish/index.html#1/](http://goisrael.com/other/flashbooks/all/accessiblesraelenglish/index.html#1/)<<http://goisrael.com/other/flashbooks/all/accessibleisraelenglish/index.html>>.

ТУРИСТИЧНА АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗРОСТАННЯ ПРОСТОРОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Зростання просторової мобільності населення є однією з характерних ознак сучасного етапу розвитку людства. Особливо високий її рівень властивий для розвинених суспільств, де право вільного вибору місця праці і проживання гарантовано конституцією. До них належить і Україна (ст. 33 [2]). Підвищений рівень просторової мобільності знаходить своє відображення у різних формах зміни місця перебування людини у визначених просторово-часових координатах. Доволі часто надмірна просторова мобільність веде до активізації міграцій, у тому числі в міжнародних масштабах, та на тривалий період часу. Водночас підвищений її рівень знаходить своє відображення і в інших формах тимчасової зміни місця перебування. Серед них – туризм як звичне явище сучасного суспільства та ознака високого рівня його соціокультурного розвитку.

Актуальність цієї публікації підтверджує потреба наукового обґрунтування характеру детермінацій просторовою мобільністю рівня туристичної активності населення. Іншими словами, мобільність має балансуватись на такому рівні, щоб не призводити до надмірних соціально-демографічних втрат. Натомість сучасна людина при новій парадигмі людського розвитку потребує спроможності до зміни місця перебування. Це важливо в контексті соціокультурологічного збагачення, задоволення вторинних потреб суспільства, а також активізації інтеграційних процесів на рівні держав.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичну базу дослідження формують напрацювання щодо туристичної активності населення (М. Мальська, Х. Роглев, В. Смолій, Т. Сокол, В. Федорченко, В. Худо та ін.), а також рівня його просторової мобільності (С. Вовканич, А. Колот, Е. Лібанова, О. П'ятковська, О. Риндзак, У. Садова, Н. Тілікіна, О. Шаблій та ін.). Цілісних праць щодо впливу рівня просторової мобільності на туристичну активність населення у вітчизняній науці практично немає, що підтверджує актуальність даного дослідження. Слабо розвиненим залишається і аспект

просторової мобільності з новим смисловим навантаженням терміну «простір» (простір – це не лише місце розташування матеріальних об'єктів, але й ідея відносно території, на якій розгортаються соціальні зв'язки та взаємодії [3, с. 48]), відтак більшість досліджень тут фокусується на територіальній мобільності (робочої сили, молоді та інших соціоекономічних груп).

Мета статті. Метою публікації постає теоретико-методологічне обґрунтування характеру детермінацій просторовою мобільністю населення рівня його туристичної активності. Завданнями при цьому будуть: розвиток понятійно-термінологічного апарату з уточненням дефініцій туристичної активності та просторової мобільності; обґрунтування варіативності наслідків зростання просторової мобільності, зокрема з відображенням на збільшенні туристичних потоків різної просторової масштабності.

Виклад основного матеріалу. Дефініція туристичної активності у вітчизняній науці не має належного теоретико-методологічного забезпечення. Найчастіше її розглядають у контексті ринкових відносин та формування нових потреб людини. Пропонуємо розглядати *туристичну активність населення* як його спроможність та реальну практику подорожей з метою задоволення рекреаційних, пізнавальних, комунікаційних та інших специфічних потреб. Туристична активність населення формується під впливом багатьох факторів, а її рівень є наслідковою реакцією відносно стану ринку туристичних послуг (їх пропозиція, доступність тощо), стимулюючої туристичної політики держави, рівня доходів та структури витрат домогосподарств, системи ціннісних установок суспільства. Загальні детермінанти туристичної активності мають тісний зв'язок із соціальною активністю та просторовою мобільністю населення. Відповідно до того, що соціальна активність розглядається як явище, як стан особистості й водночас як її ставлення до різних аспектів життєдіяльності, туристична активність може розглядатись під різним кутом зору та рівнях [1, 5].

У свою чергу *просторова мобільність населення* передбачає його готовність і спроможність до зміни місця перебування у визначених просторово-часових координатах. Практично це категорія, що дозволяє певним чином виміряти рівень такої готовності з подальшим відображенням на моделях поведінки населення – із урахуванням відстані та часу. На рис. 1 представимо узагальнену

схему наслідків впливу рівня просторової мобільності населення за різними варіативними сценаріями з акцентом на зміну туристичної активності. Прояв туристичної активності спостерігається з умовним розподілом у трьох вимірах – особистісному, інституційному та інституціональному. Слід розуміти, що достатня туристична активність населення на особистісному рівні з переходом певної межі трансформується в зростання бізнесової діяльності у даній сфері. Особистий досвід подорожувань часто спонукає осіб з відповідними трудовотенційними характеристиками до їх реалізації через ведення туристичного бізнесу. Поширеність туристичної діяльності, в свою чергу, веде до зростання її вагомості для економічного розвитку країни (регіонів). Відтак на вищих рівнях достатня туристична активність серед фізичних та юридичних осіб спонукає до реалізації відповідної державної політики, трансформацій у системі цінностей суспільства, де туристична потреба займає одну з ключових позицій з підвищеною необхідністю її задоволення.

Рис. 1. Наслідкова варіативність високої просторової мобільності населення

Високий рівень туристичної активності для сучасного суспільства є ознакою його розвитку – соціально-економічного й ціннісно-ментального. Для України формується сприятливе

інституціональне середовище щодо сприйняття туризму як норми життєдіяльності в силу того, що її регіони виступають усе більш привабливими в туристичному плані (за даними ООН, у 2012 р. Україна посіла 14 місце у світі за кількістю туристів – з порівняно низьким рівнем їх витрат – лише \$ 208,7 на одну особу, коли для Польщі, наприклад, цей показник сягнув \$ 736,5 [4]). Монотонно розвивається туристичний бізнес – із зростанням у 2013 р. кількості суб'єктів туристичної діяльності до 5,7 тис. Майже на 20% у 2013 р. зросла кількість громадян України, які звертались за послугами до професійних бізнесових структур. Постійно збільшувалась кількість туристів з України – особливо в 2012 р. із зростанням практично вдвічі за останній рік. Надалі ж складна суспільна ситуація понизить дані показники, проте попередні тенденції інертно зберігатимуться ще певний час, формуючи сприятливе інституціональне середовище для туристичної активності населення. Фактично вже за нинішніх умов громадяни України схильні в структурі своїх витрат відмовлятися від інших потреб, аніж від регулярних туристичних подорожей у літній та зимовий періоди.

Таким чином, для України туристична активність населення постійно зростає – в силу соціально-економічного покращення стану домогосподарств, поступового розвитку ринку туристичних послуг, інфраструктурних об'єктів спеціального і загального призначення, формування сприятливого інституціонального середовища з посиленням потреб оздоровлення та відпочинку. Соціально-економічні ефекти високої туристичної активності є дуже важливими для сучасного суспільства, розвиток котрого базується на знаннях. Особа, яка відзначається підвищеною туристичною активністю, спроможна до самореалізації і розвитку, розширює свій світогляд з відображенням на результатах діяльності. Тобто наслідкове відображення підвищеної просторової мобільності населення на його туристичній активності в цілому є дуже позитивним. Водночас надмірні міграції як інший варіативний вияв підвищеної просторової мобільності населення є загрозливим деструктивом. Ще гірший варіант – коли туристична активність трансформується в міграційну. У даному контексті виникає явище *туристично-міграційної трансформації*, яке характерне здебільшого для осіб з високими інтелектуальними, освітньо-кваліфікаційними задатками. У цьому полягає загроза таких трансформацій для подальшого розвитку країни.

Постає необхідність наукового обґрунтування, який рівень просторової мобільності населення повинен підтримуватись, щоб його детермінації туристичної активності не трансформувались у міграції. Вважаємо, що ефективним у цьому плані буде здійснення непрямого (факторного) впливу на соціальну й економічну поведінку населення шляхом підвищення його соціально-економічної й правової захищеності, можливостей реалізації прав (відтворення, праці, розвитку, проживання в екологічно сприятливих умовах та ін.) за місцем постійного проживання, а також регулювання міграцій у сформованих мережах (рис. 1).

Висновки. Отже, сучасне суспільство в еру нових інформаційних технологій, підвищення добробуту населення вирізняється значно вищим рівнем просторової мобільності з більш стислими часовими витратами при ширших просторових масштабах. У контексті забезпечення розвитку країни важливо коригувати рівень просторової мобільності населення – з відображенням на його туристичній активності, а не з постійними міграційними втратами. Цього можна досягти шляхом постійного моніторингу ситуації в регіонах, особливо серед молоді, щодо рівня просторової мобільності населення з потребою подорожей чи різноцільової міграції. Співставлення результатів готовності та реальних обсягів туристичних і міграційних переміщень у динаміці дозволить виявити причини такої ситуації та фокусувати увагу вчених на пошуку шляхів нівелювання негативних наслідків.

1. Бехтерев В.М. Избранные труды по психологии личности / под ред. Г.С. Никифоров, Л.А. Коростылев. – В 2 т. – Т. 2 : Объективное изучение личности. – СПб. : Алетей, 1999.– 283 с.
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Міхно Н.К. Особливості формування поняття «region» у соціологічному дискурсі / Н.К. Міхно // Вчені записки Харківського гуманіт. ун-ту «Народна українська академія». – 2012. – Т. 18. – Кн. 2. – С. 47–55.
4. Найпопулярніші туристичні напрями (20.08.2013) : Rate1. Перша рейтингова система [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rate1.com.ua/ua/turizm/podorozhi/>.
5. Уйсімбаєва М. Соціальна активність особистості як чинник суспільного розвитку / Маріям Уйсімбаєва / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kspu.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1273%3A2014-05-20-06-41-09&catid=70%3A-3&Itemid=233&lang=uk.

Бутенко Л.Ю., Захарченко Я.І.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Постановка проблеми. Економічна і політична криза в країні торкнулась всіх галузей економіки, в тому числі й сфери туризму. Суттєве зменшення туристичного потоку до України та попиту на послуги підприємств індустрії гостинності негативно вплинуло на їх діяльність.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями готельного бізнесу займалися такі вчені: Роглев Х.Й., вивчав основи менеджменту в готельному бізнесі; Пуцтейло П.Р., розглядав питання економіки і організації туристично-готельного підприємництва; Скопень М.М., Гуляєв В.Г., Плотникова Н.И, займалися питаннями впровадження комп'ютерних технологій в туризмі; Кифяк В.Ф. розглядав можливості організація туристичної і готельної діяльності в Україні. Фундаментальні аспекти сучасних форм організації і роботи у ресторанному бізнесі, розвитку ресторанної справи України знайшли своє відображення у працях А.О. Аветісової, В.А. Антонової, Н.О. П'ятницької. Розгляд теоретико-методологічного та методичного інструментарію аналізу діяльності підприємств сфери послуг наведено у роботах вчених Е.М. Агабабьяна, Е.Н. Жильцова, В.В. Котилко. Прийоми маркетингу в індустрії гостинності досліджували такі науковці, як А.П. Дурович, О.Л. Леснік, В.В. Бородіна.

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі проблем розвитку підприємств індустрії гостинності України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. За даними Всесвітньої туристичної організації, щороку у світі здійснюється близько 1 млрд. подорожей, понад 52% з яких у межах країн Європи. В країнах ЄС туризм сприяє підвищенню сукупного валового внутрішнього продукту на 8%, економічному зростанню на 11%, а кількість робочих місць в туристичній індустрії становить близько 12% загальної чисельності [3].

Україна займає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпечення цінними природними та культурними ресурсами, що дає можливість потрапити країні до низки міжнародних туристичних

рейтингів як місце, де варто побувати. Загалом після «Євро-2012» відвідати Україну рекомендували в шести впливових міжнародних рейтингах, серед яких «Globe Spots», «National Geographic», «Trip Advisor» та «Lonely Planet» [1].

Так, за даними Міністерства статистики України за останні три роки в українському туризмі сформувалася позитивна тенденція зростання. В 2011 р. Україну відвідали 21,4 млн. іноземних туристів, в 2012 р. – 23 млн., а в 2013 р. – 24,6 млн. Платежі до держбюджету, за даними Міністерства доходів і зборів, від туристичної діяльності у 2012 р. склали більше 1,5 млрд. грн., що на 19,5% більше, ніж у 2011 р. У 2012 р. обсяг послуг, наданих вітчизняними туристичними операторами, збільшився на 21% порівняно з 2011 р. і склав 11,9 млрд. грн.[2].МУ зв'язку із затяжною економічно-політичною кризою початок туристичного сезону ознаменувався тотальним зниженням попиту на туристичні послуги.

Оскільки готельне та ресторанне господарство є важливими складовими туристичної індустрії України, то зменшення кількості туристів в 2014 р. зумовило низку проблем функціонування цих галузей народного господарства. Так, через політичні непорозуміння завантаженість кримських готелів впала майже на 90%. Завантаженість готелів по Україні в цілому зменшилась з 60% до 25%. Наразі завантаженість окремих готелів не досягає навіть 10%, хоча за звичайних умов цей показник сягав 50%. Найбільше в даній ситуації страждають п'ятизіркові готелі, які розраховані на туристів з високим достатком та пропонують більш дорогі послуги. Готелі категорій чотирьох та трьох зірок, що надають більш вузький спектр послуг за нижчими цінами, на сьогодні вважаються пріоритетними і завантажені майже на 55%. Більш стійкими до кризової ситуації виявилися готелі категорії дві та три зірки, що поряд з наданням якісних послуг застосовують сучасні маркетингові технології та гнучку систему оплати послуг.

Рівень інфляції на послуги готелів та ресторанів зріс на 0,9% і становить 100,9%, загалом за рік – зросте до позначки 107,7% [4]. За даними Colliers International, в середньому запитувана вартість номера «на стійці» станом на кінець березня 2014 року знизилася в порівнянні з аналогічним періодом минулого року (в євро): на 10%, в готелях категорії 5* і склала € 365, на 25%, в готелях категорії 4* – € 133, і на 20%, в готелях категорії 3* – € 77. Разом з тим в гривневому

еквіваленті заявлена вартість зросла на 130%, в готелях категорії 5* і склала 5500 грн; на 110%, в 4* – 1990 грн, і на 110%, в 3* – 1150 грн.

Стабілізації ситуації на ринку готельних послуг позитивно сприятиме підписання асоціації з Євросоюзом, що у найближчому майбутньому дасть певні преференції туристичній сфері України. Більш легкі умови просування українського турпродукту на європейському ринку і, найголовніше, здешевлення кредитів для дрібного і середнього бізнесу значно поліпшить ситуацію в готельному та ресторанному бізнесі.

Також слід зазначити, що на поживлення ринку готельних та рестораних послуг України може позитивно вплинути:

- забезпечення з боку держави безпечних та комфортних умови для приїзду та перебування туристів на території України;
- створення можливості для розвитку мотелів і малих готелів сімейного типу, що можуть стати джерелами валютних надходжень;
- впровадження гнучкої системи державного стимулювання готельної та ресторанної галузі, розробленої у нормативно-законодавчій базі;
- формування мережі спеціалізованих підприємств із вузьким спектром послуг, зорієнтованих на обслуговування певної категорії туристів;
- проведення заходів для поліпшення інвестиційного клімату і кращого розвитку малого і середнього підприємництва в сфері туризму і гостинності за рахунок пільгового кредитування;
- проведення категоризації послуг суб'єктів туристичної діяльності (засобів розміщення, ресторанів тощо), що дасть можливість чіткої структуризації ринку і сприятиме встановленню добросовісної конкуренції та поліпшенню обслуговування споживачів туристичного продукту.
- розширення мережі економічних готелів.

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити наступні **висновки**: перспективи розвитку готельного бізнесу та ресторанного бізнесу основним чинником залучення туристів в Україну є стабілізація ситуації в Україні тісно переплітаються з туристичним бізнесом. Позитивний прогноз вірогідний за умови підвищення потоків іноземного групового та індивідуального туризму. Основним чинником залучення туристів в Україну є стабілізація економічної та політичної ситуації та впровадження низки заходів, що будуть сприяти підвищенню ефективності використання потенціалу індустрії гостинності.

1. Індустрія гостинності: прогноз на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eu.com/UA/uk/Industries/Real-Estate.
2. Информационные материалы Государственного комитета статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.ukrstat.gov.ua.
3. Материалы журнала «Гостиничный и ресторанный бизнес в Украине». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.hotelbiz.com.ua.
4. Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.index.minfin.com.ua.

Бутенко Л.Ю., Копицяк Ю.І.

Черкаський Національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ФІРМОВИЙ СТИЛЬ ГОТЕЛЮ ЯК СПОСІБ МАКСИМІЛІЗАЦІЇ ПРОДАЖУ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку індустрії гостинності готельний бізнес характеризується високим рівнем конкуренції, тому досить важливим є питання щодо визначення шляхів максимілізації продажу готельних послуг.

Аналіз останніх досліджень. Серед наукових досліджень маркетингової комунікаційної політики готельних підприємств практично відсутні розробки щодо впливу фірмового стилю готелю на збільшення продажу його послуг. Загальні закономірності процесу формування фірмового стилю готелю досліджували: Дурович А.П., Лесник А.Л., Роглев Х.Й., Лойко О.Т., Котлер Ф. та ін.

Мета статті – визначити роль фірмового стилю готельного підприємства як складову маркетингової діяльності, що значною мірою впливає на збільшення продажу готельних послуг.

Вклад основного матеріалу. Готельний бізнес завжди був і залишається одним із найбільш привабливих і прибуткових видів бізнесу. Саме тому з кожним роком конкуренція на цьому сегменті ринку послуг стає все більш жорсткою, витісняючи неконкурентоспроможні готельні підприємства. Успіх і невдача в готельній індустрії цілком і повністю залежать від здатності готельного підприємства продавати свій продукт і послуги, довести до потенційного клієнта відповідну інформацію, створити певний образ, власний фірмовий стиль, а також вплинути, запам'ятатися, справити враження на споживачів і партнерів. Фірмовий стиль – найдієвіший маркетинговий інструмент, що допомагає привернути увагу до пропонованих послуг, показати їх суспільну значимість.

Для визначення можливостей впливу фірмового стилю готелю на максимізацію продажів його продуктів і послуг необхідно всебічно підходити до розгляду цього явища.

Фірмовий стиль – одне із найбільш ефективних інструментів маркетингової політики готелю. Це сукупність кольорових, графічних, словесних, друкарських, дизайнерських елементів, що забезпечують візуальну і смислову єдність товарів (послуг), її внутрішнього і зовнішнього оформлення [3].

Основні цілі формування фірмового стилю [1]:

- ідентифікація продуктів підприємства та вказівка на зв'язок з виробником;
- виділення продуктів підприємства з загальної маси аналогічних пропозицій його конкурентів;
- формування чіткої ринкової позиції підприємства і пропонованим ним продуктом.

Стиль готелю – це єдність художніх і текстових елементів (констант) у всіх рекламних розробках і засобах реклами готелю. За останнє десятиліття сформувався цілий напрямок маркетингових комунікацій – формування фірмового стилю.

Розробка фірмового стилю, до якої залучають фахівців як з самого готелю, так і ззовні, повинна вестися з урахуванням того, що:

- 1) зорове сприйняття є першим, а часом і останнім при оцінці атрибутики готелю;
- 2) кожен готель повинний мати особливий, тільки йому властивий символ. Фірмовий стиль готелю повинен чітко виділятися із загальної маси;
- 3) для створення фірмового стилю готелю необхідно обирати такі символи і кольори, які б впливали на емоційний фон споживачів, викликаючи почуття симпатії і довіри до готелю;
- 4) аксесуари фірмового стилю готелю повинні надавати уявлення про масштаби його діяльності, варто постійно якнайкраще підтримувати своєрідність готелю і його відмінність від конкурентів;
- 5) грамотно розроблений фірмовий стиль робить готель найбільш авторитетним і привабливим в очах партнерів і клієнтів;
- 6) витримані в єдиному фірмовому стилі інтер'єр і екстер'єр готелю сприятливо впливають на сприйняття та емоційну оцінку готелю, створюють позитивний образ готелю серед співробітників, а також у громадськості;

При розробці фірмового стилю готелю враховують результати маркетингових досліджень, рекомендації філологів, психологів, фахівців PR.

Розробка фірмового стилю готелю включає:

- всебічне лінгвістичне дослідження товарного знаку і товарної марки в заданих регіонах реалізації готельних послуг;
- розробка девізу;
- розробка фірмового знаку;
- розробка комбінованого поєднання констант фірмового стилю готелю;
- розробка фірмової гарнітури шрифту;
- колірне вирішення знаку, логотипу;
- об'ємно-просторові вирішення логотипу і знаку;
- графічні трансформації фірмового блоку;
- розробка фірмових форматів усіх видів видань;
- розробка фірмової системи верстки;
- розробка готельних бланків, конвертів, візитних карток, готельного бейджа (табличка, яка закріплюється до уніформи), запрошень, поздоровлень і конвертів для них;
- розробка прес-релізу;
- розробка папок для рекламних матеріалів і ділової документації;
- розробка сувенірної і рекламної продукції: листівки, плакати, буклети, наклейки, значки, написи і малюнки на ручки, годинники, запальнички, майки тощо;
- дизайнерські розробки інтер'єру номерів, офісних та робочих приміщень;
- розробка внутрішньої і зовнішньої візуальної інформації;
- дизайн костюмів і спецодягу;
- розробка упакування.

Основними цілями формування готельного стилю є [2]:

- виділення готелю із загальної маси готелів-конкурентів;
- формування чіткої ринкової позиції послуг готелю на ринку.

Станом на 2013 р. в Україні нараховується близько 3582 готелів та аналогічних засобів розміщування [4].

На український ринок вийшли також такі міжнародні бренди, як: Radisson, InterContinental, Hyatt International, Hilton, Sheraton Hotels & Resorts, Marriott International, Accor Group, Holiday Inn, Ramada Encore та ін., що свідчить про чималу зацікавленість іноземних

інвесторів та готельних операторів до київського готельного ринку [5]. Кожен з цих брендів має своє обличчя, що дозволяє їм отримувати певні конкурентні переваги.

Кожен з готелів вирізняється своїм винятковим стилем чи особливостями. Так, наприклад: Premier Palace – готель з унікальними тематичними номерами, в інтер'єрі яких прослідковуються історичні деталі. Вікна готелю Hyatt Regency виходять на визначні пам'ятки київської архітектури. Тематичні номери-люкс готелю Opera Hotel оформлені в стилі найвідоміших оперних творів світу. Готель Intercontinental визначається класичним дизайном та ультрасучасним обладнанням [6].

Національна мережа готелів Hospitality Group об'єднує 25 готелів в Україні. Reikartz Hotels & Resorts – об'єднує готелі рівня 3 і 4 зірки, які розташовані у великих містах і привабливих курортах України. Кожен готель мережі відрізняється високим рівнем комфорту і сервісу, дотримується правил відповідно до європейських стандартів обслуговування.

Винятковість готелів даної марки проявляється у:

- стандартах бренду та корпоративної культури;
- стандартах обслуговування та операційної діяльності;
- єдиній системі адаптації, навчання та розвитку співробітників;
- єдиній стандартизації процесів обслуговування гостей та системі автоматизації;
- стандартах служби ресторанного сервісу.

Все це формує власний фірмовий стиль готелів мережі Reikartz, який необхідний для формування чіткої позиції готелю на ринку послуг [8].

Ринок готельних послуг України не є статичним (рис. 1).

Специфікою готельних послуг є те, що при зменшенні попиту підприємства не можуть реалізувати свої послуги в інший час в іншому місці, і якщо вони залишилися незатребуваними, то дохід буде втрачений, оскільки послуги не можна накопичувати, зберігати. Саме через відсутність можливості зберігання послуг у готелях відбувається їх природна втрата. На відміну від виробництва, процес обслуговування обмежений у часі. В період зменшення попиту та при високих цінах на послуги неповне завантаження на підприємствах не може відшкодувати збільшення попиту у наступні дні [9].

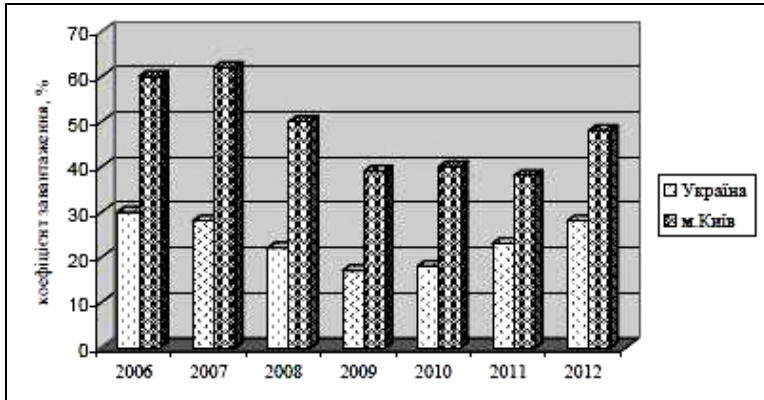

Рис. 1. Динаміка зміни коефіцієнта попиту на послуги готельних підприємств [7]

Мінливий характер попиту на послуги вимагає від виробників застосування більш активних маркетингових заходів, що сприяють максимізації продажу послуг окремого готелю.

Висновки. Підводячи підсумки слід відзначити, що фірмовий стиль готелю – запорука його успішної діяльності. Фірмовий стиль формує уявлення гостей про готель в цілому, тобто охоплює всі напрямки його діяльності, що є дуже значимим для підвищення якості готельних послуг, максимізації продажу послуг, прибутковості готелю.

1. Дурович А.П. Маркетинг готиниц и ресторанов: учеб. пособ. / А.П. Дурович. – М. : Новое знание, 2006.– 632 с.
2. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту : підруч. / Х.Й. Роглев. – К. : Кондор, 2009. – 408 с.
3. Фірмовий стиль в готельному бізнесі як елемент реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uastudent.com>.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Київське конвеншн бюро. Готелі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.kyivconvention.com>.
6. ZN.UA. Топ-100 кращих готелів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/SOCIETY>.
7. Туризм. Готельне господарство. Основні детермінанти розвитку готельного бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chtei-knteu.cv.ua>.
8. Reikartz Hospitality Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reikartz.com/ru/>.
9. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу : навч. посіб. / Л.П. Дядечко. – К. : Центр учбової літ-ри, 2007. – 224 с.

ІНТЕРНЕТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Останнім часом Інтернет займає міцні позиції у житті багатьох мешканців світу та суттєво змінює уявлення про організацію готельної та туристичної індустрії. Сьогодні вибір готелю, пошук найкращої цінової пропозиції, бронювання номера, здійснення оплати та отримання її підтвердження можна зробити, не залишаючи будинку чи офісу.

Багато років туристичну привабливість України оцінюють виключно за трьома факторами: історичними пам'ятниками, карпатськими гірськолижними курортами і чорноморськими пляжами. З плином часу з'являються нові критерії оцінки якості відпочинку для туристів. Один з таких критеріїв – бездротовий доступ до мережі Інтернет – Wi-Fi – став досить важливим фактором при виборі готелю або апартаментів для туриста [1, с. 34].

Аналіз останніх досліджень. Вплив Інтернету на розвиток туристичної діяльності розглядається в роботах вчених: Н.І. Ведмідь, О.В. Мартового, Ю.Б. Міронова, С.В. Мельниченко, М.М. Скопень, Н.Н. Шаховалова.

Метою статті є дослідження ролі Інтернету у функціонуванні готельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кожен третій турист називає наявність безкоштовного Wi-Fi в номері основним критерієм при виборі готелю. Про це говорить дослідження, яке проводив портал Hoteles.com (в опитуванні взяли участь 8,6 тис. туристів з 28 країн світу) [2, с. 77]. Як для відпочиваючих, так і для бізнес-туристів дуже важливо мати безперервний і високошвидкісний доступ до мережі Інтернет.

У готелях усього світу спостерігається стрімке зростання популярності послуги надання платного Wi-Fi. Зараз українські готелі поступово переймають досвід своїх закордонних колег, отримуючи додаткові доходи від впровадження платного Wi-Fi [2, с. 82]. Але, слід розуміти, що платний Інтернет – один з пунктів, які гості будуть

зараховувати до «мінусів» готелю. Серед готельних підприємств Одеси, що нами досліджуються, тільки у готелі «Жовтневий» доступ до Інтернету не є безкоштовним. За використання послуг світової мережі гості повинні сплатити гроші за наступними тарифами: 2 години – 20 грн., 1 доба – 40 грн., 2 доби – 75 грн., тиждень – 120 грн. Зараз, коли вартість підключення до Інтернету є не такою високою, якою була раніше (у середньому по місту – 100 грн. на місяць), та практично усюди доступ є вільним (навіть у громадських містах, парках та садочках), пропозиція додатково сплатити гроші може відштовхнути клієнтів. Сьогодні безкоштовний доступ до Інтернету – це один з головних критеріїв вибору готелю на спеціальних сайтах для бронювання. Згідно з раніше згаданим опитуванням на сайті Hoteles.com, 4% респондентів заявили, що для них найголовнішим моментом є наявність безкоштовного Wi-Fi-з'єднання в готелях, при цьому йшлося про подорожі виключно з метою відпочинку, а 66% бізнес-туристів виявили бажання бачити безкоштовним Wi-Fi в усіх готелях. Примітно, що лише 11% туристів висловили готовність сплачувати за послугу надання Інтернету під час перебування в готелі [2, с. 82]. Керівники готелів мають розуміти цю ситуацію, та намагатися забезпечити вільний доступ до Інтернет-мережі не тільки у лоббі, а також у номерах, тим більше, що вартість підключення до мережі Інтернет для готелю є не дуже високою. Наприклад, прорахуємо вартість підключення Wi-Fi для одного готелю на 250 номерів. Разова купівля обладнання становить 3000 грн. Припустимо, що для покриття всієї зони готелю на всіх поверхах необхідно встановити 10 роутерів. Кожна точка Wi-Fi коштує 200 грн. В цьому випадку підключення обладнання для готелю обійдеться в 2000 грн. Окремо доведеться сплачувати за трафік. Безлімітний пакет для однієї точки з обмеженою швидкістю (до 50 Мб/с) коштує 100 грн. Усього за місяць на Wi-Fi необхідно буде витратити 1000 грн.

У наші дні користувачами мережі Інтернет є абсолютно всі верстви населення, які використовують можливості мережі для отримання різноманітної інформації [3, с. 38]. За даними Internet World Stats [4], серед географічних регіонів світу найбільша частка населення, що активно користується Інтернетом, припадає на азіатський регіон та відповідно найменший відсоток становить населення Океанії та Австралії (рис. 1).

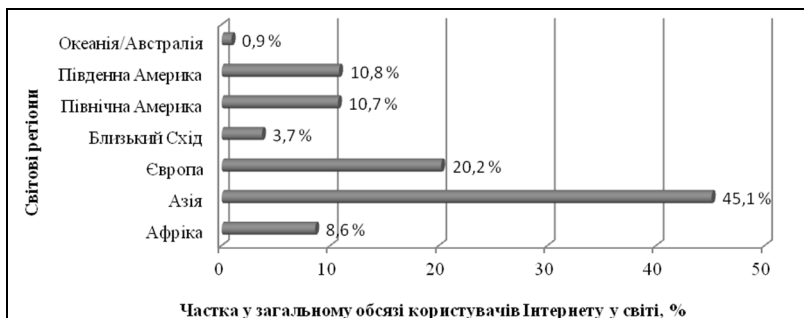

Рис. 1. Географічний розподіл активних користувачів Інтернету у світі за 2013 р.

Частка європейських користувачів у загальному світовому обсязі складає 20,2%, що ставить Європу на друге місце у рейтингу. Для того, щоб дізнатися положення України серед інших європейських держав, нами було обрано десять найкрупніших по кількості населення країн Європи, з'ясовано їх обсяг користувачів Інтернету, виявлено частку кожної окремої держави у загальноєвропейському обсязі та складено рейтинг (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинг десяти найкрупніших країн Європи за кількістю активних користувачів Інтернету (складено за [4])

Місце у рейтингу	Країна	Населення, осіб	Користувачі Інтернету		Частка у загальному обсязі користувачів Європи, %
			кількість, осіб	частка, %	
1	Російська Федерація	142 470 272	87 476 747	61,4	15,4
2	Німеччина	80 996 685	69 779 160	86,2	12,3
3	Сполучене Королівство	63 742 977	57 266 690	89,8	10,1
4	Франція	66 259 012	55 221 000	83,3	9,8
5	Туреччина	81 619 392	37 748 969	46,3	6,7
6	Італія	61 680 122	36 058 199	58,5	6,4
7	Іспанія	47 737 941	35 705 960	74,8	6,3
8	Польща	38 346 279	38 346 279	65,0	4,4
9	Україна	44 291 413	18 513 810	41,8	3,3
10	Нідерланди	16 877 351	15 857 959	94,0	2,8

З таблиці 1 бачимо, що Україна посідає 9 місце серед європейських країн – 41,8 % населення активно використовує можливості глобальної мережі. Частка держави у загальному обсязі користувачів Інтернету у Європі складає 3,3 %. Відмітимо, що Російська Федерація з часткою 15,4 % займає перше місце, Німеччина – друге (12,3%), Сполучене Королівство – третє (10,1%).

Висновки. Швидке зростання кількості користувачів у мережі Інтернет безпосередньо впливає на розвиток туристичної сфери України і світу в цілому. Туристична індустрія стає одним із секторів підприємницької діяльності, де найбільш активно застосовуються Інтернет-технології.

1. Козловский Р. Путешествуем и отдыхаем с вай-фаем / Р. Козловский // Украинский туризм. – 2013. – № 1. – С. 34–35.
2. Ошарина К. Wi-Fi в номере – must have для отеля / К. Ошарина // Академия гостеприимства. – 2013. – № 2. – С. 76–82.
3. Мельниченко С.В. Интернет-технології в діяльності туристичних підприємств / С.В. Мельниченко, К. Єсіпова // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 6. – С. 35–47.
4. Сайт Internet World Stats [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com>.

Капліна Т.В., Столярчук В.М.

Полтавський університет економіки і торгівлі,
м. Полтава, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Постановка проблеми. Сучасний світовий ринок характеризується стрімким розвитком сфери послуг. Але, вітчизняні фахівці звертають увагу на те, що в Україні ці процеси відбуваються занадто повільно. Цим і обумовлені суттєві недоліки сучасної сфери послуг: недостатня розвиненість інфраструктури, низька якість надання послуг, використання застарілих технологій та методів управління, низька кваліфікація працівників тощо [1–5].

Загальні проблеми сфери послуг України в свою чергу віддзеркалюються на галузевих. Це характерно й для готельно-ресторанного господарства [1–5]. Як наслідок низька конкурентоспроможність вітчизняних готельно-ресторанних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Значна кількість науковців і практичних діячів стурбовані низьким рівнем якості послуг готельно-ресторанних підприємств України, порівняно зі світовими стандартами [1–5]. Навіть основні послуги підприємств готельного господарства України (проживання та харчування) досить часто мають низьку якість.

При впровадженні на підприємствах нових додаткових послуг автоматично переносяться на них вже існуючі несприятливі умови виробництва (наприклад, низька кваліфікація персоналу, фізично чи морально застаріле технологічне оснащення, відсутність впровадження методів управління якістю послуг тощо). Це дає підґрунтя вважати, що подібні фактори зводять нанівець зусилля щодо інноваційної діяльності на підприємстві. Виникає необхідність у виявленні та впровадженні новацій, які б забезпечили корінні зміни процесів організації та функціонування підприємств.

Мета статті – виявлення перспектив розвитку сучасних підприємств готельно-ресторанного господарства України.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчують данні літературних джерел, туристична сфера України, в тому числі й готельно-ресторанна галузь, має значний потенціал [1, 2, 4]. Проте для його розкриття та отримання відповідних прибутків необхідно підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств. Забезпечити її можна шляхом інноваційної діяльності. При цьому слід зауважити, що впровадження лише «поліпшуючих новинок» сприяє досягненню рівня окремих лідерів. Радикальні ж інновації надають можливість їх обійти та зайняти відповідну нішу на світовому ринку. Вони являють собою складний процес, який потребує використання стратегії проштовхування на ринок. Це обумовлює значні затрати та передбачає глибокі фундаментальні й прикладні дослідження.

Аналіз низки публікацій у сфері готельно-ресторанного бізнесу свідчить, що в світі ця галузь розвивається в двох напрямках: поліпшуюча інновація основних послуг і розширення асортименту додаткових послуг [1–6]. При цьому можна відмітити, що вітчизняна готельно-ресторанна галузь розвивається аналогічними шляхами, хоча значно відстає від світової за темпами. Отже, виникає необхідність у використанні в діяльності підприємств готельного господарства стратегії радикальних інновацій. Саме таким шляхом можна отримати переваги лідера як у галузі й навіть загальносвітові.

Для розробки шляхів вирішення вищезазначеної проблеми нами враховувалися наукові принципи системології та управління якістю. Грунтуючись на них, загальноприйнято як готельно-ресторанну продукцію розглядати готельну послугу, кулінарну продукцію та будь-яку іншу додаткову продукцію. При цьому вважається, що ця продукція є результатом процесу. Таким чином, з'являється можливість на окремих традиційних процесах, втілених у практику діючих підприємств, виявити існуючі загальні проблеми галузі. Безперечно, з позиції системології, кожен новий процес буде відмінним. Проте всі ці системи характеризуватимуться здебільшого однотипними вихідними параметрами. Вони також матимуть спільне навколишнє середовище. Оскільки будуть призначені для забезпечення потреб одних і тих самих споживачів і для реалізації в одній сфері (готельно-ресторанному господарстві). Звідси виникає висока ймовірність наявності однотипних систем, які будуть піддаватися впливу одних і тих самих факторів. У результаті, вивчаючи уже існуючі системи (процеси, втілені в практику діючих підприємств вітчизняної галузі), можна спрогнозувати поведінку нових. При удосконаленні традиційних процесів чи розробці нових необхідно звертати увагу, перш за все, на доцільність керування факторами впливу (не допускати чи мінімізувати їх прояв або, навпаки, за необхідності спрямовувати на максимум). Отже, виникає необхідність встановлення загальних факторів, які забезпечать переваги вітчизняним готельно-ресторанним підприємствам.

Одним із вагомих факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємства є висока якість продукції. Для її досягнення потрібно не лише прикласти необхідні зусилля, а й правильно спрямувати вектор інноваційного розвитку підприємства. Саме останнє ми вбачаємо як першочергове завдання.

Складність визначення стратегії інноваційного розвитку галузі чи конкретного підприємства обумовлена багатогранністю поняття якості послуг та неоднозначністю його трактування, що проявляється як у кількісному, так і в якісному вираженні [3, 7]. У сучасній науковій та нормативній літературі саме поняття якості трактують із різних позицій: філософської, соціальної, технічної, економічної, правової. Така багатогранність визначення забезпечує можливість глибоких різнобічних досліджень із урахуванням методологій багатьох галузевих наук, проте унеможливорює однозначне універсальне

тлумачення поняття. Таким чином, значна більшість сучасних нормативних документів розглядає лише відповідні певні сторони якості. Неоднозначність розуміння базового поняття значно ускладнює навіть сам процес ототожнення конкретної складової якості для відповідних послуг як об'єкта дослідження. Виділяють різні складові поняття якості: технічну, економічну, соціальну, екологічну тощо. У зв'язку з цим, при встановленні якості досить часто досліджують різні складові (навіть для продукції в межах однієї групи). Із іншого боку, в науковій літературі розглядається можливість використання різних підходів до встановлення рівня якості послуг [2, 3, 5]. Проте жоден із них не забезпечує можливості кваліметрично однозначного вираження.

Один із загальноприйнятих підходів до оцінки якості продукції передбачає визначення абсолютного, відносного, перспективного та оптимального її рівнів. Абсолютний рівень якості продукції визначають обчисленням вибраних для його вимірювання показників. Самі по собі абсолютні значення характеристик якості не відображають ступінь її відповідності вимогам (як діючих нормативно-технічних документів, так і ступінь задоволення вимог споживачів). Тому, зазвичай, із абсолютним рівнем одночасно визначають і відносний рівень якості продукції, проводячи порівняння з базовим значенням показника. Здебільшого, це дає можливість виявити відповідність або невідповідність отриманих результатів за певними показниками якості. Найбільш проблемним є якісне та кількісне визначення базового критерію. При цьому за останній приймають сукупність характеристик показників якості продукції, що закріплена в нормативно-технічній документації. Безперечно стандартизація є одним із найважливіших елементів сучасного механізму керування якістю продукції. Це нормотворча діяльність, що знаходить найбільш раціональні норми, а потім закріплює їх у нормативних документах. Проте проведений аналіз нормативно-технологічної документації, яка регламентує діяльність у готельно-ресторанному господарстві, свідчить, що значна їх частина була розроблена ще наприкінці ХХ століття. Отже, вони не відображають досягнень науки останніх десятиліть, а в результаті їй не можуть забезпечувати максимальне задоволення потреб сучасного споживача. Виникає нагальна потреба приведення у відповідність нормативно-технічної бази, яка регламентує основні критерії якості. При цьому

сукупність базових значень показників якості повинна відображати оптимальний рівень якості продукції та відповідність сучасному світовому розвитку галузі.

Оцінюючи якість продукції, особливо при розробці нових її видів, розглядають досягнення рівня оптимальності. Це рівень, за якого загальна величина суспільних витрат на виробництво й використання (експлуатацію, споживання) продукції за певних умов споживання була б мінімальною. Поліпшення значень показників якості продукції здійснюється так, щоб їх спільний ефект набував би найкращого значення за заданих витрат. При цьому слід зазначити, що діяльність у сфері послуг спрямована на максимальне задоволення потреб споживачів. Отже, підвищення значення показників оптимального рівня якості продукції має інший вектор дії. Така невідповідність не забезпечує можливості отримання максимально бажаного ефекту задоволення потреб споживачів при впровадженні новинок. У результаті, інноваційна діяльність не приносить бажаного ефекту. Це, ймовірно, є одним із факторів, який обумовлює низький інноваційний розвиток вітчизняних підприємств готельно-ресторанної сфери.

Останнім часом значну увагу приділяють «ринковій новизні» продукції. Її визначають як спроможність продукції задовольняти потребу існуючих споживачів і залучати нових. У зв'язку з цим, постає необхідність оцінювати саме ступінь задоволення потреб споживачів. Значну увагу при цьому необхідно приділити «прицільній якості», яка в маркетингових дослідженнях указує на той рівень якісних параметрів, що найбільше відповідає потребам та можливостям споживачів відповідного сегмента ринку. Враховується приваблива (випереджуюча) якість, яка відповідає «сюрпризним» характеристикам продукції та викликає захоплення. Споживач формує у своїй свідомості деяку «очікувану якість», яку бажає отримати в процесі придбання та використання продукції. Таким чином, необхідно встановлювати та оцінювати як реальну якість продукції так і «очікувану якість», яка сформована у свідомості споживача.

Науково-технічний прогрес, розвиток виробництва озброюють людей новими знаннями та засобами праці. Вони створюють нові види продукції, поліпшують якість продукції, що вже виготовляється. Це сприяє забезпеченню задоволення потреб сучасної людини та піднімає їх на новий ще вищий рівень. Якщо якість продукції відображатиме

лише характеристики певного історичного етапу їх розвитку, це не забезпечуватиме можливості ефективної її оцінки. Тому з метою забезпечення можливості розвитку галузі рівень якості її продукції відповідно також повинен бути динамічною категорією.

Висновки. Високий рівень якості кінцевої продукції має забезпечуватися шляхом застосування наукових підходів та принципів менеджменту, сучасних методів і засобів інноваційного розвитку. Результатом таких зрушень буде підвищення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і галузі в цілому. Для цього необхідно на основі комплексного вивчення ринку розробити та реалізувати на практиці ефективну програму забезпечення якості, спрямовану на задоволення потреб сучасного споживача.

1. Кучин С.П. Особливості та перспективи розвитку сфери послуг в Україні / С.П. Кучин, Н.В. Сарматиська // Економіка та управління національним господарством. – 2011. – № 3 (15). – С. 43–46.
2. Велева С.А. Идентификация основополагающего фактора влияния на туристический рынок Украины / С.А. Велева, А.И. Велев // Экономика и управление. – 2012. – № 3. – С. 112–116.
3. Кальченко Л.А. Управление системой качества услуг в гостиничном бизнесе / Л.А. Кальченко, Я.В. Подоляк // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 121. – С. 66–68.
4. Ресторанный бизнес Украины за 10 лет // Рестораторь. – 2013. – № 1–2 (100). – С. 60–62.
5. Столярчук П. Експертно-соціологічна оцінка якості послуг закладів ресторанного господарства / П. Столярчук, Н. Сусол, Л. Сопільник // Вимірювальна техніка та метрологія. – 2007. – № 67. – С. 123–129.
6. Ілляшенко Н.С. Визначення стратегічних управлінських рішень в залежності від рівня задоволення потреб товаровиробників і споживачів / Н.С. Ілляшенко // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 4. – С. 136–140.
7. Кац М. Сервис: контроль качества / М. Кац, К. Корольчук // Рестораторь. – 2013. – № 4 (102). – С. 38–43.

Кудла Н.Є.

Львівський інститут економіки і туризму,
м. Львів, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ АГРОТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Особливостями розвитку туризму на сільських територіях є те що освоєння туристичних об'єктів не завжди узгоджується з їх реальною привабливістю, що у підсумку може спричинити нераціональне використання території. Тому інформація

про перспективні для створення та розбудови туристичної інфраструктури зони, а також інтегральна оцінка привабливості території цікавить не тільки інвесторів, але й органи місцевого самоврядування та самих туристів. Можливість оцінити туристичну привабливість та визначити перспективні напрями видів туризму дозволить виявити привабливі для інвестицій об'єкти, а також стане методологічним підґрунтям для формування місцевих стратегій розвитку туризму на сільських територіях.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці привабливості територій і їх туристичної цінності з огляду різних зацікавлених сторін присвячені праці Колесника О.О. [2], Короля О.Д. [3], Лоуса А. [8], Музиченко-Козловської О.В.[5] та ін. До оцінки автори брали показники соціально-економічного розвитку, природно-ресурсний блок, критерії, що стосувалися пропускну здатності рекреаційних ресурсів, географічне положення, криміногенну ситуацію тощо та інтегровані показники.

Мета статті. Представити авторську методологію оцінки привабливості сільських територій з врахуванням компонентів агротуристичної та інвестиційної привабливості.

Виклад основного матеріалу. Привабливість території – наявність туристичних ресурсів, сучасної розвиненої матеріально-технічної бази туризму, доступної і достовірної інформації про регіон, яка б відповідала потребам туристів і забезпечувала досягнення максимального соціально-економічного ефекту.

Атрактивність – важлива властивість туристичних ресурсів, яка свідчить про їх рекреаційну цінність [1]. Атрактивність – природний стан або властивість об'єкта «приваблювати», «притягувати» увагу, викликати інтерес (заняття, види діяльності) [4].

Істотним чинником розвитку туризму є рівень агротуристичної привабливості села, району, області чи регіону, який виражається передусім у цінностях природного середовища, наявності й належний стан на території об'єктів соціально-комунальної інфраструктури. Туристична привабливість сільської території це ступінь, в якому об'єктивні умови агротуристичного простору притягують туристів.

Для успішного управління процесами у туристичній сфері на регіональному рівні необхідно дослідити основні чинники, які впливають на привабливість (атракційність) певної території та визначити показники, за якими можна оцінювати її компоненти з

врахуванням соціально-економічної ситуації, стану інфраструктурних об'єктів, діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, органів місцевого самоврядування тощо. Щоб врахувати усі чинники та визначити рівень впливу кожного з них на можливість підвищення туристичної привабливості сільських територій доцільно розробити методику переведення (конвертації) значної кількості окремих показників до одного чи невеликої кількості узагальнюючих показників. Такий інтегрований показник дасть змогу порівняти потенціали розвитку різних туристичних територій та прийняти оптимальне рішення щодо отримання можливого соціально-економічного ефекту від їх розвитку [5].

Отже, постає нагальна потреба оцінки кожного компонента, що формує в результаті туристичну привабливість сільських територій.

З метою проведення аналізу туристичної привабливості населених пунктів сільської місцевості Карпатського регіону розроблено авторську концепцію дослідження, яка ґрунтується на визначенні загального синтетичного показника. В ході дослідження туристичної привабливості було прийнято наступні тези:

- досліджуваним елементом є населений пункт сільської місцевості, який у адміністративному поділі становить сільську або селищну раду. Це виникає з необхідності утримання вірогідної статистичної інформації, як і факту, що сільська або селищна рада становлять первинний рівень місцевого самоврядування;
- статистичний матеріал місцевого самоврядування може бути отриманий за даними обов'язкової статистичної звітності даних районних та обласних управлінь статистики, матеріалів інспекції охорони довкілля, управління земельних ресурсів, облавтодору, відділу охорони культурно-історичної спадщини, а також вибіркового статистичного дослідження домогосподарств Карпатського регіону, наукових досліджень інституту регіональних досліджень [6], туристичних карт та путівників, інших Інтернет джерел;
- прийнято принцип, що характеристика досліджуваної території буде більш достовірною за умови врахування більшої кількості ознак у розрахунках;

- ці ознаки, якщо це можливо, мають бути відносними та порівняльними, що дозволить встановити їх значимість у формі ваг; у більшості випадків вони мають визначатися стосовно площі або кількості жителів досліджуваних адміністративних одиниць;
- ознаки мають бути так підібрані, щоб можна їх узагальнити у певні розділи;
- для розділів можна визначити синтетичні (інтегральні) показники;
- з інтегральних показників розділів можна вирахувати загальний інтегральний показник для всієї сукупності.

Дослідженнями охоплено окремі сільські та селищні ради Карпатського регіону, на яких знаходиться достатньо ресурсів туристичного призначення. Вибору об'єктів передувало наступні чинники: прилеглисть до природоохоронних територій, наявність природних об'єктів, рельєф території, а також комунікаційна доступність та соціально-економічна інфраструктура. Важливого значення у визначенні агротуристичної привабливості території відводиться стану довкілля, який можна охарактеризувати ґрунтуючись на зменшенні забруднення, кількості очищених стоків та переробленого сміття та відходів.

З метою здійснення поглибленої оцінки агротуристичної привабливості включених у дослідження сільських рад використано метод багатовимірного порівняльного аналізу з визначення синтетичного показника загальної туристичної атракційності Г. Голембського [7]. Однак для досягнення поставленої мети дослідження було здійснено низку модифікацій з врахуванням особливостей агротуристичного простору.

Також було прийнято, що підсумкове значення загального показника туристичної привабливості територій сільських рад становить середньозважене значення двох принципових сфер (компонентів): туристичної привабливості й інвестиційної привабливості:

1. Компонент туристичної привабливості – вага 0,6.
2. Компонент привабливості для інвесторів – вага 0,4.

Після проведення змін й доповнень в першому компоненті – агротуристична привабливість включено чотири розділи: землекористування, культурні об'єкти (туристичні ресурси), стан і

охорона довкілля та туристична інфраструктура. Підрозділи які утворюють передумови інвестиційної привабливості включають інфраструктуру послуг, комунальне господарство, соціально-демографічний стан та бюджет сільських рад. Детальну характеристику використаних показників для визначення передумов розвитку туризму на території вибраних сільських рад Карпатського регіону разом із наданими вагами представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Складові елементи синтетичного показника
агротуристичної привабливості сільських та селищних рад

Показники	Вага
Сфера I. АГРОТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ	0,6
Розділ 1. Земельні ресурси (форма 6-зем)	0,25
Розділ 2. Об'єкти та елементи культурної спадщини території	0,25
Розділ 3. Стан та охорона довкілля	0,2
Розділ 4. Суб'єкти туристичної діяльності й інфраструктура	0,3
Сфера II. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ	0,4
Розділ 5. Інфраструктура послуг	0,25
Розділ 6. Обладнання житлового фонду та комунікаційна доступність	0,25
Розділ 7. Соціально-економічна ситуація	0,25
Розділ 8. Фінанси сільської ради	0,25

Результати проведених розрахунків за описаною методологією представлено у табл. 2 з визначенням загального синтетичного показника. Загальний синтетичний показник становить середнє зважене значення синтетичних показників з двох визначених сфер: туристична привабливість та інвестиційна привабливість. Сумарне значення синтетичних показників з врахуванням категорії досліджуваних населених пунктів представлено у таблиці 3.

Проведений аналіз показав диференціацію привабливості територій сільських рад з високим та низьким значенням розвитку туристичної функції. Різниця між двома середніми значеннями показників, які обумовлюють розвиток туризму виявилися статистично вірогідною на рівні істотності $p=0,001$, ($|t| = 4,849$, $df=28$). Значення коефіцієнта кореляції Персона показує на високий взаємозв'язок між змінними, особливо це стосується розділу суб'єкти туристичної діяльності та інфраструктура ($r = 0,7201$) та розділу щодо використання земельного фонду ($r = 0,6389$).

Таблиця 2

**Результати інтегральних (синтетичних) показників,
що утворюють загальний показник привабливості
населених пунктів для розвитку сільського туризму**

Населений пункт	Тип	СФЕРА І Туристична привабливість				СФЕРА ІІ Інвестиційна привабливість				Синтетичний показник для сфери		Загальний синтетичний показник
		Розділ 1	Розділ 2	Розділ 3	Розділ 4	Розділ 5	Розділ 6	Розділ 7	Розділ 8	І	ІІ	
		Вовче (Турк. Л.)	Н	0,4073	0,2333	0,9456	0,0847	0,1970	0,3939	0,7989	0,2980	
Тухля (Скол. Л.)	В	0,5664	0,5000	0,8769	0,1132	0,1753	0,1305	0,7087	0,7489	0,5213	0,4408	0,4891
Пилипець (Волов. З.)	В	0,5774	0,4667	0,8369	0,5346	0,1080	0,1688	0,7318	0,2941	0,5931	0,3257	0,4861
Космач (Ів.Ф)	В	0,3441	0,3000	0,8686	0,0963	0,0212	0,4817	0,8321	0,6604	0,3884	0,4989	0,4326
Лімна (Турк., Л)	Н	0,2244	0,2667	0,7414	0,0054	0,1808	0,4000	0,7517	0,5237	0,2946	0,4641	0,3624
Козьова (Скол., Л)	В	0,4007	0,5667	0,8552	0,0761	0,0374	0,2332	0,7736	0,3403	0,4682	0,3461	0,4194
Дийда (Берегів., З)	В	0,2856	0,4667	0,8596	0,3521	0,2996	0,2938	0,6298	0,4745	0,4590	0,4244	0,4451
Боржава (Берегів., З)	Н	0,1662	0,2433	0,8805	0,0113	0,0365	0,3219	0,6863	0,6254	0,2948	0,4175	0,3439
Солотвино (Тяч.,З.)	В	0,3531	0,5333	0,7498	0,1115	0,1962	0,2636	0,7837	0,4741	0,4292	0,4294	0,4293
Ясіня (Рахівс., З)	В	0,4599	0,6667	0,8224	0,4083	0,8442	0,1886	0,6731	0,3804	0,5737	0,5216	0,5528
Синевир (Міжгір., З)	В	0,4463	0,6667	0,9280	0,1554	0,0633	0,1029	0,7535	0,2243	0,5395	0,2860	0,4381
Велика Бийганы (Берегів., З)	В	0,0730	0,8667	0,9176	0,3740	1,0380	1,0564	0,6393	0,5972	0,5005	0,8324	0,6333
Микуличин (Надвір. Ів.)	Н	0,2114	0,2341	0,9362	0,0273	0,0540	0,2258	0,6966	0,5090	0,3251	0,3713	0,3436
Урич (Турк., Л)	Н	0,4087	0,2333	0,8590	0,0631	0,3745	0,2398	0,7985	0,6775	0,3858	0,5226	0,4405
Бориня (Турк., Л)	Н	0,2292	0,3682	0,7835	0,0294	0,3646	0,2767	0,7937	0,4292	0,3345	0,4660	0,3871
Розлуч (Турк. Л)	Н	0,1796	0,2431	0,9226	0,0358	0,0542	1,0626	0,7208	0,3012	0,3125	0,5347	0,4014
Колочава (Міжгір., З)	В	0,3682	0,6667	0,9385	0,2605	0,2994	0,2020	0,8247	0,5516	0,5355	0,4703	0,5094
Кваси (Рах. З)	В	0,4101	0,3000	0,8629	0,0834	0,2413	0,2982	0,7582	0,7594	0,4078	0,5143	0,4504
Славськo (Скол., Л.)	В	0,8269	0,7000	0,9376	0,4875	0,2402	0,1389	0,6710	0,4607	0,7494	0,3777	0,6007
Либохора (Турк. Л.)	Н	0,2670	0,2672	0,9870	0,0124	0,0612	0,3784	0,9228	0,4720	0,3601	0,4586	0,3994
Ворохта (Надвір., Ів.Ф)	В	0,5569	0,8000	0,9011	0,3072	0,1874	0,0620	0,7381	0,4902	0,6366	0,3692	0,5296
Верхне- Гусне (Турк. Л.)	Н	0,2244	0,3333	0,3962	0,0520	0,1584	0,0000	0,7445	0,3090	0,2523	0,3030	0,2736

Таблиця 3

Значення синтетичних показників, які визначають передумови розвитку сільського туризму в досліджуваних територіях

№ з/п	Показники	Середнє значення показника	у тому числі рівень розвитку туристичної функції сільських рад	
			низький	високий
1.	Туристична привабливість	0,4304	0,3308	0,5300
	– земельний фонд	0,3644	0,2734	0,4554
	– об'єкти та елементи культурної спадщини території	0,4256	0,2689	0,5822
	– стан та охорона довкілля	0,8320	0,7972	0,8667
	– суб'єкти туристичної діяльності й інфраструктура	0,1502	0,0422	0,2583
2.	Інвестиційна привабливість	0,4434	0,4633	0,4235
	– інфраструктура послуг	0,2303	0,2008	0,2598
	– комунікаційна доступність	0,3082	0,3725	0,2440
	– демографічна ситуація	0,7477	0,7630	0,7324
	– фінанси сільської ради	0,4874	0,5169	0,4579
3.	Середньозважена привабливість сільської території	0,4356	0,3838	0,4874

Висновки. Туристична привабливість території сприяє комплексному соціально-економічному розвитку села, району, області, завдяки певним атрактивним властивостям зумовлює розвиток не лише рекреаційно-туристичного господарства, а й інших прямо чи опосередковано пов'язаних з ним галузей – будівництво, транспорт, сільське господарство, культура, мистецтво тощо. Це, в свою чергу стимулює ринок праці – з'являються нові робочі місця, а також сприяє реалізації інвестиційних програм й поповненню місцевих бюджетів.

1. Аванесова Т.А. Туризм, гостеприимство, сервис: словарь-справочник / Т.А. Аванесова, Л.П. Воронкова и др. – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 367 с.
2. Колесник О.О. Економічна оцінка туристичної привабливості України / О.О. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_1/10kootpu.pdf.
3. Король О.Д. Менеджмент туризму: навч. посіб / О.Д. Король, М.П. Крачило. – Чернівці : Рута, 2008. – 240 с.
4. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – М. : Пройм-Евроснак, 2003. – 672 с.
5. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : монографія / О.В. Музиченко-Козловська. – Львів : Новий Світ–2000, 2012. – 234 с.
6. Пругула Х.М. Особливості розвитку сільських територій Карпатського регіону / Х.М. Пругула / Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі» / наук. ред. Є.І. Бойко. – Львів : НАН України, Ін-т рег-них дослід., 2010. – 61 с.
7. Gołembski G. Metody stymulowania rozwoju turystyki w ujęciu przestrzennym / G. Gołembski. – Poznań : Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2002. – S. 24–29.
8. Lous A. The Economic Development Tourism in the South-east Asia / A. Lous // Works. – Tokyo : Economic Planning Agency, 2005. – P. 75.

ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА

Постановка проблеми. Розглянути особливості сталого розвитку туризму на засадах партнерства.

Аналіз останніх досліджень. Здійснено аналіз міжнародних документів, в яких містяться основні положення щодо реалізації принципів сталого розвитку туристичної індустрії.

Мета статті – розглянути особливості сталого розвитку туризму на засадах партнерства, здійснити аналіз міжнародних документів, в яких містяться основні положення щодо реалізації принципів сталого розвитку туристичної індустрії та визначено роль державно-приватного партнерства в забезпеченні сталого розвитку туризму.

Виклад основного матеріалу. Індустрія туризму в сучасних умовах є одним з можливих джерел соціально-економічного розвитку України. Разом з тим туризм все більше наносить суттєвої шкоди природним системам і породжує соціальні суперечності. Реальний вплив туризму на довкілля залишається прихованим за рахунок того, що транспортні, а особливо повітряні перевезення готельний і ресторанний бізнес сприймаються як окремі сектори сфери послуг, а не як взаємопов'язані компоненти єдиного комплексу, головним завданням якого є задоволення постійно зростаючих потреб власне туристичної галузі. Окрім загальних наслідків впливу на довкілля, туризм спричиняє серйозні зміни в конкретних екосистемах. Найбільш вразливим є прибережні і гірські території, дрібні острови. Тобто орієнтація на переважно швидкі темпи економічного зростання туристичної індустрії завдала шкоди довкіллю, сприяла загостренню суб'єкт-об'єктних відносин світу людини та світу природи, що актуалізує наукове вирішення означеної проблеми в контексті концепції сталого розвитку.

Сучасні українські дослідники в останніх наукових публікаціях формують засади туризмології, досліджують проблеми інноваційного розвитку туризму [5], стан і тенденції розвитку ринків туристичних послуг [7], глибоко досліджують стратегічний розвиток туристичного бізнесу та його регіональні аспекти, ґрунтовно розкривають сутність сталого розвитку туризму [4], аналізують проблеми державного

регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні [1], розробляють науковий інструментарій прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств [3] і формують інноваційно-інвестиційний механізм підвищення ефективності підприємств туристичної галузі [2]. Разом з тим, поглибленого дослідження потребують також, на нашу думку, проблеми і особливості сталого розвитку туризму на засадах партнерства.

Методологічно стаття базується на теорії сумісно розділених відносин, визнанні туризму як складної людинорозмірної інтегрованої сфери, необхідності розвитку партнерських відносин в світі людини і природи. Основною метою статті є економічний аналіз відносин партнерства як складової сфери сталого туризму.

Проведений нами аналіз міжнародних організацій, пов'язаних з туристичною діяльністю дозволяє стверджувати, що екологічній складовій, збалансованому, сталому розвитку туризму і туристичного бізнесу приділяється в них особлива увага. На Генеральній асамблеї Всесвітньої туристичної організації у 1985 році були прийняті Хартія туризму Кодекс туриста, що містять положення стосовно місцевого населення, яке, маючи право на вільний доступ до туристичних ресурсів, повинно забезпечувати своїм відношенням і поведінкою дбайливе відношення до оточуючого природного і культурного середовища. В свою чергу, місцеве населення має надію і очікує від туристів розуміння і поваги до їх звичаїв, релігій та інших аспектів їх культури, які є частиною спадщини всього суспільства. Міжпарламентська конференція по туризму у 1989 р. прийняла Гаазьку декларацію, в якій певна увага приділена розвитку туризму на засадах сталого розвитку. В декларації підкреслюється, що з рахуванням глибокого взаємозв'язку, який існує між туризмом і оточуючим середовищем, необхідно: сприяти комплексному плануванню розвитку туризму на основі концепції «сталого розвитку», яка була схвалена Генеральною Асамблеєю ООН; стимулювати розвиток альтернативних форм туризму, які сприяють більш тісному контакту і взаєморозумінню між туристами і населенням, що їх приймає, зберігають культурну самобутність і пропонують різноманітні та оригінальні туристичні продукти й об'єкти, а також забезпечують необхідне співробітництво державного і приватного секторів в досягненні цих цілей, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Після прийняття у 1992 р. на Конференції ООН з оточуючого середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро програмного документу «Порядок денний на XXI століття («Agenda 21»)» був розроблений і прийнятий у 1995 році аналогічний документ під назвою «Порядок денний на XXI ст. для індустрії подорожей» і документ під назвою «Порядок денний на XXI століття для індустрії подорожей і туризму». В цьому документі розробники, а саме: Всесвітня організація туризму (UNWTO), Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC) і Рада Землі (Earth Council), сформулювали своє визначення сталого розвитку туризму. За їх версією, сталий розвиток туризму задовольняє теперішні потреби туристів і регіонів, що їх приймають, охороняючи і примножуючи можливості на майбутнє. Управління всіма ресурсами повинно здійснюватися таким чином, щоб задовольняючи економічні, соціальні та естетичні потреби, зберегти культурну цілісність, важливі екологічні процеси, біологічне різноманіття і системи життєзабезпечення.

Вагоме місце в «Порядку денному на XXI століття для індустрії подорожей і туризму» відведено питанням взаємодії й співробітництва органів державної влади, які відповідають за стан туризму, та туристичних компаній. Аналіз тексту документу дозволяє стверджувати, що досягнення сталого розвитку туризму вимагає створення відповідних умов, досягнення збалансованості впливу економічних, екологічних, соціокультурних та інших чинників. Важливою, на наш погляд, є теза щодо зміни акцентів з екологічного на сталий туризм.

У вказаному документі сформульовані дев'ять основних напрямів діяльності, які рекомендовані для органів державного управління туризмом як пріоритетні: оцінка існуючої нормативної, економічної і добровільної структури з позиції сталого розвитку туризму; оцінка економічної, соціальної, культурної та екологічної діяльності організації; навчання, освіта і просвіта громадськості; планування сталого розвитку туризму; сприяння обміну інформацією, уміннями і технологіями, що пов'язані зі сталим розвитком туризму, між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються; забезпечення участі всіх суспільних секторів; розробка нової туристичної продукції, що заснована на принципі сталості; оцінка прогресу на шляху до сталого розвитку туризму; співробітництво з метою сталого розвитку.

У свою чергу, важливим завдання туристичних компаній є розробка систем і процедур внесення в менеджмент ідей сталості і визначення напрямів діяльності з метою реалізації принципів сталого розвитку туризму. Складовою управлінських рішень мають бути економічні, соціальні і культурні критерії. Особливе значення надається охороні оточуючого середовища, його збереженню і відтворенню. Тому туристичні компанії і засоби розміщення туристів добровільно застосовують системі сертифікації, кодекси поведінки, екологічне маркування тощо. У 2000 р. низка тур операторів з таких країн, як Швейцарія (Hotelplan), Франція (ACCOP), Німеччина (TUI Group), Велика Британія (First Choice) та інші, за участю Програми ООН по захисту оточуючого середовища, Комісії ООН з освіти, науки і культури, Всесвітньої туристичної організації створили добровільне некомерційне партнерство «Ініціатива туроператорів для сталого розвитку туризму». Партнерство є відкритою організацією, залучає інших суб'єктів, для яких сталий розвиток є сумісним з власною підприємницькою діяльністю, характеризує відносини з партнерами, сприяє скороченню і мінімізації відходів, попередженню забруднення оточуючого середовища. В розвитку відносин партнерства важливою є відповідальність і довіра в сфері сталого розвитку. З позицій суспільного інтересу і суспільної потреби важливо відмітити появу соціально відповідального туризму, діяльність в сфері якого здійснюється на засадах соціальної і економічної справедливості, культурного обміну, поваги до соціальної самобутності, прав людини тощо. Сутності партнерських відносин відповідає, на нашу думку, діяльність Італійської асоціації відповідального туризму (AITR), яка є некомерційною організацією, що заснована у 1998 р. Асоціація, по суті, виконує функцію посередника, сприяючи взаємодії між компаніями туристичного бізнесу, місцевими громадами і туристами.

Систематизування нами практики широко застосуванням термінів «відносин партнерства», «партнерство», дозволяє виокремити відносини партнерів у спільних підприємствах, партнерство як організаційну форму, відносини соціального партнерства, партнерство цивілізацій тощо. Особливо важливою формою розвитку відносин партнерства у сфері туризму в Україні є державно-приватне партнерство. Для вирішення проблем державно-приватного партнерства в Україні створена відповідна законодавча база і, таким

чином, створено підґрунтя для співробітництва державного і приватного секторів з метою розвитку сталого туризму, вирішення екологічних проблем, підвищення конкурентоспроможності та залучення інвестицій в економіку. Необхідно створення таких механізмів регулювання відносин приватно-державного партнерства, що дозволять повноцінно використовувати потенціал регіонів і підприємств. Державно-приватне партнерство передбачає державне втручання в діяльності із залученням суб'єктів економіки регіонів, що дає їх усіх істотно переваги.

Висновки. Таким чином, методологічною особливістю дослідження відносин сталого розвитку сфери туризму на засадах партнерства є застосування теорії сумісно розділених відносин, визнання відносин туризму як складної людино розмірної інтегрованої сфери. В розвитку відносин партнерства і сталого розвитку важливими є відповідальність і довіра. Важливою формою розвитку відносин партнерства в сфері туризму в умовах перехідної економіки України є державно-приватне партнерство. Подальші наукові дослідження пов'язані з проблемами розвитку цивілізаційного туризму.

1. Давидова О.Г. Державне регулювання розвитку туристичної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / О.Г. Давидова. – Полтава, 2013. – 20 с.
2. Кальченко О.М. Інноваційно-інвестиційні механізми підвищення ефективності підприємств туристичної галузі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.М. Кальченко. – Полтава, 2012. – 20 с.
3. Кейван О.І. Прогнозування попиту на послуги туристичних підприємств : автореф. дис. на здобуття канд. економічних наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.І. Кейван. – Херсон, 2012. – 20 с.
4. Литвинова О.В. Стратегія розвитку сталого туризму в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 – економіка та управління національним господарством / О.В. Литвинова. – Донецьк, 2013. – 19 с.
5. Михайличенко Г.І. Інноваційний розвиток туризму : монографія / Г.І. Михайличенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. університет, 2012. – 608 с.
6. Проблеми розвитку туристичного бізнесу : монографія / за ред. Г.П. Скляра, В.Г. Шкарупи. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 233 с.
7. Ринки туристичних послуг: стан і перспективи розвитку : монографія / В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк, С.Г. Нездоймінов та ін. / за ред. В.Г. Герасименка. – Одеса : Астропринт, 2013. – 304 с.

СОЦІОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: МІГРАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Сучасне життя є неможливе без подорожувань. Ця теза стає усе більш очевидною для Людини ХХІ ст., яка впродовж останнього часу внаслідок використання досягнень науково-технічного прогресу у трудовій діяльності, підвищення рівня власного добробуту, переосмислення моральних цінностей, культури, стандартів споживання значно розширила межі вільного часу. Людина стала мобільною, і, водночас, мотивованою до пошуку вигод від тих чи інших ефектів міграції. У відповідь на нові потреби національні держави, їх економіки теж почали формувати свої інтереси. На фоні стрімкого нарощування інфраструктурних потужностей з обслуговування процесів міграції, активізувався розвиток спеціалізованого ринку послуг. По суті відбулося чергове поглиблення поділу праці, а в надрах ринку послуг соціальної сфери виділилася потужна структурна ланка – ринок послуг туристичної сфери.

Нині кожна держава світу повинна адекватно оцінювати потенціал розвитку власної туристичної сфери, умови його нарощування та ефективного використання. При цьому формування відповідної політики не може бути відірваним від врахування соціокультурних імперативів розвитку держави, котрі за змістом допомагають позиціюванню у світі її цінностей та за формою сприяють запобіганню міграційним ризикам. Вони стосуються наслідків *глобалізації (в т.ч. геоінформаційних воєн, просування в національний простір шкідливих геополітичних доктрин), формування кон'юнктури нових ринків, науково-технічного прогресу, регіональної спеціалізації факторів виробництва туристичного продукту, шляхів збереження геокультурних кодів середовища відтворення людини.* Кожен з названих чинників впливає на соціокультурні орієнтації споживачів ринку послуг туристичної сфери, вимагає окремого вивчення.

Глобалізація. Сучасна глобалізація є потужним чинником розширення місткості ринку послуг туристичної сфери. Вона визначає процес різкого посилення туристичних потоків, потоків послуг, капіталу, інформації, національних урядів, що зазвичай не потрапляють під регулювання. Глобалізація має довгостроковий характер, а її рушійною силою є революція в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, лібералізації ринків, загострення міжнародної конкурентності. Нагадаємо, що інтернаціоналізація міграційних туристичних потоків є другою фазою історичного розвитку самої глобалізації як чинника модифікації туристичного продукту.

Міграція є джерелом поступлень у державну казну, водночас продукує вимоги щодо нових цінностей і потреб, стандартів споживання і поведінки у туристичній сфері. Навіть найбільш загальний аналіз статистичної інформації вказує на наявність позитивних економічних ефектів глобалізації. Показово, якщо в 1950 р. міжнародний туризм обліковувався цифрами 25,3 млн. осіб (з доходами від туризму \$ 2,1 млрд.), то уже в 1990 р. – 459,233 млн. осіб (з доходами від туризму \$ 264,7 млрд.), у 2000 р. – 698 млн. осіб (з доходами від туризму \$ 478,0 млрд.), 2004 р. 763 млн. осіб (з доходами від туризму \$ 623,0 млрд.) [3].

В Україні глобалізаційні впливи на розвиток туристичної індустрії доволі значні. Спеціальні дослідження показують, що в останні роки відпочинок за кордоном перестав бути привілеєм «заможних» українців. За даними Державного комітету статистики середньомісячна заробітна плата сягнула в 2013 р. 3167 грн. Проте, про реальні прибутки й відповідно способи витрачання доходів українців можна судити з інших джерел. Так, за даними НБУ: об'єми вкладів в банківській системі лише за вісім місяців 2010 року виростили на \$ 5,1 млрд. і склали \$ 32,2 млрд., або \$ 1458 на кожного працездатного громадянина. Збільшення капіталу дало можливість середньостатистичним українцям побачити світ не лише по телевізору, але і випробувати комфортабельність закордонних готелів на собі (рис. 1).

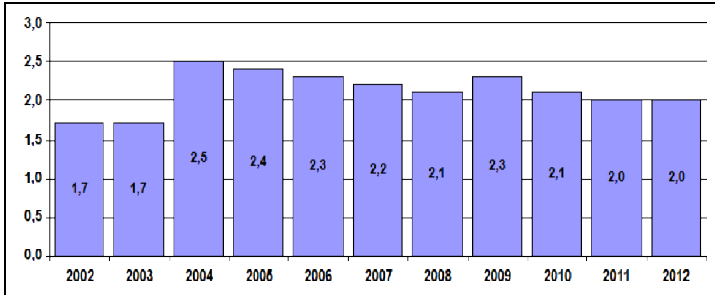

Рис. 1. Частка прямих надходжень від туристичної сфери до ВВП України [1]

Глобалізація породила своєрідне «державне замовлення» на соціальні послуги міграції й соціокультурний «аудит» не лише зовнішнього, але й внутрішнього ринку туристичних послуг України.

Знайомство українців з кращими взірцями світового туристичного сервісу призвело до підвищення рівня професійних вимог до внутрішніх операторів. Зросли запити в частині якості роботи маркетингових служб (на секрет, що відсутність достатньої кількості цікавих екскурсійних маршрутів стала гальмом розвитку системи). «Оголилися» проблемні соціокультурні ніші вітчизняної туристичної сфери. За даними Державної служби туризму і курортів, зараз розроблених краєзнавчих програм в Україні – не більше 1,5 тис. Проте при цьому більшість з них існує тільки на папері. Фахівці відзначають, що список найбільш масових туристичних центрів залишається українським обмеженим [5]. Також стримує внутрішній туризм низька якість послуг, що надаються, і їх вартість, яка на порядок вище, ніж за кордоном. Так, якщо і бажають відпочити в Україні, то в деяких випадках «турфірми навіть відмовляють клієнтів», оскільки нинішня вартість путівок не відповідає рівню якості послуг, що надається. Але якщо в екскурсійному туризмі є хоч якась можливість організувати не лише пізнавальний, але і якісний відпочинок, то у випадку з активним туризмом усе набагато складніше.

Науково-технічний прогрес. Вплив новинок науки і техніки на розвиток туристичної сфери торкаються надзвичайно різних її частин. Це організація транспортних перевезень, інфраструктура готельних комплексів, стан екскурсійного обслуговування, анімаційні послуги, дозвілля тощо.

В Україні високий рівень освіченості мігрантів, перш за усе, споживачів туристичного продукту диктує власну базу соціокультурних вимог. Особливо привертають увагу інформаційні технології у туризмі – від простих комп'ютерних систем бронювання, до систем «Amadeus», «Galileo», й інтеграції глобальних дистрибуторських систем в Інтернеті тощо.

Формування кон'юнктури нових туристичних ринків. Кон'юнктурно обумовлений розвиток ринку туристичних послуг, перш за усе, означає суттєве розширення географії попиту та пропозиції туристичного товару. Початок XXI століття ознаменований цілим спектром появи нових видів туристичного продукту для споживача. Це туризм з метою відпочинку і розваг, спортивний, діловий, лікувально-оздоровчий, релігійний туризм тощо. Вартують й уваги й інші види туристичних послуг.

Класифікаційні ознаки міграції і туризму доволі різні: за географічним принципом: внутрішні та зовнішні (міжнародні), за напрямком потоку: в'їзна та виїзна, за метою поїздки: рекреаційно-оздоровча, розважальна, подієва, професійно-ділова, науково-пізнавальна (конгресна), спортивно-відпочинкова, торгова (шоп-тури), пригодницько-туристична (туристично-екстремальна), паломницько-релігійна, туристично-ностальгічна, екотуристична, туристично-екзотична, туристично-елітарна, за джерелом фінансування: соціальна, комерційна, за способом пересування: туристично-пішохідна, авіаційна, морська, річкова, автотуризм, залізничний туризм, вело туризм, лижний туризм, гужовий туризм, змішаний туризм, за учасниками: індивідуальна, сімейна, групова, корпоративна, за тривалістю: короткотривала та довготривала, за інтенсивністю потоку: постійна, сезонна, епізодична, за організованістю: організована та неорганізована тощо.

В Україні усі вказані види туристичного попиту і туристичної пропозиції мають перспективи розвитку. Лише одне паломництво уже нині породило різні класифікації сегментів ринку туристичних послуг – внутрішні і зарубіжні паломницькі тури, добровільні і обов'язкові паломницькі тури (наприклад, в ісламі паломництво хадж є обов'язковим для кожного правовірного, індивідуальні, сімейні і групові паломництва) тощо. Цікаво, що розвиток туристичного попиту в Україні відбувається як у вертикальному, так і горизонтальному аспектах. Формуються соціокультурні вимоги до туристичних послуг, задовольнити які можна за допомогою спеціальних маркетингових досліджень.

Так, в Україні значно більш активними мають бути дослідження сакральнo-туристичної привабливості територій – основи прийняття спеціальних рішень у сфері туристичної політики (рис. 2).

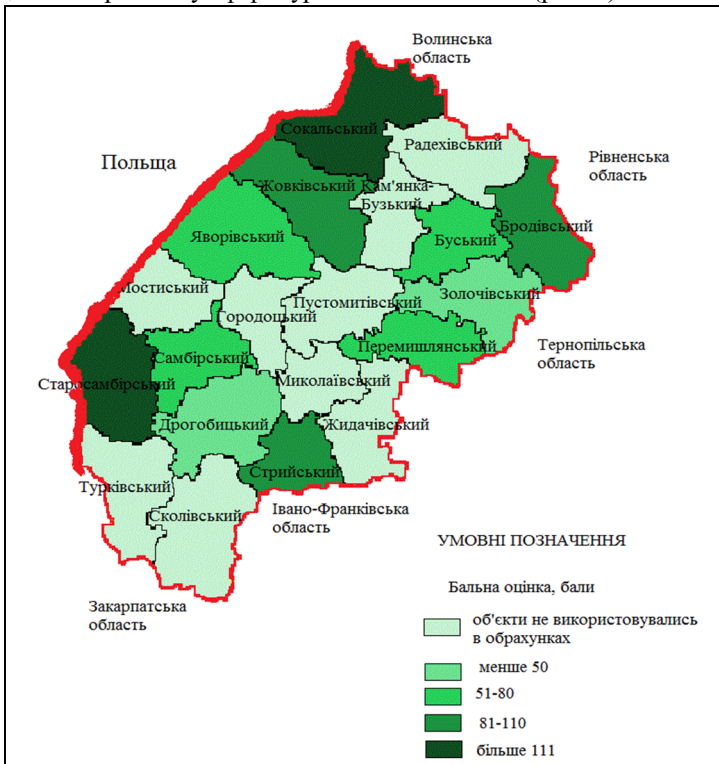

Рис. 2. Сакральнo-туристична привабливості районів Львівської області в 2012–2013 рр. (за О.В. Стецюк, В.І. Жеребецьким)

Регіональна спеціалізація факторів середовища виробництва та споживання туристичного продукту. Україні надзвичайно багата на різні види ресурсів туристичної сфери. Нині особливо на часі організація нових досліджень розвитку ринку туристичних послуг (як у частині інформації про природно-ресурсний потенціал, так і історію, господарські традиції, культуру мешканців тих чи інших регіонів країни). Для прикладу, в регіоні українських Карпат посилено досліджуються можливості розвитку такого виду послуг як рафтинг (швидкісний спуск гірською річкою з порогами на надувному човні). В

Україні для сплавів придатні багато річок – Черемош, Дністер, Південний Буг і ін. Але стримує відсутність інфраструктури – водних станцій з кемпінгами і ресторанами, прокатом спорядження, як в інших країнах.

Не можна оминати увагою й такий важливий аспект розвитку туристичної сфери України як розвиток її соціокультурного простору. Нині відомо, що будь яке повідомлення, яке породжується ЗМІ у конкретних ситуаціях, є націлене на аудиторію осіб – споживачів туристичних послуг. Воно не повинно створювати додаткові проблеми в плані соціокультурного контексту. Мова йде про те, що нині за результатами досліджень українських учених – в інформаційних блоках новин українського ТБ і радіо, на газетних шпальтах рівень негативу сягає 50-80%. На телевізійному екрані сучасний глядач бачить сцени агресії в середньому кожні 16 хвилин, а в період 19.00 до 23.00 (прайм-тайм), коли перед екраном збирається найбільша глядацька аудиторія, цей умовний інтервал скорочується до 12 хвилин [2]. Відсутність належної інформаційної політики в українській державі призвели до того, що в попередні роки серед трансльованих антицінностей найчастішими були – споживацтво, агресія, злочин, смерть, грабїж, хвороби, природні катаклізми (блоки новин, художні кінофільми, телесеріали, мультфільми). Значно менше часу було відведено трансльованню позитивних тенденцій контенту ТБ – цінностей культурно-пізнавального спрямування (культура, наука, національні традиції), пропагування здорового способу життя (спорт, здоров'я), потягу до знань (освіта, розум). Така ситуація давала підстави стверджувати про високий стан напруги у суспільстві, а відтак виступала додатковим чинником негативних явищ у розвитку ринку туристичних послуг. Останні події, що мають місце в Україні, дають підстави сподіватися на принципову зміну усієї культурно-інформаційної політики держави.

Таким чином, початок ХХІ ст. сигналізує, що туризм перетворюється на одну з пріоритетних сфер розвитку економіки України. Цьому сприяє як розвиток окремих галузей її господарського комплексу, так й позиція представників різних частин громадянського суспільства.

Нині в Україні отримують підтримку аргументи стосовно потреб та перспектив розвитку вітчизняної сфери туризму. У спеціальній науковій чи навчальній літературі існує цьому чимало

підтвердженнь. Так, фахівцями вказується, що сфера туризму «підтримає майже 50 суміжних галузей та створює додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, ніж в промисловості [4]. Усе це повинно бути належним чином осмислено в контексті подолання сучасних проблем економіки України, формулювання нових цілей її стратегічного розвитку в контексті президентської «Стратегії реформ-2020» (П. Порошенка) [6]. Особливе місце слід відвести використанню соціокультурного потенціалу міграції в формуванні та реалізації державної програми популяризації України у світі.

1. Грабовенська С.П. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної сфери в Україні / С.П. Грабовенська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newbiznet.com.ua/index.php/uk/articles/80-market/335-2013-07-31-07-08-09>.
2. Звіт про науково-дослідну роботу «Аксіологічні засади формування соціальних імперативів у процесі становлення громадянського суспільства : комунікаційний аспект». – Суми : Сумський держ. ун-т, 2013. – 43 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sumdu.edu.ua/images/stories/scientific_inf/research/Kuznetsova-2013.pdf.
3. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. / М.П. Мальська, Н.В. Антошук, Н.М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
4. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу : навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 360 с.
5. Ринок туристичних послуг в Україні в 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sumynews.com/news-and-ideas/policy/5302.html>.
6. Шимків Дмитро: «Стратегія реформ-2020» – досягнення європейських стандартів життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/3130>.

Патійчук В.О., Сергійчук А.Ю.

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Із розвитком української держави почав відроджуватися забутий напрям туристичної діяльності – паломництво як галузь, що надає культурно-духовні послуги громадянам своєї країни та іноземним туристам. Воно розглядається не тільки як подорожі до святих місць, але й духовно-культува практика для пересічних віруючих [8]. Релігійний туризм має значний вплив на фінансово-господарський комплекс, культуру та економіку багатьох країн і регіонів світу у цій складній системі взаємодії виникає ряд важливих проблем функціонування паломництва, що потребує наукового вивчення.

На сучасному етапі розвитку суспільства питаннями дослідження проблематики паломницького туризму займаються науковці різного плану як зарубіжні (А. Бабкин, П. Пучков, Т. Христов, В. Гаворескі, А. Джаковскі, А. Яцковскі, В. Сенін, Т. Годер та ін.), так і українські (О. Бейдик, І. Винниченко, І. Козьменко, Р. Кравчук, В. Кравців, С. Кузик, І. Лошенко, О. Любіцева, І. Мініч, В. Мусієнко, Т. Ореховська, О. Чміль І. Школа та ін.). Зокрема праці останніх – в основному присвячені класифікації рекреаційно-туристичних ресурсів та вивченню ролі культурно-сакральних об'єктів як чинника у розвитку туризму, а також багато публікацій в Україні стосується особливостей розвитку паломництва на її локальному та регіональному рівнях, наприклад таких науковців, як Л. Атаман, С. Сонько, О. Голубкіна, А. Кузишин, В. Шинкарець, Т. Божук, Л. Медвідь, Н. Свиридова, Ю. Скорчено, С. Дубчак та ін. Окрім того, вийшли окремі навчальні посібники, які розкривають зміст та структуру паломницького туризму (наприклад, А. Александрової, А. Бапкина, Ю. Кадацької, А. Самойленко, З. Сапелкіної, Т. Христова та ін.). Проте наукового узагальнення і конкретизації щодо організаційних проблем функціонування паломницького туризму в межах усієї країни поки що не проводилося, що й зумовило вибір тематики написання цієї наукової статті та зумовило її головну мету – дослідити комплекс проблем розвитку паломництва в Україні на сучасному етапі її суспільного розвитку.

Паломництво – одна із найдавніших різновидностей галузі туризму, що була започаткована на нашій території ще в кінці XI ст., коли святі місця Палестини почали відвідувати руські монахи [2]. Об'єктами для поклоніння є й інші святі місця в країнах світу, в тому числі й Україні. Зокрема наша країна багата на релігійно-паломницькі об'єкти, які притягують значні потоки віруючих паломників. На її території спостерігається значна концентрація паломницьких об'єктів в усіх регіонах.

Найбільшими паломницькими центрами на території країни є: м. Київ (Свята Софія, Києво-Печерська лавра, Флорівський, Покровський, Михайлівський та інші монастирі Києва, Афонське подвір'я при храмі святителя Михаїла та інші святині); м. Почаїв (Свято-Успенська лавра) Кременецького району на Тернопільщині; м. Святогірськ (Святогірська Успенська лавра) Донецької обл.; м. Чернігів (Троїцький і Преображенський собори, Єлецький

монастир, Антонієві печери тощо); Золотоношський жіночий монастир Черкаської обл.; Мгарський монастир Полтавської обл.; Глинська пустинь Сумської обл.; Покровський і Борисо-Глібський монастирі у Харківській обл.; монастирі в урочищі Кип'яче Житомирської обл.; Браїловський, Барський і Лядівський скельний монастирі на Вінничині; Корецький, Дерманський, Білівський, Городоцький монастирі на Рівненщині; Покровський храм м. Луцька та Успенський собор м. Володимира-Волинського, Зимненський Успенський, Чарторійський Хрестовоздвиженський, Низкиницький Успенський та інші монастирі на території Волинської обл. [4]; собор Святого Юра і Крехівський монастир на Львівщині; Гошівський монастир і Манявський скит (Івано-Франківська обл.); Зарваницький монастир, що на Тернопільщині; Банченський, Хрещатицький, Кулівецький монастирі та чоловічий монастир Гореча на території Чернівецької області; численні монастирі і храми Автономної Республіки Крим (Успенський Бахчисарайський, Кліментовський Інкерманський, Георгієвський на мисі Феолент та інші монастирі); Успенський, Іллінський, Михайлівський, Пантелеімоновський монастирі та чудотворні ікони храму в с. Кулевча Одеської обл.; численні монастирі та храми Закарпаття, а також велика кількість чудотворних ікон, мощей святих угодників Божих, чудотворних джерел та інші християнські святині України.

Спостерігається чітка просторова диференціація щодо конфесійної приналежності основних паломницьких святинь у державі, що приурочена до регіонів поширення тої, чи іншої релігійної течії. Зокрема, в Західному регіоні України концентруються в основному католицькі та греко-католицькі культурно-релігійні об'єкти, а Центральному та Східному – православні, що притягують до себе значні потоки паломників не тільки з сусідніх країн (Росії, Польщі, Чехії, Білорусі, Молдови, Прибалтики тощо), але й далекого зарубіжжя (Ізраїлю, Німеччини, Франції, США та Канади). Окрім того, на території країни наявні релігійні об'єкти для поклоніння мусульман (Автономна Республіка Крим) та іудеїв-хасидів (селище Меджибіж Хмельницької обл. та м. Умань на Черкащині), а також інші єврейські святині на території Київщини, Вінниччини, Волині, Житомирщини і Криму [5].

За оцінками фахівців, Україною, яка володіє великою кількістю унікальних сакральних пам'яток, святих та чудодійних місць, щороку подорожують до 500 тис. паломників, з яких частка іноземних туристів становить менше половини, більшість із них – не мають туристичного супроводу [2]. Основними регіонами зарубіжного паломництва для українських релігійних туристів є: Росія, Білорусія, Молдова, Ізраїль, Греція, Італія, Польща, Туреччина, Єгипет, країни Балтії. Сума валюти, яку паломники ввозять у країну, буває дуже великою, що йде на пожертвування релігійним структурам і дає заробіток багатьом тисячам місцевих жителів [7]. Тому паломництво повинно всіляко стимулюватися не тільки церковними, але й державними структурами. Кожна держава, на території якої розміщуються відомі релігійні святині, повинна докладати зусилля для їх охорони та збереження [1]. Потрібно постійно шукати нові форми і методи оптимізації паломницької діяльності в регіонах держави, включаючи наявність сакральних ресурсів і географічну близькість до потенційних паломницьких потоків, а також вивчати це питання як на науковому рівні, так і здійснювати професійну підготовку кадрів, які могли б забезпечувати проведення таких спеціалізованих турів [3].

Паломницький туризм в Україні нині потребує законодавчої підтримки (насамперед – доповнення чинного Закону «Про туризм» відповідною термінологією), належної реклами (зокрема введення відповідної інформації до спеціалізованих веб-сайтів), а також сприяти діяльності тих турфірм та інших суб'єктів підприємницької діяльності, які надають (або ж мають намір цим зайнятися) паломницькі послуги. При плануванні паломницьких турів туроператорам необхідно мати інформацію як про основні цілі паломництва з боку духовних рекреантів, розраховуючи їхню потребу в частоті відвідування культових споруд і присутності на богослужіннях, так і врахувати культурно-пізнавальні інтересів паломників відповідно до вікових категорій і конфесійної приналежності. Важливою особливістю організації паломницьких поїздок є питання ціноутворення туристичних послуг – в умовах сучасної фінансово-економічної та політичної кризи в Україні, а також загальна вартість паломницьких турів. Адже, як свідчить світова практика, у духовні мандри не завжди прямують представники заможних соціальних прошарків, які здатні оплатити високі ціни за надані туристичні послуги [6]. Тому турфірмам слід розраховувати вартість останніх, беручи до уваги

платоспроможність паломників, орієнтуватися на гнучку систему підбору транспортних засобів під час подорожі, а також розробляти різні варіанти ночівлі в готелях і закладах харчування з можливістю отримати додаткові послуги, включаючи продаж сувенірів, відвідання виставок і музеїв релігійного профілю тощо.

Серед основних проблем розвитку паломницького туризму в Україні, на нашу думку, слід вказати:

1) структурно-організаційні (необхідність створення спеціальних відділів – якщо в таких є необхідність – у туристичних фірмах та агенціях, які будуть займатися розробкою паломницьких турів та координувати діяльність між паломниками та релігійними організаціями);

2) освітньо-професійна підготовка кадрів для туризму із знанням релігійної специфіки та гідів-перекладачів, обізнаних із релігійною практикою, наприклад, літургії та обрядовості, а також церковного мистецтва та архітектури, історії релігієзнавства тощо;

3) інформаційно-рекламна діяльність (створення специфічного туристичного продукту у вигляді рекламних та інформаційних сайтів, буклетів, наукової та методичної літератури щодо паломництва та іншої інформаційної продукції про паломницькі тури, специфіку їх організації та основні релігійні святині країни та її регіонів із можливістю паломникам самим обирати тур, а також скористатися різноманітними рекомендаціями щодо його проведення і забезпечення та ін.);

4) фінансово-економічні (необхідно враховувати, що паломницькі тури не є такими високоприбутковими для туристичної галузі, як інші напрямки туристичного обслуговування населення, проте вони у більшості є масовими, досить частими і регулярними; потрібно застосовувати систему знижок для різних соціальних категорій (сімейне, групове, молодіжне – паломництво) і статусів населення (малоімущих, інвалідів, сиріт тощо);

5) у політико-правовій сфері (надання прав і гарантій усім громадянам держави згідно Конституції України щодо свободи совісті і вільного вибору віросповідання, а також вільне пересування в межах держави та право на виїзд за кордон для звершення паломництва – без оформлення біометричних документів та збору персональних даних про особу та її релігійну приналежність, що суперечить конституційним гарантіям і положенням міжнародного права;

контролювати порушення правопорядку як паломниками, так і з боку місцевого населення щодо вірян під час паломницьких турів; не допускати міжрелігійної ворожнечі та розпалення ксенофобії тощо; гарантувати безпеку іноземним релігійним туристам, що перебувають на території нашої країни, а також українським паломникам – за кордоном із боку держави та міжнародних структур;

6) інфраструктурно-господарчі (створення машинного паркінгу, який здатний забезпечувати пересування паломників різними видами транспорту; покращення діяльності функціонування транспортної системи в країні в цілому та ремонт і будівництво нових шляхів сполучення і введення додаткових рейсів транспорту у періоди підвищеного паломництва – великі релігійні свята та дні відзначення видатних церковних подій і шанування особливих святинь, які будуть сприяти розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього паломництва; створення необхідних умов забезпечення ночівлею та послугами закладів громадського харчування у період масового паломництва;

7) наукове і методичне забезпечення організації паломницьких турів та проведення консультування з релігійних структурами щодо правильності і доцільності проведення паломництва та можливостей прийняття паломників у культових об'єктах, які охороняються державою, а також спеціальному статусі монастирів та інших релігійних підрозділів у період звершення богослужінь, неможливості участі у релігійних відправах окремих категорій населення – іновірців, жінок у певних фізіологічних станах, чи взагалі наявності установлених культових заборон на перебування жіночої частини населення та представників інших конфесій на території святинь тощо;

8) вивчення успішного досвіду та обмін практичними рекомендаціями щодо організації та проведення паломницьких турів серед аналогічних туристичних підрозділів в Україні та за кордоном; проведення тренінгів та майстер-класів серед турагентів, менеджерів, гідів-екскурсоводів щодо організації паломницьких турів тощо.

Таким чином, Україна має ряд проблем комплексного характеру, які потребують свого розв'язання з метою успішної підготовки і проведення релігійних турів, як на її території, так і подорожей українських паломників за її межами, оскільки паломницький інтерес до нашої країни постійно зростає і вона має для цього усі можливості і є перспективним регіоном для розвитку міжнародного паломницького туризму.

Отже, релігійне паломництво в Україні набирає все нових форм розвитку, є важливим напрямом міжнародного туризму і потребує всілякої підтримки на різних рівнях управління територією, що потребує наукового вивчення як у теоретичному, так і реалізації заходів щодо його удосконалення та оптимізації в конструктивно-прикладному плані.

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма / А.В. Бабкин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 252 с.
2. Кадацька Ю.А. Релігійний туризм в Україні / Ю.А. Кадацька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-29/>.
3. Патійчук В.А. Приграничне положення території як фактор активизации развития международного паломнического туризма (на примере Волынской области) / В.А. Патійчук // Приграничные регионы: проблемное поле географических исследований : матер. Межд. науч. конф. (23–24 сентября 2014 г., г. Брест, Республика Беларусь). – Брест : Из-во Брестского госуд. ун-та им. А.С. Пушкина, 2014. – С. 55–62.
4. Патійчук В.О. Волинська область як потенційний регіон релігійно-паломницького туризму / В.О. Патійчук, Ю.С. Ломізова // Індустрія гостинності у країнах Європи : матер. IV міжн. наук.-практ. конф. (29–31 березня 2012 р., Сімферополь). – Сімферополь : Кримський ін-т бізнесу, 2012. – С. 88–92.
5. Патійчук В.О. Некротуризм як одна із форм українсько-польського гуманітарного співробітництва у сучасний період / В.О. Патійчук // Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва : матер. II міжн. наук.-практ. конф. (29–30 вересня 2005 р., м. Луцьк). – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – С. 525–530.
6. Патійчук В.О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму / В.О. Патійчук // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2002. – № 1. – С. 223–227.
7. Сапелкіна З.П. Релігія і культура. Релігійний туризм : навч. посіб. / З.П. Сапелкіна. – К. : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2012. – 220 с.
8. Христов Т.Т. Религиозный туризм : учеб. пособ. / Т.Т. Христов. – [4-е изд., испр.]. – М. : Академия, 2008. – 288 с.

Смирнов І. Г.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ЛОГІСТИКА КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Постановка проблеми. Круїзний туризм – один із найдинамічніших видів туризму у XXI ст., за визначенням ЮНВТО. Його відрізняють високі темпи розвитку – 9% річних за останні 25 років проти 4% всього туризму. Привабливість круїзного туризму полягає в тому, що він надає можливість поєднати комфортну морську (або річкову) подорож з різноманітними розвагами та ознаянням з

природою, історією, культурою країн, які відвідують під час подорожі. Україна останніми роками намагається відродити круїзний туризм у своїх акваторіях, зокрема в Чорному морі, на Дніпрі, Дунаї. Певні досягнення мали місце в реалізації планів країни увійти до міжнародних круїзних маршрутів. На жаль, анексія Криму Росією призвела до ускладнення в цій справі. Незважаючи на несприятливу геополітичну ситуацію в регіоні, Україна може стати конкурентоспроможним суб'єктом на ринку круїзного туризму за умови чіткого визначення цільових сегментів і своїх конкурентних компаній, однією з конкурентних переваг яких у сучасних умовах стала логістика та управління ланцюжками поставок (англ. Supply Chain Management, SCM).

Аналіз останніх досліджень. Літературні джерела та публікації з теми статті в основному стосуються особливостей та характеристики круїзного туризму як такого та належать Н. Гридановій, Т. Дьоровій, В. Зінченку, Т. Сокол, В. Федорченку та ін. Варто відзначити автореферат кандидатської дисертації О. Ляховської «Культура сервісу в круїзному туризмі» (2014). Щодо логістики круїзного туризму, то джерел тут небагато як в Україні, так і по за її межами [1]. Тому автор звертався до загально-логістичних джерел в Україні та закордоном [2, 3].

Метою статті є розкрити концептуальні основи та особливості логістики та управління ланцюжками поставок круїзного туризму в теоретичному та практичному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Круїзний туризм – один з найдинамічніших секторів туристичної галузі та водного транспорту. Це вид туризму, що постійно розвивається та зростає з середньорічними темпами 8–9% за період 1990–2010 рр.. Кількість круїзних пасажирів у світі становить нині майже 22 млн. осіб за рік. Навіть у складні теперішні часи темпи зростання круїзного туризму не знижуються. Особливістю ринку круїзного туризму є те, що він – олігополістичний з домінацією трьох світових круїзних компаній – The Carnival Group, The Royal Caribbean International Group (США) та Norwegian Cruise Line/ Star Cruises (Норвегія-Малайзія), на частку яких припадає за різними оцінками 73–81% пасажиромісткості всього круїзного флоту світу. The Carnival Group є найбільшою круїзною компанією світу з штаб-квартирами в Майямі та Лондоні. Їй належать так круїзні бренди, як «Carnival Cruise Lines», «Holland America Line»,

«Princess Cruises», «Seaborn» у Північній Америці, «P&O Cruises» та «Cunard» у Великій Британії, «AIDA Crises» у Німеччині, «Costa Cruises» в Італії, «Iberocruseros» в Іспанії та «P&O Cruises» в Австралії. Флот компанії складають 100 кораблів, ще сім планується увести в експлуатацію у 2016 р. Кількість круїзних туристів – понад 10 млн. осіб щорічно (45,5% світового потоку круїзних туристів).

«The Royal Caribbean International» – американська круїзна компанія з штаб-квартирою у Майямі, дочірня компанія ТОВ «The Royal Caribbean», що включає бренди ще декількох компаній – «Celebrity Cruises», «Pullmantour Cruises» (з одноіменною авіакомпанією), «Azamara Club Cruises» та «Crouisieres de France». «The Royal Caribbean International» має найсучасніший флот з 42 круїзних суден, два з яких «Oasis of Seas» та «Charm of Seas» є найбільшим в світі круїзними лайнерами (роки будівництва відповідно 2009 р. та 2010 р.) з числом круїзних пасажирів кожний 5400 осіб та екіпажем відповідно 2394 та 2384 осіб.

«Norwegian Cruse Line/Star Cruses» – третя за величиною круїз на компанія світу, яка домінує на азійсько-тихоокеанському ринку круїзів. Була заснована в 1993 р., як дочірнє підприємство малайзійської «Genting Group» на Бермудських островах та має штаб-квартиру у Гонконзі (Сянгані). Компанії належать такі бренди як «Norvegian Cruse Line», «NGL America», «Cruise Ferries», що експлуатують більше 20 круїзних лайнерів.

Така висока ринкова концентрація зумовила гостру конкуренцію серед учасників світового ринку круїзного туризму з метою досягти конкурентної переваги. В останні роки ця конкуренція концентрувалася головним чином у сферах вертикальної (якість послуг) та горизонтальної (асортимент послуг) диференціації круїзного продукту. На цьому фоні виділилися чотири головні площини конкуренції на ринку круїзних послуг, а саме: круїзний корабель, час круїзу, маршрут круїзу, продаж круїзу (рис. 1).

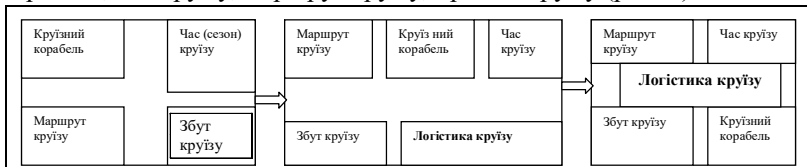

Рис. 1. Еволюція розуміння логістики як однієї з конкурентних переваг круїзної компанії на ринку круїзних послуг (складено за [2; 3])

Так, прикладом конкуренції, заснованої на типі круїзного судна є інвестиції круїзних компаній у будівництво найновіших, найбільших та найрозкішніших круїзних лайнерів, що можуть надати найширший набір послуг на борту (включаючи кіно, казино, театр, скалодром, каток, серф-майданчик тощо) з метою задовольнити вимоги пасажирів з різними смаками та фінансовими можливостями. Конкуренція на підставі часу (сезону) круїзної подорожі полягає в диференціації круїзного продукту за сезоном року (наприклад, новорічні та різдвяні круїзи) або за часом події (приміром, Олімпійські ігри, чемпіонати світу з футболу тощо). Також круїзний сезон є одним із головних чинників, що впливають на стратегію круїзної компанії щодо ефективного використання круїзних лайнерів. Конкуренція на підставі маршруту круїзу – важливий та складний чинник, що включає тривалість круїзу, кількість відвідуваних портів, число пропонованих екскурсій тощо. Нарешті, процес продажу круїзних турів також надає конкурентні переваги тій круїзній компанії, яка швидше впроваджує сучасні комунікаційні технології, продаж через Інтернет тощо.

Отже, в результаті того, що нині круїзні компанії надто зосередилися на вищенаведених площинах досягнення конкурентних переваг, вони випустили з виду такий потужний важіль забезпечення корпоративної конкурентної переваги, як логістика та управління ланцюжками поставок. Даний матеріал і має метою розкрити важливість і сутність логістичного чинника в підвищенні ефективності діяльності круїзної компанії на ринку круїзного туризму з метою забезпечення конкурентних переваг. Актуальність активізації застосування логістичних підходів в діяльності круїзної компанії з метою досягнення конкурентних переваг на ринку зростає у зв'язку з тим, що чотири площини конкуренції, розкриті вище, останнім часом виявляють ознаки насиченості, вичерпаності, ефективності, що знижується.

Логістика та управління ланцюжками поставок є важливою складовою круїзних операцій, незважаючи на той факт, що круїзні компанії майже не займаються питаннями забезпечення потреб потоку круїзних туристів (а він є головним потоком у логістиці круїзного туризму, так як і в логістиці туризму взагалі) як до потрапляння на круїзне судно (тобто до початку круїзу), так і після закінчення круїзної подорожі (хоча деякі круїзні компанії вже почали турбуватися про це шляхом укладання відповідних угод з готелями та авіакомпаніями «на

березі»). При цьому круїзний ланцюжок поставок теж має бути ефективним у сенсі доставки «вантажу» вчасно за маршрутом транспортування. Відмінність від водних перевезень вантажів полягає в тому, що цим «вантажом» в круїзному туризмі є круїзні пасажирі – досить вимоглива «публіка». В результаті ланцюжок поставок в круїзному бізнесі повинен забезпечити «додану вартість» саме круїзним туристам, це й буде нова площина конкуренції ніж круїзними компаніями на додаток до наведених вище чотирьох.

Адже круїзна подорож є особливим видом водних перевезень, де метою є не саме перевезення, а забезпечення задоволення круїзним пасажиром від подорожі на круїзному кораблі. Останній можна вважати головним пунктом дестинації для круїзних туристів, тому для багатьох з них відвідування портів по маршруту з їхніми туристичними атракціями має другорядне значення. Отже, головною метою кожної круїзної компанії є задоволення туристів від подорожі на лайнері, що не так легко досягти, враховуючи, що кожен з них має свої специфічні характеристики та потреби. Але задоволення пасажиря (туриста) є ключем до успіху в круїзному бізнесі.

Висновки. Логістика та управління ланцюжками поставок повинні внести свій внесок у досягнення цієї мети круїзною компанією, відкривши нову площину конкуренції та знайшовши новий шлях здобуття конкурентної переваги на ринку круїзного туризму. Концептуальні основи та практичні особливості логістики та управління ланцюжками поставок круїзної компанії як джерела конкурентної переваги на світовому ринку круїзних послуг базуються на концепції комплексності ланцюжків поставок у круїзному бізнесі, яка, в свою чергу, має такі три складники, як теорія логістичних стратегій А. Баска, моделі гнучкості ланцюжків поставок М. Найма та матриці П. Краліча, яка визначає певну структуру ланцюжка поставок, що потрібна для забезпечення його гнучкості та реалізації ефективної логістичної стратегії. Про це буде в наступних публікаціях автора з логістики круїзного туризму.

1. Смирнов І.Г. Логістика туризму : навч. посіб. / І.Г. Смирнов. – К. : Знання, 2009. – 444 с.
2. Vaggelas G.K. Analysing the Supply Chain Strategy of the Cruise Industry: The case of a Small Cruise Company / G.K. Vaggelas, I.N. Lagoudis [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.porteconomics.eu.
3. Veronneau S. Global Service Supply Chain: An Empirical Study of Current Practices and Challenges of a Cruise Line Corporation / S. Veronneau, J. Roy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : doi:10.1016/j.tourman.2008.05.008.

Третяков О.В.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ІНТЕРНЕТ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. На сьогодні туристична діяльність перетворилась на один із найважливіших соціально – економічних факторів сучасності. Стаючи глобальним явищем, вона формує не лише галузі господарства, а й засоби комунікації для формування свого середовища. За п'ять років Інтернет зібрав аудиторією більше 50 млн. користувачів – це вдвічі швидше ніж телебачення та в сім разів швидше ніж радіо [5]. Туризм завжди йшов у ногу з часом і тому не дивно, що він став однією з перших галузей, що використовує комп'ютери. У 1970-х роках з'явилися комп'ютерні системи бронювання (computer reservations system, CRS), які спочатку використовувалися авіакомпаніями [7]. Інтернет розширює можливості туристичної діяльності в таких напрямках як комунікація (міжособова та групова), презентація (представлення туристичного продукту, послуг для чисельної аудиторії), документообіг (обмін документами між колегами, партнерами та клієнтами), інформаційне забезпечення (пошук необхідної інформації), що наділяє її властивістю інтерактивності (реального часу). Інтернет має великий функціонал можливостей, деякі вже розширили чи замінили класичні технології діяльності, але переваги Інтернету на сьогодні ще не в повній мірі використовуються туристичною індустрією.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням з різних аспектів використання Інтернету в туристичній діяльності присвячені праці Кіптенко В., Шаховалова Н., Александрова А., Біленького К., Карягіна Ю., Тимошенко З., Демура Т., Муніна Г. та ін. Зокрема, вплив розвитку Інтернету на діяльність туристичних підприємств висвітленні в працях Любіцевої О.О. [4], Чуваткіна П.П., Самарського Д.В. [7], Стригуль Л.С., Івлевої М.В [6]. Аналізували Інтернет-комунікації в туристичній індустрії Шаховалов Н.Н. [9], Кіптенко В.К. [2], Чумков А.Н. [8] та ін. Однак питання можливостей Інтернету та вплив його на діяльність туристичної галузі залишилися вивченими недостатньо. Саме дослідженню питань використання в туристичній діяльності Інтернету й присвячена дана публікація.

Метою статті є висвітлення особливостей та переваг використання Інтернету як середовища туристичної діяльності та розкриття його можливостей як засобу комунікації та масової інформації.

Виклад основного матеріалу. Інтернет – це середовище існування, створення, обміну і сприйняття різного роду інформації за допомогою комп'ютерних технологій, яке формує комунікаційний простір суб'єктів туристичного ринку. В той же час Інтернет є інструментом просування власних туристичних продуктів чи послуг, реалізації бізнесової, іміджевої політики і популяризації туризму в цілому.

Інтернет для туристичної діяльності несе в собі три головні функції – зв'язок (комунікація між різними користувачами), ЗМІ (інформаційний простір), бізнес (платформа для підприємництва).

Основними перевагами Інтернету для інтенсифікації туристичної діяльності є:

- Доступність – завдяки передовим технологіям доступ до глобальної павутини є майже в будь-якій точці планети, де функціонує супутниковий або мобільний зв'язок.
- Глобальний доступ – завдяки децентралізованій системі зв'язку Інтернет накопичує велику кількість інформації зі всього світу на різних серверах (базах даних), яку можливо знайти за допомогою пошукових систем або за web-адресою.
- Віддалена доступність – завдяки тому, що інформація зберігається не на пристрої, а безпосередньо на серверах (хмарах), доступ до неї можливий з будь-якої точки та будь-якого пристрою, що мають вихід в Інтернет.
- Децентралізованість – дає можливість уникнути контролю з боку влади чи монополій, висвітлення інформації, не прив'язуючись до географічного розташування.
- Інтерактивність – дає змогу обміну інформації як між конкретними користувачами (так би мовити тет-а-тет), так і між групами користувачів і все це в реальному часі (он-лайн), користувач сам може обрати способи та методи комунікацій.
- Поліфункціональність – Інтернету притаманні не лише всі функції електронних ЗМІ, а й виходячи за рамки цих функцій, Інтернет створює так звану «віртуальну реальність», де є свобода вибору дій безпосередньо користувачем.

Як зазначила Любіцева О.О. [4], ще на початку XXI ст. – туризм є технологічно залежною галуззю, де будь-яка інновація може не тільки вплинути, а й докорінно змінити галузеву технологію. Саме це й відбулося в туризмі, де технологічні можливості Інтернету надали суб'єктам туристичного ринку вихід на «глобальну» аудиторію.

Інтернет створив для туристичної діяльності можливості для миттєвого просування продукту, забезпечуючи велику потенційну кількість споживачів при невеликих витратах на просування туристичного продукту, що значно підвищує економічний ефект діяльності. Також велике значення має зручність обміну інформації як з партнерами, так і з клієнтами. Завдяки поліфункціональності Інтернету туристичне підприємство здійснює обмін інформації не лише в середині підприємства, а і за його межами.

Туристична інформація в Інтернеті поділилася на два великі напрями, одним з яких є бізнес (сайти туроператорів, турагентів та супутні сайти туристичного спрямування, які на меті мають продати певний продукт чи послугу), а інший – інформаційно – пізнавальний (відео, фото, слайд-шоу, статті, інформаційні листи, відгуки тощо, які в першу чергу інформують суспільство, як з комерційною метою так і без). Якщо розглядати туристичне підприємство як об'єкт бізнесу, то переваги Інтернету майже безмежні. Інтернет служить як:

– Засіб комунікації – обмін інформації в он-лайн режимі з партнерами та туристами, швидко і без витратних матеріалів. За допомогою віртуальної телефонії та месенджерів здійснюється обмін, як текстових так і відео-звукових повідомлень. Туристичні компанії широко використовують ці можливості для презентації своїм партнерам нових напрямів, готельної бази та відповідей на питання, які виникають, у реальному часі. Директори туристичних фірм та топ-менеджери ведуть он-лайн конференції та засідання, знаходячись на робочих місцях в різних географічних точках. Відеопрезентації можливостей туристичних дестинацій інформують про переваги відпочинку на цій території. У сучасності більшість організацій перейшли на електронні документи, що дає можливість укладати контракти, видавати проїзні документи туристам не виходячи з дому чи офісу, а розрахунки вести завдяки Інтернет – банкінгу. Також велику популярність здобули системи он-лайн бронювання. В них можливо не лише побачити необхідну інформацію, актуальні

пропозиції та наявність місць, а й забронювати тур чи послугу одним клінком, та вписавши необхідні данні в форму, оформити бронювання на тур, готель чи інші послуги. Наступною перевагою є системні каталоги, які містять інформацію не тільки про послуги підприємств, а й відгуки туристів про обслуговування в готелі чи туристичному підприємстві (в залежності від тематики та спрямування системи).

– Платформа для презентації власного підприємства – туристична фірма інформує своїх користувачів про акційні програми чи ціни, зразу з фото-, відео супроводом продукту. Також інформує про режим роботи, необхідні документи та інші послуги фірми. Майже кожна туристична фірма має свій веб-сайт для зручності інформування та комунікацій. В сучасному світі технології туристичної діяльності зазнали змін, внаслідок яких значення туристичного агентства (як офісної установи) зменшується. Більшість клієнтів надають перевагу вибору туру через Інтернет комунікацію і можуть взагалі не відвідати офіс турфірми, оплативши туристичний пакет через банківські реквізити.

– Рекламна площа – за порівняно невисоку ціну турфірма розміщує рекламні оголошення, які можуть побачити різні користувачі за запитом слів, контекстної реклами або електронної розсилки. Рекламні оголошення можуть фільтруватись за географічним місцезнаходженням користувача Інтернету, що робить оголошення актуальним для фірми, яка знаходиться в конкретному місті чи країні.

Висновки. Сьогодні, коли інформація стала більш доступною, спостерігається тенденція на вузьку спрямованість роботи туристичних підприємств. Туристичні оператори вже не реалізують туристичний продукт напряму клієнту, вони працюють через мережі туристичних агентств. Саме завдяки можливостям і перевагам Інтернету стало зручно контактувати з партнерами та колегами. За допомогою інформаційних систем зміцнились і спростились шляхи комунікації як між суб'єктами туристичної індустрії, так і між підприємством та клієнтом. Основною перевагою Інтернет – комунікацій є реальний час передачі великої кількості інформації різних видів, що робить його ще більш привабливим для користувачів та туристів. Інформаційні технології разом з Інтернетом продовжують стрімко розвиватись і в майбутньому дадуть ще більших можливостей для суспільства та підприємництва.

1. Александрова А.Ю. Международный туризм : навч. посіб. / А.Ю. Александрова – М. : Аспект Пресс, 2002. – 470 с.
2. Бабарицька В.К. Геоінформаційне забезпечення національного туристичного продукту / В.К. Бабарицька // Географія та туризм : наук. зб. – 2007. – Вип. 1. – С. 41–44.
3. Беленький К.Э. Проблемы информатизации рекреационной и туристической деятельности в Украине: перспективы культурного и экономического развития / К.Э. Беленький., А.В. Никипелов. – Трускавец, 2000. – 275 с.
4. Любіцева О.О. Геопросторові закономірності функціонування туристичного ринку / О.О. Любіцева // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Географія. – 2003. – Вип. 49. – С. 54–57.
5. Павлов С. Новое лицо аукциона / С. Павлов // Компьютерра [Электронный ресурс]. – 1999. – № 9 – Режим доступа : <http://old.computerra.ru/offline/1999/287/2444/>.
6. Стригуль Л.С. Напрямки вдосконалення діяльності підприємств туристичної галузі за рахунок впровадження інформаційних технологій / Л.С. Стригуль, М.В. Івлева // Вісник НТУ «ХП». – 2011. – Вип. 30. – С. 140–145.
7. Чуваткин П.П. Влияние инноваций на развитие туризма / П.П. Чуваткин, Д.В. Самарский // Российское предпринимательство. – 2006. – № 10 (82). – С. 16–19.
8. Чумиков А.Н. Связи с общественностью / А.Н. Чумиков. – М. : Дело, 2000. – 272 с.
9. Шаховалов Н.Н. Интернет-технології в туризмі : навч. посіб. / Н.Н. Шаховалов. – Барнаул : АлтГАКИ, 2007. – 251 с.
10. Шушунова М. Роль Интернет коммуникаций для развития туризма / М. Шушунова // Актуальные проблемы гуманитарных наук : матер. Междун. науч.-практ. конф. – Томск, 2012. – С. 105–106.

Секція 2
Маркетинг і менеджмент
у сфері туризму і гостинності
Секция 2
Маркетинг и менеджмент
в сфере туризма и гостеприимства

Бабына И.В., Третьякова М.В.

Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины, г. Гомель, Беларусь

**ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ
ЗОН В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ**

Постановка проблемы. В настоящее время динамично развивающейся сферой услуг в мировой экономике выступает туристическая отрасль, которая влияет как на инвестиционную привлекательность и имидж стран и регионов, так и на их экономический потенциал. Республика Беларусь, имея выгодное географическое положение, обладая значимыми историко-культурными ценностями, имея объекты транспортной и социальной инфраструктуры, также рассматривает туризм в качестве приоритетного направления развития. Вместе с тем, на текущий момент уровень показателей выездного туризма превышает уровень показателей въездного туризма и по количеству граждан и по объему внешней торговли услугами. В связи с этим возникает необходимость использования новых форм активизации туристической деятельности, одной из которых выступает создание и развитие туристических зон.

Анализ последних публикаций. Анализ мирового опыта функционирования туристических зон свидетельствует о применении конкурсной формы их создания и широкого использования механизм государственно-частного партнерства, при котором за счет государственных средств создаются инфраструктурные объекты, а за счет частного капитала строят объекты туристской индустрии.

Цель статьи – дать оценку роли туристических зон Республики Беларусь в развитии въездного и внутреннего туризма, выявить существующие проблемы функционирования туристических зон, сформулировать направления их решения на примере Гомельско-Ветковской туристической зоны.

Изложение основного материала. В Республике Беларусь формирование туристических зон началось с принятия Постановления Совета Министров Республики Беларусь от 18 июня 2004 г. № 730 «Об утверждении положений о порядке создания туристических зон и ведения государственного кадастра туристических ресурсов Республики Беларусь», в соответствии с которым туристические зоны создаются по предложениям органов государственного управления, юридических лиц, индивидуальных предпринимателей, вносимым в Министерство спорта и туризма. В свою очередь Министерство спорта и туризма вносит предложения в Совет Министров Республики Беларусь, который принимает решение о создании туристической зоны по согласованию с Президентом Республики Беларусь. В положении отсутствуют нормы, определяющие механизм создания (например, на конкурсной основе), порядок формирования (например, на основе государственно-частного партнерства) и регулирования деятельности туристических зон. Вместе с тем, уже в 2005 г. было принято Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 30 мая 2005 г. № 573 «О создании туристических зон», в соответствии с которым в республике было образовано 27 туристических зон, из них в Гомельской области – 4 (Гомельско-Ветковская, Жлобинская, Чечерская, Полесско-Туровская культурно-туристические зоны). Несомненно, что для функционирования этих зон в регионах имеется туристический потенциал, включая природно-климатический, историко-культурный, кадровый, экономический потенциалы. Однако этого зачастую недостаточно.

Рассмотрим особенности функционирования Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны. Она занимает выгодное географическое положение (граничит с Россией и Украиной). Неповторимые ландшафты, речная сеть, озера, леса, болота, луга, разнообразный животный и растительный мир создают все необходимые условия для развития отдыха. Однако проблемной частью является наличие территорий, загрязненных в результате аварии на ЧАЭС, что делает часть данной зоны экологически непривлекательной. Историко-культурный потенциал весьма обширен и разнообразен в рассматриваемом регионе. На территории Добрушского района находится 35 памятников истории, 8 памятников архитектуры, 15 памятников археологии; территория Ветковского района насчитывает 55 памятников истории и культуры, 2 памятника

архитектуры, 64 памятника археологии; на территории Гомельского района находится свыше 180 памятников истории и культуры, в том числе 83 памятника археологии и 70 – в честь воинов, погибших в годы Великой отечественной войны. 29 памятников истории и культуры района внесены в Государственный список историко-культурных ценностей Республики Беларусь. Посещаемость основных музеев Гомельско-Ветковской туристической зоны в 2012 г. по сравнению с 2011 г. увеличилась и составила 428,2 тыс. посещений.

Экономический потенциал Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны в полной мере можно охарактеризовать, проанализировав функционирование сфер общественного питания и придорожного обслуживания, обеспеченность гостиничным комплексом туристической зоны, разветвленность транспортной сети и достаточное обеспечение транспортными средствами, обеспеченность кадрами, наличием и работой туристических фирм.

Освоению туристических ресурсов должно содействовать полноценное развитие туристической инфраструктуры. В каждом районном центре Гомельско-Ветковской туристической зоны имеется одна гостиница. В г. Гомеле таких объектов имеется в достаточном количестве, однако они значительно удалены от большинства достопримечательностей. Поэтому перспективным направлением развития туризма является агротуризм. В целом на территории пространства Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны создано 28 сельских усадеб. Данными объектами осуществляется организация сельского подворья с проживанием туристов в частных домах, ознакомление их с элементами сельского труда, приготовление национальных блюд, предоставление различного рода услуг.

Проводится работа по установке туристических знаков, символов, указателей, щитов на автодорогах области. В Республике Беларусь разработана и внедрена туристическая символика и система информационных носителей с учетом рекомендаций Всемирной туристической организации. Принят ГОСТ 1821-2007 «Знаки информационные туристические. Общие технические условия». В настоящее время в Добруше, Ветке и Гомеле установлены щиты с туристической картой населенных пунктов. Следует отметить, что ряд объектов имеют низкую транспортную доступность. Поэтому развитие туризма в периферийных зонах туристического региона следует связывать с развитием транспортной инфраструктуры и услуг.

Неотъемлемой составляющей экономического потенциала Ветковско-Гомельской туристической зоны являются общественное питание и сервис придорожного обслуживания. Число объектов общественного питания в 2012 г. составило 709, что на 12 объектов больше, чем в 2011 г. Однако большая часть объектов (75,6%) сосредоточена в г. Гомеле, чем по территории туристической зоны в целом. Придорожное обслуживание в Гомельско-Ветковской туристической зоне представлено 21 объектом.

В целях кадрового обеспечения туристической отрасли в Гомельской области организована подготовка специалистов по специализациям «Музейное дело и охрана культурного наследия (туризм)», «География туризма и экскурсионный менеджмент», «Маркетинг в туризме». К проблемной стороне относится то, что выпускники вузов стремятся остаться в городе и не проявляют желания к переезду в районные центры и в сельскую местность.

В городах Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны имеется почти 60 турагентств, однако преимущественно их деятельность ориентирована на выездной туризм. На сегодняшний день самыми популярными видами регионального туризма Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны являются экскурсионный и агротуризм. Разработан и действует туристический маршрут под названием «Жемчужина Полесья» по направлению Гомель-Добруш-Ветка-Хальч-Гомель. Для привлечения большего количества туристов предлагается развитие совершенно новых для Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоны видов регионального туризма: религиозного; этнического; мистического; «зелёных маршрутов».

В целях стимулирования развития туристической деятельности Указом Президента Республики Беларусь от 02.06.2006 № 371 «О некоторых мерах государственной поддержки развития туризма в Республике Беларусь» предусмотрено освобождение от обложения налогом на добавленную стоимость оборотов по реализации услуг по организации проживания туристов; по организации питания туристов; по организации перевозок туристов различными видами транспорта; по организации спортивных, познавательных, оздоровительных, экскурсионных мероприятий в соответствии с программой пребывания; по организации экскурсий. Кроме того, Гомельско-Ветковская туристическая зона входит в перечень туристических объектов, вводимых в эксплуатацию начиная с 2006 г., на территории

которых освобождается от налогообложения прибыль организаций, полученная от оказания услуг гостиницами в течение трех лет с начала осуществления данной деятельности.

Вместе с тем, в Гомельско-Ветковской культурно-туристической зоне имеется ряд проблем по развитию туризма, которые можно подразделить на 1) проблемы, связанные с созданием благоприятных условий развития ресурсного потенциала, а именно небольшой спрос на туристические услуги, недостаточный уровень качества предоставляемых услуг, неэффективность рекламной компании имеющихся услуг в регионе; 2) проблемы обеспечения экологического, исторического и культурного потенциала, а именно загрязнение части территории района в результате аварии на ЧАЭС, непривлекательность района для туристов; 3) проблемы развития материально-технического ресурсного потенциала, а именно уровень качества объектов инфраструктуры в отдельных районах культурно-туристической зоны и др.

Для решения имеющихся проблем можно использовать следующие методические инструменты: 1) разработка общих стратегий и концепций использования ресурсного потенциала сферы туруслуг туристической зоны, а именно разработка новых маршрутов с учетом специфики интересов потенциальных туристов (анкетирование, опрос местного населения, изучение тенденций мирового туризма); 2) информационно-аналитическая пропаганда, реклама (создание сайта туристической зоны, участие в выставках, ярмарках, печать информационных брошюр, создание групп в социальных сетях, создание видеороликов туристических маршрутов с привлечением фрилансеров); 3) экологический мониторинг (отслеживание уровня радиации, мониторинг загрязненности рекреационных территорий с привлечением лесных хозяйств); 4) регулирование равномерного территориального размещения объектов туристической инфраструктуры и планирование развития инфраструктуры (обоснование размещения, исследование потребности и нагрузки объектов инфраструктуры); 5) реконструкция имеющейся материально-технической базы (проведение капитального ремонта, косметического ремонта имеющихся ресурсов); 6) целевое бюджетное финансирование программ развития сферы туруслуг (выделение денежных средств из районных бюджетов для продвижения туристических маршрутов и привлечения туристов); 7) создание

благоприятных условий для инвестиций в сферы туруслуг (создание качественного, востребованного и окупаемого туристического продукта для привлечения инвестиций); 8) реализация программы повышения квалификации и подготовки работников сферы туруслуг (сотрудничество местных органов управления, а также музеев с учебными заведениями с целью обеспечения переподготовки кадров и повышения квалификации); 9) предоставление льгот специалистам, работающим в сельской местности (предоставление жилья на льготных условиях, предоставление социальных льгот на проезд в общественном транспорте, скидок в определенных сетях магазинов) и др.

Выводы. Реализация практических предложений обеспечит приток инвестиций в данный регион, позволит увеличить доходы как организаций, занимающихся туристической деятельностью, так и доходы бюджета, привлечь большее количество туристов, а наличие характерных для региона туров будет способствовать узнаваемости территории.

Грицку В.С.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна,

Грицку-Андрієш Ю.П.

Чернівецький торгово-економічний інститут Київського національного
торгово-економічного університету, м. Чернівці, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСТЕРУ В СИСТЕМІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Територія Чернівецької області (Буковини) багата різнобарвною природно- й етнокультурно-ресурсною базою, що створює передумови для її різностороннього використання у цілях рекреації. М'який клімат, цікава історико-культурна спадщина, багатство неповторних традицій є запорукою в організації різнобічного відпочинку й туризму в сільських місцевостях краю.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями проблематики розвитку сільського зеленого туризму в Україні здійснюють В. Васильєв, Ю. Грицку-Андрієш, М. Костриця, Х. Роглев, М. Ругинський та ін. У їх працях висвітлено розвиток і становлення

сільського туризму в Україні протягом 10 років: сільський туризм як вид активізації місцевого підприємництва, перспективи розвитку туризму у розрізі регіонів. Проте дослідження утворення кластерів у цьому виді діяльності серед вітчизняних вчених ведеться не на достатньому рівні. Заслужують на увагу доробки деяких зарубіжних вчених.

І тому **метою** дослідження є виявлення чинників появи та становлення перших кластерів сільського зеленого туризму в Чернівецькій області. Для досягнення мети необхідно з'ясувати деякі теоретичні основи становлення кластерів у сільському зеленому туризмі, вияснити всі чинники, що впливають на створення кластерів, побудувати модель кластеру туристичної діяльності краю.

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником розвитку сільського туризму у Чернівецькій області є поширення сільського способу життя та значна частка (58,3%) сільського населення у його загальній структурі. Із 940,1 тис. осіб в області 526,9 тис. осіб проживало на сільських територіях. Із 417 населених пунктів 398 були сільськими. При цьому для розміщення населення характерна значна диференціація по природно-кліматичних зонах. Щільність населення коливається від 28,8 осіб/км² у Путильському районі (гірська зона) до 116,1 осіб/км² у рівнинному Кіцманському районі [3].

У Чернівецькій області значна є довжина та розгалужена мережа шляхів сполучення. Це сприяє інтенсивності перевезень, товарообміну, забезпеченню споживчого ринку, збільшенню можливостей перевезення туристів.

Рекреаційний потенціал регіону характеризується значними туристичними атракціями. Він представлений 314 об'єктами природно-заповідного фонду загальною площею 600 тис. га (7,0% території області), 112 об'єктами архітектури та мистецтва національного та до 800 місцевого значення. Найбільша кількість сільських садиб, які надають послуги з сільського туризму, знаходиться у Путильському (28), Кіцманському (15) та Вижницькому (13) районах. Усього послуги сільського туризму надають 74 агрооселі. Така кількість садиб сільського туризму не задовольняє весь попит, і для зростання даної галузі є всі умови та ресурси.

Сільський туризм переконливо довів, що він є важливим фактором вирішення соціально-економічних проблем села: це зростання зайнятості населення, розвиток сільської інфраструктури,

отримання стабільних та вагомих доходів власниками садиб, збільшення доходів місцевих бюджетів. Ми розглядаємо сільський туризм як один із засобів диверсифікації прибутків населення, як компонент сталого і комплексного розвитку сільських територій і звичайно, як один із факторів стратегії подолання бідності в сільській місцевості [2].

Туризм, і зокрема сільський туризм розвиваються динамічно і потребує інноваційних форм організації. Такою формою є створення регіональних утворень – кластерів. Для туристично-рекреаційної сфери географічне розташування має найбільш вагомий вплив на розвиток регіонального туризму. Оскільки на відміну від виробництва потрібно транспортувати споживача до цілі відвідування, а не навпаки. Туристичний процес пов'язаний з рядом чинників, але основним є мотивація. Туристичний процес є багатоплановим явищем, в межах якого сполучаються соціальні, економічні, культурні, психологічні та екологічні функції туризму.

Для подальшої розбудови кластеру сільського туризму, управління підприємницькою діяльністю в туристично-рекреаційному комплексі Чернівецької області потрібно враховувати такі виділені нами фактори:

– Ініціатива – без ініціативи, лідерства і довіри неможливі будь-які об'єднання. Ініціатива може виступати «знизу-верх», тобто на місці, ініціатива – власників агроосель, або туроператорів сільського туризму. Існування такого кластеру фінансується переважно членами туристичної діяльності, призначення менеджера кластеру відбувається на загальних зборах членів. Варто відмітити, що на такий кластер не впливає зміна політичної кон'юнктури. Протилежний вид ініціативи – «зверху-вниз» характеризується тим, що ініціюється зовнішніми зацікавленими сторонами (регіональними, або національними органами влади), менеджер призначається ініціатором, у такому кластері високий рівень політичного впливу.

– Інновації – для успішного існування кластерного утворення потрібні оригінальні, нестандартні ідеї і ноу-хау. Як наприклад, створення регіонального нестандартного турпродукту, що забезпечить стабільний потік туристів.

– Інтеграція – основним в кластері є об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій, тільки завдяки спільній і злагодженій роботі можливе існування кластеру і його конкурентоспроможність.

– Інформація – обмін інформацією про потенційні туристичні можливості регіону, його пріоритети, інвестиційну привабливість і перспективи розвитку, а також можливості учасників кластеру є стимулом до співпраці.

Обґрунтування рішення щодо впровадження кластерної моделі управління розвитком підприємництва потребує аналізу стану регіонального туристично-рекреаційного комплексу, а саме інвентаризацію наявних ресурсів регіонального туризму (матеріально-технічних, трудових, інформаційних, фінансових) та їх оцінку.

Розглянуті теоретичні положення щодо формування кластерних систем управління регіональним розвитком, різноманітні фактори та туристсько-рекреаційні ресурси дозволяють сформувати кластер сільського туризму Чернівецької області.

Територіально кластер сільського туризму у Чернівецькій області буде розділений на 3 географічні зони (рівнинну, передгірську та гірську), проте в економічному сенсі та у менеджменті це буде цільна структура зі спільною системою управління.

Процес управління реалізується через функції (планування, організація, мотивація та контроль), які, у свою чергу, є основою для формування структури керуючої системи та взаємодії її компонентів, а також визначають сутність і зміст управлінської діяльності на всіх етапах та рівнях управління. Якщо зміст процесу управління реалізується через функції, а форма управління – через структуру управління, то склад функцій і структура управління є взаємопов'язаними та взаємозалежними.

Отже, кластер сільського туризму, сформований з трьох основних складових у географічному сенсі, матиме наступний вигляд у структурній побудові.

Функції управління реалізуються шляхом застосування відповідних методів (адміністративних, економічних, соціально-психологічних). Звичайно, на початковому етапі модель об'єднання може виглядати більш простою та виконувати обмежену кількість першочергових функцій.

Вже на початковому етапі функціонування кластеру доцільно налагодити співпрацю з обласним та районними відділеннями Державної служби зайнятості (ДСЗ) та Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФЗДССУБ) за двома напрямками:

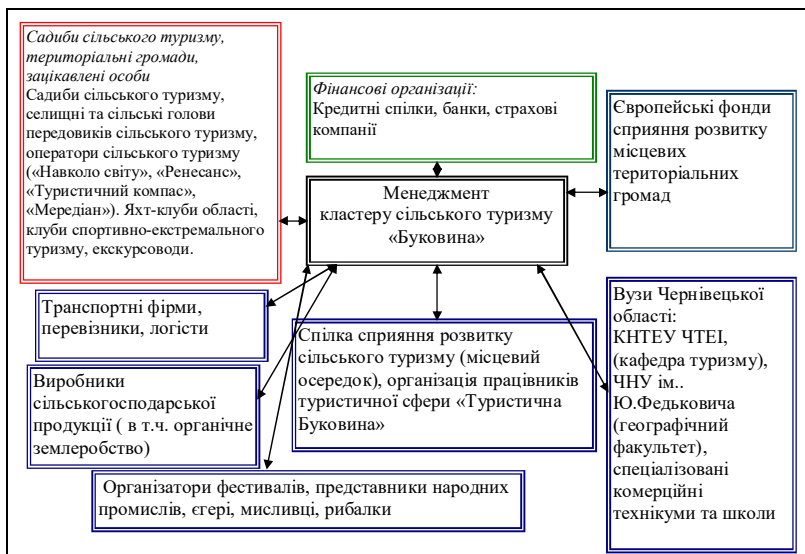

Рис. 1. Кластер СЗТ «Буковина»

- 1) проведення семінарів з інформування населення регіону про сутність сільського туризму та можливості участі в ньому;
- 2) надання одноразової допомоги на започаткування власної підприємницької справи (наприклад, для облаштування оселі для прийому туристів).

Розробка та використання інших елементів економічного механізму (ціноутворення, маркетингу, стандартизації тощо) має базуватись на активних дослідженнях освітніх та наукових установ-учасників кластеру.

Кластер сільського туризму має реальні можливості стати генератором розвитку ряду інших сфер економіки регіону, і в першу чергу, сільського господарства та агропромислового комплексу, народних промислів, інформаційно-учбового сектору, транспортної і будівельної індустрії тощо.

Функціонування кластеру, відвідування туристами регіону створить мультиплікативний ефект від зростання зайнятості та доходів сільського населення, сприятиме розширенню господарств та об'єктів сільського туризму та подальшій інтенсифікації діяльності учасників кластеру.

Основними учасниками кластеру сільського зеленого туризму є садиби сільського зеленого туризму. На початку 2014 р. у Чернівецькій області їх нараховувалось понад 80 [3].

Висновки. Діяльність кластеру сільського зеленого туризму «Буковина» може здійснюватися у таких напрямках: участь у розробці та реалізації концепції соціально-економічного розвитку регіону, проведення громадських слухань щодо проблеми зайнятості місцевого населення, налагодження співпраці з бізнес-асоціаціями та підприємцями сільського туризму інших регіонів, розширення підприємницької ініціативи, налагодження співпраці з міжнародними і вітчизняними фондами та залучення грантової і фінансової допомоги, проведення досліджень туристичних ресурсів регіону та розробка туристичних маршрутів.

1. Грицку-Андрієш Ю.П. Аналіз європейського досвіду організації сільського туризму/ Ю.П. Грицку-Андрієш // Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць. – Вип. 70. – Херсон: Айлант, 2010. – С. 322–328.
2. Грицку-Андрієш Ю.П. Упровадження кластерних технологій у розвиток туристично-рекреаційної діяльності / Ю.П. Грицку-Андрієш, Л.О. Мармуль, О.А. Сарапіна // Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць. – Вип. 71. – Херсон : Айлант, 2010. – С. 162–169.
3. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2011 рік. – Чернівці : [ДКСТУ], 2013. – 528 с.
4. Офіційний сайт курорту «Буковель» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.heritage.com.ua/reestr/reestr.html>

Дрокина Н.И.

Донецкий национальный университет экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского, г. Донецк, Украина

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНИИ ТУРИСТИЧЕСКИМ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Постановка проблемы. Развитие науки об управлении и информатизация общества, массовые коммуникационные процессы и интенсификация связей между людьми путем создания локальных, региональных и глобальных компьютерных сетей, завоевание лидирующих позиций сферой услуг и производства информации – это черты цивилизованного развития большинства стран. Сегодня одним из факторов повышения эффективности технологических процессов разработки и реализации туристического продукта является

применение современных информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в управленческой деятельности большинства туристических предприятий.

Предприятия, которые своевременно осознали роль информационных ресурсов и преимущества информационных технологий в организации и ведении туристического бизнеса, которые стали использовать их в управлении, не только оптимизировали производство и реализацию своих продуктов, но и обеспечили конкурентные преимущества, что позволило им выжить в условиях кризиса. Внедрение ИКТ в деятельность туристических предприятий коренным образом изменило процедуру формирования, продвижения и реализации туристических услуг. Появление национальных и международных систем бронирования, компьютерных сетей и Интернета, электронных баз данных, систем взаиморасчетов и других современных достижений в сфере информационных технологий способствовала значительному увеличению объемов предоставленных туристических услуг, улучшению их качества, снижению себестоимости, сокращению затрат туристов на поиск и приобретение необходимого пакета услуг.

Анализ последних публикаций. Проблемами информационного обеспечения управления на туристическом предприятии занимались такие отечественные и зарубежные ученые как Квартальнов В., Крамарчук С., Мальская М., Мельниченко С., Смачило И., Стоян К., Худо В. [1–5] и др.

Квартальнов В.О. [1] много внимания уделяет анализу разных аспектов туризма: мотивации туристических поездок, менеджмента и маркетинга туризма, его экономическим аспектам, информационным технологиям в туризме. Крамарчук С.П. и Смачило И.И. [2] предлагают пути оптимизации информационных потоков на туристических предприятиях с использованием математических моделей. Мальская М.П. и Худо В.В. [3] рассмотрели концептуальные подходы к менеджменту и маркетингу туристических предприятий, а также показали роль информационных систем управления в туризме и потенциальные возможности компьютерных технологий. Мельниченко С.В. [4] рассмотрел автоматизацию процесса управления информацией. В исследовании Стоян К.С. [5] предложено совершенствование механизма информационного обеспечения с помощью логистического подхода.

Анализ трудов указанных ученых показал что, невзирая на высокую научную и практическую ценность их исследований, реформационные изменения экономики, заострение конкурентной борьбы на рынке туристических услуг, информационная насыщенность, динамика информационных потоков требуют более детального рассмотрения особенностей применения информационно-коммуникационных технологий в управлении туристическими предприятиями.

Целью статьи является раскрытие особенностей применения современных информационно-коммуникационных технологий в управлении туристическими предприятиями.

Изложение основного материала. Управление туристическими предприятиями предусматривает осуществление определенной совокупности действий, которые заключаются в выработке управленческого решения и доведении этого решения к исполнителям с последующим выявлением результатов его выполнения. В последнее время деятельность менеджеров ориентирована на использование новейших информационно-коммуникационных технологий, поскольку организация и реализация управленческих функций требуют радикальных изменений как самих технологий управления, так и технических средств обработки информации.

Автоматизация управления предусматривает реализацию ИКТ в сфере управления при совместной работе управленческого персонала и комплекса технических средств. Процесс управления туристическим предприятием характеризуется иерархией уровней управления и многофункциональностью. Автоматизация управления обеспечивает: высший уровень – информацией относительно анализа рынка, конъюнктуры, конкуренции, альтернативных вариантов поиска стратегии развития предприятия; средний уровень – решение задач по расчету плановых показателей, контроля за их выполнением; оперативный уровень – обработка фактических результатов деятельности в реальном масштабе времени по мере их возникновения.

В последнее время автоматизированные информационные системы классифицируют по типу поддержки, которую они обеспечивают предприятию [4]. В итоге все системы разделяют на системы первого и второго классов (табл. 1).

Таблица 1

Характеристика информационных систем
в управлении предприятием

Класс систем	Задачи систем	Виды систем, которые входят в определенный класс
системы первого класса	обрабатывают информацию, которая генерируется и используется в деловых операциях:	<ul style="list-style-type: none"> – системы обработки операций, которые могут проводиться способами пакетной обработки данных или в режиме реального времени; – автоматизированные системы управления технологическими процессами; – системы сотрудничества на предприятии, используют компьютерные сети для обеспечения координации, связи и сотрудничества между отделами, рабочими группами, специалистами, которые принимают участие в процессе; сотрудничество осуществляется с помощью разнообразных сетевых ресурсов таких, как электронная и голосовая почта; аудио-, видеоконференции; программные средства управления; системы автоматизации документооборота и другие;
системы второго класса	оказывают помощь менеджерам у принятии решений:	<ul style="list-style-type: none"> – информационные менеджерские системы – системы обеспечения менеджмента, которые производят предварительно определенные отчеты, предоставляют данные и отображают результаты принятых мер периодически или по запросу; – системы поддержки принятия решений – используют модели принятия решений, базу данных и личные рассуждения в каждом конкретном случае для осуществления аналитического процесса принятия определенного решения; – управленческие информационные системы – системы с дополнительными возможностями для управления, в частности с такими, как анализ данных, использование средств поддержки принятия решений, инструментария повышения личной производительности.

Таким образом, результатом автоматизации управленческих процессов предприятия является своеобразный синергический эффект, получаемый коллективом от использования ИКТ, он, прежде всего, проявляется в возможности получать необходимую для принятия решений информацию за счет создания на предприятии интегрированной управленческо-информационной системы.

Интегрированная управленческо-информационная система – это целостная операционная среда, целью функционирования которой является обеспечение руководства и персонала предприятия необходимой актуальной и правдивой информацией о состоянии предприятия, а также предоставлении возможности уполномоченным лицам без препятствий осуществлять влияние на уровне исполнителей, несмотря на их территориальную отдаленность [6].

В деятельности любого предприятия можно выделить пять групп функциональных процессов, которые выступают объектом управления со стороны менеджмента: производство, маркетинг, финансы, кадры, учет и анализ хозяйственной деятельности (экзаунтинг). В соответствии с этими сферами можно выделить ИКТ (табл. 2).

Таблица 2

**Характеристика ИКТ по сферам
управления туристического предприятия**

Задачи, которые решаются с помощью информационно-коммуникационных технологий	Программные продукты ИКТ
Производство	
Предоставляют возможность организовать управленческие процессы и условия операционной деятельности на предприятии путем объединения существующих операций и отдельных пакетов прикладных программ в единственный интегрированный процесс. Разнообразие программных продуктов можно условно распределить на туроператорские, турагентские, универсальные, для других субъектов туристической деятельности.	«TurWin MultiPro», «Само-тур», «Само-турагент», «Мастер-тур», «Тур-клиент», «Тур-менеджер LIGHT», «Парус-Турагентство», «BS Integrator», «OPERA Enterprise Solution» и др.
Упорядочивают и систематизируют информацию, совмещают все составляющие тура и создают удобные рычаги для поиска туров по разным параметрам	Поисковые системы и поисковые модули: «Tour Anketа», «Tour Pilot» и
Экономят время пребывания в Интернете и трафик при подборе тура, позволяют сэкономить время; быстро подобрать гостиницу при наличии определенных услуг; сэкономить средства (отсутствие платы за трафик); возможность сравнивать гостиницы за услугами (всеми или выбранными); повысить имидж фирмы (демонстрация гостиниц с логотипом фирмы), а также уровень обслуживания клиентов	Электронные каталоги гостиниц мира на CD-дисках, электронные каталоги в Интернете, виртуальные туры, экскурсии
Маркетинг	
Это создание и ведение единственной базы данных партнеров путем регистрации общих сведений и контактных данных, описание их деятельности и взаимоотношений с туристической фирмой; регистрация разнообразных акций (рекламных кампаний); отбор партнеров для рассылки сообщений, организация и регистрация многоразовой рассылки сообщений разными способами; анализ результатов рекламно-маркетинговой работы путем формирования разных отчетов справок по разным партнерам, сообщениям, рекламным кампаниям.	Система автоматизации маркетинговой работы с деловыми партнерами «Traval Partner – 2000»
Позволяет реализовывать клиент-ориентированную стратегию, автоматизируя работу отделов продаж (менеджеров по направлениям), маркетинга, сервиса, реклама, а также других отделов, которые взаимодействуют с клиентами.	Система «Парус-Менеджмент и Маркетинг»

Продовження таблиці 2

Задачи, которые решаются с помощью информационно-коммуникационных технологий	Программные продукты ИКТ
<p>Возможность автоматизировать ведение дел с контрагентами, организацию мероприятий, расчет и контроль ключевых показателей продаж. Позволяет применять индивидуальный подход к каждому клиенту, отслеживая и накапливая всю информацию о нем; анализировать потребности потребителей и свои возможности; планировать рекламные кампании; проводить анкетирование, а также анализ рынка.</p> <p>Наличие элементов стратегического планирования, SWOT-анализа способствуют эффективному управлению внутренней и внешней средой.</p>	<p>Модуль «БС Маркетинг» системы BS Integrator. Пакеты стратегического учета и анализа: COMFAR, PROPSPIN, Alt-Invest, Time Line, Primavera</p>
Финансы	
<p>Позволяет выявлять проблемы и перспективы развития.</p> <p>Программные продукты, которые используются в деятельности турпредприятий представлены двумя системами: для финансового анализа и для оценки инвестиций. Программные продукты для автоматизации финансового анализа позволяют получить оценку общего финансового состояния предприятия и отдельных показателей финансовой деятельности.</p>	<p>Система BS Integrator, которая содержит модуль «БС Финансы», программа «Финансовый анализ» фирмы «Инфо-софт».</p>
<p>Для анализа эффективности инвестиционных вложений и комплексного сравнительного анализа объектов капиталовложений.</p>	<p>«Project Expert», «Альт-Инвест», Microsoft project</p>
Персонал	
<p>Автоматизации общих задач управления персоналом: учет, анализ, систематизация данных о движении кадров, системы учета труда и заработной платы сотрудников туристического предприятия</p>	<p>Модули «Парус-Персонал», «Парус-заробитна плата» системы Парус 7.</p>
<p>Позволяет автоматизировать кадровый документооборот, ведение календаря и табелирование рабочего времени. Кроме того, в модуле есть функция для организации подбора персонала на предприятии и автоматизации всего докум.ентооборота.</p>	<p>Комплексная система BS Integrator с модулем «БС Персонал»</p>
Эккаунтинг	
<p>Финансовый модуль совмещает возможности бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности, он осуществляет: введение первичных бухгалтерских документов; составление отчетов за определенный период; контроль взаиморасчетов; анализ и контроль за финансовым состоянием предприятия; получение информации о туристической деятельности, а также наличных и безналичных счетах; анализ загрузки маршрутов; рентабельность туристических направлений и отдельных дестинаций и тому подобное. Модуль управления документооборотом и внешними связями предусматривает: хранение, передачу, редактирование документов, с одной стороны, и подготовку документов к отправлению потребителю по факсу или модему, а также передачу информации между агентствами, центральным офисом и отделом продажи, с другой стороны.</p>	<p>Программа «Туристический офис».</p>

Применение ИКТ при осуществлении этих процессов обеспечит качественное управление туристическим предприятием.

Выводы. Автоматизация процесса управления информацией способствует обеспечению качественно нового подхода к принятию управленческих решений. Таким образом, в условиях современного рынка при увеличении объемов туристических прибытий и растущей конкуренции, туристические предприятия зависят от эффективного менеджмента, который не возможен без использования современных ИКТ, которые обеспечивают быструю реакцию на потребности клиентов и максимальное их удовлетворение, в соответствии с полученными требованиями, гибкость предприятия, упорядоченность и согласованность операционной деятельности.

1. Квартальнов В.А. Туризм : учеб. / В.А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 336 с.
2. Крамарчук С.П. Інформаційне забезпечення в системі менеджменту туристичних підприємств / С.П. Крамарчук, І.І. Смачило // Технологічний аудит і резерви виробництва. – 2014. – № 3.3. – С. 17–19.
3. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика / М.П. Мальська, В.В. Худо. – К. : Центр учбової літ-ри, 2012. – 368 с.
4. Мельниченко С. Інформаційні технології в управлінні суб'єктами туристичної діяльності / С. Мельниченко // Вісник Київського нац. торг.-екон. ун-ту. – 2010. – № 2. – С. 131–143.
5. Стоян К.С. Вдосконалення механізму інформаційного забезпечення підприємств з надання послуг міжнародного туризму / К.С. Стоян // Технологічний аудит та резерви виробництва [Електронний ресурс]. – 2013. – № 1/3 (9). – С. 44–47. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/tarp/article/view/12259>.
6. Останкова Е.С. Business process fusion: организация и управление деятельностью предприятия в режиме реального времени / Е.С. Останкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.klubok.net>

Дроботова М.В., Куценко Н.А.

Черкасский национальный университет
имени Богдана Хмельницкого, г. Черкассы, Украина

ИННОВАЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ В ТУРИЗМЕ

Постановка проблемы. Инновационная сфера экономики уже к концу прошлого века превратилась в развитых странах в главный фактор экономического прогресса [2]. В последние годы развитые страны до двух третей годового экономического эффекта получают за счет внедрения в практическую деятельность различных инноваций: продуктовых, технологических, управленческих, структурных, организационных, методологических и др.

Ключевыми условиями коммерческой эффективности инновационного предпринимательства являются [4]:

- поиск новых путей развития;
- поиск новых возможностей роста;
- внедрение новых форм бизнеса;
- исследование новых методов «вплоть» до создания новой отрасли экономики.

Анализ последних исследований. На наш взгляд, в настоящее время в туристической сфере Украины сложились определенные предпосылки для интенсификации инновационной компоненты туристического бизнеса путем создания и осуществления комплекса инновационных проектов. Такой вывод подтверждается, например, принятием целевых государственных комплексных программ [1]. Такие программы имеют все признаки мегапроектов, осуществляемых в туристической отрасли экономики Украины. Глобальное значение подобных проектов определяется тем, что мощные инвестиции в Украину так и не пришли, не ожидаются они и в обозримой перспективе. Причиной этого не являются предметом данного исследования. Касательно же инновационных проектов в туризме то их актуальность определяется, главным образом, низкой капиталоемкостью (величиной разовых затрат). Ограниченность финансирования, парализующая украинскую экономику, объективно дает преференции таким отраслям, как туризм.

Цель статьи. Не ставя перед этой статьей целей всестороннего освещения проблем разработки и осуществления инноваций в форме проектов туристического бизнеса, считаем необходимым сосредоточиться на основных аспектах внедрения инновационных проектов в туризме.

Изложение основного материала. Считаем наиболее актуальным и необходимым сосредоточиться на следующих положениях:

1. Туристический бизнес Украины остро нуждается в новых турпродуктах, которые были бы конкурентоспособны на внутреннем и международном рынках турпослуг, то есть требует скорейшего обновления номенклатуры предложения.

2. Преобладание мелких субъектов хозяйствования в туристическом бизнесе Украины делает проблематичным создание новых турпродуктов даже при условии низкой капиталоемкости таких проектов без инновационных подходов к формам организации проектов.

3. Наиболее перспективной формой мобилизации ресурсов отдельных хозяйствующих субъектов туристического бизнеса на осуществление инновационных проектов (программ) видится кластеризация туристического рынка с последующей его структурной реорганизацией в виде холдинговых компаний [5]. Такой подход сам по себе уже является мощным инновационным проектом.

4. Комплексное и системное создание и продвижение на туристическом рынок инновационных продуктов (товаров, услуг) с достижением приемлемого уровня их коммерческой эффективности представляется возможным лишь в виде инновационных проектов.

5. Под инновационным проектом мы понимаем наперед проработанное и спланированное изменение в какой-то экономической системе, требующее для достижения целей проекта мобилизации необходимых и достаточных ресурсов (информационных, кадровых, финансовых, материальных, временных и др.) и координации действий всех участников проекта.

6. Очевидно, что кластеризация рынка турпродуктов с внедрением на нем инновационных организационных форм по типу холдингов наиболее адекватна самой природе и сущности инновационных проектов, изложенных в пункте 5.

7. Инновационный проект позволяет его участникам достигать максимально возможной коммерческой эффективности благодаря действию закона экономической эмерджентности, работающего «на полную мощность» в организованных системах, какой и выступает инновационный проект.

8. Бизнесу важно иметь убедительные доказательства коммерческой (финансовой) эффективности инновационных проектов в туризме. Создание методик ее оценки представляется достаточно сложной задачей с точки зрения идентификации и стоимостной оценки всего многообразия возможных результатов то такого проекта. Но, тем не менее, задача это решаемая.

9. Учитывая специфику кадрового потенциала туристической отрасли, считаем целесообразным, инновационные идеи передавать на договорных началах для их практической реализации специализированным девелоперским фирмам, способным выполнить проект «под ключ».

Одним из убедительных примеров инновационных проектов в туризме является создание, обработка и внедрение паломнических туров, например, для православных христиан. Известны экскурсии в Почаев или Киево-Печерскую Лавру и т.п. Мусульмане же, проводя свои хаджи, посещают все святые места и объекты. Их и в православии целый ряд. Разрабатывая проект такого тура нужно начать с изучения истории православия и возникновения самых почитаемых, намоленных объектов этой ветви религии, которая доминирует в Украине, Молдавии, Румынии, Болгарии, Сербии, Македонии, Черногории, Словении, Словакии, Белоруссии, России, Грузии, Армении. Должна быть изучена также социальная, транспортная и другая инфраструктура в окружении объектов поклонения. А затем сформировать и всесторонне обосновать возможные маршруты, заключить необходимые хозяйственные договора с партнерами (питание, проживание, транспорт, экскурсии и др.) После выполнения экономических оценок таких турпродуктов необходима их практическая апробация с последующим устранением возможных недочетов, упущений и ошибок.

Одной из инновационных технологий в туризме 25 лет назад стали «культурные пути», разработку которых активно пропагандирует и поддерживает Совет Европы (СЕ). Первым таким культурным путем, который в 1987 году сертифицировал СЕ, став путь Св. Якова, старейший, длиннейший та самый разветвленный паломнический путь в Европе. Этот путь или вернее пути пролегают через Бельгию, Францию, Германию, Италию, Люксембург, Швейцарию, Португалию и ведут к испанскому городу Сантьяго-де-Компостела, где, по преданиям покоятся мощи св. Апостола Якова. Каждый год этим путем проходят миллионы паломников. Что бы турист-паломник не сбился с дороги по всему пути он видит желтую ракушку с солнечными лучами – лого пути Св. Якова (рис. 1).

Вокруг паломнических дорог выросла целая туристическая индустрия: хостелы, отели, рестораны, кафеини, визит-центры, сувенирные рынки.

Рис. 1. Логотип «культурного пути» Св. Якова

Выводы. Все, что приведено в примере, только подтверждает необходимость объединения большого числа разновекторных и разномасштабных факторов в некую оптимизируемую систему, условно называемую инновационным проектом в туризме. В таком проекте становится возможным не только спрогнозировать его характеристики, обосновать маркетинговую концепцию, организационно-техническую конфигурацию кадровое обеспечение и др., но и достичь поставленных перед ним целей, одной из которых всегда должно быть развитие (не рост) туристического бизнеса.

1. Державна програма розвитку туризму в Черкаській області 2012–2020 рр.
2. Гонтержевська Л.Г. Ринок туристських послуг в Україні / Л.Г. Гонтержевська – Донецьк : СВД, 2008. – 180 с.
3. Медынский В.Г. Инновационное предпринимательство / В.Г. Медынский, К.Г. Шершунова. – М. : ИНФРА-М., 1997. – 237 с.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М. : Прогресс, 1982. – 172 с.
5. Дроботова М.В. Кластеризація туристської галузі Черкаської області як інструмент підвищення її ефективності / М.В. Дроботова, М.О. Куценко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: економічні науки. – Вип. 33. – Ч. 1. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 169 с.

Лопушенко К.І., Паска С.Р.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

УРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ТУРИЗМІ

Постановка проблеми. Процес трансформації економічної системи в цілому і в туризмі зокрема, який відбувається зараз в Україні, супроводжується проявом низки проблем. Вирішення більшості з них зумовить суттєві позитивні зміни та зрушення. Разом з тим, вирішення проблем при визначеному пріоритеті макроекономічних вимог потребує також і значних змін на мікроекономічному рівні. Динамізм сучасного економічного розвитку України та активізація сфери туристичних послуг зумовлюють необхідність розробки та впровадження системи управління якістю як обов'язкової складової стратегії розвитку як туризму в цілому, так і на рівні його окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Проблема якості туристичних послуг стала предметом активних різноаспектних досліджень вітчизняних учених. Її вивченням займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Л.І. Воротіна, А.В. Войчак, О.Л. Каніщенко, О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька, Т.О. Примак, Є.В. Ромата, В.К. Гамов, Т.І. Ткаченко, М.М. Туриянська, В.Ф. Кифяк, М.П. Мальська, М.Б. Біржаков, О.П. Дурович, В.О. Квартальнов, Ф. Котлер, Дж. Мейкенз та ін.

Метою написання даної наукової роботи є визначення основних складових поняття «якість туристичної послуги», та окреслити основні шляхи і умови надання якісних послуг споживачам туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу. Якість, після ціни, є другим основним інструментом, який формує структуру пропозиції на ринку. Вона є ключовим чинником, що сприяє поліпшенню конкурентоспроможності туристичних продуктів унаслідок постійного підвищення її рівня. Це зумовлено необхідністю пристосування пропозиції до потреб туристів. Під рівнем якості, з огляду на безупинну диверсифікацію людських потреб, розуміють (як споживачі, так і виробники) один із найважливіших ефектів усіх видів діяльності, особливо у сфері послуг [2].

Насиченість ринків різноманітною продукцією і послугами сприяла тому, що споживач одержав можливість вибору. Якщо раніше він лише прагнув якості, то нині він її вимагає. У результаті забезпечення високої якості продукції перетворилося на магістральний напрям соціально-економічного розвитку більшості країн світу, в тому числі й для України.

Будь-який продукт є носієм різних конкретних властивостей, що відображають його корисність і відповідають певним потребам та вимогам. Корисність продукту відбиває його споживчу вартість, яка, у свою чергу, має бути оціненою, тобто має бути визначена його якість.

У державному стандарті України наведено визначення якості продукції як економічної категорії, яка відображає сукупність властивостей продукції, що зумовлюють вару її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення [1].

Основні принципи та елементи систем якості, які охоплюють усі процеси, необхідні для забезпечення ефективності послуги, від маркетингу до її надання, включаючи аналіз послуги, встановлює «ДСТУ 180 9004-2-96. Управління якістю та елементи системи якості. Частина 2. Настанови щодо послуг».

Туристичний продукт – поняття комплексне, яке формується з багатьох взаємопов'язаних складових – туристичних послуг. Специфіка сфери туризму полягає в тому, що її продукт новію або частково невідчутний, а ефект сервісу оцінюється споживачами в умовах певного емоційного стану, який залежить від великої кількості факторів, серед яких такі суб'єктивні характеристики туриста, як: особливості виховання, вік, культурні традиції народу, представником якого є гість, поняття про комфорт, звички, самопочуття або психологічний стан на момент отримання послуги, фізіологічні особливості організму [1].

Згідно Закону України «Про туризм», туристичні послуги – це послуги суб'єктів туристичної діяльності щодо розміщення, харчування, транспортного, інформаційно-рекламного обслуговування, а також послуги закладів культури, спорту, побуту, розваг тощо, спрямовані на задоволення потреб туристів.

Якість послуги визначається вимогами ст. 6 Закону України «Про захист прав споживачів», згідно з яким «продавець (виробник, виконавець) зобов'язаний передати споживачеві продукцію (роботу,

послугу), яка за якістю відповідає вимогам нормативних документів, умовам договору, а також інформації про продукцію (роботу, послугу), що надається продавцем (виробником, виконавцем)» [3].

- В основному якість туристичного продукту можна розглядати як:
- істотні ознаки продукту і його складових, які виділяються серед інших (вигляд, спосіб виконання, тривалість, надійність, швидкість тощо);
 - сукупність ознак, які забезпечують відповідність продукту вимогам споживачів;
 - рівень, у якому конкретний продукт знайде особливе визнання споживачів серед інших продуктів на ринку;
 - у поточному розумінні — добрий продукт («високої якості»), який кращий від інших.

Згідно з рекомендаціями всесвітньої туристичної організації (UNWTO), якість у туризмі трактується як елемент якості життя під час тимчасового перебування туристів поза місцем постійного проживання. При цьому, відповідно до поданого визначення, якість не залежить тільки від рівня якості послуг, але пов'язується з необхідністю врахування людського та природного середовища. За визначенням UNWTO, якість — це виконання за встановленою і прийнятною ціною будь-яких бажань і сподівань клієнта, які не суперечать законодавству, при одночасному дотриманні вимог безпеки, гігієни і доступ пості туристичних послуг та гармонії людського і природного середовища [3].

Основні риси сучасного туризму – масовість, інтернаціональність і соціальний характер – призвели до того, що туризм стає все більш важливим соціально-економічним явищем, що заслуговує на увагу не тільки з точки зору науки, а й на державному рівні.

Якість туристичної діяльності підприємств (фірм) підтверджується перевіркою на відповідність встановленим стандартам, правилам, показникам, вимогам для встановлення відповідного класу обслуговування. Якщо якість готельної послуги легко перевіряється на відповідність встановленим вимогам, то якість екскурсійної послуги або якість послуги туристичних агентств перевіряються дуже важко. Оскільки туристичні послуги складають значну частину споживаних населенням послуг і мають специфічний соціально – оздоровчий характер, тобто відпочинок, можливість

розвитку особистості, пізнання історичних і культурних цінностей та інше, тобто туризм акумулює в собі економічні, соціальні, гуманітарні, виховні та естетичні складові [1].

На сьогодні в Україні існує близько 3 тис. підприємств, які отримали ліцензії на туристичну діяльність. За офіційними даними, 75% із них займаються туристичною діяльністю за сумісництвом. Тобто час від часу, а імідж України на світовому туристичному ринку залежить саме від якості туристичного продукту (послуг), що їх пропонують туристичні підприємства (фірми), а не від їх кількості. Якість діяльності (обслуговування) залежить від професіоналізму, кваліфікації, досвіду персоналу туристичних підприємств (фірм).

Згідно зі стандартами ДСТУ ISO 9000 підготовка у сфері якості має охоплювати всі рівні персоналу організації. Кожний працівник підприємства, незалежно від того, на якому щаблі службової ієрархії він перебуває, повинен розуміти покладені на нього обов'язки у сфері якості, мати уявлення про свою роль у системі якості та наслідки незадовільної праці [3].

Тому проблематику якості у туризмі, подібно як і в інших секторах послуг, потрібно аналізувати у двох напрямках:

- якість послуги – шляхом оцінки її параметрів, формуючи потреби споживачів туристичних послуг;
- якість обслуговування – за посередництвом оцінки стану зв'язків туристичної фірми зі споживачами послуг, передусім персоналу, який обслуговує клієнтів.

Саме тому головною метою туристичної державної політики, в рамках ефективно діючих туристичних структур та неспричинення збитків навколишньому середовищу, – забезпечити оптимальне задоволення різноманітних туристичних потреб громадян України та іноземних туристів. Для того щоб перетворити Україну на туристичну державу світового рівня, необхідно забезпечити координацію діяльності галузей економіки, від яких залежить якісне надання туристичних послуг. Це – готельне господарство, транспорт, торгівля, зв'язок тощо.

Висновки. Отже, проблема якості обслуговування в туризмі є однією з найактуальніших у розвитку туристичної галузі. Якість обслуговування впливає на структуру споживчого попиту і є важливим чинником в конкурентній боротьбі на туристичному ринку в сучасних умовах господарювання. Туристи, які задоволені обслуговуванням в

готелях, ресторанах, екскурсійних бюро, туристичних фірмах, стають їх активними пропагандистами. Якість обслуговування в кінцевому випадку – важливий чинник підвищення економічної ефективності туризму. На якість обслуговування впливають такі фактори, як комплексність послуг і товарів, їх направленість на конкретного споживача, своєчасність їх надання.

1. Бабарицька В.К. Менеджмент туризму. Туроперейтинг / В.К. Бабарицька, О.Ю. Малиновська. – К. : Альтерпрес, 2004. – 208 с.
2. Дурович А.П. Маркетинг в туризме: учеб. пособ. [для студ. вузов по спец. «Экономика и управление социально-культурной сферой»] / А.П. Дурович. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : Новое знание, 2001. – 495 с.
3. Квартальнов В.А. Менеджмент туризма / В.А. Квартальнов. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 247 с.

Радченко О.М.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ІННОВАЦІЇ НА РИНКУ СТРАХУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТУРИСТІВ

Постановка проблеми. Надання Радою міністрів Європейського Союзу Україні статусу країни з ринковою економікою вимагає цивілізованого підходу до ведення господарської діяльності у всіх сферах національної економіки. Великою мірою це стосується і поширення засобів страхового захисту на різні галузі підприємництва, зокрема на туризм. Страхування в туризмі, яке донедавна надавало захист виключно від нещасного випадку для від'їжджаючих за кордон, поступово перетворюється на комплекс страхових відносин, що формуються з метою захисту майнових інтересів у сфері туризму та готельного господарства. В Україні ринок пропозицій страхових продуктів для туристів ще тільки формується, що обумовлює актуальність та значущість обраної для дослідження теми.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню сутності, принципів та видів страхування в туризмі присвятили праці А.А. Гвозденко, О.О. Охріменко та ін.

Мета статті – розглянути сучасні тенденції розвитку страхування українських туристів, що подорожують за кордон.

Виклад основного матеріалу. Страхування у сфері туризму залежно від об'єктів страхування належить до всіх трьох галузей страхування. У межах особистого страхування туристське страхування представлено двома видами: страхування від нещасних випадків та медичне страхування. Різновидами страхування є безперервне страхування здоров'я співробітників турфірм, страхування непередбачених медичних витрат для виїжджаючих за кордон тощо.

У межах майнового страхування туристське страхування охоплює: страхування наземного (повітряного, морського) транспорту, страхування вантажів та багажу, страхування фінансових ризиків та від вогневих ризиків. Різновидами страхування є страхування багажу та особистих речей туристів, страхування витрат, пов'язаних із неможливістю здійснити подорож, страхування засобів розміщення тощо.

Страхування відповідальності охоплює такі види: страхування відповідальності власників наземного (повітряного, морського транспорту); страхування відповідальності перед третіми особами та ін. Різновидами цього виду страхування є страхування професійної відповідальності при здійсненні туристської діяльності; страхування цивільної відповідальності туристів за завдання шкоди майну третіх осіб тощо [4, с. 28].

Закон України «Про туризм» одним із основних напрямів державної політики в галузі туризму визначив забезпечення безпеки туристів, їхніх прав, інтересів і майна. З метою розвитку туризму суб'єктам підприємництва, які надають туристські послуги, можуть надаватися пільги з оподаткування, кредитування та страхування туристської діяльності [2]. Згідно із Законом України «Про страхування» до обов'язкових видів страхування належить страхування відповідальності суб'єктів туристської діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну [1].

Специфічні чинники ризику в туризмі зумовлені: можливістю виникнення природних і техногенних катастроф, а також інших надзвичайних ситуацій у зоні обслуговування туристів; технічним станом об'єктів матеріально-технічної бази туризму; складним рельєфом місцевості; рівнем професійної підготовки обслуговуючого персоналу тощо. За даними страхових компаній серед страхових випадків, які трапилися з виїжджаючими за кордон, максимальна кількість (38%) припадає на застудні захворювання, на травми – 18%;

на шлунково-кишкові захворювання – 12%. Більше половини страхових виплат здійснюється у липні–серпні, що визначається сезонними особливостями туризму [3, с. 93].

Покупці туристичних страховок – це туристи, що оформляють подорожі через туроператорів, ті, хто оформляє візи до іноземних країн, а також співробітники компаній, що прямують за кордон із бізнес-метою. Серед більше ніж 30 страхових компаній (далі СК), що пропонують страхові продукти туристам, половину ринка тримають 6 гравців: компанії «Еталон», «ІНГО», «ТАС», «АСКА», «Універсальна», «ПРОСТО-страхування». У кожній СК є своя ніша. Наприклад, «Еталон» працює в сегменті масового виїзного відпочинку; ІНГО переважно співпрацює з корпоративними клієнтами, проте монополістом на ринку в'їзного туризму була СК «ПРОСТО-страхування».

Погоду в сегменті туристичного страхування створюють компанії, що мають партнерами найбільших туроператорів. Лідери ринку туристичних послуг TEZ Tour і TURTESS Travel працюють із «Еталоном», який обіймає 70% ринку страхування туристів, що відпочивають в Туреччині та Єгипту, та 12–15% ринку турстрахування загалом. Другому гравцю – ІНГО Україна (продає поліси через туроператорів «Гамалія», «Яна», «Чарівна подорож») – належить 8–10% ринка. «Універсальна» співпрацює із турфірмою «Пан Юкрейн» [5].

Туристичні компанії реалізують поліси СК за комісійну винагороду, розмір якої коливається в межах 10–30% від вартості страхування, хоча деякі СК пропонують операторам навіть 50%. Щирість страховиків залежить обсягів страхових платежів та зацікавленості в туроператорі. На солідні відсотки можуть розраховувати агенції, що продають страховки на 20–55 тис. грн. щомісяця. Зазвичай туркомпанії висувають до СК додаткові вимоги – це, як правило, фінансування рекламних акцій туроператора.

СК змушені погоджуватись із вимогами турфірм. За кожного нового туроператора на ринку страхових послуг ведеться боротьба.

Обійти конкурентів СК намагаються за рахунок нових продуктів для клієнтів, хоча найбільш востребуваними залишаються програми класичного страхування подорожуючих. Переважно СК заробляють на продажу дешевих страховок із невеликим переліком страхових випадків, до яких не потрапляють широко розповсюджені

травми в стані алкогольного сп'яніння, навмисне спричинення собі тілесних ушкоджень, участь у бійках тощо. Випадки терактів віднесені СК до форс-мажорних обставин і теж не відшкодовуються. Діяльності СК притаманна жорстка політика заощадження витрат.

Витрати СК – зарплати, канцелярія, телефонний зв'язок, Інтернет, бланки полісів, кредитні картки, рекламна продукція, оплата поїздок, податки на страхову діяльність, виставки, відрядження – досягають 30% страхових платежів, плюс комісійна винагорода туроператорам.

Водночас СК не можуть підняти тарифи на послуги для туристів через опір туроператорів, котрі бояться збільшувати вартість турів. Найбільш збиткові для страховиків напрямки – масові, такі як Туреччина і Єгипет. В літній сезон рівень збитковості по цих країнам може сягати 240 %. Водночас туристичне страхування не є таким збитковим, як КАСКО[5].

Відносно новою послугою на страховому ринку є страхування туристів від неможливості здійснити подорож. Щоправда, на українському ринку залишилося небагато компаній, що її пропонують. Ця послуга цікава в першу чергу тим клієнтам, хто має маленьких дітей або батьків літнього віку, або тим, хто не впевнений у власному здоров'ї. Зазвичай договір страхування від невіїзду укладається не менше, ніж за 2 тижні до подорожі. Якщо клієнт не в змозі здійснити тур з поважної причини – госпіталізація або смерть родичів, повістка до військомату або виклик до суду, пожежа або неотримання в'їзної візи, страхова компанія компенсує вартість туру. Вартість такого полісу становить від 4 до 10% вартості туру і залежить від ризиків – причин невіїзду.

Страхові компанії пропонують також страхування багажу, що є особливо актуальним для тих, хто користується послугами аеропорту Борисполя. Вартість такого полісу залежить від кількості днів перебування та країни перебування, страхова сума у випадку затримки багажу становить \$ 100, у випадку втрати багажу – \$ 300.

Серед нових страхових продуктів для туристів – річні поліси. Їхня перевага полягає у тому, що страховий платіж з розрахунку на 1 день перебування за кордоном може бути в 1,5–2 рази дешевше, ніж в разовому полісі, а ліміти відповідальності залишаються незмінними. Поліс покриває 30 днів перебування за кордоном і діє протягом одного року.

Іншим привабливим страховим продуктом є комплексне страхування подорожуючих за кордон, що передбачає поруч із обов'язковими видами особистого страхування (медичних витрат та від нещасного випадку) фінансові послуги (відшкодування витрат, пов'язаних із затримкою авіарейса, втратою багажу або документів, скасуванням подорожі) за декількома програмами, наприклад, страховий партнер туроператора «Туртесс Тревел» СК «Еталон» пропонує п'ять програм комплексного страхування.

Лідером з інноваційних туристичних продуктів на ринку України виступає ЗАТ «Європейське туристське страхування» (далі ЄТС) – єдина в Україні СК, що спеціалізується на страхуванні туристів. ЄТС було створено в жовтні 2006 р. Завдяки власній материнській компанії «Europäische Reiseversicherung AG» Мюнхен (ERV) – лідера ринку туристського страхування Німеччини, ЄТС є частиною однієї з найбільших у світі Груп туристських страховиків – ERV Group. Партнерами ЄТС є провідні туристичні компанії України, зокрема Regas Touristik, Вояж Київ, Tourtess Travel, Туристський клуб, TRG та багато інших. На початок 2010 р. із ЄТС співробітничало більше 400 агентів – турагенцій і туроператорів по всій Україні [6].

Однією з перших СК в Україні ЄТС почала страхувати відповідальність суб'єктів туристської діяльності. Зокрема 2010 р., коли збанкрутили два великих туроператора, ЄТС оперативно додала до власного портфелю страхування від неплатоспроможності туристичних операторів. Починаючи з 2009 р. ЄТС є страховим партнером Асоціації лідерів Турбізнесу України і членом Української Федерації Страхування.

Використовуючи досвід роботи своїх європейських акціонерів ЄТС у 2008–2009 рр. запропонувала комбінований продукт «два в одному» – «КАСКО + Страхування багажу» для подорожуючих на власному автомобілі. Вимогою сучасного ринку страхових послуг є й співпраця з іншими страховими гравцями. ЄТС продовжує розвивати бізнес-стосунки із українськими страховиками. Приміром, у лютому 2010 р. ЄТС заключила угоду про співробітництво із СК «Країною». Тепер поліси комплексного страхування для подорожуючих від «ЄТС» можна придбати у всіх відділеннях та представництвах СК «Країна». Новий партнер компанії має можливість реалізовувати унікальний на українському ринку страховий продукт – «Комплексне страхування ділових подорожей» (СП), розроблений ЄТС спеціально для

корпоративних клієнтів. У свою чергу «Європейське туристське страхування» буде пропонувати власним клієнтам поліси ризикового страхування (КАСКО, ОСАГО, страхування майна тощо) від СК «Країна». Це вже четверта СК для ЄТС, з якою укладено подібну угоду.

Висновки. Українські страхові компанії намагаються пропонувати клієнтам як мінімально необхідний пакет страхових послуг (медичне страхування та страхування від нещасних випадків, продаж полісів «Зелена картка»), так і ті послуги, що надають страховий захист від інших ризиків (втрати багажу, неможливості здійснення подорожі тощо), а також комплексне страхування. Серед українських СК слід відзначити компанію ЄТС, яка проводить активну маркетингову політику: пропонує різноманітні послуги як подорожуючим, так і суб'єктам туристської діяльності.

1. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : search.ligazakon.ua.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» // Український туристичний вісник. – 2004. – № 1. – С. 18–26, 31–34.
3. Гвозденко А.А. Страхование в туризме : учеб. пособ. / А.А. Гвозденко. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 256 с.
4. Охріменко О.О. Страхування у сфері туризму та готельного господарства / О.О. Охріменко. – К. : Вища шк., 2003. – 258 с.
5. Страхование туристов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainetour.ru/tag/turizm/>.
6. О компании // Европейское туристическое страхование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://erv.kiev.ua/ru/about/company/>.

Сисоліна Н.П., Дяченко В.С.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ В ПІДПРИЄМСТВАХ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ КІРОВОГРАДСЬКОГО РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Сучасний розвиток туристичної галузі, з одного боку обумовлює загострення конкуренції, з іншого туристична галузь стає одним з лідерів світової економіки. Актуальними питаннями є покращення менеджменту та маркетингу, підвищення якісних характеристик послуг в туризмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз попередніх досліджень виявив [1, 2], що проблемам ефективності управління та маркетингу в туристичній сфері, як і іншим видам підприємницької діяльності присвячено багато наукових праць. Але бракує зосередження на регіональних дослідженнях цієї проблеми.

Метою роботи є теоретико-методологічне обґрунтування механізмів підвищення конкурентоспроможності туристичного підприємства на основі впровадження сучасного маркетингу й інноваційної концепції управління, зокрема якістю, а також доробка практичного інструментарію, що забезпечує це управління.

Виклад основного матеріалу. Ефективність керування в туризмі залежить від комплексного застосування багатьох чинників, у тому числі, від процедури прийнятих рішень і їхнього практичного втілення в життя.

Основною метою системи менеджменту якості в туристичних фірмах є забезпечення якості роботи і безперервного контролю процесу надання послуг. Якість туристичних послуг характеризується сукупністю взаємопов'язаних показників: призначення, естетичності, комфортності, технологічності, надійності, уніфікованості, ексклюзивності, екологічності, безпечності тощо [3, с. 5].

За метою подорожі туризм в Україні поділяється на такі види як пізнавальний, культурно-розважальний, навчальний, промисловий, екологічний, етнічний, релігійний, спортивний, рекреаційний, пригодницький тощо. Необхідно відзначити, що проблеми в туристичному бізнесі пов'язані як з внутрішніми, так і зовнішніми факторами впливу, наприклад, в Україні виникли додаткові проблеми в зв'язку з анексією Криму тощо.

Проводячи аналіз і вибір досліджуваних підприємств Кіровоградського регіону, було обрано декілька з них, які б більш менш відображали ситуацію в регіоні в сфері туризму «Азимут-2», «Меридіан», «Горн» тощо. До основних видів діяльності цих підприємств належать внутрішній та зовнішній туризм. Туристичні подорожі за формою організації поділяються на індивідуальний та груповий, які відрізняються за видами, класом та комплексом туристичного обслуговування.

Туристичні підприємства у відповідності з придбаними турами надають обслуговування за такими класами: «V.I.P», люкс-апартамент, люкс по першому класу, по туристичному класу, по шкільному і

кемпінгу; індивідуальний туризм; груповий туризм; прийом груп на конференції і семінари; маршрути вихідного дня; екскурсійне обслуговування; транспортно-експедиційні послуги на замовлення населення тощо.

В турфірмах переважають наступні види туризму по цілях: екскурсійно-пізнавальні, рекреаційні (літній відпочинок), освітньо-навчальні (пов'язані з вивченням культури, історії України в цілому і Кіровоградщини зокрема), комерційні та ін. Проаналізовані організаційні структури туристичних підприємств міста Кіровограду характеризуються лінійністю управління, зі всіма витікаючими з цього перспективами і недоліками.

Як показує практика, більшість рішень, прийнятих керівниками туристичних фірм України, засновані на їхній інтуїції, проте обґрунтоване рішення є більш ефективним.

Розглянемо алгоритмізацію самого процесу виробітки рішення:

- 1) оцінка ситуації, здійснення вибору критеріїв і оцінка їхньої відносної важливості;
- 2) генерація можливих рішень (сценаріїв дій);
- 3) здійснення оцінки сценаріїв (дій, рішень) і вибір кращого;
- 4) забезпечення постійного обміну інформацією і допомога в узгодженні групових рішень;
- 5) моделювання прийнятих рішень (у тих випадках, коли це можливо);
- 6) здійснення комп'ютерного динамічного аналізу можливих наслідків прийнятих рішень;
- 7) збір даних про результати реалізації прийнятих рішень і здійснення оцінки результатів.

Існує множина методів для прийняття рішень у сфері туризму, до найбільше застосовного можна віднести метод Парето. Він дозволяє робити багатокритеріальну оптимізацію і використовується для рішення економічних задач. У тих випадках, коли немає необхідності враховувати «вагу» критеріїв, а число параметрів, за якими проводиться оцінка відносно невелика, цей метод може виявитися достатньо корисним. Він простий у реалізації і потребує мінімум інформації від експерта. Ранжирування за Парето дозволяє упорядкувати об'єкти не лінійно, а за групами, враховуючи, що всі об'єкти усередині групи рівноцінні, тобто перейти від лінійного упорядкування до групового. При цьому черговість установлюється не між окремими об'єктами, а між їхніми рівноцінними групами. Такий

підхід не дає ніяких переваг, якщо упорядкування проводиться по одному показнику, але відкриває нові можливості, якщо таких показників декілька [4].

Задля покращення ефективності управління туристичному бізнесі бажано застосовувати й такі сучасні заходи як івент-менеджмент.

Івент (від англ. *event* – подія) – розважальне або рекламне уявлення, здійснюване на театральній сцені, кино- або телеекрані, на спортивній або цирковій арені з використанням різного роду сюжетних ходів, образотворчих прийомів, світлової техніки, комп'ютерної графіки тощо; процес, під час якого планується, готується і створюється спеціальний захід. Як і будь-яка інша форма організації, вона охоплює оцінку, визначення, збір даних, локалізацію, управління, контроль і аналіз часу, фінансів, персоналу, послуг і інших ресурсів і об'єктів. Поняття івента включає подію, захід, церемонію і шоу [5, 6]. Подія – найважливіший мотивуючий чинник в туризмі. Івенти можуть помітно вплинути на розвиток і маркетингові плани більшості туристських заходів.

Заплановані події або івенти – просторово-часовий феномен, кожен з них унікальний унаслідок взаємодії навколишнього оточення, публіки, систем управління, включаючи розробку окремих елементів і програми. Привабливість івентів полягає в тому, що вони завжди різні, ніколи не повторюються. Крім того, існують «віртуальні івенти», що є цікавими і цінними для споживачів і індустрії туризму. Комунікації здійснюються за допомогою різноманітних засобів масової інформації.

Івент-менеджмент – прикладна область вивчення і простір професійної практики, присвячена плануванню, проведенню і управлінню спеціальними заходами, такими, як фестивалі, всілякі святкування, розваги, політичні і державні події, спортивні і пов'язані з мистецтвом івенти, заходи які відносяться до бізнесу і корпоративних справ (зустрічі, наради, виставки), заходи які відносяться до приватних (весілля, вечірки, соціальні сімейні заходи). Таким чином, керівники спеціалізованих засобів і устаткування (наприклад, конгрес центри, спортивні арени) задіяні в проведенні й організації певних типів івентів. Асоціації професіоналів і кар'єрне просування традиційно нерозривно пов'язані з цими типами івентів [5, 7].

В умовах кризи ефективними можуть бути також такі засоби маркетингу як: створення мінімальної дистанції між виробником (постачальником) і замовниками (кінцевими споживачами), що сприятиме зростанню ролі прямих продажів [8, с. 16].

Ефективно організована маркетингова діяльність в умовах кризи дає можливість підвищити ефективність роботи підприємств сфери туризму та курортів і поліпшити власну конкурентоспроможність. Актуальними антикризовими заходами є, наприклад, створення регіональної туристичної інфраструктури, зокрема, туристичних інформаційних центрів, або застосування ревеню-менеджмента.

Ревеню-менеджмент як технологія формування цінової політики на основі прогнозування попиту, направлена на забезпечення високої прибутковості підприємства або компанії. Основне завдання даної технології у сфері туризму можна сформулювати як досягнення оптимального співвідношення між попитом на послуги туристського ринку і відповідною пропозицією, іншими словами – формування пропозиції, відповідної певному рівню попиту. При цьому використання принципів ревеню-менеджменту стає необхідним практично для туроператорів, авіаперевізників, готельних комплексів. Ревеню-менеджмент передбачає створення оптимальної моделі попиту на той або інший товар, або послугу. Функціонування механізму оптимізації може бути забезпечене введенням набору певних вагових коефіцієнтів, які вноситимуть певні обмеження, завдяки чому, наприклад, можна ефективно вводити системи знижок тощо. Наприклад, найбільш крупні західні авіаперевізники використовують технологію «диспетчеризації на основі попиту» (demand-driven dispatch practice), коли, залежно від прогнозованого попиту на той або інший рейс, в реальному часі може бути забезпечений авіалайнер на потрібну кількість місць [9].

Висновки. Проведені дослідження показали, що задля покращення ефективності управління туристичному бізнесі Кіровоградського регіону необхідно застосовувати сучасні заходи такі як івент-менеджмент, ревеню-менеджмент, а також одним з найбільш ефективних варіантів розвитку цих підприємств є створення регіонального кластера.

1. Жукова М.А. Менеджмент в туристическом бизнесе / М.А. Жукова. – М. : КНОРУС, 2006. – 192 с.
2. Кабушкин Н.И. Менеджмент в туризма : учеб. / Н.И. Кабушкин. – Мн. : Новое знание, 2002. – 409 с.
3. Швец И.Ю. Управление качеством туруслуги / И.Ю. Швец // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 61. – С. 61–72.
4. Афанасьєва Н.А. Вивчення можливості створення систем підтримки прийняття рішень у туристичному бізнесі / Н.А. Афанасьєва // Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного та економічного розвитку : матер. Міжн. конгресу. – Трускавець, 2000. – С. 150–153.
5. Алексеева О.В. Событийный туризм и ивент-менеджмент / Ольга Валентиновна Алексеева // Российское предпринимательство. – 2011. – № 6, вып. 2 (186). – С. 167–172.
6. Ивент // Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Event>.
7. Donald G. Event management and event tourism / Getz Donald. – [2nd ed.]. – New York : Cognizant, 2005.
8. Эксперты об антикризисном маркетинге (результаты блиц-опроса) // Маркетинг и реклама. – 2009. – № 2. – С. 14–22.
9. Berge M.E. Demand driven dispatch : A method for dynamic aircraft assignment, models and algorithms // Operations Research / M.E. Berge, C.A. Hoppersta. – 1993. – № 41. – P. 153–168.

Славич О.О.

Ужгородський національний університет,
м. Ужгород, Україна

ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ ЗАКАРПАТТЯ

Постановка проблеми. Імідж регіону в сучасному світі стає важливим економічним ресурсом і одним з ключових чинників конкурентоспроможності міста, області або країни. Туристичний імідж регіону, його репутація у вітчизняних та зарубіжних суспільно-політичних і ділових колах є основою успішного просування території, підвищення привабливості територіальних туристських продуктів і послуг як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Відоме ім'я території, підкріплене привабливим чином, сприяє стабільному соціально-економічному розвитку та залученню інвестицій в економічний сектор регіону.

Сьогодні перед суб'єктами локального рівня стоїть завдання сформуванню сприятливого образу території в свідомості економічно та соціально активних осіб, підростаючого покоління, закріпити та

просувати його в рамках даного регіону, інших економічних суб'єктів, зарубіжних територій. Позитивний імідж окремих територій формує сприятливе враження загалом про державу, підвищуючи її авторитет в рамках міжнародного співробітництва. Управління іміджем регіону реалізовує економічну функцію – підвищення ділової активності, залучення інвестицій, вирішення соціально-економічних завдань. В зв'язку з цим управління формуванням та просуванням позитивного іміджу регіону спроможне найбільш вигідно представити та реалізувати переваги туристичного та економічного потенціалу території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику формування туристичного іміджу розглядали у своїх працях чимало вітчизняних та іноземних науковців, зокрема, Панкрухін А.П., Голднер Р., Портер М., Москаленко М.А., Богуш Д., Асплунд К. та ін.

Метою статті є обґрунтування доцільності формування туристичного іміджу Закарпаття як фактору сприяння розвитку дестинації.

Виклад основного матеріалу публікації. Єдиного загальновизнаного визначення поняття «імідж регіону» сьогодні важко відшукати, однак загальні ознаки трактування даної дефініції існують. Російський науковець А.П. Панкрухіна визначає імідж території як сукупність емоційних і раціональних уявлень, що витікають із зіставлення всіх ознак території, власного досвіду людей і чуток, що впливають на створення певного образу [2, с. 10]. Отже, імідж регіону – це деякий набір ознак і характеристик, які на емоційно-психологічному рівні асоціюються у широкої громадськості з конкретною територією. Як цілеспрямовано структурований образ імідж носить результативне та мотиваційне навантаження, яке впливає на поведінку людей, носіїв даного образу, на їхнє ставлення до реальних подій.

Поняття «іміджування» описує процес цілеспрямованого формування іміджу за допомогою спеціально створеного візуального ряду, навмисно збудованих моделей комунікації і стандартів поведінки, які є бажаними для цільової аудиторії. Іміджування у тур індустрії – це процес створення в сприйнятті цільової аудиторії потрібного образу суб'єктів і об'єктів туристичної галузі (образ турпослуги, образ фірми, образ рекреації, образ дозвілля) [1, с. 43]. Процес створення іміджу починається з сприйняття людиною окремих

зовнішніх та (або) внутрішніх характеристик певного об'єкта: турфірми, турпродукту, споживачів турпослуг, культури обслуговування, країни перебування, подорожі тощо. Весь процес іміджування спрямований на те, щоб в результаті, у особи, носія іміджу, виникло психологічне тяжіння до формованому образу. Отже, поняття «туристський імідж регіону» можна визначити як цілеспрямоване спеціально сформоване в суспільному або індивідуальній свідомості позитивне уявлення про туристські можливості регіону засобами психологічного впливу.

Серед елементів іміджу туристичного регіону слід виділяти дві складові: об'єктивну, суб'єктивну [3, с. 76]. Об'єктивна складова формується у свідомості людей за допомогою конкурентних переваг і недоліків, які обумовлюються особливостями галузевої спеціалізації регіону, географічним розташуванням та транспортним сполученням, культурним надбанням, історичними подіями, інтелектуальним і інноваційним потенціалом і його відповідністю цілям розвитку регіону, рівнем розвитку соціальної сфери та сформованим рівнем інвестиційної активності (обсягами інвестицій і якісними характеристиками інвестиційної діяльності) тощо. Конкурентні переваги й недоліки регіону суттєво впливають на рівень його туристичної привабливості.

Другій складовій туристичного іміджу регіону притаманний суб'єктивний характер, що формується за допомогою комплексного висвітлення інформації. Доцільно тут акцентувати увагу на суб'єктах, що безпосередньо беруть участь у висвітленні та позиціонуванні туристичного регіону: регіональних та місцевих органів влади, вітчизняні та іноземні туристи, ЗМІ.

Головною метою розвитку туризму в Закарпатській області на 2014 р. залишається створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби туристів, сприяння підвищенню якості послуг, вирішення завдань щодо наповнення державного і місцевих бюджетів за рахунок розвитку туризму та створення нових робочих місць [5]. Цьому сприяє унікальне культурно-історичне надбання, транспортно-географічна близькість до країн-членів Європейського Союзу, науковий потенціал, а також розвиток інтеграційних процесів та транскордонного співробітництва. Всі дані аспекти є об'єктивними складовими іміджу краю. Отже, спираючись

на теоретичний матеріал доцільними є заходи, які вплинуть на покращення суб'єктивної складової іміджу Закарпаття як туристичного регіону. Серед актуальних завдань, пов'язаних з розвитком сучасної іміджевої стратегії Закарпаття у комунікаційному просторі, доцільно виділити такі:

- міста та регіон загалом повинні розробити концепції позиціонування свого іміджу, йдеться про символи чи графічні зображення, до прикладу бренд «Закарпаття» чи «Карпати»;
- проводити роботу щодо зміцнення регіональної ідентичності громадян шляхом активізації історичної пам'яті, залучення уваги до історичних дат, культурним і науковим досягненням регіону;
- активізувати культурні центри в регіоні, привернути увагу до культурних цінностей через організацію виставок, конференцій, форумів із залученням місцевих діячів культури і мистецтва. За даними Виставкової федерації України в Закарпатській області проводиться найменша кількість виставок з усіх областей України [4]. Хоча в культурному плані краю є що показати. До прикладу, маючи сучасний виставковий зал «Галерея Ілько», який збудований на меценатські капіталовкладення, необхідним є підтримка та сприяння виставковій діяльності;
- проведення виставок, мистецький заходів сприятиме підвищенню культурного рівня громадськості, що дозволить в подальшому за регіоном закріпити звання культурного та мультиетнічного краю;
- на території Закарпатської області знаходиться 12 замків та один палац, які можна також використовувати як елемент атракційності краю. Йдеться про можливість проведення конференцій, симпозіумів та самітів в стінах замків. Безперечно, що у всіх закладах дане нововведення є неможливим з огляду на сучасний стан історичних об'єктів, але дійство покликане привернути увагу до пам'яток минулого та в подальшому створити надійне підґрунтя для інвестування в реконструкцію об'єктів;
- розвивати систему місцевих комунікацій, активізувати регіональне медіа-простір, де важливо просувати перспективні ідеї розвитку регіону в самих різних ракурсах;
- підвищити конкурентоспроможність регіональних підприємств;
- підвищувати привабливості регіону для перспективних інвесторів;

- сприяти кластерному об'єднанню підприємств краю, які націлені на подальшому спільному просуванні бренду «Закарпаття». Йдеться про рекламні заходи за межами регіону та в сусідніх країнах, які мають на меті збільшити коло подорожуючих до даного регіону;
- володіючи великим науковим та молодіжним потенціалом, оскільки в краї зосереджений багатопрофільний вищий навчальний заклад доцільним є залучення співпраці між студентами. Йдеться про можливість створення та ведення унікальних блогів, які націлені підкреслити та передати весь ексклюзив Закарпаття, а також будуть певним поштовхом для талановитої молоді і з часом принеситимуть певний дивіденд від корпорації Google за унікальний контент. У даному випадку йдеться не про копірайтинг, а про самостійне написання статей, де могли би брати участь як студенти туризмологи, історики, так і журналісти зокрема;
- на території краю велика кількість закинутих колишніх лагерів, які також доцільно було б привести до належного виду з метою збільшення кількості подорожуючих. У лагерьх також могли би проходити практику студенти.

Таким чином, при покращенні іміджу регіону та ефективного позиціонування його в комунікативному просторі доцільно використовувати всі можливі заходи. Їх продумане поєднання здатне максимально ефективно висловити позиції регіону в області, демонстрації його особливостей та ринкових переваг, а також створити додаткові якорі емоційного сприйняття образу Закарпаття.

Висновки. Цілеспрямована і систематична робота з формування іміджу регіону дозволяє отримати ряд переваг, в числі основних з яких можна назвати наступні. По-перше, цілісний і гармонійний імідж робитиме Закарпаття більш впізнаним іншими суб'єктами, інформація про нього краще запам'ятовуватиметься, оскільки вона систематизована, продумана і не містить зайвих елементів. Зростання уваги та інтересу сприятиме в подальшому економічному піднесенню та інвестиційній привабливості. По-друге, формуючи імідж Закарпаття, ми підкреслюємо його вигідні відмінності від інших територій, його «конкурентні переваги», що дозволяє рекламувати даний регіон цільовим аудиторіям. Тобто, якщо, наприклад, ми хочемо залучити в той чи інший регіон туристів, потрібно визначити можливості такого регіону з цієї точки зору і саме ці характеристики закласти в якості ключової складової іміджу.

Таким чином, формування іміджу Закарпаття та позиціонування регіону як туристичного кластеру є невід'ємними елементами подальшого зміцнення його конкурентоспроможності, у формуванні якої задіяні інтереси не тільки органів державної влади, а й усіх суб'єктів економіки.

1. Панкрухин А.П. Маркетинг территорий: маркетинг региона / А.П. Панкрухин. –2004. –№ 2. – С. 9–11.
2. McIntosh R.W. Tourism: principles, practices, philosophies / R.W. McIntosh, Ch.R. Goeldner, J.R.B. Ritchie. – New York, 1995: – 287 p.
3. Виставкова федерація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.expo.org.ua/ua/statistics.php>.
4. Офіційний сайт Закарпатської обласної держадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/ua>.

Секція 3
Економічні проблеми туризму
та готельно-ресторанної справи
Секция 3
Экономические проблемы туризма
и гостинично-ресторанного дела

Волчкова Г.К.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Важливим елементом розвитку будь-якої сфери економічної діяльності є її соціальна складова. Завдяки поширенню у другій половині ХХ ст. терміна «соціальний капітал» у соціології, він набув розповсюдження і в інших галузях знань. Актуальність дослідження соціального капіталу полягає у тому, що він дозволяє вирішувати економічні проблеми неекономічними методами.

Так, А. Портес зазначає, що є дві основні риси, що роблять концепцію соціального капіталу популярною. «По-перше, концепція акцентує увагу на позитивних наслідках товариськості, відкидаючи в бік менш привабливі риси. По-друге, вона ґрунтується на цих позитивних наслідках в рамках більш широкого обговорення капіталу і звертає увагу на те, як такі негрошові форми можуть бути важливим джерелом влади і впливу, подібно розміру акцій холдингу чи банківського рахунку» [1, с. 2].

Криза соціального капіталу, що спостерігається сьогодні в Україні, відсутність довіри на всіх щаблях функціонування українського суспільства, розшарування нації зумовили необхідність дослідження концепції соціального капіталу. Без спільної діяльності і спільних зусиль не можливо досягти позитивних результатів ані розвитку підприємств, ані громади, ані всієї країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи категорії «соціальний капітал» були закладені іноземними соціологами і політологами П. Бурдьє, Р. Патнемом, Дж. Коулманом, Ф. Фукуямою, Р. Роузом, Р. Інглехартом. Цей термін розвивається, але поки що відсутнє загальноприйняте визначення соціального капіталу та його вплив на економічний розвиток країни. Так, в Україні питання

соціального капіталу досліджують такі відомі вчені як О. Грішнова, М. Горожанкіна, В. Геєць, Л. Стрельнікова, Е. Лібанова, І. Терон, Л. Швець, М. Небава, В. Сікора, Б. Буркінський, Т. Заяць, О. Кіреєва. Серед російських вчених значну увагу теорії соціального капіталу приділяють В. Радаєв, М. Добрякова, С. Барсукова, В. Іноземцев, І. Діскін.

Незважаючи на значну кількість досліджень у сфері соціального капіталу в соціології, економіці, психології, політології, залишається невирішеним значне коло питань. Зокрема, недостатньо розкрито питання формування, накопичення і використання соціального капіталу для економічного розвитку країни.

Мета статті – розглянути вплив соціального капіталу на розвиток економіки.

Виклад основного матеріалу. Економічна діяльність є багатовекторною. Кожен учасник економічного процесу в результаті взаємодії з іншими набуває соціального капіталу. Поведінка суб'єкта формує його зв'язки з оточуючими. Це не одномоментний стан, це процес формування, розвитку, накопичення і використання соціального капіталу. Формуючи власний соціальний капітал – особистий, підприємницький, державний – суб'єкт стикається з багатьма чинниками, що дають позитивні наслідки від використання капіталу у вигляді вигод та із витратами, що перешкоджають формуванню і розвитку соціального капіталу.

Соціальний капітал являє собою систему взаємозв'язків між людьми, що базується на довірчих відносинах і нормах поведінки, які склалися у суспільстві.

Сформований соціальний капітал дає багато переваг його тримачам. Він є функцією групи, а не окремого індивіда. «Соціальний капітал створює сприятливий клімат для підприємницької діяльності, зменшує інвестиційний ризик, створює умови для сталого розвитку і передумови для успішного запобігання економічним кризам» [2, с. 20].

Так, до позитивних сторін прояву накопиченого соціального капіталу відносяться такі важливі аспекти, як нарощування позитивної ділової репутації, довіра, розвиток інформаційних і мережевих комунікацій, взаємодопомога і підтримка. Важливу роль у формуванні і використанні соціального капіталу відіграє людина або трудовий колектив. Людина є рушійною силою виробничого процесу. Створення сприятливого мікроклімату, професійного оточення, мотивація праці і, в цілому, сприятливе робоче середовище є одночасно і джерелом, і наслідком сформованого соціального капіталу.

Наслідки накопиченого соціального капіталу є різноманітними. Перш за все, це соціальна відповідальність бізнесу. Останнім часом все більше уваги українських вчених приділяється саме цьому аспекту функціонування підприємств. Завжди на першому місці знаходились суто економічні проблеми роботи, але все більше дослідників схиляються до думки, що соціальна складова є не менш важливою. Соціальна відповідальність означає активну соціальну позицію підприємства, соціальний діалог із партнерами, поважне ставлення до клієнтів фірми, відповідальне ставлення до якості власного продукту, до працівників, вирішення гострих соціальних проблем і конфліктів, що виникають в результаті діяльності компанії.

Не менш важливим наслідком прояву соціального капіталу є соціальний контроль. На нашу думку, саме завдяки цьому ресурсу можна подолати такі негативні, і, навіть, руйнівні явища, що склалися в економічній системі України, як хабарництво, зловживання владою і службовим становищем, економічні злочини, бездіяльність або безгосподарність, халатне ставленням до виконання власних обов'язків. За кордоном соціальний контроль є дієвим інструментом вирішення не лише корпоративних проблем, але й громадських та суспільних питань. В Україні громадськість не має достатнього впливу ні на органи державної чи муніципальної влади, ні на власників підприємств. Профспілки як виразник інтересів найманих працівників виконують власні функції формально, не захищаючи інтереси його членів.

Також, слід зазначити, що соціальний капітал надає значні мережеві вигоди і можливості. Великі корпорації будують власний бізнес саме використовуючи мережі. Із переваг – значне коло клієнтів, інтенсивне поширення рекламної інформації, знижки залежно від обсягів продажів, швидкий обернений зв'язок, демократизація управлінського процесу, підвищення ефективності діяльності в цілому.

Висновки. Як зазначає Левчук Н.М., «дефіцит соціального капіталу відіграє вагомую роль у виникненні та поширенні асоціальних явищ в Україні. Соціальний капітал є якісною характеристикою соціальної організації суспільства, характеристикою-властивістю тих зв'язків та відносин між групами, об'єднаннями та спільнотами населення, що базуються на спільних нормах та цінностях, взаємній довірі, розгалужених соціальних мережах та зрілих громадянських традиціях» [3, с. 145]. Дефіцит соціального капіталу, втрата довіри є негативним чинником розвитку всіх сфер економіки. Ті країни, які мають високий рівень довіри до влади, підприємницьких структур, високу міжособистісну довіру мають і вищий рівень життя. Україні

для виходу з кризової політичної і економічної ситуації необхідно посилювати взаємодію між усіма членами суспільства, залучати до обговорення важливих проблем громад, спільними зусиллями вирішувати нагальні проблеми.

1. Portes A. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology [Text] / A. Portes // Annual Review of Sociology. – 1998. – Vol. 24. – P. 1–24.
2. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н. Полив'яна // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 3. – С. 19–24.
3. Левчук Н.М. Асоціальні явища як наслідок дефіциту соціального капіталу в Україні / Н.М. Левчук // Український соціум. – 2011. – Вип. 1. – С. 135–147.

Донцова А.Ю.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

МОТИВАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

Постановка проблеми. Економічне зростання окремих підприємств і країни загалом, інноваційні зрушення в економіці мають забезпечуватися працею професійно підготовлених для цього людей. В умовах сучасного швидкого старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок, появи нових технологій виробництва спроможність підприємства, організації, країни ефективно управляти професійним розвитком працівників набуває пріоритетного значення. В Україні сьогодні існують переважно декларативні підходи до розв'язання цієї проблеми, що негативно позначається на стані професійного розвитку, зумовлює неефективну мотивацію до професійного розвитку, поширеність формального ставлення до отримання освіти або підвищення кваліфікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що в Україні питання професійного розвитку останніми роками досліджували О. Грішнова, І. Каленюк, О. Комарова, О. Крушельницька, О. Левченко, Д. Мельничук, О. Нестеренко, О. Новікова, В.В. Онікієнко, А. Орлова, С. Пасека, І. Петрова, М. Семикіна та інші вчені. Водночас, не зважаючи на значні напрацювання в літературі, дотепер проблема мотивації професійного розвитку працівників залишається недостатньо вивченою та остаточно не вирішеною.

Метою статті є розкриття сутності мотивації професійного розвитку персоналу та її складових. У зв'язку з цим потребують розкриття такі питання, як сутність професійного розвитку персоналу, зміст мотивації професійного розвитку персоналу, визначення чинників – її рушійних сил, які впливають на мотивацію професійного розвитку персоналу.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що в літературі існують різні підходи до тлумачення сутності професійного розвитку або ототожнення с поняттям «професійне навчання». Вважаємо за доцільне дотримуватися підходу, обґрунтованого В. Савченком. В його розумінні професійний розвиток персоналу може трактуватися як «цілеспрямований і систематичний вплив на працівників за допомогою професійного навчання протягом їхньої трудової діяльності в організації з метою досягнення високої ефективності виробництва чи наданих послуг, підвищення конкурентоспроможності персоналу на ринку праці, забезпечення виконання працівниками нових складніших завдань на основі максимально можливого використання їхніх здібностей та потенційних можливостей» [1, с. 157]. У Законі України «Про професійний розвиток працівників» зовсім відсутнє трактування цього терміну, замість цього надається визначення професійного навчання працівників: «...Це процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмій, що дають змогу підвищувати продуктивність праці...» [2].

Розвиваючи думку В. Савченка, пропонуємо власне уточнення терміну: *професійний розвиток працівників* – це сукупність заходів, спрямованих на оновлення професійних знань, навичок, отримання нових знань, розвиток здібностей працівників до навчання та постійного підвищення кваліфікації для якісного виконання більш складних трудових завдань, підвищення ефективності діяльності підприємства, конкурентоспроможності продукції або послуг, що надаються споживачам.

У свою чергу, під *мотивацією професійного розвитку працівників* пропонуємо розуміти сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на працівника, спонукаючи до постійного професійного зростання, саморозвитку, вдосконалення знань, вмій, професійних навичок.

Під *внутрішніми мотивуючими чинниками* професійного розвитку працівників розуміємо потреби, інтереси, цінності, усвідомлення яких формує внутрішні мотиви, тобто рушійні сили до опанування знаннями, навичками у певній сфері трудової діяльності, до постійного саморозвитку, до оволодіння певними професіями, прагнення відповідати вимогам роботодавця, ринку праці щодо рівня професійного розвитку. Формування внутрішніх мотивуючих чинників відбувається під впливом виховання, культури, освіти, економічних, соціальних та духовних умов формування особистості в певній країні, регіоні, місті або селі.

Під *зовнішніми мотивуючими чинниками* професійного розвитку працівників пропонуємо розуміти сукупність умов, заохочень та вимог, які створюють на різних економічних рівнях держава, підприємства та організації для забезпечення професійного розвитку найманих працівників у відповідності до потреб економіки в умовах певної ринкової кон'юнктури.

Зауважимо, що серед мотиваційних зовнішніх чинників доцільно виокремлювати за змістом такі: надання можливостей професійного розвитку з відривом та без відриву від виробництва, з відшкодуванням (повним або частковим) витрат на навчання за рахунок держави або роботодавця, сприятливі та привабливі умови праці та її оплати, що зацікавлюють у роботі на даному підприємстві та професійному розвитку, забезпечення тісного зв'язку між зростанням оплати праці і освітньо-професійним зростанням працівника, соціальна та морально-психологічна підтримка осіб, які навчаються, поєднують працю з професійним розвитком, існування компенсаційних (соціальних) пакетів, змістовність яких збільшується по мірі професійного розвитку, надання соціальних пільг та умов соціального захисту в залежності від статусу працівника, досягнень, пов'язаних зі професійним зростанням тощо.

Зовнішні мотиваційні чинники можна *класифікувати* не лише за змістом (приклад наведено вище), а й за іншими ознаками: за ефективністю (ефективні, неефективні, слабо ефективні), за стимулюючим впливом (стимули та антистимули) тощо.

Зауважимо, що згідно із Законом України «Про професійний розвиток працівників» державна політика у сфері професійного розвитку працівників формується за принципами: доступності професійного розвитку працівникам; вільного вибору роботодавцем форм і методів забезпечення професійного розвитку працівників з

урахуванням специфіки їх роботи; додержання інтересів роботодавця та працівника; безперервності процесу професійного розвитку працівників. Безпосереднє управління у сфері професійного розвитку працівників покладається на роботодавців, які мають здійснювати його шляхом організації професійного навчання працівників, їх атестації. При цьому розрізняють формальне і неформальне професійне навчання.

Формальне професійне навчання працівників означає набуття працівниками професійних знань, умінь і навичок у навчальному закладі або безпосередньо у роботодавця відповідно до вимог державних стандартів освіти, за результатами якого видається документ про освіту встановленого зразка. Таке навчання передбачає: а) для *робітників* – первинну професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, що може здійснюватися безпосередньо у роботодавця або організовуватися на договірних умовах у професійно-технічних навчальних закладах, на підприємствах, в установах, організаціях; б) для працівників, які за класифікацією професій належать до категорій *керівників, професіоналів і фахівців*, – перепідготовку, стажування, спеціалізацію та підвищення кваліфікації і може організовуватися на договірних умовах у вищих навчальних закладах.

За результатами формального професійного навчання працівникові видається документ про освіту встановленого зразка. В разі ж неформального навчання такого документа немає, здійснюється воно, як правило на підприємстві, в разі необхідності, за кошти роботодавця, при цьому не регламентуються місце навчання, строки, форма навчання. Зауважимо, що в Законі України «Про професійний розвиток працівників» сказано, що «для організації підтвердження результатів неформального професійного навчання працівників у складі державної служби зайнятості створюються центри визнання результатів неформального професійного навчання» [2], однак в дійсності такі центри поки не створено.

Варто підкреслити, що матеріальна мотивація професійного розвитку в умовах поширеної бідності населення має здебільшого покладатися на державу або роботодавців. Проте в дійсності на цілі професійного навчання українські підприємці витрачають лише 0,2% загальних витрат на робочу силу, що у 5 разів менше, ніж в країнах Євросоюзу; якщо у країнах Євросоюзу періодичність підвищення кваліфікації не перевищує один раз на п'ять років, то в Україні, вона

становить раз на 12 років, а у таких галузях, як сільське господарство, торгівля, сфера послуг, – один раз на 50–70 років [3, с. 56]. Прийнятий Закон не передбачає відповідальність роботодавців за ігнорування завдань професійного розвитку працівників, не створює механізмів стимулювання роботодавців, які постійно навчають свій персонал. Все веде до загальних втрат суспільства в якості професійного розвитку, що негативно позначається на можливостях опанування новими технологіями, участі в інноваційних процесах, зумовлює низьку конкурентоздатність підприємств і країни в цілому.

Висновки. Проблеми мотивації професійного розвитку потребують негайного вирішення. Першочерговою умовою позитивних змін має стати доопрацювання законодавчих засад професійного розвитку в країні та створення дієвих зовнішніх мотиваційних чинників, які зможуть спонукати працівників до професійного розвитку, створюючи для цього необхідні економічні, соціальні та правові передумови. Формування високої мотивації до якісного професійного розвитку кадрів на різних економічних рівнях має стати важливою складовою стратегічних завдань економічного та інноваційного розвитку держави і окремого підприємства.

1. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу : навч. посіб. / В.А. Савченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 351 с.
2. Закон України «Про професійний розвиток працівників» № 4312-VI від 12.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4312-17>.
3. Семикіна М.В. Система професійного навчання робітничих кадрів: сутність, проблеми розвитку, напрями вдосконалення / М.В. Семикіна, А.А. Орлова // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. Економічні науки. – 2012. – Т. 2. – № 6. – С. 55–59.

Збаржевецька Л.Д.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ: АНАЛІЗ КЛЮЧОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Постановка проблеми. Реалізація стратегічних завдань розвитку національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності вимагають активізації інноваційної діяльності підприємств та організацій. Занепад інноваційної діяльності, характерний для багатьох вітчизняних підприємств несе загрози катастрофічного уповільнення темпів економічного розвитку і втрат будь-яких конкурентних позицій на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного розвитку країни і підприємств багатьох сфер діяльності є предметом уваги багатьох дослідників – В. Геєця, Е. Лібанової, А. Воронкової, О. Грішнкової, А. Колота, О. Левченка, В. Онікієнка, С. Пасеки, М. Семикіної, В. Стадник, І. Петрової та ін. Між тим ситуація в економіці швидко змінюється в умовах системної всеохоплюючої кризи і виникає потреба у здійсненні постійної діагностики, науковому вивченні провідних тенденцій інноваційного розвитку підприємств України, пошуку оптимальних управлінських рішень для забезпечення інноваційних зрушень в економіці.

Метою статті – діагностика динаміки інноваційної діяльності українських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Здійснений аналіз динаміки інноваційної діяльності українських підприємств свідчить, що в Україні спостерігається її занепад: інноваціями в економіці займається лише кожне 6-е підприємство (у 2013 р. їх доля складала 16,8%), що кардинально відрізняється від розвинених країн, де інноваційними процесами, за різними оцінками, охоплено від 60 до 80% підприємств. Відмітимо, що позитивною тенденцією є збільшення кількості промислових підприємств з маловідхідними і ресурсозберігаючими технологіями, кількість яких за аналізований період зросла з 430 до 502. Кількість впроваджених у виробництво нових видів техніки виросла при цьому з 631 до 809 найменувань. Проте слід констатувати, що в загальному обсязі виробленої української промислової продукції питома вага реалізованої інноваційної продукції за 2000–2013 рр. знизилася майже удвічі (з 6,8% до 3,8%) (рис. 1).

Діаграма (рис. 1) дозволяє констатувати негативні тенденції: загальноукраїнський показник реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції склав у 2013 р. тільки 3,3%; спостерігаються значні міжрегіональні розбіжності такого показника, що відображає нерівномірність інноваційних процесів в межах окремих територій. Це пов'язано з різними умовами і можливостями реалізації інноваційного потенціалу, особливостями попиту на інновації, впливом на ці показники масштабів промислового виробництва, специфіки видів інноваційної діяльності її результативність.

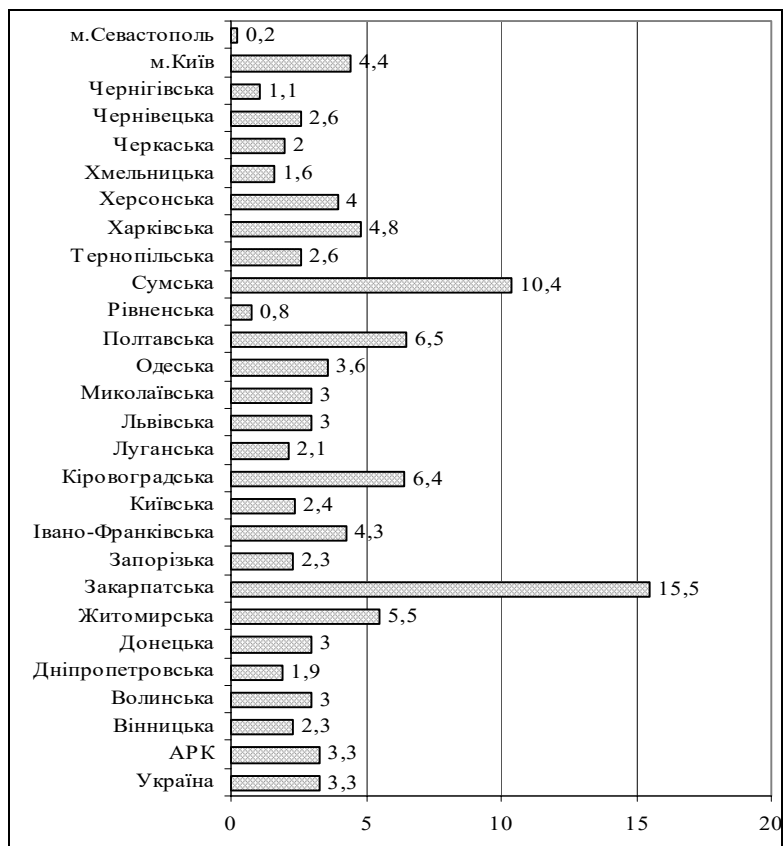

Рис. 1. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції у 2013 р., % [5]

Явища нерівномірності інноваційних процесів не можуть не відбиватися на практичному використанні нових ідей і проєктів. Треба враховувати, що з 1208 підприємств і організацій України, які у 2012 р. працювали над створенням і використанням передових виробничих технологій, впровадженням раціоналізаторських пропозицій, понад 1/4 частина (26,2%) була зосереджена в Києві, 15,5% – у Харківській, 6,2% – у Львівській, 5,7% – у Дніпропетровській областях [5]. Причина такої ситуації – у нерівномірності розташування та розвитку промислового виробництва, розвиненості науково-промислового потенціалу, наявності відповідного кадрового потенціалу.

Погоджуємось з думкою експертів, що серед чинників гальмування інноваційного розвитку підприємств – нестача власних коштів, обмеженість фінансування, відсутність коштів у замовника, високі кредитні ставки, великі обсяги витрат, нерозвиненість матеріально-технічної бази тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Чинники гальмування інноваційного розвитку українських підприємств (за матеріалами [1, с. 102–103])

Перешкоди інноваційного розвитку	Оцінка експертів, %
Великі обсяги витрат	33
Відсутність (обмеженість) фінансування	87
Високі кредитні вставки	34
Високий економічний ризик	17
Труднощі з сировиною	23
Відсутність коштів у замовника	40
Недосконалість матеріально-технічної бази	29
Відсутність попиту на продукцію	19
Відсутність інформації про ринки збуту	12

Згодні з дослідницею Стадник В., що вагомою перешкодою і дестимулятором інноваційної діяльності слугують інноваційні ризики. Вони мають місце не тільки при виведенні на ринок нової продукції, а й при здійсненні технологічного оновлення виробництва, що змушує інноваторів мінімізувати витрати на технічне оснащення [2]. Водночас, зазначені перешкоди інноваційного розвитку потребують уточнення і доповнення з урахуванням гострих проблем та деформацій, притаманних сфері соціально-трудових відносин. У цій сфері стримуючими чинниками для прояву інноваційної активності персоналу підприємств є такі [3, 4]:

- традиційна в Україні політика низької ціни робочої сили, якої дотримуються роботодавці: їм вигідніше найняти більшу кількість робітників за умов низької оплати праці, ніж купувати нове обладнання та вкладати кошти у навчання та перенавчання працівників, адаптуючи до інноваційних потреб підприємства і мінливого ринкового попиту;
- традиційно занижена оцінка вагомості праці інноваційного змісту на підприємствах, в організаціях, установах, успадкована з часів планової централізованої економіки, коли складна праця інженера, дослідника-винахідника оплачувалася менше, ніж праця некваліфікованого робітника;

- невирішеність питань інтелектуальної власності та захисту авторських прав у вітчизняній практиці інновацій;
- поширене формальне ставлення до укладання колективних договорів та їх виконання, що нівелює значимість вдосконалення стимулювання праці інноваторів та важливість поліпшення умов праці для результативності творчої трудової діяльності.

Висновки. У сфері інноваційного розвитку підприємств України спостерігаються стійкі негативні тенденції, які породжуються системою чинників-дестимуляторів інноваційної діяльності. Невирішеність проблем інноваційного розвитку підприємств надалі загрожує ризиками неконкурентоспроможності для суб'єктів господарювання, особливо на етапах вступу в ЄС. Перспективи подолання проблем в інноваційному розвитку слід пов'язувати, по-перше, з розвитком конкурентного середовища, підвищенням попиту на інновації на макрорівні, по-друге, з прогресивними змінами у стимулюванні інноваційної активності підприємств на макро- та мезоекономічних рівнях (йдеться про державну та корпоративну підтримку інноваційної активності, сприятливе законодавче поле інноваційної діяльності); по-третє, з кардинальними змінами у матеріальному стимулюванні праці інноваційного змісту, результатом яких має стати нарощування критичної маси винахідників та раціоналізаторів в усіх сферах діяльності, піднесення творчої та інтелектуальної активності, формування кращих можливостей для оновлення знань і розробки нових ідей і проектів. Отже, злам ситуації в інноваційному розвитку підприємств потребує лише комплексного, багаторівневого, системного вирішення проблеми, що неможливо без тісної та плідної взаємодії урядовців, менеджерів у напрямі формування ефективного механізму активізації інноваційної діяльності в Україні.

1. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія / [Денисенко М.П., Михайлова Л.І., Грищенко І.М. та ін.]. – Суми : Університетська книга, 2008. – 1045 с.
2. Стадник В.В. Системне забезпечення мотивації інноваційного розвитку підприємницьких структур : монографія / В.В. Стадник. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 271 с.
3. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації : [монографія] / М.В. Семикіна, С.Р. Паска, Л.А. Коваль, Л.Д. Збаржевецька / за ред. М.В. Семикіної. – Черкаси : МАКЛАУТ, 2012. – 320 с.
4. Збаржевецька Л.Д. Концептуальні підходи щодо вдосконалення механізмів підвищення інноваційної активності вітчизняних працівників / Л.Д. Збаржевецька // Економічний простір : міжвуз. зб. наук. праць. – Вип. 22/1. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2009. – С. 287–298.
5. Наукова та інноваційна діяльність (1991–2012 роки) // Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Златопольська А.С
Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання з притаманними йому кризовими тенденціями, надзвичайно актуальною є проблема формування і використання трудового потенціалу країни в цілому і окремих регіонів.

Формування трудового потенціалу є вирішальною передумовою соціально-економічної стабілізації країни, а його ефективне використання стає основою продуктивності національної економіки. В умовах інтеграції України у світовий економічний простір важливим завданням є визначення основних тенденцій, що впливають на формування та розвиток трудового потенціалу країни [4].

Метою статті є дослідження ключових тенденцій та актуальних проблем розвитку трудового потенціалу в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку та ефективного використання трудового потенціалу присвячено чимало праць вчених та економістів. Значний внесок у вивчення цього питання зробили Богиня Д.П., Грішнова О.А., Краснов Ю.М., Лібанова Е.М., Левченко О.М., Мороз В.М., Онищенко В.П., Семикіна М.В., Якуба К.І.

Виклад основного матеріалу. Трудовий потенціал охоплює демографічні, соціальні та духовні можливості працездатного населення, які можуть бути задіяні та реалізовані в умовах високого рівня розвитку продуктивних сил та науково-технічного прогресу. Він є системою показників, які охоплюють демографічні характеристики (природний приріст, рівень здоров'я, міграції та ін.), потреби суспільного виробництва у затратах живої праці і відповідно можливості задоволення потреб працездатного населення на робочих місцях. Якісною характеристикою трудового потенціалу є ресурси праці, якими володіє суспільство в даний період [6].

Величина трудового потенціалу країни більшою мірою залежить від демографічної ситуації (загальна чисельність населення, його структура, тривалість життя, рівень народжуваності та смертності). Демографічні фактори впливають в основному на

кількісну складову трудового потенціалу. Однак, як зазначає ряд дослідників, їх вплив не зводиться до суто кількісних тенденцій, оскільки виявляється у формуванні демографічної якості населення через його генофонд, стан здоров'я, тривалість активного періоду [1].

Враховуючи прогнози експертів ООН та Світового банку, вітчизняних вчених щодо майбутнього демографічного розвитку України, можна стверджувати про поглиблення демографічної кризи та погіршення трудового потенціалу в цілому. До настання фінансово-економічної кризи багато галузей економіки Україні відчували потребу саме в висококваліфікованих працівниках, а після подолання цієї кризи зазначена проблема може загостритись [2].

Однією з найсуттєвіших негативних тенденцій трудового потенціалу в Україні є швидке старіння трудових ресурсів. Для розвинених країн, де спостерігається тенденція до низьких показників народжуваності і високих показників смертності, характерна висока кількість людей похилого віку, що перевищує дітей. Для нашої країни це характерно вже давно, проте за прогнозами вчених справжній вибух очікується через 30–50 років. Не мине він і ті промислово розвинуті країни, у яких сьогодні ще населення достатньо молоде [6].

Аналізуючи динаміку коефіцієнтів народжуваності, смертності та природного приросту населення, можна дійти невтішного висновку, адже показники вказують на негативну динаміку народжуваності. Найгірші показники за віковою ознакою (частка осіб віком 60 років, і старші у загальній кількості населення перевищує 23%) демонструють трудові ресурси Кіровоградської, Полтавської, Черкаської та Чернігівської областей. До другої групи (частка складає 22–23%) увійшли Вінницька, Донецька, Сумська, Луганська та Хмельницька області. До третьої групи (21–22%) належить Дніпропетровська, Житомирська, та Харківська області. До четвертої групи віднесено Київську, Миколаївську, Тернопільську та Херсонську області (19–21%) [6].

Узагальнюючи вищевказані дані, демографічне навантаження на тисячу чоловік працездатного віку непрацездатним населенням пенсійного віку складає в середньому по Україні 411 осіб, у сільській місцевості – 473, а в містах – 385 осіб. При цьому вказане демографічне навантаження демонструє спадаючу динаміку, починаючи з 1990-х років. Подальше старіння населення загрожує виникненням додаткових проблем в економіці загалом, а також негативно вплине на перспективу формування трудового потенціалу.

Проблематика цього питання залишається характерною для посткомуністичних країн з економікою, що розвиваються в Європі. Ті країни, які успішно відреагували на ці негативні тенденції (Угорщина, Польща, Болгарія), провели всебічні програми пенсійної реформи. Ці реформи допомогли адекватно вплинути на стан трудового потенціалу [6].

Наступним не менш важливим фактором впливу на формування трудового потенціалу є рівень освіти. Україна знаходиться в одному ряду з розвинутими європейськими країнами, США і Японією. А за деякими показниками освіченості навіть перевершує їх. Громадяни України, особливо молоде покоління, володіють у необхідній мірі іномовною і комп'ютерною грамотністю [3].

Разом із тим, у системі української освіти є й серйозні проблеми. Державні стандарти системи професійної освіти, недостатньо адаптовані до перспективних потреб економіки, призвели до того, що більша частка молоді має низьку конкурентоспроможність через нестачу професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації та трудових навичок. Фактично в Україні не проводиться профорієнтаційна діяльність для учнів загальноосвітніх шкіл за напрямом робітничих професій. Цьому сприяє також і суттєве зниження набору до вищих навчальних закладів. Сьогодні головним чинником для молоді під час вибору майбутньої професії є її престижність. Оскільки значна частина молоді орієнтується на сучасні професії та спеціальності, а також на отримання вищої освіти, попит на робітничі професії знизився настільки, що з набором учнів до навчальних закладів профтехосвіти також виникли суттєві проблеми [6].

За деякими даними, тільки 30% молодих фахівців після закінчення ВНЗ працюють за своїми професіями. Та й серед вищих навчальних закладів немає необхідної пропорційності: надвиробництво юристів, економістів, менеджерів усіх профілів і рівнів на тлі браку інженерів, технологів, фахівців для аграрного сектору, техніків. Гостро не вистачає кваліфікованих робітників: станочників, зварників, слюсарів, наладчиків тощо [3].

Наступним фактором, який суттєво гальмує процес відтворення трудового потенціалу та спричиняє скорочення частки працездатного населення, є значні обсяги міграції. Негативними наслідками міграційних процесів є вплив висококваліфікованих людських

ресурсів, погіршення демографічної ситуації, зниження трудового потенціалу країни. Ситуація ускладнюється ще й відтоком переважно висококваліфікованих трудових ресурсів у працездатному віці [6].

Теоретично міграційні переміщення мали б сприяти підвищенню кваліфікації працівників, однак, працюючи переважно на некваліфікованих роботах, вони втрачають свою кваліфікацію, що в підсумку погіршує трудовий потенціал країни. Крім того, сучасна еміграція населення призводить до інтенсивного «вимивання» найактивніших молодих людей (60% емігрантів – у віці до 30 років), різкопогіршуючи і без того складну демографічну ситуацію.

Науковці стверджують, що якщо ситуація не зміниться, то у 2015 р. потреби промисловості у кваліфікованих робітниках у більшості регіонів України задовольнятимуться лише на 30–37%. Водночас, через трудову міграцію Україна втратила близько 3,5 млн. осіб переважно молодого та середнього віку – найбільш продуктивної частини населення, і третина з них – кваліфіковані фахівці [5].

Особливу увагу слід звернути на неадекватне фінансове забезпечення формування та відтворення трудового потенціалу. Вітчизняна економіка характеризується низьким рівнем оплати праці й інших грошових виплат. Дві третини населення живе за межею бідності, а заробітна плата не забезпечує навіть простого відтворення робочої сили. Крім того, низький рівень мінімальної заробітної плати відносно прожиткового мінімуму вкрай негативно впливає на формування і відтворення трудового потенціалу України, зумовлюючи його тотальну деградацію через неспроможність певного прошарку населення забезпечити себе найнеобхіднішими засобами існування [6].

Створення сприятливих умов для ефективного використання, повної трудової віддачі, збереження здоров'я населення є важливим напрямком соціального захисту. Одним з ключових завдань при цьому є забезпечення такого рівня оплати праці, який відповідав би реальним затратам на відтворення робочої сили працівника з огляду на найнижчу вартість робочої сили порівняно з іншими країнами Європи.

Важливою умовою забезпечення відтворення трудового потенціалу в Україні у сучасних умовах на регіональному рівні є проведення раціональної політики регулювання ринку праці. Вона передбачає регулювання попиту на робочу силу внаслідок проведення ряду заходів. В умовах праценадлишковості вони можуть бути такими: збільшення пропозицій робочих місць у різних галузях; стимулювання

малого бізнесу; розширення часткової зайнятості (неповний робочий тиждень, гнучкий графік роботи, збільшення тривалості відпусток); регулювання процесів вивільнення робочої сили на основі цілеспрямованого здійснення структурних зрушень в Україні та її регіонах; перепідготовка кадрів на замовлення підприємств; тимчасове працевлаштування персоналу підприємств, які перебувають на реконструкції і зацікавлені у збереженні кваліфікованої робочої сили, на новостворених малих підприємствах, що випускають товари народного споживання, надають послуги населенню і виробництву; управління міграційними процесами населення [6].

Отже, для забезпечення розширеного відтворення трудового потенціалу на засадах ефективної трудової мотивації, необхідне виконання наступних завдань [6]:

- впровадження альтернативних варіантів організації, умов, режимів праці з акцентом на гнучкі та індивідуалізовані форми роботи;
- створення системи безперервної освіти кадрів, удосконалення форм навчання і підвищення кваліфікації працівників на підприємствах;
- диференційований підхід до внутрішніх ринків праці та інвестицій у людські ресурси; орієнтація систем мотивації на підприємництво, новаторство, господарську ініціативу;
- зміна стилю керівництва і зростання ролі культури і відповідальності в системі управління;
- комплексний підхід до відтворення людських ресурсів у суспільстві і на підприємствах, закріплення і подальший розвиток кваліфікованих кадрів.

Висновки. Головна функція трудового потенціалу – бути джерелом робочої сили, її формування, розподілу і використання, забезпечуючи прогресивний розвиток суспільства. Формування трудового потенціалу і перспективи його розвитку є визначальними для подальшої долі економіки України й створення умов для її переходу на інноваційний рівень.

1. Бражко О.В. Вплив людського потенціалу на соціально-економічний розвиток України / О.В. Бражко // Економіка та держава. – 2009. – № 7. – С. 97–99.
2. Заюков І.В. Можливості реалізації в Україні трудового потенціалу літніх осіб / І.В. Заюков // Вісник ДДФА. – 2009. – № 2. – С. 5–10.
3. Національна економіка : підруч. / О.В. Носова, М.М. Кім, С.Д. Сворака та ін. / за ред. О.В. Носової. – К. : ЦУЛ, 2013. – 512 с.

4. Мошняга Б.Б. Суть категорії «трудоий потенціал» та важелі регулювання трудового потенціалу в країні / Б.Б. Мошняга [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/58224.doc.htm.
5. Рапіцький Т.І. Інноваційний компонент розвитку трудового потенціалу регіону в умовах посткризового розвитку національної економіки / Т.І. Рапіцький [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jml.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/4233/4368>.
6. Чигринець О. Проблеми та сучасні тенденції розвитку трудового потенціалу в Україні на регіональному рівні / О. Чигринець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8155/1/Problems%20and%20current%20trends%20of%20the%20labor.pdf>

Костащук В.І.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. За обсягами створення туристичних послуг та їх сумарною вартістю на початку ХХІ століття туризм посів третє місце серед провідних галузей світової економіки. Туристична галузь створює біля 12% світового внутрішнього продукту та поглинає до 14% сукупних споживчих витрат. В багатьох країнах туризм став основним джерелом прибутків. Щорічно від туристичних подорожей у світі отримують дохід понад 500 млрд. дол., США. Найбільші прибутки отримують країни Північної Америки та Західної Європи [1].

Наявність значної кількості різноманітних, а часто унікальних рекреаційно-туристичних ресурсів, багата на події історія, розташування в етноконтактній зоні створюють для Чернівецької області одні із найбільш сприятливих передумов для розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (РТК). Наважливішим критерієм який відображає роль РТК в економіці та його здатність задовільняти різноманітні рекреаційно-туристичні потреби є чисельність туристів які споживають відповідний туристичний продукт.

Аналіз останніх досліджень. Питання дослідження РТК широко досліджуються українськими та зарубіжними науковцями. Соціально-економічні аспекти розвитку туристичного комплексу досліджено в працях В.Ф. Кифяка, А.М. Розман, І.О. Карпенко, Ю. А. Олішевської, М.Т. Кулініч, І.Л. Шаманської. Проблеми територіальної організації розвитку туризму та ефективного використання рекреаційно-туристичних ресурсів розкрито в працях К.Й. Кілінської, Н.С. Андрусак, А.В. Кушина, К.В. Мезенцова.

Мета статті – дослідити динаміку чисельності туристів та з'ясувати основні тенденції розвитку туризму у Чернівецькій області в період 2005–2013 років. До основних завдань статті можна віднести: аналіз зміни чисельності туристів у Чернівецькій області на початку XXI ст.; дослідження ролі міжнародного туризму у розвитку туристичної галузі регіону; визначення основних чинників зміни чисельності туристів та обґрунтування заходів щодо покращення попиту на регіональний туристичний продукт.

Виклад основного матеріалу. Згідно із законом України «Про туризм» туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [2]. Залежно від місця прибуття туризм може бути внутрішній та міжнародний. Внутрішній туризм передбачає отримання туристичних послуг в межах країни постійного проживання туриста. Міжнародний туризм – подорож громадян однієї країни в іншу (або інші), що передбачає перетин державного кордону та отримання туристичних послуг за межами країни постійного проживання. В залежності від напрямку туристичної подорожі міжнародний туризм поділяється на два види: іноземний (в'їзний) та закордонний (виїзний). Іноземний туризм передбачає приїзд в країну громадян інших країн світу та отриманн тут певних туристично-рекреаційних послуг.

Протягом 2005–2013 рр. у Чернівецькій області органами державної статистики було зареєстровано 497,1 тис. туристів. Пересічно за рік в області туристичні послуги отримує 55,2 тис. осіб, що становить 6,1% від загальної чисельності населення області. Для України даний показник становить 5,2 %, що дозволяє стверджувати – туристична активність населення в Чернівецькій області є вищою за пересічноукраїнську. В розвитку туризму в Чернівецькій області на початку XXI ст. можна простежити 2 періоди:

Період зростання чисельності туристів (2000–2008 рр.). За цей час чисельність туристів у Чернівецькій області зросла від 44,1 тис. осіб у 2000 р. до 80,9 тис. осіб у 2008 р. Таким чином зростання чисельності туристів за цей період становило 83,4%. Пік чисельності туристів у цьому році пояснюється двома чинниками: досягненням максимального економічного зростання (до вересня) а також тим, що в цьому році відзначалось 600-річчя від дня першої писемної згадки про м. Чернівці. Пересічне за рік зростання туристичної діяльності

становило 9,2%. Для порівняння, за цей же час пересічне, зростання валового регіонального продукту – 5,2%. Таким чином, можна стверджувати, що темпи розвитку туризму були значно вищими ніж загальний економічний розвиток господарського комплексу області. Зміна чисельності туристів у Чернівецькій області відображена на рис. 1.

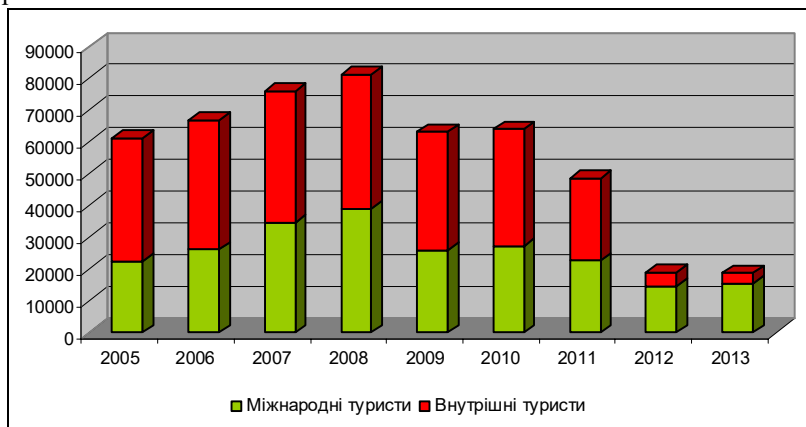

Рис. 1. Чисельність туристів у Чернівецькій області за 2005–2013 рр., тис. осіб

Період зменшення кількості туристів (2009–2013 рр.). У 2009 р. у Чернівецькій області в наслідок економічної кризи кількість туристів скоротилась до 63,1 тис. туристів, або на 17,8 тис. осіб (на 11,25%). У 2010 р. можна простежити певну стабілізацію розвитку туризму. Цього року в області було зареєстровано 63,9 тис. туристів. Про те вже 2011 р. чисельність туристів розпочинає різко скорочуватись спочатку на 24,3%, а в 2012 р. відбулось рекордне скорочення кількості зареєстрованих туристів – одразу на 61,1%. У 2013 р. було зареєстровану найменшу за 13 років кількість туристів – 18,6 тис., що становило тільки 42,8% від чисельності туристів у 2000 р. та 22,9% від максимальної кількості туристів зареєстрованих протягом року.

Важливу роль в формуванні чисельності туристів у Чернівецькій області належить міжнародному турзму. За період з 2005 по 2013 рр. у Чернівецькій області було зареєстровано 227,8 тис. туристів, що здійснювали міжнародні туристичні мандрівки. Це

становить 45,7% від загальної чисельності туристів області. До 2008 р. чисельність міжнародних туристів зростала пересічно на 20% за рік, що на 11,3% більше за пересічнірічні показники зростання туристичної галузі загалом. Найвищі темпи зростання чисельності міжнародних туристів було зареєстровано також у 2007 р. – +32,2%, що на 18,6% більше за сумарне зростання чисельності туристів. Найбільша чисельність міжнародних туристів органами державної статистики зареєстрована також у 2008 р. – понад 39,0 тис. осіб. З цього часу і до 2012 р. чисельність міжнародних туристів зменшується але необхідно зазначити, що темпи зниження міжнародного туризму значно менші за відповідні значення внутрішнього туризму (табл. 1)

Таблиця 1

Основні показники динаміки чисельності туристів у Чернівецькій області

Роки	Загальна чисельність обслугованих туристів		Чисельність міжнародних туристів		
	Чисельність обслугованих туристів, осіб	Частка від попереднього року, %	Чисельність обслугованих туристів, осіб	Частка від попереднього року, %	Частка від загальної чисельності туристів, %
2005	61152	100,0	22390	100,0	36,6
2006	66627	109,0	26143	116,8	39,2
2007	75758	113,6	34533	132,2	45,6
2008	80987	106,7	39041	113,0	48,2
2009	63112	78,8	25891	66,1	41,0
2010	63976	101,3	27244	105,4	42,6
2011	48431	75,7	22660	83,1	46,8
2012	18874	38,9	14408	63,7	76,3
2013	18624	98,9	15621	108,4	83,8

У 2013 р. відбулась певна стабілізація та незначне зростання чисельності міжнародних туристів. Частка туристів, які здійснюють міжнародні туристичні подорожі у загальній чисельності туристів коливається від 36,6% у 2005 р. до 83,8% у 2013 р., при пересічних значеннях 49,1%. У динаміці цього показника також можна виділити два періоди: 2005–2008 рр. – поступове зростання (на 2,6–6,4% за рік) частки міжнародних туристів у загальній чисельності споживачів туристичних послуг у Чернівецькій області; 2009–2013 рр. – скорочення частки міжнародного туризму у загальній чисельності туристів області на 7,2% у 2009 р. із подальшим поступовим (2010, 2011 рр.) та різким (2012, 2013 рр.) зростанням цього показника.

Динаміка та структура туристичних потоків у Чернівецькій області дозволяють виявити ряд закономірностей та проблем розвитку туристичного комплексу регіону.

1. Чисельність туристів залежить від макроекономічної ситуації та змін у реальних доходах населення регіону. Цим власне і пояснюється зростання чисельності туристів у 2000–2008 рр., а також значне скорочення чисельності туристів у регіоні у 2009 р. Скорочення було спричинене загальною економічною кризою яка розпочалась в кінці 2008 р. Зокрема валовий регіональний продукт (ВРП) у 2009 р. скоротився на 11,6%, а реальні доходи на 9,2%. Стабілізація чисельності туристів у 2010 р. простежується на фоні стабілізації макроекономічної ситуації (приріст ВРП склав 0,3%)

2. Різке скорочення чисельності туристів у 2012 р. та 2013 р. було спричинене: зниженням туристичної активності населення, переорієнтацією на споживання закордонного туристичного продукту при різкому скороченні чисельності іноземних туристів. Цьому сприяли як наслідки економічної кризи так і невважана цінова та маркетингова політика туристичних підприємств регіону. Зокрема ціни на туристичні послуги в регіоні наблизились до цін в прилеглих до області країнах (Румунія, Болгарія, Чорногорія) при нижчій якості послуг.

Висновки. Розвиток туризму в Чернівецькій області на початку ХХІ ст. не має стабільності. Періоди зростання чергуються із періодами скорочення чисельності туристів. Найбільший вплив на динаміку туризму має загальний стан економіки, який визначає рівень реальних доходів населення а отже і визначає попит на туристичний продукт. Вагомий вплив на чисельність туристів мають також цінова та маркетингова політика туристичних підприємств. Всі ці чинники на початку другого десятиліття призвели до істотного скорочення чисельності туристів.

Прискорений розвиток туризму в Чернівецькій області можливий при своренні наступних передумов: стабілізації макроекономічної ситуації та зростанні реальних доходів населення (в тому числі виважена кредитна політика); розробка та використання на практиці ефективних маркетингових заходів з метою залучення в регіон як іноземних так і внутрішніх туристів; виважена цінова політика на основі принципу «ціна відповідає якості надаваних туристичних послуг».

1. Карпенко І.О. Вплив туризму на економіку держави / І.О. Карпенко, Ю.А. Олішевська // Молоді науковці – географічній науці : матер. наук. конф. (27–28 жовтня 2006 р., м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.skole.com.ua/uk/papers/13-turizm/34-turizm-ekonomika.html/>.
2. Закон України «Про туризм» // Відомості Верховної ради України. – 2014. – № 23. – С. 873.
3. Кифяк В.Ф. Формування регіонального ринку праці в контексті розвитку туристичної галузі Буковини / В.Ф. Кифяк, А.М. Розман // Вісник Чернівецького торг.-екон. ін-ту. Економічні науки. – 2012. – Вип. IV (488). – С. 84–90.
4. Кілінська К.Й. Розвиток території буферної зони об'єкту всесвітньої спадщини «Резиденції митрополитів Буковини і Далмації» як об'єкту туризму в м. Чернівці / К.Й. Кілінська // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції перспективи розвитку : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (1–2 листопада 2012 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – С. 555–561.
5. Косташук В.І. Географічні аспекти розвитку іноземного туризму в Чернівецькій області / В.І. Косташук // Часопис соціально-економічної географії. – 2012. – Вип. 13 (2). – С. 132–135

Михайлів К.О.

Національний університет «Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Динамізм суспільних перетворень в Україні та реформування економічних відносин актуалізували проблему оптимізації економічно ефективних шляхів розвитку національної туристичної індустрії. Беручи до уваги обмежені можливості держави у фінансовому забезпеченні розвитку туристичної індустрії зростає необхідність пошуку раціональних шляхів стимулювання туристичних процесів, як наслідок отримання економічної вигоди від реалізації якісного туристичного продукту та покращення національної економіки в цілому.

Сьогодні у світі спостерігається збільшення попиту на туристичні послуги серед людей різного матеріального стану, як наслідок необхідно диференціювати туристичний ринок та урізноманітнювати туристичний продукт за вартісним показником, інтересами, метою і вимогами до рівня сервісу.

Аналіз останніх досліджень. Наукові підходи до вивчення проблем економічного регулювання розвитку туристичної галузі описуються в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних авторів. Окремі аспекти вирішення економічних проблем розвитку туризму висвітлені в працях таких учених: Ю. Алексєєва, А. Бузні, Н. Ветрова, В. Гуляєва, Д. Стеченко, О. Любіцевої, Н. Чорненької, В. Кифяка, В. Купенко та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, спрямованих на аналіз основних економічних проблем розвитку туризму, методології розробки і реалізації державної та регіональної туристичної політики, певні аспекти залишаються недостатньо розробленими теоретично та практично. Наприклад, існують розбіжності між існуючими методами регулювання та практично необхідними, які диктують новітні світові економічні тенденції.

Мета статті – визначення проблем економічного регулювання туристичної галузі та обґрунтування методів покращення такого регулювання, визначення рівнів регулювання та вплив з боку держави.

Виклад основного матеріалу. Протягом перших трьох років незалежності України туристична індустрія занепадала через складну політичну ситуацію в країні та відсутність регулювання на законодавчому рівні. У 1995 р. Верховною Радою України був прийнятий «Закон про туризм», що сприяв розвитку національної туристичної галузі. Протягом наступних п'яти років і надалі зростала кількість іноземних туристів. Після 2000 р. розпочато усунення негативних тенденцій розвитку туристичної галузі в Україні. Постановою Кабінету Міністрів від 29 квітня 2002 р. була затверджена програма розвитку туризму на 2002–2010 роки. Програма розвитку туризму інформувала про туристичні можливості України.

Концепція державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 р., що була схвалена на засіданні Кабінету Міністрів України 1 серпня 2013 р., як і попередня, не надає конкретних рекомендацій для вирішення проблем туристичної галузі [6]. Сьогодні в Україні більшість діючих туристичних фірм займаються зовнішнім туризмом, але з'являються фірми, які пріоритетом для себе вважають внутрішній туризм, а також працюють на залучення іноземних туристів в Україну. В туристичній галузі України основною проблемою є неефективне та нераціональне використання ресурсів та відсутність дієвого регулювання з боку держави, рівень розвитку туристичної індустрії в країні не відповідає наявному потенціалу.

Через складну політичну ситуацію на сході України, незаконну анексію АР Крим, кількість іноземних туристів, що приносили значну частку коштів туристичній індустрії, значно зменшилась, вітчизняні туристи також віддали перевагу відпочинку за кордоном.

Регулювання туристичної галузі – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу органів державної влади на розвиток галузі і створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та приватного сектора щодо розвитку туризму через різні механізми: адміністративні, організаційні, економічні, правові, екологічні тощо [1].

Серед основних економічних проблем розвитку сфери туризму в Україні можна виділити такі:

- проблема підтримки сталого розвитку економіки туризму – вирішення проблеми можливе через різноманітні кредитні пільги, фінансування у формі дотацій, субсидій, інвестиційних надбавок, бюджетних позичок, пільгове оподаткування, звільнення від податків частини інвестиційних ресурсів у туристичну галузь.
- проблема ефективності розподілу обмежених туристичних ресурсів – вирішення проблеми можливе через розроблення на державному рівні системи оцінювання способів використання обмежених чи рідкісних туристичних ресурсів, які надаються для створення туристичного продукту.
- проблема справедливого розподілу туристичного доходу серед усіх секторів економіки, що беруть участь в обслуговуванні туристів – вирішення проблеми можливе через масове розроблення регіональних та місцевих туристичних програм та залучення до їх реалізації місцевих суб'єктів туристичної сфери.

Отже, для вирішення окреслених проблем необхідне значне бюджетне фінансування, а також слід продовжувати роботу над залученням інвестицій у створення сучасної курортної та туристичної інфраструктури, як на державному, так і на регіональному та місцевому рівнях. Економічне регулювання в Україні слід поділити на три рівні для деталізації проблем та запровадження ефективних заходів [2].

– Макрорівень (загальнонаціональний рівень) – згідно ЗУ «Про туризм» напрями освоєння і розвитку туристичних ресурсів України визначаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до програм розвитку туризму [5]. На

сьогодні і досі є актуальним розроблення економічної стратегії зростання туристичної галузі, яка б забезпечувала загальне економічне покращення стану країни, розвиток галузі для збільшення прибутків, а також екологізації та збереження навколишнього середовища, застосовуючи спеціальні бюджетні заходи. Концепція державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 року на надає конкретних рекомендацій щодо регулювання туристичної галузі, запровадження систематизації видів туризму, які є пріоритетними і конкурентними в окремому регіоні України, що визначить місце туристичної галузі серед інших галузей національної економіки. Вирішення цих проблем на державному рівні дасть можливість розробити цільові та регіональні туристичні програми з використанням специфіки національної культури для відповідного розвитку територій, екологізації, підвищення життєвого рівня населення.

– Мезорівень (регіональний та міжрегіональний) – на цьому рівні повинно забезпечуватися туристичне регіональне планування; збереження природи та культури; аналіз ринку (внутрішній маркетинг); створення відповідних інститутів ринкового регулювання на регіональному рівні; забезпечення достатнього інформаційного забезпечення туристичних процесів; розвиток ефективної законодавчо-нормативної бази регулювання туристичної галузі. Це все забезпечуватиме покращення іміджу українського турпродукту, конкурентоспроможного в нашій державі та за кордоном, а підтримка розвитку малого та середнього бізнесу у туристичній сфері, сприятиме зростанню кількості туристів та обсягів наданих їм послуг [3, с. 22–23].

– Мікрорівень (місцевий) – на цьому рівні має відбуватися забезпечення ефективного планування розвитку території та туристичної інфраструктури; розроблення місцевих маркетингових програм для інформування внутрішніх та зовнішніх (іноземних) споживачів туристичного продукту; координація суб'єктів туристичної діяльності; проведення інформаційних заходів; розроблення проектів місцевих програм розвитку туризму та залучення для їх виконання на умовах договорів туристичних суб'єктів, як посередників; забезпечення розвитку місцевого туризму; сприянню охороні і збереженню туристичних ресурсів; залучення місцевого населення до туристичної діяльності.

Загалом, проаналізувавши дані, можемо виділити два можливі шляхи розвитку туристичної галузі, які необхідно реалізовувати на трьох рівнях регулювання:

- підтримання національного споживача внутрішнього турпродукту;
- залучення іноземного споживача національного турпродукту.

Подальший розвиток туристичної галузі не може відбувати при проведенні пасивної державної політики, адже через це сьогодні збільшується негативний вплив туристичної галузі на навколишнє середовище, знижується ефективність використання цільових коштів на трьох рівнях регулювання; поглиблюється «гінізація» ринку надання туристичних послуг, у свою чергу знижується їх якість. Впровадження ефективних механізмів економічного регулювання туристичної галузі забезпечить її сталий розвиток, збільшення ВВП та подолання перелічених негативних тенденцій [4, с. 41].

Розвиток туристичної галузі є основним фактором та можливістю для економічного зростання України, адже у світі туризм є однією з провідних галузей випереджаючи нафтовидобувну та машинобудівельну галузі. Туристичний бізнес приваблює підприємців із невеликим стартовим капіталом через швидкий термін його окупності, постійним зростанням попиту на туристичні послуги, високим рівнем рентабельності, відносно легким виходом на конкурентний ринок.

Висновки. Сталий розвиток туристичної галузі можливий лише при активній участі державного регулювання та визначенні його конкретних повноважень. Такий розвиток забезпечуватиме стабільність і дієвість політики та економіки, зростання суспільного багатства і доходів населення, розвиток інфраструктури, залучення національних та іноземних інвестицій, зміцнення позицій України на світовому туристичному ринку та подолання негативних тенденцій розвитку галузі серед яких основними є неупорядкованість туристичних ресурсів та їх нераціональне використання, забруднення навколишнього середовища. Розроблення додаткових дієвих рекомендацій до Концепції державної цільової програми розвитку туризму та курортів до 2022 р. забезпечить збільшення кількості туристів, які здійснюють подорожі в межах України (зокрема іноземців), створення нових робочих місць, збільшення обсягу наданих туристичних послуг у свою чергу сприятиме обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів від провадження туристичної діяльності та підвищенню ВВП.

1. Алексеева Ю. Державне регулювання туризму в Україні / Ю. Алексеева // Трансформаційні процеси розвитку туризму та готельного господарства України : матер. Всеукр. наук.-практ. студ. конф. – К. : КУТЕП, 2002. – С. 79–80.
2. Биркович В.І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5) – С. 24–30.
3. Герасименко В.Г. Управління національним туризмом у контексті міжнародного досвіду / В.Г. Герасименко, С.С. Галасюк // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація і управління підприємствами (в туристичній сфері). – 2008. – № 12. – С. 19–24.
4. Семенов В.Ф. Державне регулювання та управління регіональним розвитком туризму / В.Ф. Семенов // Економіка і управління. – 2010. – № 1. – С. 40–44.
5. Закон України «Про туризм» [станом на 15.09.1995 № 324/95-ВР] // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=324%2F95-%E2%F0>.
6. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 роках» [станом на 29.06.2011 р. № 707] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=707-2011-%EF>.

Черненко А.В.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У цей період розвитку економіки в Україні прослідковується високі темпи зміни зовнішнього середовища та підвищення конкуренції, що призводить до зростання важливості персоналу. Складена і прибуткова діяльність різних організацій залежить не лише від кваліфікації працівників, але й від ефективного управління, яке можливо лише при одночасному застосовується економічних та соціально-психологічних методів управління. При управлінні персоналом застосовують системи мотивації для отримання бажаного результату. Мотиваційні чинники здійснюють вплив на працівників в інтересах досягнення поставлених перед персоналом цілей. На даний час це є дуже актуальним в соціально-економічному розвитку країни.

Аналіз останніх публікацій розказує нам, що за останні роки чимало вітчизняних та зарубіжних вчених економістів присвячують свої роботи різним напрямкам розвитку мотивації. Найбільш вагомими з них є наукові праці: А. Маслоу, В. Врума, О. Ярданської, А. Колоти, В. Соболева, М. Мескона, О. Страхова, А. Наумова та ін.

Метою даної тези є виявлення мотиваційних чинників якісної діяльності, застосування та ролі в підвищенні ефективності управління для досягнення економічного розвитку. Мотивація – один з найважливіших інструментів, що дозволяє забезпечувати оптимальне використання всіх наявних у підприємства ресурсів та з найбільшою ефективністю мобілізувати кадровий персонал.

Ми напевно знаємо, що мотивація бере свій початок від французького *motiv* і являє собою, з точки зору О.С. Віханського і А.І. Наумова [1, с. 144], «сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності».

Загальне поняття мотивації можливо розтлумачити як одну із функцій управління. Можна стверджувати, що це є свідомим впливом на трудову поведінку людини. У наш час мотивації розробляються на результатах психологічних досліджень. Велика кількість людей доказують, що справжні причини, які мотивують людей працювати з повною віддачею є вкрай складними і різноманітними. Як стверджують вчені, будь-яка діяльність людини визначається її потребами. Також існує думка, що поведінка персоналу є функцією його сприйняття та очікування.

Головною причиною застосування мотиваційних чинників є отримання конкретних результатів в праці кожної людини. При цьому результат має бути власним бажанням працівника, напруженням його духовних і фізичних сил. Для цього і застосовується система винагород, яка включає посадовий оклад та різні премії.

Для отримання максимальної віддачі співробітників, досягнення більш ефективних результатів роботи та підвищення конкурентоспроможності підприємства система мотивації для кожного підприємства повинна розроблятися з урахуванням його специфіки та особливостей персоналу [3, с. 326].

Трудова мотивація включає в себе дві групи мотиваційних чинників. Це організація праці, її умови та стиль управління персоналом. Несправедливий розподіл заробітків та премій, навіть якщо їх розмір достатньо великий, знижує стимулюючу роль оплати праці [5, с. 212].

Моральне заохочення являє собою систему взаємопов'язаних чинників, які належним чином скеровують діяльність працівників. Чим більше цих чинників відповідають потребам кожного окремого працівника тим більшою буде віддача.

Мотивацію працівників будьякої організації необхідно виявити найважливіші потреби людини за метою налагодження системи стимулювання, як буде направлена на задоволення власних потреб даного працівника. Можна трактувати, що визначення мотиваційного персоналу підприємства складається з двох етапів. Перший полягає у визначенні мотиваційних потреб працівників, другий у вимірі ступеня задоволеності виявлених потреб [4, с. 79]

На даний час досліджено, що в усіх центрах зайнятості розробляється графік формування праці. Він є винятковим для будь-якої людини. Окрім індивідуальних графіків існує чіткий графік робочого тижня і робочого дня. Створений захист від нещасних випадків на виробництві та під час професійних захворювань. Існують різні профілактичні заходи, які проводяться згідно чинного законодавства України.

Положення про державне страхування, системи стандартної безпеки праці викладені в статтях 3, 24, 43, 45, 46 Конституції України. Існує також принципи кар'єри у центрі зайнятості, які викладені у статтях 25–29 Закону України «Про державну службу зайнятості».

Мотивація трудової діяльності – це прагнення працівника задовольнити свої потреби в певних благах за допомогою праці, спрямованого на досягнення цілей організації [2, с. 106].

При правильному підборі мотиваційних чинників працівник буде зацікавлений. Це створить ситуацію, що вирішуючи спільні цілі підприємства, він тим самим задовольняє свої особисті потреби. На жаль, у багатьох сучасних організаціях люди можуть реалізувати себе лише на 20–30%.

Роблячи висновок з проведеного аналізу можна стверджувати, що вдосконалення механізму мотивації чинників в економічному розвитку в Україні, керівництво має забезпечити належне виконання таких мотиваційних складових: зацікавленість у роботу; належне робоче місце для праці; малий рівень шуму; приємний дизайн приміщення, який буде знижувати тиск на працівників і спонукати їх до оптимістичного настрою; належне ставлення у колективі; можливість творчого та фахового росту; самовираження; відчуття потреби працівника в організації; відчуття потреби своєї роботи; врахування інтересів керівником думок і поглядів працівників.

Таким чином, дослідження різних мотиваційних чинників особистості в процесі роботи показує, що правильно сформований комплекс мотиваційних чинників здійснює позитивний вплив на працівників в інтересах досягнення поставлених перед працівниками цілей, що прямо пропорційно впливає на результат праці.

1. Виханский О.С. Менеджмент / О.С. Виханский. – [4-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Экономистъ, 2012. – 670 с.
2. Кибанов И.А. Мотивация и стимулирование трудовой деятельности / И.А. Кибанов. – М. : Инфра-М, 2009. – 224 с.
3. Одегов Ю.Г. Мотивация персонала / Ю.Г. Одегов, Г.Г. Руденко. – М. : Альфа-Пресс, 2010. – 640 с.
4. Стахів О.В. Оцінка мотиваційного потенціалу персоналу підприємства в контексті реалізації вимог міжнародного стандарту управління якістю / О.В. Стахів // Економіка та держава. – 2007. – № 7. – С. 79–81.
5. Ядранська О.В. Щодо створення національної моделі мотивації праці / О.В. Ядранська // Держава і регіони. – 2008. – № 5. – 217 с.

Секція 4
Соціально-трудові відносини
у закладах туризму і гостинності
Секция 4
Социально-трудовые отношения
в заведениях туризма и гостеприимства

Гончарова Н.В.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

ГІДНА ПРАЦЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ОРІЄНТИР
У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Досвід країн з високим рівнем життя доводить, що забезпечення якісного людського розвитку потребує, передусім, реалізації пріоритетів гідної праці, що позитивно впливає на добробут громадян, можливості доступу до якісних послуг освіти, медицини, збереження здоров'я, досягнення більш високої тривалості життя, соціальної захищеності. Недотримання пріоритетів гідної праці завжди несе небезпеку протиріч між трудом і капіталом, конфліктності соціально-трудових відносин, що може приймати крайні форми – аж до соціального вибуху, війни. Реалії сьогодення України відображають, на жаль, саме такі явища. Назріла гостра потреба у науковому пошуку шляхів утвердження гідної праці та стабілізації соціально-трудових відносин в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Питанням гармонізації соціально-трудових відносин, гідній праці присвячені дослідження А. Колота, О. Грішньої, Ю. Маршавіна, Е. Лібанової, С. Пасеки, С. Рудакової, М. Семикіної, У. Садової та інших українських вчених. Разом з тим, практика довела, що дослідженню та запровадженню дієвих механізмів забезпечення гідної праці все ж таки не приділялося належної уваги, оскільки проблема гідної праці залишається дотепер невіршеною.

Метою статті є висвітлення теоретичних засад формування та реалізації концепції гідної праці як необхідної передумови прогресу в соціально-трудовах відносинах в Україні, забезпечення соціального миру для стабільного розвитку економіки та якісного людського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел засвідчує, що запровадження у науковий обіг терміну «гідна праця» належить експертам ПРООН, за ініціативою яких у 1999 р. Міжнародна організація праці (МОП) визнала стратегічною метою своєї діяльності Концепцію гідної праці. Саме тоді було запропоновано поняття «гідна праця» як узагальнена і сформульована концепція праці і робочого місця. Відповідно до визначення МОП, «гідна праця – це продуктивна праця чоловіків та жінок в умовах свободи, рівності, безпеки та поваги до людської гідності» [2]. Гідна праця забезпечує справедливий заробіток, безпеку на робочому місці та соціальний захист працівників та членів їхніх сімей, сприяє особистому зростанню працюючих та їхній соціальній інтеграції, дає людям свободу висловлювати свої погляди, об'єднуватися для того, щоб впливати на рішення, що стосуються їхнього життя, гарантує рівне ставлення та рівні можливості для всіх і кожного.

Дана концепція спрямована на забезпечення продуктивної зайнятості, дотримання прав громадян у трудовій сфері, розвиток системи соціального захисту працюючих та постійного соціального діалогу. Також було визначено основні напрямки розвитку соціально-трудова відносин [1]:

- розвиток співпраці між найманими працівниками, роботодавцями і державою;
- зосередження зусиль МОП на поширенні у світі гідної праці як глобальної потреби сьогодення;
- впровадження дієвих заходів для кращого розуміння потреб людей та представлення їхніх інтересів у ході співпраці з іншими представницькими організаціями сторін соціального діалогу.

Нині Україна включена до переліку пілотних країн для проведення досліджень з оцінки умов забезпечення гідної праці. У 2008 р. було підписано Меморандум про взаєморозуміння між українськими соціальними партнерами (передусім між профспілками і роботодавцями) та Міжнародною організацією праці щодо Програми гідної праці на 2008–2011 рр. Програма гідної праці складається з чотирьох блоків – «зайнятість», «права», «захист» та «діалог», ґрунтується на переконанні, що всі ці складові потрібні для створення якнайкращих умов для соціального розвитку. У 2009 р. у Києві відбулася Національна консультативна нарада для України «Гідна праця і показники гідної праці: профіль України». Питанням гідної

праці, соціального захисту та соціальної справедливості неодноразово присвячуються круглі столи, конференції регіонального та галузевого рівнів.

В процесі обговорення нагальних проблем визначено, що особливої уваги у сфері соціально-трудових відносин вимагають проблеми молоді. В економічно розвинених країнах забезпечення ефективної молодіжної зайнятості передбачає створення гідних робочих місць для мільйонів молодих людей, які виходять на ринок праці щороку. У країнах, що розвиваються, і країнах із перехідною економікою завдання полягає не лише у створенні робочих місць, а й в покращенні умов праці для молодих людей, які часто є безробітними і працюють у неформальній економіці.

У 2008 р. за рішенням Міжнародної конфедерації профспілок (МКП) вперше проводилася акція «Всесвітній день дій профспілок за гідну працю». 7 жовтня 2008 р. було оголошено Всесвітнім днем гідної праці. Цей день став можливістю для профспілок та організацій, які підтримують концепцію гідної праці, провести низку заходів із залученням значної кількості людей, що дало змогу привернути увагу суспільства до нагальних потреб забезпечення гідної праці в Україні, гармонізації соціально-трудових відносин на тлі процесів загострення міжнародної конкуренції, глобалізації розвитку.

Міжнародною організацією праці в рамках проекту «Моніторинг та оцінка прогресу з питань гідної праці» визначені складові та напрями оцінювання рівня досягнень у забезпеченні умов для гідної праці, серед них:

- можливості щодо зайнятості;
- адекватні заробітки та продуктивна праця;
- належна тривалість робочого часу;
- гармонійне поєднання трудової діяльності з сімейним життям;
- наявність неприйнятних форм праці (дитяча та примусова праця), що мають бути скасовані;
- стабільність та впевненість у збереженні роботи;
- рівні можливості та справедливе ставлення в процесі праці;
- безпечні умови праці;
- соціальний захист;
- соціальний діалог і трудові відносини;
- економічний і соціальний контекст гідної праці.

Результати соціологічних опитувань свідчать, що переважна більшість найманих працівників найважливішою характеристикою праці вважають розмір її оплати, котрий має забезпечувати не тільки адекватний дохід на поточний момент, але й на перспективу, тобто у майбутньому. Саме в даному контексті гідна праця покликана забезпечити право працівнику отримувати належні кошти для існування їх самих та їхніх родин. З метою поступового підвищення рівня реальної заробітної плати потрібно реалізувати комплекс послідовних, взаємоузгоджених з іншими складовими реформування економіки заходів, зокрема інвестиційної, податкової, фінансово-кредитної, бюджетної політики, вдосконалити системи ціноутворення, ресурсозбереження, соціального страхування, соціального забезпечення, соціальної допомоги.

Дотримуємось думки Дорош О.В. та Сіверської Л.Б., які вважають, що для поєднання економічного зростання з розширенням зайнятості є необхідними: поява ринково орієнтованого, захищеного державою й соціально відповідального власника виробничих та фінансових ресурсів, заохочення його підприємницької активності; залучення внутрішніх та іноземних інвестицій; забезпечення умов для матеріальної зацікавленості працівників, розвитку їхніх потреб, розширення соціальної інфраструктури для задоволення їх потреб, а також відповідності професійного рівня вимогам матеріально-технічної бази виробництва [4, 6].

Нині в Україні спостерігаємо порушення принципів гідної праці, недооцінку її ролі для соціально-трудових відносин. Це несе ризики соціально-трудових протиріч, стає перешкодою розвитку демократичних відносин між працею та капіталом, зумовлює постійне накопичення потенціалу конфліктності, що негативно впливає на функціонування бізнесу, несе небезпеку чергових соціальних вибухів. Найгіршою ілюстрацією таких протиріч стали гострі конфліктні процеси 2014 р. в Україні, що призвели до порушення соціального миру, соціально-політичних змін та подій, які отримали назву «революція гідності», однак не стали етапом утвердження гідної праці. Довготривала невирішеність проблем гідної праці в українському суспільстві зумовила загострення конфліктності до крайніх форм, наслідком чого стали руйнації в економіці України, матеріальні збитки, а головне – непоправні втрати людського капіталу.

Узагальнюючи наукову думку [3, 5], вважаємо, що для реалізації Концепції гідної праці в Україні необхідно негайно здійснити комплекс заходів: поетапне запровадження державних гарантій у сфері оплати праці, які забезпечуватимуть розширене відтворення трудового потенціалу на більш високому якісному рівні; законодавче визнання генеральної угоди, галузевих і регіональних угод, колективних договорів нормативними актами, якими встановлюються захищені державою права і гарантії для працівників та дія яких відповідно поширюється на всі підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності. На галузевому й регіональному рівнях першочерговими заходами мають бути: сприяння запровадженню на підприємствах міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу, принципів корпоративного управління та компенсаційних пакетів для найманих працівників; сприяння детінізації зайнятості. На рівні підприємств украї актуальними проблемами є збільшення частки заробітної плати в собівартості продукції, робіт, послуг; укладання та реальне виконання колективних договорів; забезпечення інвестування підприємств та організацій у професійний розвиток персоналу тощо. Зростання кваліфікації працівників та гідна оплата їхньої праці сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національної економіки, позитивно відбиватимуться на якості людського розвитку, сприятимуть гармонізації соціально-трудових відносин в Україні.

Висновки. Світовий досвід, надбання Міжнародної організації праці, досвід соціальних потрясінь і втрат в Україні упродовж попередньої історії і 2014 р. зокрема, мають слугувати переконливим свідченням того, що сьогодні немає іншої альтернативи, ніж активний соціальний діалог і впровадження положень концепції гідної праці на теренах України. Свідоме зосередження на цих питаннях влади, роботодавців, профспілок, політичних партій та громадських організацій дозволить у найближчій перспективі здобути очікуваний соціальний мир, подолати гострі протиріччя у соціально-трудових і політичних відносинах, забезпечити більшу стабільність в економічному житті суспільства, позитивні зміни в якості людського розвитку.

Перспективи подальших наукових досліджень мають бути пов'язані з розробкою науково-методичних засад створення ефективних механізмів забезпечення гідної праці в Україні.

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підруч. / О.А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 228 с.
2. Соціально-трудова відносина: проблеми гармонізації: [колективна монографія] / М.В. Семикіна, З.В. Смутчак, С.Р. Пасека, Ю.Д. Петров / за ред. М.В. Семикіної. – Кіровоград : КНТУ, «КОД», 2012. – 300 с.
3. Семикіна М.В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії: [монографія] / М.В. Семикіна, Н.А. Іщенко. – Кіровоград : КОД, 2012. – 216 с.
4. Дорош О.В. Міжнародні конвенції: способи забезпечення гідної праці та проблеми їх реалізації в Україні / О.В. Дорош // Экономика и управление. – 2011. – № 1. – С. 96–99.
5. Рудакова С.Г. Гідна праця як фактор розбудови соціально орієнтованої економіки в Україні / С.Г. Рудакова // Український соціум. – 2012. – № 2. – С. 121–134.
6. Сіверська Л.Б. Реалізація концепції гідної праці в Україні через дотримання міжнародних стандартів праці / Л.Б. Сіверська // Вісн. ун-ту банківської справи України. – 2009. – № 3. – С. 182–185.
7. Шемяков О.Д. Оцінка стану гідної оплати праці та її вплив на розвиток виробничої демократії / О.Д. Шемяков // Науково-технічний збірник. – 2012. – № 102. – С. 380–391.

Семикіна М.В., Беляк Т.О.

Кіровоградський національний технічний університет,
м. Кіровоград, Україна

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ РЕСУРС РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Постановка проблеми. Світовий досвід переконливо свідчить, що у ХХІ ст. вагомим важелем якісного розвитку людського капіталу, піднесення інноваційної активності працівників підприємств слугує розвинена корпоративна культура. В Україні корпоративна культура поки залишається майже незадіяним соціальним ресурсом для активізації інноваційної діяльності та забезпечення економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти зазначеної проблеми відображені у публікаціях Воронкової А.Е., Дмитренка Г.А., Зінов'єва Ф.В., Грішнкової О.А., Колота А.М., Онікієнка В.В., Пасеки С.Р., Петрової І.Л. та ін. Між тим сутність корпоративної культури, концепція її становлення та розвитку все ще залишаються у вітчизняній літературі недостатньо вивченими, спостерігаються суперечливі погляди дослідників щодо ролі такої культури та її впливу на стан соціально-трудова відносин.

Метою статті є дослідження сутності корпоративної культури, визначення особливостей її розвитку та проблем трансформації в умовах ринкового господарювання, ролі в якісному розвитку трудового потенціалу підприємств та організацій.

Виклад основного матеріалу. На початку нового століття у світі відбувається зміна пріоритетів у розвитку корпоративної культури підприємств в бік піднесення її ролі в якісному розвитку трудового потенціалу персоналу, підвищенні інноваційної активності працівників. Це обумовлено проявом низки тенденцій, зокрема таких, як глобалізація світового розвитку, загострення міжнародної конкуренції на світових ринках, перехід людства від індустріального до інформаційного суспільства (поширюється інтелектуалізація трудової діяльності, зростає роль інноваційної праці); визнання здатності до творчості та інновацій пріоритетним чинником зростання матеріального і духовного багатства, підвищення конкурентоспроможності країн.

На тлі цих тенденцій на підприємствах багатьох розвинених країн ринкової економіки якісно змінюється зміст праці, вимоги до рівня знань, трудової та інноваційної активності персоналу. Зростає усвідомлення того, що піднесення конкурентоспроможності підприємства у ХХІ ст. може бути пов'язане тільки з розробкою нововведень, необхідних для створення конкурентоспроможних продукції, товарів, послуг. Важливим пріоритетом в управлінні персоналом стає заохочення інноваційної активності, розвиток освітньо-професійних здібностей, підвищення конкурентоспроможності кадрів в інтересах зростання конкурентоспроможності підприємств і країни загалом [1–3].

В Україні на феномен корпоративної культури звернули увагу на етапі переходу до ринкових відносин. Поштовхом для цього стали ринкові перетворення, проголошення демократичного шляху розвитку держави, приватизаційні процеси, відмова від планового управління економікою. Всі ці багатоманітні явища в житті українського суспільства наприкінці ХХ ст. призвели до кардинальних змін в економіці та управлінні підприємствами. Індикатором таких змін стала зміна методів управління, зумовлена новими умовами господарювання, принципово інша організаційна структура більшості підприємств. Проте, незважаючи на численні зміни в діяльності підприємств, менеджери і вчені помітили, що найбільш

консервативним елементом в системі вітчизняного менеджменту залишається організаційна культура, а корпоративна культура у західному розумінні цього слова ще не склалася.

Теоретичний аналіз свідчить, що корпоративну культуру часто ототожнюють з організаційною культурою. Дискусія з приводу, в чому полягає сутність та відмінності культури організаційної і культури корпоративної, в літературі продовжується. Такі вітчизняні автори, як Воронкова А.Е., Баб'як М.М., Коренев Е.Н., Мажура І.В. дотримуються погляду, що корпоративна культура, організаційна культура, культура фірми, виробнича культура, є, по суті, однаковими за змістом, що дає змогу використовувати узагальнюючий термін «культура підприємства» [2, с. 330–331].

На наш погляд, корпоративну культуру можна трактувати як підсистему організаційної культури підприємства, яка відображає сукупність певних цінностей, норм і моделей поведінки, які декларуються, поділяються і реалізуються на практиці керівниками підприємств та їх підлеглими (персоналом), доводячи свою ефективність в процесі адаптації до потреб внутрішнього розвитку організації та вимог зовнішнього середовища, забезпечуючи позитивний вплив на якість людського капіталу.

Корпоративна культура, як і організаційна культура будь-якого підприємства загалом, є динамічною системою, яка передбачає існування: по-перше, певної ієрархії цінностей, що домінує серед керівників та персоналу організації; по-друге, – сукупність способів їх реалізації, які переважають на певному етапі розвитку підприємства. Вагомий відбиток на стан організаційної, у т.ч. корпоративної, культури дає національна культура, зокрема, національна трудова культура, національна культура господарювання, специфічні особливості трудового менталітету. Виходячи з таких міркувань, стає зрозумілим, чому не може бути автоматично перенесена на «український ґрунт» японська або американська модель корпоративна культура.

Для розуміння перешкод у формуванні інноваційної поведінки персоналу та причин тривалого періоду адаптації до змін потребує окремої уваги така риса корпоративної культури як стійкий характер, важкість трансформацій. Пояснюємо її тим, що культура тісно пов'язана з особливостями менталітету, який вважається найбільш консервативною її частиною, оскільки формується упродовж багатьох

покоління, віддзеркалюється у свідомості батьків, дітей, онуків та правнуків, пов'язаний з історичними, етнічно-культурними коренями. Враховуючи таку особливість, слід очікувати складність і довготривалість трансформацій корпоративної культури.

Аналіз наукових джерел і практичного досвіду підводить до думки, що упродовж історії зміст корпоративної культури, її цільові орієнтири, принципи, засоби реалізації якісно змінювалися в залежності від зміни суспільно-політичного устрою, форм власності, стану розвитку загальної культури суспільства, пануючих ідеологічних цінностей і норм поведінки. Проте цікаво зазначити, що ці зміни, на відміну від зміни виробничих відносин, способів виробництва, не можна в будь-якому разі визнавати швидкими і гнучкими, вони завжди вимагали достатньо тривалого часу. Нагадаємо, що у радянські часи не існувало корпоративної культури, орієнтованої на успіх підприємства на ринку в силу відсутності ринкового середовища. Тому доцільніше згадувати про так звану організаційну культуру підприємств, оскільки мали місце лише окремі паростки корпоративної культури у сучасному розумінні цього терміну. Слід зазначити, що організаційна культура тих часів з деяким запізненням реагувала на зміни матеріальних чинників виробництва, більше того, певний час зберігала колишній зміст в якісно нових умовах діяльності, поступово накопичуючи конфліктний потенціал у соціально-трудовах відносинах (відносинах роботодавців і найманих працівників з приводу змісту праці, її умов, оплати, організації, безпеки тощо). Так, в умовах колишнього Союзу РСР, організаційна структура підприємств будувалася переважно за функціональними ознаками, у відповідності з видами діяльності (робіт), які закріплювалися за окремими підрозділами підприємств. В умовах планової централізованої економіки та панування комуністичної ідеології організаційна культура мала свої яскраві особливості, свої переваги і недоліки. До переваг організаційної культури підприємств в радянські часи слід віднести її спрямування на створення єдиних об'єднуючих цінностей – колективізму, почуття гордості за своє підприємство, готовності присвятити йому все своє свідоме трудове життя, свої знання, досвід, талант.

Здобуття Україною незалежності та перехід до ринкової економіки привніс чимало змін в організаційну культуру підприємств. Формування ринкових відносин, приватизаційні процеси, свобода трудового вибору та працевлаштування, конкуренція між

роботодавцями з одного боку, між працівниками або особами, які шукають роботу, з іншого, – все це вплинуло на цінності, поведінку та взаємовідносини керівників і підлеглих. Відійшли в минуле централізоване управління підприємствами, гарантоване забезпечення усіма видами ресурсів з боку держави, зокрема централізований розподіл випускників навчальних закладів згідно дефіцитних потреб підприємств. Стало зрозумілим, що інтереси керівників підприємств і персоналу стали залежними від ринкового попиту на результати їх спільної праці (продукцію, послуги). Ускладнення управлінських завдань зумовило необхідність жорсткої самоорганізації, нагальних змін в організаційній культурі вітчизняних підприємств, потребу у формуванні в її складі культури корпоративної.

Однак при цьому, як доводить український досвід, еволюція організаційної культури старого типу та формування корпоративної культури, адекватної вимогам часу, відбувається вкрай повільно. Експертні оцінки довели, що для більшості українських підприємств сформована корпоративна культура увійшла в протиріччя із завданнями адаптації до вимог конкурентного середовища. Демократизм у відносинах, соціальний діалог, соціальне партнерство все ще залишаються дуже рідкісними явищами на українських підприємствах. Недоліки і проблеми формування корпоративної культури негативно відбиваються на мотивації персоналу до ефективної праці, стані соціально-трудова відносин, особливостях трудового менталітету, що, у свою чергу, стає однією з відчутних перешкод у забезпеченні ефективної діяльності підприємств.

Висновки. Перспективи прогресивного розвитку корпоративної культури в Україні слід пов'язувати з активізацією соціального партнерства. Орієнтацію корпоративної культури на партнерські відносини слід вважати вагомим резервом економічного зростання та інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Слід визнати, що формування прогресивних типів корпоративної культури сприятиме якісному розвитку людського капіталу підприємств та організацій. Разом з тим, формування прогресивної корпоративної культури вимагатиме тривалого часу та значних зусиль керівників і підлеглих у напрямі забезпечення постійного соціального діалогу. Враховуючи це, потребує переосмислення концепція корпоративної культури у сенсі її

застосування в якості могутнього соціального ресурсу в інтересах гармонізації соціально-трудових відносин, всебічного якісного розвитку людського капіталу, посилення мотивації до активної соціальної взаємодії.

1. Управление человеческими ресурсами / под ред. М. Пула, М. Уорнера. – СПб. : Питер, 2002. – 1200 с.
2. Воронкова А.Е. Корпорації: управління та культура : [монографія] / А.Е. Воронкова, М.М. Баб'як, Е. Коренев та ін. / за ред. А.Е. Воронкової. – Дрогобич : Вимір, 2006. – 376 с.
3. Семикіна М.В. Корпоративна культура підприємства як важіль економічного зростання та інноваційного розвитку / М.В. Семикіна // Социально-экономические аспекты промышленной политики : сб. науч. тр. – Т. 2. – Донецк : Ин-т економіки пром-ти НАН України, 2007. – С. 120–128.
4. Богиня Д.П. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики / Д.П. Богиня, М.В. Семикіна. – К. : Шторм, 2003. – 382 с.
5. Семикіна М.В. Соціальні пріоритети працівника і система корпоративних цінностей підприємства / М.В. Семикіна // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2007. – № 9 (15). – Ч. 2. – С. 189–193.
6. Інноваційна праця: діагностика проблем, важелі активізації: [монографія] / М.В. Семикіна, С.Р. Пасека та ін. / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. М.В. Семикіної. – Черкаси: видавництво «МАКЛАУТ», 2012. – 320 с.
7. Пасека С.Р. Формування корпоративної культури в контексті розвитку підприємництва в Україні [Текст] / С.Р. Пасека // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2004. – Т. 11. — С. 210–217.
8. Семикіна М.В. Еволюція організаційної культури на українських підприємствах: проблеми та протиріччя / М.В. Семикіна // Держава та регіони : наук.-вироби. журнал. Серія «Економіка та підприємство». – Запоріжжя: Приватний класичний ун-т, 2009. – № 6.– С. 197–200.

Секція 5
Організація дозвілля та відпочинку туристів
Секция 5
Организация досуга и отдыха туристов

Кулініч М.Т.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

**СКЛАДНІСТЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ
РЕКРЕАЦІЮ ТА ЛАНДШАФТОМ**

Постановка проблеми. Люди використовують територію, землю, ландшафт з давніх-давен і у багатьох напрямках. Рекреація, як форма природокористування, в наші дні набирає все масштабніших обертів по всьому світу. Зв'язок людини з ландшафтом через рекреацію є особливим, в меншій мірі ніж інші види діяльності спрямований на отримання економічної вигоди, але в той же час і дещо пагубним для самого ландшафту. Звідси і витікає необхідність чіткого розуміння зв'язків в системі «ландшафт – рекреаційна діяльність людини».

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням особливостей впливу рекреаційної діяльності людини на ландшафт, як природний так і антропогенний, а також вивченням проблем, які звідси витікають, займалось в останній час досить багато вчених. Так, Денисик Г.І. в 2010 р. опублікував працю «Культурний ландшафт: теорія і практика», в якій розкрито наслідки розростання урбанізації для природних ландшафтів. Гродзинський М.Д. у 2005 р. опублікував свою роботу в двох томах «Пізнання ландшафту: місце і простір», де повністю систематизував і унаочнив загальні знання про ландшафт, а також приділив увагу взаємозв'язкам людини і ландшафту. Взагалі центральними роботами для вивчення і розуміння взаємозв'язків між природним ландшафтом і рекреацією мають бути останні роботи з екотуризму таких авторів, як Дмитрук О.Ю., Гетьман В.І., Гамор Ф.Д. та ін.

Мета статті – розкрити складну структуру взаємозв'язків, взаємовпливу, взаємозалежності між рекреацією та ландшафтом.

Виклад основного матеріалу. «Ландшафт» в дещо спрощеному розумінні є синонімом терміну «земля», «територія» або «оточуюче середовище». В свою чергу рекреація (відпочинок) визначається як діяльність або бездіяльність, що спрямована на відновлення фізичних і духовних сил людини. Тобто визначення поняття «рекреація» передбачає можливість залучення значної різноманітності заходів і засобів, які організуються чи знаходяться поблизу домівки рекреанта і не мають ніякого відношення до сільської місцевості чи природних ландшафтів. Але все ж таки деякі види відпочинку здійснюються виключно в межах сільських або природних територій. Таким чином, ключовим поняттям у вивченні та розкритті взаємозв'язків між «рекреацією» і «ландшафтом» є поняття «рекреаційних ресурсів».

Люди подорожують, тому що вони хочуть отримати такі можливості для відпочинку, яких не мають вдома. Тобто напрямок подорожі рекреантів визначається саме «рекреаційними ресурсами». Деякі люди прагнуть всього лише змінити оточення на короткий період часу, тому таким рекреантам підійде будь-яке «спокійне» місце віддалене від дому і роботи. Інші хочуть полежати на сонячних, піщаних пляжах, піднятися в гори, покататись в озері, покататись на лижах, але такі бажання людей роблять всі ці пляжі, гори, озера лише потенційними рекреаційними ресурсами. Реальними ж рекреаційними ресурсами вони можуть стати лише тоді, коли людина визначить для себе дані ландшафтні особливості як конкретний рекреаційний ресурс і відвідає його.

Відповідно до просторово-споживчої орієнтації всі рекреаційні території можна розділити на три групи:

1. Орієнтовані на споживача (характеризуються фокусуванням уваги на особливостях розміщення і транспортної доступності для рекреантів, без орієнтації на високий рівень атрактивності ландшафту).

2. Ресурсно-орієнтовані території (характеризуються зосередженням уваги на вражаючих, унікальних природних, фізико-географічних об'єктах).

3. Проміжні території (знаходяться поміж двох вище названих груп як географічно, так і в плані відвідуваності).

Створення і підтримка рекреаційних об'єктів і надання рекреаційних товарів і послуг для любителів активного відпочинку, можуть зробити позитивний вплив на економіку регіону. Таким чином, аналіз рекреаційного потенціалу природних ландшафтів і сільських

пейзажів є актуальним. Але в той же час наявність рекреаційних об'єктів та видів діяльності, несе в собі негативний вплив на навколишнє середовище, іноді до такого ступеня, що якість і кількість рекреаційних ресурсів знаходиться під загрозою.

Тобто рекреація не може існувати без території, але і розвиватись стихійно на цій території вона теж не може, адже це в першу чергу зашкодить природі і призведе до деградації її атрактивних властивостей, що в свою чергу спричинить зниження інтересу рекреантів до даної території. Виходом з цієї ситуації є здійснення планування і зонування територій відповідно до цілей і бажань рекреації, а це можливо лише при чіткому розумінні взаємозв'язків (рис. 1) і взаємовпливу між ландшафтом і рекреаційною діяльністю.

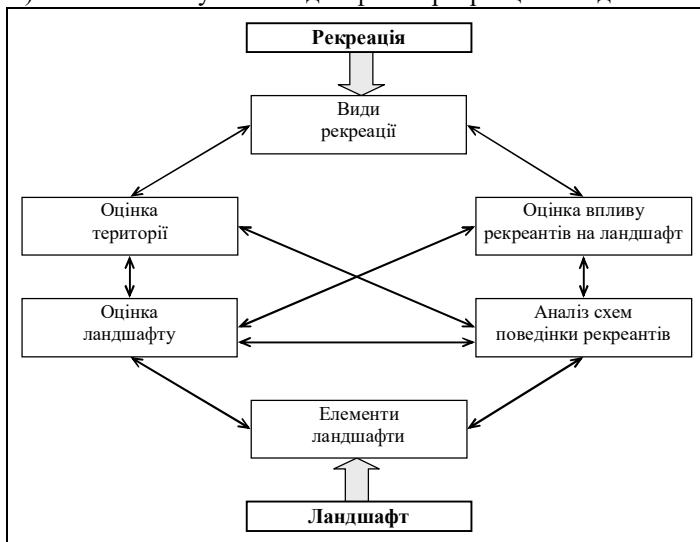

Рис. 1. Зв'язки між рекреацією та ландшафтом [1]

З рис. 1 можна судити про те, що ступінь взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємовпливу між рекреацією і ландшафтом залежить від декількох факторів і аналізується шляхом проведення оцінки території, ландшафту відповідно до рекреаційних цілей, аналізу впливу рекреантів на природне середовище та аналізу схем поведінки рекреантів в межах різних типів ландшафтів.

Оцінка території являє собою метод або процедуру, в ході якої її характерні особливості наносяться на карту і оцінюються відповідно до вимог конкретних видів землекористування. Коли рекреація

розглядається як основний вид землекористування, то частини території можна відразу ж розглядати як конкретні потенційні рекреаційні ресурси для окремих видів відпочинку, таких як катання на човнах, плавання, походи, верхова їзда тощо. Оскільки оцінка території вимагає збору та обробки значної кількості даних, пов'язаних із землею, водою та антропогенним впливом, то вона може бути корисним підходом для кращого розуміння взаємозв'язку ландшафту і рекреації.

Що стосується впливу рекреантів на ландшафт, то як і будь-яка інша людська діяльність, відпочинок на природі впливає на оточуюче природне середовище і може мати такі ж руйнівні наслідки, як і інші галузі господарства. Тобто в першу чергу, при оцінці придатності території для конкретного виду відпочинку, увага повинна бути звернена на вплив, який цей відпочинок буде здійснювати на конкретний ландшафт. Вплив рекреації на ландшафт може здійснюватись по декільком категоріям: вплив фізичних об'єктів на ландшафт (спорудження літніх будиночків, кемпінгів, великих парковочних стоянок тощо), вплив на рослинність, вплив на тваринний світ.

Аналіз схем поведінки рекреантів повинен полегшити роботу планувальників і дизайнерів місць відпочинку і дати відповіді на такі питання: «Де люди люблять прогулюватись?», «Які місця вибирають для відпочинку в лісі, біля озера чи на морському узбережжі?», «Яку частину озера використовують для прогулянок на човнах, а яка частина майже не використовується?» тощо.

Оцінка ландшафту для використання його в рекреаційних цілях включає в себе оцінку ступеню мальовничості ландшафту та аналіз візуальної структури ландшафту.

Висновки. Зв'язки між рекреацією і ландшафтом є досить складними і в той же час взаємно орієнтованими. Важко описати всі підходи і методи, за допомогою яких різні аспекти цих взаємозв'язків можуть бути проаналізовані. Ми можемо лише стисло представити їх, що й було зроблено в даній статті. Але це і так уже дає нам розуміння того, що ключовим елементом у визначенні сили взаємозв'язку між конкретним ландшафтом і рекреацією є оцінка території. В той же час дані, зібрані для аналізу одного з аспектів, також можуть допомогти пояснити інші аспекти у системі «рекреація – ландшафт».

1. Dick van der Zee. The relations between landscape and recreation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://link.springer.com/article/10.1007/BF00129830>.

Машкова О. В.

Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ РОЗВАГ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Якщо організатори туризму, заклади системи розміщення, ресторанного господарства є лише допоміжними для організації гарного відпочинку, то заклади системи розваг (разом із туристичними ресурсами) є саме тим заради чого люди вирушають в подорож, тому аналіз даних підприємств Херсонщини є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням туристичної індустрії України займаються ряд вітчизняних вчених: В. К. Бабарицька, О. О. Бейдик, Т. А. Дьорова, Л. П. Дьяченко, В. Ф. Кифяк, О. О. Любіцева, О. Ю. Малиновська, М. П. Мальська, П. Р. Пуцентейло, І. В. Смаль, Т. Г. Сокол, В. В. Худо, В. І. Цибух та інших.

Мета статті: систематизувати заклади системи розваг Херсонщини.

Виклад основного матеріалу: Напевно, неможливо скласти універсальний перелік розваг, який буде ідеальним для кожного туриста, відповідно не існує чіткого переліку системи розваг. Ми будемо відносити до закладів системи розваг: музеї, театри, кінотеатри, філармонії, цирки, тематичні парки (у тому числі аквапарки, природознавчі парки: дельфінарії, страусині ферми, кінні ферми тощо), спортивні споруди (льодові катки, боулінг-клуби, яхт-клуби, більярдні, тенісні корти, басейни тощо), атракціони, нічні клуби тощо. Розглянемо їх детальніше.

В Херсонській області діє 4 державних музеї, а саме [1]:

1. Херсонський краєзнавчий музей (м. Херсон, вул. Леніна, 9), філіал – Музей історії міста Каховки (м. Каховка, вул. Леніна, 18); відділи: 1) Генічеський краєзнавчий музей (м. Генічеськ, вул. Петровського), 2) Бериславський історичний музей (м. Берислав, вул. Р. Люксембург), 3) Будинок-музей О. Цюрупи (м. Цюрупинськ, вул. Крилова, 51), 4) Природничо-екологічний музей (м. Херсон, вул. Горького, 5).

2. Херсонський художній музей імені О. Шовкуненка (м. Херсон, вул. Леніна, 34);

3. Літературна Херсонщина, музей-квартира Б.А. Лавреньова (м. Херсон, вул. Горького, 1), відділ – Новокаховська картинна галерея (м. Нова Каховка, вул. Леніна, 26).

4. Музей-заповідник «Асканія-Нова» (Національна академія наук, Чаплинський район, смт. Асканія-Нова).

Крім державних діють музеї приватної і колективної власності. Зокрема, Скадовський районний історико-краєзнавчий музей, Двічі Героя Радянського Союзу П.О. Покришева в Голопристанській ЗОШ № 4, народний музей в смт Білозерка та музеї історії сіл Дніпровського та Чорнобаївки (Білозерський район), Чаплинський районний краєзнавчий музей тощо.

На Херсонщині функціонує два *театри*: Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр ім. М. Куліша (м. Херсон, вул. Горького, 7) і Херсонський академічний обласний театр ляльок (м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 8) [1].

Кінотеатри: кінотеатр «Ювілейний» (м. Херсон, вул. Перекопська, 11, використовується в тому числі і як концертна зала, нещодавно тут відкрито 3D-кінотеатр на 100 місць) [2], 3D-кінотеатр «Мультиплекс» (м. Херсон, торгово-розважальний центр «Фабрика», 6 залів), 3D-кінотеатр «КіноМакс» (м. Херсон, вул. Куліка, 4), кінотеатр «Ілюзіон» (м. Херсон, вул. Червоностудентська, 30а).

В Херсоні функціонує Херсонська обласна *філармонія* (вул. Горького, 28) [1].

Що стосується *тематичних парків*, то безперечно позитивним є відкриття етнографічного історико-розважального парку «Зелені хутори Таврії» (Голопристанський район) [5], міні-аквапарку в с. Залізний Порт (Голопристанський район).

Своєрідними тематичними парками є природознавчі парки (дельфінарії, страусині ферми, кінні ферми тощо).

21 червня 2012 р. у м. Скадовськ відбулося відкриття першого в області дельфінарію «Акварель», також на Херсонщині функціонує страусина ферма на Арабатській Стрілці, кінний клуб «Мустанг» (м. Херсон), кінний клуб «Templiers» (м. Херсон), клуб любителів коней «Буцефал» (м. Цюрупинськ), кінний клуб «Гран Прі» (с. Праві Саги, поблизу м. Цюрупинська) [4], який є найновішим кінним клубом на Херсонщині.

Спортивні споруди: в Херсоні діє декілька катків (льодовий каток «Аляска», м. Херсон, вул. Перекопська, 15а (парк ім. Ленінського Комсомолу); державне підприємство «Льодовий палац «Фаворит – Арена», вул. 49 Гвардійської дивізії, 26).

На Херсонщині діють наступні *боулінг-клуби*: боулінг-клуб «El Reino» (м. Херсон, вул. Фрітаун, 84), боулінг-клуб «Аміго» (м. Херсон, вул. Патона), боулінг-клуб «Боулінг Бум» (м. Херсон, вул. 49-ї Гвардійської дивізії, 24), боулінг-клуб «Lucky Strike» (м. Херсон, ТРЦ «Фабрика»), боулінг-клуб «Прем'єр» (Херсонська область, м. Нова Каховка, Дніпровський бульвар, 42).

Яхт-клуби: Херсонська обласна громадська організація яхт-клуб «Магелан» (м. Херсон, вул. Перекопська, 39), яхт-клуб Херсонського суднобудівного заводу (м. Херсон, Стеблівський лиман), Цюрупинський яхт-клуб, яхт-клуб «Скадовськ-Марина», але найбільш сучасним із найбільш повним переліком послуг є яхт-клуб «Maxim Marine» (Херсонська область, м. Нова Каховка, просп. Дніпровський 44а). На сайті яхт-клубу «Maxim Marine» пропонують повноцінну віртуальну екскурсію [6].

Цікавими спортивними спорудами Херсонщини, на нашу думку, також є:

- аеродром «Дар'івка» (поблизу с. Дар'івка Білозерського району), який пропонує польоти на повітряній кулі і навчання на невеличких літаках [3];
- парашутний клуб Херсонського обласного авіаційно-технічного спортивного клубу (м. Херсон, вул. Суботи, 40), крім того стрибнути з парашутом можна у м. Скадовську;
- школа дайвінгу (м. Херсон, вул. Марії Фортус, 107);
- школи скелелазіння (м. Херсон, мікрорайон Шуменський і Херсонський державний університет);
- стрільковий клуб «Рубіж» (м. Херсон, вул. Рози Люксембург, 7), який пропонує постріляти з пневматичної зброї, арбалетів, луків, страйкбольної зброї;
- клуб «Templiers» (м. Херсон, вул. Ушакова, 50), клуб «Корвет» (м. Херсон, вул. Баку, 16), клуб «Махно» (м. Нова Каховка, вул. Фабрична, 1), які пропонують пейнтбол, страйкбол або ейросфт – командну воєнно-спортивну гру, суть якої полягає у виконанні запланованих сценарієм задач;
- учбово-спортивна база «Динамо» зі стрільби з лука м. Нова Каховка (м. Нова Каховка, проспект Дніпровський, 22А).

Своєрідними закладами системи розваг і одночасно закладами розміщення є сільські садиби, яких в Херсонській області станом на 2014 р. нараховувався 31 осередок, найцікавішими із них, на нашу думку, є «Чайка» (Голопристанський район, м. Гола Пристань, вул. Дніпрова, 78), «Марійкина садиба» (Голопристанський район, с. Іванівка) – із великим спектром розваг; «Квітуча вишиванка» (м. Херсон, озеро Скворцове), яка пропонує катання на байдарках.

Крім того багато сільських садиб області спеціалізуються на організації рибної ловлі: «Білозір'я» (Білозерський район, с. Новотягинка, вул. Придніпровська, 51), «Рибальський стан» (Білозерський район, с. Велетенське), «У діда Карася» (Бериславський район, с. Ольгівка) тощо [1].

Висновки: Для подальшого розвитку закладів системи розваг області потрібно враховувати світові тенденції розвитку туризму, зокрема – перевагу «подорожей з інтервалами» (туристські поїздки стали менш тривалими, але більше частими, що пов'язано із зміною структури відпустки), поступовий перехід від пасивного відпочинку на пляжі – «трех S» (море-сонце-пляж – Sea-Sun-Sand) до формули «три L»: національні традиції-пейзаж-дозвілля (Lore-Landscape-Leisure)]. Відповідно, особливим попитом будуть користуватись різноманітні тематичні парки (на зразок існуючого історико-розважального комплексу «Зелені хутори Таврії», де за один день можна ознайомитись із багатьма ремеслами українців: гончарством, ковальством, художнім розписом, різьбою по дереву тощо) і організація круїзів, так як нові споживачі із грошима, але обмежені в часі, будуть прагнути одержати калейдоскоп вражень у короткий строк.

1. Путешествие по Херсонщине: энциклопедия-путеводитель / [общ. ред. Ольга Алеферко]. – Херсон : Наддніпряночка, 2008. – 300 с.
2. У ККЗ «Ювілейний» відбулося урочисте відкриття кінозалу 3D та розпочато роботу V ювілейної Всеукраїнської фотовиставки на тему кіно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uct.artkavun.kherson.ua/home.htm?n=478&ps=0>.
3. Мечты сбываются [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ballooning.com.ua/index.php>.
4. О нас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grand-prix-kherson.com>.
5. Корпоративний відпочинок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hutora.com.ua/ua/corporativnii_otdih.
6. О нас [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.maxmarine.com.ua>.

Фокін С.П.

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СПОРТИВНИХ ТУРІВ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження. Туризм в наш час є одним з найбільш динамічно розвиваючим напрямом в міжнародній торгівлі послугами. Майже всі країни входять в міжнародний туристичний ринок, але розподіл туристичних потоків проходить нерівномірно в зв'язку з різним рівнем соціально-економічного розвитку країн і, як наслідок цього, різним рівнем безпеки туризму. Розвитку туризму сприяють різні фактори. До них можна віднести конкуренцію, інформаційні технології, авіаперевезення, туроператорські послуги, політичні і соціальні обставини в країні, а також в цілому підвищення рівня безпеки туристських подорожей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням безпеки туризму присвячено чимало публікацій [1, 2, 3] тощо. Умовно їх можна поділити на три групи за аспектами дослідження та колом охоплених питань: сутність безпеки туризму та чинників впливу; механізми, що забезпечують належний рівень безпеки; нормативні й законодавчі акти різних країн та міжнародних організацій. Для прикладу можна навести те, що нині глобальною проблемою у світі є тероризм. Для мандрівників найризикованішим є перебування у небезпечному для життя та здоров'я місці у невизначений час. Адже жодна країна не захищена від тероризму та пов'язаних з ним катастроф, що може спричинити також значні втрати доходів від туризму.

Постановка проблеми. Туризм є однією з пріоритетних галузей економіки України, ця сфера дуже чутлива до різноманітних змін, найбільш вираженими факторами зовнішнього впливу є політичний і економічний. Безпосередньо не створюючи прямого впливу, вони спричиняють невідворотні зміни на ринку і його дисбалансу.

Через достатньо загострену політичну ситуацію в Україні в період зимового сезону 2013–2014 рр. спочатку впав рівень подорожей на гірськолижні курорти, а згодом суттєво знизився рівень літнього сезону. Туристичні компанії підкріплюють відсутність туристів і тим, що ті в свою чергу посиляються на скрутне фінансове становище через

різкі стрибки валюти, що знецінили національну валюту відносно закордонної, що змусило організаторів суттєво знижувати ціни на туристичний продукт, щоб залучити туристів. Населення заощаджує, відносячи відпочинок на другий план.

За даними компанії «Екстрим-тур», яка займається організацією спортивного туризму, продаж турів в порівнянні з таким самим періодом попереднього року знизився на 50%. Основні побоювання виникають через те, що туристи відмовляться подорожувати запропонованими маршрутами, остерігаючись агресії від місцевого населення. Так, популярний у Карпатах рафтинг на гірських річках, найчастіше відвідували жителі із східних та центральних регіонів, але події літа 2014 р. не дали їм можливості провести мандрівки. Територія АР Крим, найбільш популярна серед людей, що займаються пішохідним спортивним туризмом, на наш час для організації спортивних турів – недоступна.

Можна спрогнозувати, що така ситуація приведе до зникнення певних тур компаній організаторів, або переведе їх у тіньову економіку, що викличе відставання і так не досить розвиненої галузі спортивного туризму.

Складність у відновленні об'ємів ринку спортивного туризму полягає в тому, що основними статтями доходів у них є обслуговування корпоративних клієнтів, що складає близько 50–75% від загального прибутку компаній. Кризова політична і фінансова ситуація, змусить більшість компаній відмовитися від корпоративного відпочинку в найближчий період через проблеми із власним прибутком.

Виклад основного матеріалу. До соціально-економічних чинників, що впливають на розвиток туризму, належать підвищення рівня освіти, культури, естетичних потреб населення. Для ефективного функціонування та динамічного розвитку сфери туризму необхідна досконала система її безпеки. Особливої актуальності це питання набуває в умовах глобалізації, яка всебічно впливає на міжнародну та національну безпеку. Туризм, як жодна інша галузь, підвладний впливу неринкових чинників – війн, природних катаклізмів, епідемій тощо. Глобалізація ризиків негативно впливає на кон'юнктуру ринку туристичних послуг. Водночас глобалізація може мати не лише політико-правовий, а й соціально-економічний та культурно-інформаційний виміри.

Експерти Всесвітньої туристської організації пропонують такі шляхи розв'язання проблеми: розробка та впровадження в життя норм безпеки подорожей та місць перебування туристів; інформування й просвітницька робота громадськості; створення інституційних рамок для розв'язання проблем, пов'язаних з безпекою туристів, зокрема в екстремальних ситуаціях; міжнародне співробітництво на різних рівнях. Безпека туристів та висока якість їх обслуговування неможливі без урахування громадських й інших національних інтересів, а також особливостей навколишнього середовища. Місцеві органи влади та управління визначають перелік правил та постанов, котрі мусять виконувати адміністративні органи, що працюють у сфері охорони здоров'я, правопорядку, транспорту, охорони довкілля тощо. Важлива роль тут належить і туристичним фірмам, які повинні виконувати вимоги правил безпеки, організуючі подорожі.

Над питаннями безпеки туризму працюють відповідні міжнародні організації: Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація цивільної авіації, Міжнародна морська організація та ін. Всесвітня організація охорони здоров'я видає «Вимоги щодо щеплення при поїзді за кордон», «Епідеміологічний щорічник», вона розробила також «Міжнародні медико-санітарні правила», які діють із 1951 р.

За чинним законодавством України суб'єкти туристичної діяльності з метою забезпечення безпеки туристів зобов'язані: інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, про виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних чи попереджувальних заходів (медичних щеплень тощо); створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо; виконувати спеціальні вимоги з безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком тощо. Особи, які організують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог з охорони довкілля та культурної спадщини, а також вживати заходів з мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані при цьому збитки. Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства та міжнародних договорів України й гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які подорожують за кордон [3].

В Україні відпрацьовано механізм страхування туристів: медичне – від нещасного випадку, а також страхування цивільної відповідальності та транспортних засобів [4]. Водночас не врегульовано питання фінансування заходів під час евакуації туристів з районів стихійного лиха, військових сутичок, терористичних актів. Такі заходи фінансують зазвичай з державного бюджету та за рахунок благодійної допомоги міжнародних організацій і приватних осіб.

Світове співтовариство дедалі більше уваги приділяє забезпеченню достатніх фінансових ресурсів для проведення превентивних заходів із запобігання ризиків у сфері туризму, а також для фінансування урегулювання збитків. У розвинутих країнах створюють відповідні страхові анти терористичні пули, фінансові резерви на випадок катастроф, діють також системи попередження надзвичайних ситуацій.

Українські страхові компанії перебувають на стадії осмислення нинішніх світових та національних тенденцій щодо ризиків у туризмі, які формуються за підвищеної політичної та соціальної напруженості в окремих регіонах, а також у період активізації природних катаклізмів та техногенних процесів. У такій ситуації доречно ініціатива саморегульовальних органів, наприклад, Ліги страхових організацій України, відповідних міністерств та відомств, які могли б розробити нормативні та законодавчі акти, а надалі забезпечити контроль за їх виконанням.

Висновки. На наш час, заходи з підвищення безпеки в туризмі в нашій країні мають йти в двох напрямках: по-перше, забезпечення комплексних питань безпеки, а по-друге, забезпечення безпосередньо безпеки туристів. Надання додаткових безкоштовних опцій для туристів, а також забезпечення повної безпеки подорожей. Повний контроль території, на якій проводиться туристична діяльність, її безпечність для туризму – все це виступає факторами виходу із кризової ситуації на ринку туристичних послуг в Україні. Стабілізація політичної та економічної ситуації в Україні стане головним фактором подальшого розвитку туризму в Україні.

1. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму : навч. посіб. / Віталій Козинець. – К. : Кондор, 2006. – 575 с.
2. Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М.М. Маринин. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 144 с.
3. Фокін С.П. Транспортування туристів спеціалізованими організаціями під час виникнення надзвичайних ситуацій / С.П. Фокін // Взаємодія транспорту і туризму: тенденції, проблеми, перспективи : зб. наук. праць. – К. : Принт-центр, 2012. – С. 174–177.

4. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» № 1282-IV від 18 листопада 2003 р.
5. ГОСТ 28681.3-95 Межгосударственный стандарт. Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов [дата введення в Україні 01.01.1997] // Уніфіковані технології готельних послуг : навч. посіб. / за ред. В.К. Федорченка, Л.Г. Лук'янова, Т.Т. Дорошенко, І.М. Мініч. – К. : Вища школа, 2001. – 237 с.

Чулкова Т.М.

Шевченківський національний заповідник,
м. Канів, Україна

МУЗЕЙ ЯК КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЦЕНТР ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА)

Постановка проблеми. В останні роки музейні працівники фіксують тенденцію зменшення кількості відвідувачів в деяких українських музеях. Тому залучення відвідувачів до музеїв, організація комфортного відпочинку гостей у Шевченківському національному заповіднику є одним з пріоритетних напрямків музейної роботи. Науковці музею, розробляючи нові форми роботи та культурологічні програми, перш за все акцентують увагу на те, що музей Тараса Шевченка у Каневі є осередком єднання української спільноти. Тож науковці пропонують туристам не тільки огляд території Заповідника, експозиційних і виставкових залів, а й працюють над впровадженням розвинутої структури організації часу перебування на знаковому для кожного українця місці – Тарасовій горі.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації дозвілля відвідувачів музеїв надзвичайно актуальне на сучасному етапі. Музейники та культурологи пропонують для впровадження різноманітні форми роботи, що опубліковані у дослідженнях Фрідріха Вайдахаера, Зеновія Мазурика та ін. спеціалістів музейної справи. Цікаві напрацювання має колектив Шевченківського національного заповідника. Частина з них відображена у пропонованій статті.

Метою статті є дослідження та аналіз формування і просування музейного продукту, забезпечення різноманітних форм організації дозвілля та відпочинку з урахуванням потужного духовного потенціалу національної Святині, якою стала для українців Тарасова гора.

Виклад основного матеріалу. У рік відзначення на світовому рівні 200-літнього ювілею Тараса Шевченка назріла потреба надання Каневу особливого статусу, яким можна забезпечити розвиток сучасної туристичної інфраструктури, народних промислів, перетворення міста у центр національного відродження, до якого прагнули б приїхати сотні тисяч туристів. На Шевченківський національний заповідник покладено велике завдання – не тільки берегти українську Святиню, популяризувати фондів колекції музеїв, але й залучати потенційних відвідувачів, привертати увагу гостей, туристів до міста Канева та регіону.

Музеї Шевченківського національного заповідника належать до інституцій, які сприяють формуванню національної ідентичності, єдиного культурного простору. Збільшення кількості сучасних засобів масової інформації і телекомунікацій, розповсюдження користування мережею інтернет з одного боку розширює можливості збагачення культури досягненнями світового рівня, але з іншої може привести до розчинення національної культури, втрати її первісних витоків. Через це культурологічне суспільство приділяє особливу увагу підвищенню ролі музеїв у збереженні культурної спадщини через впровадження різноманітних сучасних методів і форм музейної роботи з потенційними відвідувачами.

Культурно-просвітницька діяльність музеїв наприкінці ХХ ст. зазнала суттєвих змін: освітня, виховна та розважальна функції реалізуються в освітніх програмах, культурно-мистецьких акціях, народознавчих заходах, творчих зустрічах, театралізованих вечорах, конкурсах, концертах. Хоча у класичний період розвитку музеїв теоретики і практики перебували під впливом догми: музейна справа це не індустрія розваг[8, с. 109]. У нашому випадку, це справді так. Могила Тараса Шевченка – не місце для розваг. Але організувати народознавчі, культурологічні, мистецтвознавчі заходи для формування патріотичних почуттів у відвідувачів необхідно.

Експозиція музею Т. Шевченка у Каневі, створена за новими європейськими зразками, містить значну кількість мультимедійних засобів – це LCD – панелі, інформаційні кіоски, проектори, електронні інсталяції та раритетні музичні інструменти, які допомагають у проведенні різноманітних заходів для різних вікових категорій відвідувачів (жителів і гостей міста).

Одним із найуспішніших проектів Тарасової гори і міста Канева став Міжнародний фестиваль академічної і сучасної музики «Фарботони». Канівці та гості міста з року в рік чекають проведення фестивалю, що дає можливість насолодитися високою майстерністю співаків, композиторів, музикантів. Музичний супровід здійснюється на роялі відомого композитора, піаніста Михайла Скорульського, який подарувала нашому музею його внучка – Роксана Скорульська [10, с. 54]. Багатьох сучасних музикантів приваблює можливість зіграти на унікальному музичному інструменті фірми «Беккер» – роялі М. Скорульського. Нині у залі, де зберігається інструмент, експонуються мистецькі виставки, організуються концерти за участі викладачів канівської дитячої школи мистецтв, училища культури. Виступи дітей Київської середньої спеціалізованої школи-інтернату для обдарованих дітей ім. М.В. Лисенка кожного року збирають велику кількість глядачів. У цьому ж залі для гостей Заповідника було організовано показ моновистави «Полусмак останнього кохання» про останню любов Тараса Шевченка. Творчі зустрічі з знаменитими художниками, поетами, артистами, мистецтвознавцями є традиційними на Тарасовій горі.

На жаль, у зв'язку з військовою агресією на сході України, цього року не відбулося свято, яке чекала громада Канева. Впродовж багатьох років на Тарасовій горі за ініціативи музейників та Луганського Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка проходив літературно-мистецький конкурс «Іду з дитинства до Тараса». Біля могили Шевченка переможці конкурсу читали власні твори, презентували виставки, схиляли голови в молитві за Україну.

Серед особливо дієвих програм – народознавчі родинні програми «Роде наш красний, роде наш прекрасний», «За тиждень – Великдень», «Родове дерево» та ін. У рамках програми три покоління родини вивчають свій родовід, дізнаються про традиції сім'ї, розповідають цікаві історії, діти малюють портрети рідних людей та «дерево» роду. Продовженням циклу заходів у родинних програмах є день «Моєї бабусі». Внуки готують матеріал і розповідають про бабусю, беруть участь у виставках сімейних реліквій та фотографій, готують на конкурс оповідання про бабусю, конкурс віршів про родинні обереги, вивчення бабусиних пісень і танців. Закінчується родинне свято улюбленим для всіх учасників конкурсом :«Бабусині пиріжки» [10, с. 41].

З особливим захопленням туристи беруть участь у театралізованому дійстві «Українські традиції». У рамках програми – виставка народного одягу з фондової колекції, виставка ретро-фото, театралізовані покази народознавчих обрядів, дитячі конкурси «Назви предмети народного костюму і одягни його на модель», заспівай бабусину пісню та ін. Переможці конкурсу мають право сфотографуватися у експозиції кімнати Івана Ядловського (одна із кімнат музею «Тарасова світлиця») та отримати в подарунок оберег – янголятко чи ляльку-мотанку.

Найпопулярнішими серед відвідувачів музеїв стало проведення народознавчого мистецького фестивалю «Трипільське коло». Під час звучання етнічної музики проходить чарівне дійство: майстер-класи по виготовленню виробів з глини (традиційні трипільські форми: антропоморфна і зооморфна пластика, посуд, прикраси, культові фігурки), виготовлення та демонстрація реконструкцій трипільського одягу, лекції про культуру трипільців, народні ігри, конкурси тощо. Завершується фестиваль традиційно спільною вечерею – кашею, яку спільно готують на вогнищі просто неба [6, 7].

Щороку, навесні, до Великодніх свят музейники проводять майстер – класи з писанкарства «За тиждень – Великдень» для дитячої і дорослої аудиторії. Новачків навчають правильно тримати писачок, готувати яйце до розпису і виконувати прості мотиви. У залі експонується фотовиставка «Моя писанка» із попередніх років, а також взірці традиційних українських писанок. Для учасників пропонуються методичні матеріали, набори листівок із зразками писанок, надається інформація про колекцію писанок у Заповіднику [6, 7].

Перелічені проекти музейні працівники реалізують і поза межами музеїв. Бо бажають навчити молоде покоління адекватно сприймати дійсність, самостійно освоювати культурну спадщину, розуміти взаємопов'язаність історичних епох, засвоювати навички міжособистісного спілкування. Вже налагоджена творча співпраця працівників музею та Канівської санаторної школи – інтернат, де проводяться виховні години, майстер-класи, творчі зустрічі, мистецькі пленери.

Кожен музей вивчає потреби відвідувачів, проводить маркетингові заходи з аналізу потенціалу (властивостей та пропозицій музею), аналізу попиту (потреб та ставлення до відвідувачів) та аналізу

середовища (довколишніх умов та культурного контексту музею). Такі види аналізу дають змогу конкретизувати і коригувати поставлені цілі та планувати відповідні заходи [3, с. 225]. Соціологічні дослідження, які проводить Шевченківський національний заповідник показали, що у багатьох випадках мотивація відвідування музеїв на сучасному етапі змінилася: частина відвідувачів приходить в музей не тільки отримати певні знання, а й цікаво провести свій вільний час.

Ми розуміємо, що не потрібно зупинятись на досягнутому. Високою оцінкою роботи музейників буде результат – збільшення кількості відвідувачів. Аналіз стану теорії і практики музейної справи показав, що завдяки своїй унікальній можливості використовувати історичні раритети і шедеври художньої культури, музеї володіють величезним культуростверджуючим потенціалом і здатні вирішувати кардинальні завдання духовного розвитку суспільства і відігравати важливу роль у збереженні народної культури, виховання громадянської і патріотичної самосвідомості. Це дозволяє правильно зорієнтувати відвідувачів на духовні цінності і дає надію на відродження високодуховного українського суспільства.

1. Вайдакер Ф. Загальна музеологія / Ф. Вайдакер. – Львів : Літопис, 2005. – 629 с.
2. Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель // Волинський музейний вісник : наук. зб. / упор. А. Силюк, Є. Ковальчук. – 2012. – Вип. 4. – С. 26–32.
3. Котлер Н. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів і ресурсів / Н. Котлер, Ф. Котлер, В. Котлер. – К. : Видав. дім «Стилос», 2010. – 527 с.
4. Музей: менеджмент і освітня діяльність / упор. З. Мазурик, Г. Аартс. – Львів : Літопис, 2009. – 224 с.
5. Науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника «Чернеча гора». – 2009. – № 2 (27).
6. Науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника «Чернеча гора». – 2011. – № 1 (28).
7. Науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника «Чернеча гора». – 2012. – № 1 (29).
8. Рутинський М. Музеєзнавство / М. Рутинський, О. Стецюк. – К. : Знання, 2008. – 428 с.
9. Співпраця. Інтеграція. Партнерство. Модерація. Досвід співпраці Шевченківського національного заповідника та Канівської санаторної школи-інтернат. – Канів : Родень, 2014. – 186 с.
10. Уклін Кобзареві альманах. – Черкаси : ФОП Чабаненко Ю.А., 2000. – 60 с.

Секція 6
Інфраструктура туризму
Секція 6
Інфраструктура туризма

Ляшук М.М.

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННЕ ГОСПОДАРСТВО
ШАЦЬКО-ЛЮБОМЛЬСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО
РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Дослідження сфери обслуговування (послуг) включає і дослідження її компонента – підприємств готельно-ресторанного господарства (ГРГ), а саме їх територіальної організації. ГРГ Шацько-Любомльського рекреаційного району Волинської області слід розглядати у нерозривному зв'язку з дослідженням його просторово-часового формування та закономірностей функціонування на окремій території. Тому аналіз цієї проблеми, дозволить більш повно розкрити напрями подальшого розвитку та функціонування ГРГ як компоненту туристичної інфраструктури рекреаційного району.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні дослідження організації і управління підприємствами ГРГ, а саме форми й методи організації, управління, обслуговування в закладах готельного та ресторанного типу, висвітлені у працях вітчизняних науковців [1–2, 5, 9–10, 12–13]. Х.Й. Роглев розкрив особливості формування ринку готельних послуг та індустрії гостинності на сучасному етапі [13]. С.І. Байлик проаналізував геопросторову типологію готельних підприємств за функціональними ознаками, рівнем комфорту, особливостями формування готельного господарства України та за кордоном [2]. Дослідженнями організації обслуговування у ресторанних закладах, в тому числі їх класифікацією, займались Г.Т. П'ятницька [12] та Н.О. П'ятницька [10]. В.В. Архипов дослідив проблеми організації ресторанного господарства [1], В.Д. Карпенко – особливості обслуговування в готельно-туристичних комплексах [5]. Дослідженню стану розвитку (ГРГ) Волинської області присвячені праці [3, 6–8]. Проте, аналіз сучасного стану ГРГ у межах Шацько-Любомльського рекреаційного району нами здійснюється уперше.

Мета і завдання статті. Метою статті є аналіз розвитку ГРГ Шацько-Любомльського рекреаційного району, завданнями – виділення сучасного стану та умов функціонування закладів розміщення та харчування – основних компонентів туристичної інфраструктури району, розробка заходів щодо його оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною складовою в структурі сфери послуг є ГРГ, яке характеризується наявністю матеріально-технічної бази. ГРГ притаманні усі характеристики сфери послуг. Послуги готельних підприємств та закладів харчування утворюються в результаті гармонійного поєднання людської діяльності матеріального і нематеріального характеру та спрямовані на задоволення потреб шляхом надання переліку послуг відповідно до основного виду діяльності.

Шацько-Любомльський рекреаційний район Волинської області поділяється на підрайони: Шацький та Любомльський [11]. Загальна площа району становить 2240 км² (11,1% площі Волинської області) [4]. В цьому рекреаційному районі чітко виділяються Пісочненський, Шацький, Світязький та Згоранський рекреаційні вузли [11]. Результати аналізу ГРГ рекреаційного району засвідчують, що крім вищезгаданих рекреаційних вузлів необхідно виділити Любомльський, Пульмівський, Старовойтовський рекреаційні вузли.

На розвиток і спеціалізацію підприємств ГРГ впливає виробничий і промисловий профіль територій рекреаційного району. Уздовж залізничних і автомобільних магістралей сформувались смуги високої концентрації населення і промислового виробництва. Це здійснює значний вплив на характер спеціалізації та концентрації ГРГ області, який найбільш чітко проявляється в місцях перетину транспортних шляхів (м. Любомль, смт Шацьк, смт Головне, с. Вишнів, с. Згорани, с. Старовойтово), де сконцентровано значна кількість підприємств ГРГ рекреаційного району. На периферійних територіях ГРГ розвинуто слабо (крім с. Гаївка, с. Світязь, с. Пульмо).

Аналіз статистичних даних, даних управлінь економіки, культури і туризму, освіти свідчить про деформовану структуру розміщення підприємств ГРГ рекреаційного району, наприклад: ресторани і готелі найбільш зосередженні у містах, у селах – кафе, бари, їдальні, санаторії. У 2013 р. на території Шацько-Любомльського рекреаційного району функціонувало 208 підприємств ГРГ загальною місткістю 12,8 тис. місць (табл. 1). З них 60% підприємств та 62,5% місць припадає на Шацький рекреаційний підрайон, та на Любомльський – 40% і 37,5% відповідно.

Таблиця 1

Структура готельно-ресторанного господарства
Шацько-Любомльського рекреаційного району у 2013 р.

Складова ГРГ	Кількість, од.	Кількість місць, од.
Шацький рекреаційний підрайон		
Підприємства ресторанного господарства	41	2636
Підприємства готельного господарства	83	5385
Разом	124	8021
Любомльський рекреаційний підрайон		
Підприємства ресторанного господарства	75	4318
Підприємства готельного господарства	9	496
Разом	84	4814
Загалом	208	12835

З наведених даних (табл. 1) видно, що підприємства готельного господарства (ПГГ) Шацького рекреаційного підрайону чисельно у дев'ять разів перевищують кількість ПГГ Любомльського рекреаційного підрайону. Причиною такої диференціації є концентрація закладів розміщення в межах Шацького національного природного парку (оз. Світязь, оз. Пісочне). Кількість підприємств ресторанного господарства (ПРГ) та місць у них Любомльського рекреаційного підрайону майже у два рази перевищує кількість ПРГ Шацького рекреаційного підрайону. Це пов'язано з територіальними відмінностями районів: більша площа території, більша кількість населених пунктів, вища чисельність населення.

У загальній структурі ПГГ рекреаційного району готелі становлять лише 10% (рис. 1). 82% становлять туристичні бази та бази відпочинку, які зосереджені переважно у Шацькому рекреаційному підрайоні (Пісочненський, Шацький, Світязький рекреаційні вузли).

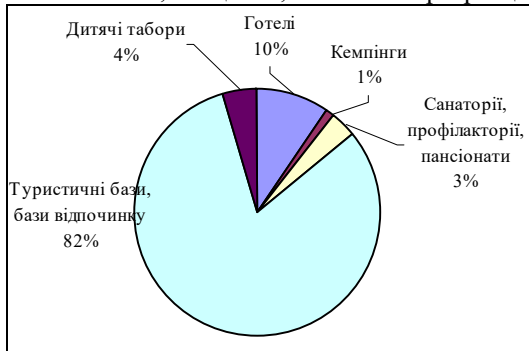

Рис. 1. Структура підприємств готельного господарства Шацько-Любомльського рекреаційного району у 2013 р.

Решта ППГ мають слаборозвинуту мережу. Серед ПРГ у Шацько-Любомльському рекреаційному районі переважають їдальні (61%), та кафе (22%) (рис. 2). Найменша кількість припадає на бари та закусочні (по 1%). Ресторани (9%) у рекреаційному районі зосереджені у м. Любомлі та смт Шацьку.

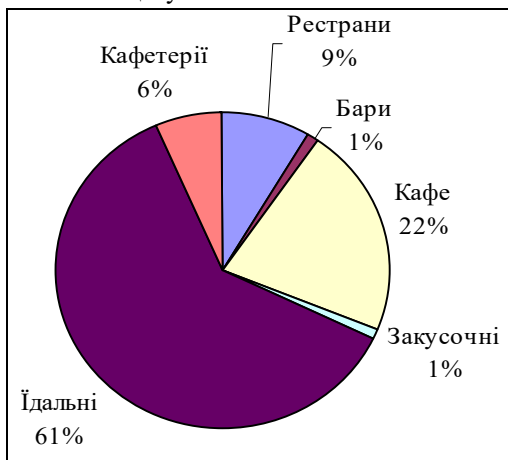

Рис. 2. Структура підприємств ресторанного господарства Шацько-Любомльського рекреаційного району у 2013 р.

В результаті дослідження було встановлено, що у досліджуваному нами рекреаційному районі з'явилися спеціалізовані та комбіновані ПРГ. Серед ППГ основну частку становлять підприємства сезонної дії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Заклади ГРГ на території Шацько-Любомльського рекреаційного району розміщені нерівномірно. Найбільше їх зосереджено у Пісочненському, Шацькому, Світязькому, Згоранському, Любомльському, Пульмівському, Старовойтовському рекреаційних вузлах. Серед типів підприємств ГРГ переважають їдальні, кафе, туристичні бази та бази відпочинку, готелі.

Таким чином, у Шацько-Любомльському рекреаційному районі Волинської області наявні об'єктивні передумови для подальшого розвитку ГРГ. Для подальшого розвитку, зважаючи на сучасні економічні реалії, ГРГ району необхідно: враховувати потреби споживачів; систематично аналізувати діяльність конкурентів;

враховувати зміни в законодавстві та інфляційні процеси; проводити активну рекламно-інформаційну діяльність; необхідно розробити єдиний перелік закладів ГРГ та ін. Подальшим етапом у дослідженні ГРГ є аналіз рекреаційних районів регіону, з'ясування їх просторових диференціацій та розвиток шляхів оптимізації.

1. Архіпов В.В. Організація ресторанного господарства : навч. посіб. / В.В. Архіпов. – К. : Центр учб. літ-ри, 2007. – 280 с.
2. Байлик С.И. Гостинничное хозяйство : учеб. / С.И. Байлик. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – К. : Дакор, 2009. – 368 с.
3. Герасимчук З.В. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування: механізми формування та реалізації : монографія / З.В. Герасимчук, Н.В. Коленда, Л.М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 2007. – 172 с.
4. Головне управління статистики у Волинській області : статист. щорічник «Волинь–2007» / за ред. М.І. Мотиль. – Луцьк : Голов. управ. статист. у Волинській обл., 2008. – 601 с.
5. Карпенко В.Д. Організація виробництва та підприємствах громадського харчування : навч. посіб. / В.Д. Карпенко, А.Л. Рогова, В.Г. Шкарупа та ін. – К. : НМЦ «Укоопосвіта», 2003. – 248 с.
6. Ляшук М.М. Готельне господарство Волинського регіону: сучасний стан та динаміка / М.М. Ляшук // Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 5–6. – С. 126–130.
7. Ляшук М.М. Готельно-ресторанне господарство Волинської області / М.М. Ляшук // Розвиток туризму в період економічної кризи : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих учених (13–14 квітня 2010 р., м. Донецьк). – Донецьк, 2010. – С. 54–56.
8. Ляшук М.М. Готельно-ресторанне господарство Ковельсько-Турійського рекреаційного району / М.М. Ляшук // Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи : матер. міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів, присвяченої пам'яті проф. Г.П. Дубинського (4–5 квітня 2013 р., м. Харків). – Харків : ХНУ, 2013. – Вип. 6. – С. 268–271.
9. Мунін Г.Б. Управління сучасним готельним комплексом : навч. посіб. / Г.Б. Мунін, А.О. Змійов, Г.О. Зінов'єв та ін. / за ред. С.І. Дорогунцова. – К. : Ліра-К, 2005. – 520 с.
10. Організація обслуговування у підприємствах ресторанного господарства / за ред. Н.О. П'ятицької. – К. : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2005. – 632 с.
11. Павлов В.І. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи : монографія / В.І. Павлов, Л.М. Черчик. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 124 с.
12. П'ятицька Г.Т. Менеджмент громадського харчування : підруч. [для вузів] / Г.Т. П'ятицька. – К. : КНТЕУ, 2001. – 655 с.
13. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту : підруч. / Х.Й. Роглев. – К. : Кондор, 2009. – 408 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Транспорт є важливою галуззю національної економіки будь-якої країни, а також усього світового господарства у цілому. Підвищення ефективності роботи підприємств різних галузей знаходиться у прямій залежності від рівня розвитку транспорту та всієї транспортної системи держави. Величезний вплив чинить транспорт і на розвиток сучасного туризму у всіх його видах і формах. Транспорт є важливою складовою туристської індустрії, а транспортне обслуговування туристів вважається найбільш складним етапом в організації подорожей. В сучасних умовах стрімкого розвитку транспортних засобів все більше ускладнюється завдання приведення можливостей організаторів відпочинку у відповідність з різноманітними та динамічними вимогами щодо транспортного обслуговування туристів різних вікових, соціальних, мотиваційних та інших категорій.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблеми організації транспортних перевезень в туризмі розглядалися в працях багатьох вчених, зокрема, авторами яких є українські фахівці – Аріон О.В., Бабарицька В.К., Герасименко В.Г., Гуменюк Г.М., Замкова А.В., Любіцева О.О., Фастовець О.О., російські вчені – Біржаков М.Б., Бутко І.І., Галасюк С.С., Гуляев В.Г., Джаладян Ю.А., Ільїна О.М., Кусков А.С., Одинцова Т.Н., Осипова О.Я., Понукаліна О.В., Черних Н.Б., болгарські спеціалісти Георгієв А., Василева М., Нешков М. Але, не дивлячись на велику кількість опублікованих робіт з різних аспектів організації транспортних перевезень в туризмі, деякі питання в силу динамізму туристської сфери потребують постійного вивчення і осмислення.

Мета статті – розкрити сучасні тенденції розвитку транспортної складової в туризмі, окреслити основні шляхи удосконалення транспортної системи як запоруки подальшого розвитку індустрії туризму.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні взаємозв'язку в системі «туризм – транспорт» звичайно приділяється більше уваги ролі та значенню транспорту як вирішальному фактору в розвитку туризму. Цьому є логічне обґрунтування:

- транспорт існував як окрема галузь економіки до появи потреби в туризмі й перетворення її на соціальну потребу;
- транспорт може функціонувати окремо і незалежно від туризму, у той час як зворотне неможливо;
- туризм перебуває у більшій залежності від стану і функціонування транспортної системи, ніж пасажирський транспорт від розвитку туризму;
- еволюція на транспорті створила основні передумови для «звільнення» туриста від транспортної залежності – єдиний парадокс, що став реальністю з появою особистих автомобілів і вдосконалення окремих параметрів транспортної системи.

Прогрес у транспорті став причиною не самої появи туризму, а високих темпів його розвитку, структурної трансформації та нових якісних характеристик даного явища. У результаті відмічаються зміни у світовій транспортній системі, яка досягла винятково високого ступеня масовості та демократизації туристського руху.

Однак існують і зворотні залежності в системі «туризм – транспорт». Сьогодні туризм вважається одним із головних факторів, які визначають попит на пасажирські перевезення у світі. Даний висновок ґрунтується на таких обставинах [1]:

- протягом останніх десятиліть відзначається переважний ріст туристських подорожей порівняно з поїздками, чинними не з туристськими цілями;
- з'явилася яскраво виражена тенденція безперервного збільшення відносної частки зупинок у подорожі в рамках її загальної тривалості;
- збільшуються надходження від туристської подорожі, що є стимулом для роботи пасажирського транспорту;
- частка транспортних витрат у загальному бюджеті туриста на поїздку у наш час коливається від однієї чверті до двох третин.

Таким чином, високі темпи росту туристських подорожей, значна їх частка в загальному обсязі перевезень, збільшення рухливості туристів здійснюють пряму дію на розвиток транспорту. У рамках світового співтовариства конкретний результат даного впливу можна розглядати в таких ракурсах:

- спостерігається кількісне зростання окремих складових матеріальної бази всіх видів пасажирського транспорту, які пристосовуються до задоволення потреб туристів;
- відбувається якісне вдосконалення рухомого складу і стаціонарних транспортних споруд;
- відбувається вдосконалення організації транспортної діяльності та обслуговування. Ріст турпоточку викликав до життя застосування таких форм обслуговування, як комбіновані транспортні послуги за формулами «потяг – автомобіль», «потяг + автобус + судно», «літак + автомобіль», «судно + літак» тощо.

Широкий спектр послуг в туристській індустрії має автомобільний та залізничний транспорт, який можна використовувати як для організованого перевезення груп туристів так і для трансферних послуг. На автомобільні дороги припадає 70% світової транспортної мережі. Довжина їх за 1970–1995 рр. збільшилась з 20 до 24 млн. км. Це забезпечило 80% світового пасажирообігу. В 2008 р. довжина автомобільних шляхів складала понад 34 млн. км, зокрема Україна займає 30-у позицію (169,422 тис. км) [2].

Автомобільні перевезення мають очевидні переваги перед залізничними за собівартістю і питомою вагою капіталовкладень в рухомий склад (віднесеним до 1 пасажиро-км) при порівняно невеликих відстанях перевезень (у межах 300 км). У деяких випадках навіть за наявності паралельної залізниці організація автобусного руху виявляється раціональнішою на маршрутах великої протяжності і при дещо більш високій вартості проїзду завдяки великій частоті руху та доставці пасажирів безпосередньо в населені пункти.

Отже, завдяки мобільності, автомобільний транспорт впродовж довгих років не втратить лідируючої позиції на ринку пасажирських перевезень, а от залізничний транспорт потребує серйозних технологічних покращень.

На нашу думку, наземному транспорту необхідно не тільки покращувати послуги харчування, покращувати рівень обслуговування та персоналу, розвивати і покращувати маркетингову діяльність, а й звернути увагу на технологічний розвиток, зокрема залізничного транспорту, адже в порівнянні з автомобільним він не є маневреним і потребує необхідного технічного покращення, щоб конкурувати з повітряним транспортом, який активно розвивається і може зайняти лідируючі позиції в перевезеннях на середні відстані.

Підвищення ролі залізничного транспорту можливе за наступних умов:

- розвитку високошвидкісних поїздів;
- розвитку монорейкових залізниць;
- збільшення електрифікації ліній;
- створення єдиної ширини колії для кращого функціонування залізниці.

У міжнародному союзі залізниць на початку 2004 р. розглянуті питання включення залізниць Східної Європи в систему загальноєвропейської швидкісної мережі протягом наступних 20 років; можливості будівництва ліній, що пов'язують з європейською мережею Одесу, Львів, Москву, Санкт-Петербург; прокладання нових магістралей у країнах Східної Європи; будівництва тунелю, що зв'яже залізниці Австрії та Швейцарії.

У світі побудовані залізниці, що мають різні колії за шириною. На більшості залізниць світу (75%) використовується стефенсонівська колія шириною 1435 мм. Більш широку колію мають 11% існуючих доріг (1524, 1600, 2135 мм), а вузьку колію – 14% (1067 або 1087 мм) [3]. Отже, існує необхідність в тому, щоб інші 25% колій змінити на колію розміром 1435 мм, або в майбутньому будувати колії тільки такого розміру, щоб функціонування було простішим і менш затратним, як матеріально так і фінансово.

Залишається неоднорідним рівень електрифікації залізниць. Електрифіковано лише 17% існуючої мережі, що складає близько 200 тис. км. Якщо для наземного транспорту необхідне деяке технологічне оновлення, то зовсім інша ситуація існує в повітряному транспорті, де необхідно звернути увагу на проблеми обслуговування на бортах, роботи з клієнтами, маркетингової та цінової політики.

Перші проблеми виникають, коли людина не знає, який клас авіакомпанії та авіап перевезення обрати. Існують класи А, В, С, D, Е, F та ін. Часто людина не знає чим вони відрізняються і більшість спеціалістів ІКАО рекомендують виправити цю проблему зазначенням пояснень до класифікації [4].

Ціна квитка залежить від базового тарифу, класу авіації, терміну бронювання, авіакомпанії, соціального стану, пільг, умов бронювання, віку. Авіакомпанії можуть робити значні знижки, якщо використовуються екскурсійний, груповий, сімейний тарифи, якщо подорожуючий є неповнолітнім. ІАТА рекомендує виносити

інформацію про пільги в окремий розділ. Різні авіакомпанії проводять активну політику щодо покращення обслуговування та комфорту на бортах.

Міжнародна рада асоціацій морської індустрії (ICOMIA) визначає, що для підвищення ролі водних шляхів, збільшення пасажиропотоку і грошового потоку від туристської індустрії потрібно [5]:

- створити гнучку систему цін;
- збільшити флот екскурсійних та прогулянкових катерів;
- збільшити флот яхт та малих суден;
- покращувати обслуговування на морських круїзах та річкових круїзах;
- розвивати інфраструктуру прибережних міст.

Гнучка система цін допоможе збільшити попит, адже ціна на даний туристський продукт є високою. Також в цьому випадку доцільно буде згадати політику продажу туристського продукту в кредит.

Збільшення флоту екскурсійних та прогулянкових катерів буде доцільним тому, що за прогнозами ВТО збільшиться кількість екскурсійних та туристських пропозицій в портах, курортних містах, куди будуть заходити великі круїзні судна.

ICOMIA рекомендує збільшити флот яхт та малих суден країнам, які мають потенціал для розвитку водного та частково яхтового туризму. Україна розташована на берегах Чорного та Азовського морів і має сприятливі ресурси для розвитку яхтингу. Можна дуже вдало ввійти на ринок туристських послуг саме даним видом туристського продукту і на рівні конкурувати з країнами Середземномор'я.

Висновки. Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що автомобільний транспорт не втратить лідируючої позиції в транспортних перевезеннях, завдяки мобільності, яка важлива в теперішній час. Зростання авіап перевезень буде прямо зв'язане зі зростанням туристської індустрії і туристської галузі взагалі, тому що завдяки авіаційному транспорту стало можливим долати значні відстані. Основні шляхи підвищення ролі водних шляхів та водного транспорту полягає в зниженні ціни на турпродукт, розвитку інфраструктури прибережних міст і портів, в які заходять судна, створенні флоту малих суден для додаткових послуг (екскурсії).

1. Нешков М. Пътнически агенции и рпанспорт в туризма / М. Нешков. – Варна : Наука и икономика, 2007. – 240 с.
2. Протяжність автодоріг в світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : informatsiya.ru.
3. Монорельсова залізнична дорога [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecorussia.info/ru/ecopedia/monorails>.
4. Сервер документів ІКАО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aviadocs.narod.ru/icao/icao.html>.
5. Інформація про розвиток круїзної індустрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cruise-profi.ru/217/cruise-company-news.html>.

Новикова В.І., Івко О.С.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

СПЕЦИФІКА ІНФРАСТРУКТУРИ ГІРСЬКОЛИЖНИХ КУРОРТІВ

Постановка проблеми. Для організації будь-якого виду туристської діяльності не достатньо наявності певних рекреаційних ресурсів. Запорукою успіху рекреаційних занять є розвинута інфраструктура, необхідна для здійснення певного виду туризму. Тому **мета** статті полягала у виявленні складових інфраструктури гірськолижного туризму та характеристика їх особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміючи під **інфраструктурою рекреації (у тому числі туризму) сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність**, поділяємо її залежно від участі в рекреаційній та інших сферах життєдіяльності суспільства на: спеціалізовану, соціальну, універсальну [10] (рис. 1).

За функціональним призначенням (залежно від специфіки рекреаційних занять) розрізняємо *специфічну* інфраструктуру, наявність якої потрібна обов'язково, адже без неї неможливо займатися певним видом рекреаційної діяльності, та *звичайну*, що створює комфортні умови для рекреації [10].

Гірськолижний туризм належить до спеціальних видів туризму, адже є комбінованим видом туризму і включає елементи таких видів туристської діяльності, як лікувально-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, екологічний та ін. Гірськолижному туризму притаманна яскраво виражена сезонність. За створенням турпродукту цей вид туризм відноситься до капіталомістких і трудомістких видів туризму [1].

Рис. 1. Види інфраструктури рекреаційної діяльності залежно від задіявання у рекреаційній та інших сферах життєдіяльності людини (В.І. Новикова, 2010) [10]

Серед різних видів активного відпочинку гірськолижне катання найбільше залежить від природних умов. Першорядне значення має наявність протягом чотирьох–п’яти місяців у році щільного снігового покриву. Іншими факторами, що зумовлюють зручності і привабливості гірськолижного відпочинку, є: висота місцевості, особливості рельєфу, погодні умови гірськолижного сезону, характер рослинності, відсутність лавинної і селевої небезпеки і, безумовно, різноманітність і унікальність ландшафтів. Дослідження природно-кліматичних умов у гірськолижних районах показало, що найбільш популярні з них розташовані на висоті 1500–1800 м над рівнем моря, характеризуються помірно низькими температурами (середня температура січня $-5^{\circ}\text{C} \dots -6^{\circ}\text{C}$), тривалим сонячним освітленням (1900–2000 год./рік), великою кількістю снігу (в смузі освоєння до 3 м), розміщенням місць активного відпочинку поза лавинонебезпечними зонами [1].

*Територію в горському районі, облаштовану для активного відпочинку та занять, як правило, гірськими, зимовими видами спорту (гірськими лижами, сноубордом, альпінізмом, гірським туризмом тощо), а також для проведення лікувально-профілактичних процедур називають **гірськолижним курортом**. Зазвичай вони знаходяться на горі або великому горбі і включає в себе гірськолижні траси і супутні послуги. У гірськолижному туризмі велику роль у вартісному відношенні відіграє асортимент додаткових послуг: послуги інструктора, прокат спорядження, ski pass [1, 5, 7].*

Відмінною рисою гірськолижних курортів є наявність розвинутої інфраструктури, до складу якої входить: спеціально обладнані траси для гірськолижного спорту і сноуборду, гірськолижні підіймачі, пункти прокату спортивного спорядження й інвентарю, гірськолижні школи, готелі й інші місця розміщення для приїжджих, заклади харчування, майданчики для паркування, лікувально-профілактичні заклади (грязе- і водооздоровниці, спа-салони), заклади для анімаційно-дозвіллевої діяльності (кінотеатри, дискотеки, боулінг, ігрові центри та ін.), підприємства, що надають супутні послуги приїжджим (магазини, заклади з надання побутових послуг, сервісні центри фото- та відеозйомки тощо) [1, 5, 7].

Якщо траси, підіймачі, пункти прокату, гірськолижні школи відносимо до специфічної інфраструктури, бо без неї неможливо займатися гірськолижним спортом, але в інших видах рекреаційної діяльності вона не застосовується, то все інше (засоби розміщення, заклади харчування, паркінги, лікувально-профілактичні та анімаційно-дозвіллеві заклади, підприємства з надання супутніх послуг) – до звичайної інфраструктури, адже вона створює комфортні умови для гірськолижних занять і притаманна не тільки такого роду рекреації.

Гірськолижні траси залежно від протяжності і складності поділяються (відповідно – від найлегших до найскладніших) на: зелені (для початківців, новачків), сині, червоні (для лижників середнього рівня), чорні (для професіоналів, лижників високого рівня) [1, 5, 7]. Є також навчальні схили. При плануванні лижної території враховується рівень навичок катання лижників (табл. 1).

Таблиця 1

Планування лижної території [9]

Рівень навичок катання на лижах	Кут нахилу траси, °	Частка від загальної кількості лижників, %	Кількість лижників, яка перебуває на трасах, лижників/0,4 га	Перепад висот, який лижник долає за годину, м
початківець	10–15	5	22–44	128
новачок	15–25	10	18–26	288
нижче середнього	25–35	20	13–22	385
середній	30–40	30	9–15	513
вище середнього	35–45	20	7–9	577
високий	45–60	10	4–7	673
дуже високий	понад 60	5	4–7	962

Невід’ємною складовою інфраструктури будь-якого гірськолижного курорту є підйомник – технічна споруда в гірській місцевості, призначена для підйому гірськолижників і сноубордистів до місця початку спуску [8]. Розрізняють два основних класи гірськолижних підйомників: повітряні та наземні (рис. 2).

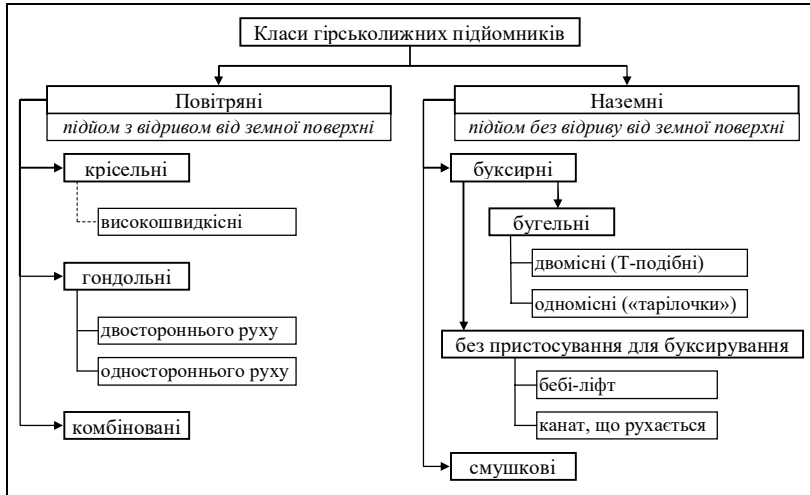

Рис. 2. Класи та типи гірськолижних підйомників
(за матеріалами [1, 2, 4, 8, 9])

Кожен тип гірськолижних підйомників має свою специфіку, позитивні та негативні риси (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика гірськолижних підйомників (за матеріалами [1, 2, 4, 8, 9])

Типи підйомників	Види підйомників	Доставка лижників на гору здійснюється	Посадка і висадка відбувається	Позитивні риси	Негативні риси
крісельні	– одномісні – двомісні (парнокрісельні) – трьохмісні – чотирьохмісні – шестимісні – восьмимісні	у кріслах, які постійно прикріплені до тросу	без зупинки руху крісел	дозволяють лижникові відпочити і насолодитися пейзажем, поки він піднімається; не обмежують рух лижників на спуску	
	– високошвидкісні чотирьохмісні	у кріслах з непростійною фіксацією на високошвидкісному тросі	коли крісло сходить з тросу і практично зупиняється	можуть не лише рухатись по прямій вверх, а й переносити людей зигзагом над складною місцевістю	на вершині гори може утворюватись скупчення лижників, оскільки підйомник може швидко піднімати велику кількість людей
гондольні (кабінні)	– маятникові (двостороннього руху)	у кабінках, постійно прикріплених до тросу, рух яких відбувається в обидві сторони	коли кабіна, підходячи до причальної платформи, стишує хід і зупиняється	коли погодні умови не дозволяють використати крісельні підйомники	дорожчі й повільніші, ніж крісельні
	– одностороннього руху	у підвішених до тросу кабінах (гондолах), які весь час рухаються в одну сторону аналогічно крісельним підйомникам	за допомогою спеціального пристрою, що стишує рух кабіни у зоні висадки і посадки		
бугельні	– двомісні («якір», «швабра»)	за допомогою рухомого тросу, натягненого на висоті й оснащеного жердинами (буксирними штангами у вигляді перевернутої літери «Т»), за одну з яких потрібно триматися руками, а лижі залишаються на поверхні землі	у місці посадки лижник береться за бугель (жердину) руками, стоячи на лижах; у місці висадки він відпускає бугель і відходить в сторону	малозатратні та дешеві у використанні	обмежують рух лижників на схилі, оскільки заборонено перетинати доріжку підйомника
	– одномісні («старілочки»)	за допомогою рухомого тросу, натягненого на висоті й оснащеного тарілками, одну з яких потрібно розмістити між ніг (обхопити ногами), а лижі залишаються на поверхні землі	у місці посадки лижник береться рукою за бугель і сідає на круглу перекладину, стоячи на лижах; у місці висадки він відпускає бугель і відходить в сторону		
смушкові		за допомогою рухливої гнучкої доріжки, що являє собою смушковий конвеєр	шляхом вставання на доріжку та сходження з неї	можуть скористатися не тільки лижники та сноубордисти, але й люди, що катаються на санках	на невеликій відстані при некрутому підйомі

Продовження таблиці 2

Типи підйомників	Види підйомників	Доставка лижників на гору здійснюється	Посадка і висадка відбувається	Позитивні риси	Негативні риси
канат, що рухається		за допомогою рухомого канату, за який потрібно триматися руками	шляхом захвату руками канату та відпускання його	найдешевший вид підйому на гору	потрібні додаткові зусилля, щоб утриматися за канат у процесі руху; використовується на некрутих, недовгих схилах

Важливою складовою гірськолижного курорту є зона підніжжя, де знаходяться засоби розміщення та заклади харчування, автомобільні стоянки, під'їзні шляхи.

Розміщення при заняттях гірськолижного туризму передбачено в спеціалізованих готелях типу гірських шале, архітектурно вписаних у навколишній пейзаж. Поблизу готелів обов'язкова наявність підйомників [1]. На гірськолижних курортах представлені різноманітні типи закладів проживання: від готелів та дач до кондомініумів і таймшерів. Кондомініуми були переважаючою формою проживання наприкінці 1960-х та на початку 1970-х років, але зараз гостей все більше приваблюють сегментовані типи власності, зокрема, однокімнатні таймшери і квотершери. Як правило, чим ближче до схилу розташований заклад, тим вища щільність проживання у ньому. Навколо підніжжя гори розташовуються дорогі готелі з високою щільністю проживання, в яких зупиняються на кілька днів. Трохи далі знаходяться готельні заклади і таймшери із середньою щільністю заселення. Висока ціна в цьому випадку платиться за прямий доступ до схилів. Сімейні будиночки частіше розташовуються подальше від цього ядра активності, на схилах з прекрасними краєвидами [9].

Система закладів харчування повинна бути збалансована відносно кількості лижників. Це можуть бути як ресторани, так і заклади швидкого харчування. Останні даватимуть можливість швидко поїсти відвідувачам та повертатися на схили. Рівновага між ресторанами та закусочними на горі так само, як і біля підніжжя, одночасно дає лижникам можливість вибору і дозволяє забезпечувати потребу в харчуванні. Кількість посадочних місць є показником обороту клієнтів, який, в свою чергу, дуже залежить від погоди: в холодну, вітряну погоду кількість відвідувачів збільшується [9].

Чим привабливішою буде територія курорту, тим з більшої відстані до неї будуть їхати туристи. З іншого боку, у міру зростання відстані до клієнтів масштаби і привабливість території курорту повинні теж зростати. Курорти, що в основному приймають лижників, які готові потратити на дорогу 1–2 години і планують кататись протягом дня, орієнтуються на місцевий ринок. Курорти, в основному завантажені по вихідних днях і націлені на регіональний ринок, як правило приймають лижників, готових провести в дорозі до улюблених схилів до пів-дня. Шанувальники курортів, націлених на загальнонаціональний ринок, та міжнародні відвідувачі готові витратити більше, ніж половину дня на дорогу для задоволення своїх рекреаційних потреб [9].

Клієнти катання на гірськолижних трасах можуть прибувати на них: 1) особистим автомобілем і/або чартерним автобусом; 2) громадським транспортом і/або приміським автобусом; 3) на лижах чи пішки від готелів, які розміщені на курорті. Розташування закладів розміщення на відстані пішого ходу від підйомників значно зменшує потребу в автостоянці, а також в місцях для посадки/висадки пасажирів [9].

Пропускна здатність під'їзних шляхів визначається швидкістю пересування по них і безпечною дистанцією між транспортними засобами, що, в свою чергу, залежить від кількості смуг руху й їх ширини, величини та ширини узбіччя, характеристик покриття дороги, кутів нахилу і погодних умов. Легкість доступу до курорту має дуже велике значення для приваблення клієнтів [9].

Роздрібну торгівлю структуровано подібно до засобів розміщення: лижні крамниці, спеціалізовані магазини розташовані безпосередньо біля схилів, трохи далі – знаходяться заклади, які надають побутові послуги, а ще далі – великі крамниці [9].

Зона підніжжя повинна містити також пункти прокату, станцію невідкладної допомоги, лижну патрульну службу, лижну школу та ін. Лижний патруль (служба трас) і служба невідкладної допомоги (контрольно-рятувальна служба) повинні бути організовані на кожному гірськолижному курорті. У невідкладній ситуації деякі курорти покладаються на місцеві лікарні після того, як лижний патруль вже надав першу допомогу [1, 9].

В Україні гірськолижний туризм розвинутий переважно в Карпатах. Тут за розвитком інфраструктури виділяють такі три види гірськолижних курортів [6]:

- 1) гірськолижний курорт із розвинутою інфраструктурою;
- 2) гірськолижний курорт із частково розвинутою інфраструктурою (кількість підйомників більше двох);
- 3) гірськолижний курорт із слабо розвинутою інфраструктурою (кількість підйомників до двох)

Найвідоміший гірськолижний курорт в Українських Карпатах із розвинутою інфраструктурою – Буковель, що знаходиться неподалік від с. Поляниця (Яремчанська міська рада, Івано-Франківська обл.). Буковель розташований на п'яти горах: Довга (1372 м), Буковель (1127 м), Бульчиноха (1455 м), Бабин Погар (1180 м), Чорна Клева (1241 м). Завдяки цьому курорт має 56 гірськолижних трас (довжиною від 300 до 2353 м, з перепадом висот від 40 до 285 м) усіх рівнів складності, загальною протяжністю понад 55 км. Траси проходять на спеціально підготовлених схилах із трав'яною основою. Всі обладнані сніговими гарматами та захищені від прямого сонячного проміння. Траси готують для катання спеціальною снігонапилювальною та сніготрамбувальною технікою. Освітлення трьох схилів дозволяє кататися й у вечірній період. У сезон на курорті функціонують 16 сучасних витягів (11 чотирикрісельних, по 1 дво- та трикрісельних, 1 бугель, 2 мультиліфти) із загальною пропускною здатністю 34700 осіб/год. Одночасно комфортно на схилах можуть кататись до 15 тис. осіб. Інфраструктура курорту пропонує велику кількість ресторанів, кафе, барів, пункти прокату спорядження, послуги інструкторів. Є лижна школа, у тому числі – спеціалізована дитяча. Проживання організовано у: 4-зіркових і 5-зіркових окремих віллах-шале з власним гаражем, басейном, сауною та персональним ski-out; сімох власних комфортабельних готельних комплексах (номерний фонд 1500 ліжко-мість); інших засобах розміщення у регіоні довкола курорту (близько 12 тис. ліжко-мість різних категорій). Хоча ціни на проживання – найвищі у Карпатах [3, 6].

До гірськолижних курортів Карпат із частково розвинутою інфраструктурою віднесено [6]: Славське (Сколівський район), Мігово (Старосамбірський район) Львівської обл., Яблуниця (Яремчанська міська рада) Івано-Франківської обл., Красія (с. Вишка, Великоберезнянський район), Драгобрат (Рахівський район)

Закарпатської обл. Ці курорти з крісельними та бугельними підйомниками. Є пункти прокату гірськолижного спорядження. Траси частково підготовлюються ратраками. Є трас як для початківців лижників-любителів, так і для професіоналів. Снігові гармати є не всюди. Гірськолижні траси розкидані на великій відстані одна від одної. Погано розвинута система харчування лижників.

Слабо розвинута інфраструктура у третій групі гірськолижних курортів Українських Карпат: бугельні підйомники, переважно невідготовлені пологі траси для початківців, пункти прокату з невеликим асортиментом. До таких курортів були віднесені: Ясіня (Рахівський район), Рахів, Жденієво (Воловецький район), Синяк (Мукачівський район) Закарпатської обл., Ворохта (Яремчанська міська рада), Верховина Івано-Франківської обл. та ін. Однак, близькість до більш якісних гірськолижних курортів Карпат (таких, як Буковель) робить зимовий відпочинок у деяких селищах привабливим, а іноді і кращим варіантом організації зимового відпочинку в Карпатах [6].

Висновки. Відмінною рисою гірськолижних курортів є наявність розвинутої інфраструктури. Специфічною інфраструктурою таких курортів, без якої неможливо займатися гірськолижним спортом, відносимо траси, підйомачі, пункти прокату, гірськолижні школи. А до звичайної інфраструктури, що створює комфортні умови для гірськолижних занять, – засоби розміщення, заклади харчування, паркінги, лікувально-профілактичні та анімаційно-дозвіллієві заклади, підприємства з надання супутніх послуг.

1. Бабкін О.В. Спеціальні види туризму. Глава 10. Гірськолижний туризм / О.В. Бабкін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infotour.in.ua/babkin10.htm>.
2. Бугельний підйомник // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%8A%D1%91%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BA.
3. Буковель // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D1%8C>.
4. Види сучасних гірськолижних підйомників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukovel-laplandiya.com.ua/ua/vidi-sovremenny-h-gornoly-zhny-h-pod-omnikov/>.
5. Гірськолижний курорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%96%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%BE%D1%80%D1%82.

6. Горнолыжные курорты Карпат. Подъемники, трассы, схемы спусков [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://asinfo.com.ua/karpaty/article.php?id=499>.
7. Горнолыжный курорт // Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/%C3%EE%F0%ED%EE%EB%FB%E6%ED%FB%E9_%EA%F3%F0%EE%F0%F2.
8. Горнолыжный подъёмник // Википедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D1%8B%D0%B6%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%8A%D1%91%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BA.
9. Мілл Р.К. Курорти. 5. Гірські курорти / Роберт Крісті Мілл [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/resort.htm.
10. Новикова В.И. Инфраструктура рекреации как составляющая рекреационного потенциала территории: классификация, стандартизация и унификация в условиях глобализации / В.И. Новикова // Сфера туризма и гостеприимства в эпоху глобализации : сб. матер. междунар. науч.-практ. форума (15–17 мая 2013 г.) / под ред. А.С. Кускова, П.С. Ширинкина. – Пермь : ПГАИК, 2013. – С. 79–85.
11. Славське // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5>.

Олійник Я.Б.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Протягом останніх років національна туристична галузь демонструє доволі значні темпи зростання. Особливе значення при її формуванні належить туристичній інфраструктурі, до складу якої входять галузі та їх підрозділи, які покликані задовольняти потреби туристів. Ефективна діяльність складових туристичної інфраструктури призводить до економічного зростання держави, а отже і до збільшення надходжень коштів до бюджету країни.

Для кожної людини поняття туризму визначається різними умовами комфорту. Одні прагнуть до комфортабельного відпочинку в готелях з вишуканою кухнею та з мінімальним фізичним навантаженням, а інші бажають активного відпочинку в наметах біля вогню. Забезпечення усіх сервісних функцій покликана виконувати туристична інфраструктура, при цьому необхідно враховувати вимоги комфортності до різних видів туризму (готелі, кемпінги, ресторани, кафе, закусочні, заклади культури, спортивні споруди та ін).

Аналіз останніх досліджень. Наукові розробки в галузі туризму та рекреації містяться в працях Ю.А. Веденіна, В.С. Преображенського, І.В. Зоріна, В.І. Мацоли, О.О. Бейдика, М.П. Комарова, О.О. Любіцевої та ін. Ряд аспектів вивчення туристично-рекреаційних ресурсів є в роботах В.І. Павлова, Л.М. Черчик, З.В. Герасимчук, В.Г. Жученко, О.Б. Пікулик, А.В. Вавринюк. Однак комплексне суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури регіону відсутнє.

Мета статті – розкрити особливості формування туристичної інфраструктури Волинської області.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01.01.2011 р. у туристичній галузі Волинської області налічувалось близько 112 закладів тимчасового розміщення (в тому числі заклади відпочинку та оздоровлення), 974 заклади ресторанного господарства, 103 суб'єкта туристичної діяльності, 422 відділення та філії банківських установ, 544 банкоматів, 1276 установ дозвілля та розваг, 3357 спортивних споруд, 144 АЗС. Завдяки підвищенню ефективності діяльності підприємств галузі за останні роки збільшилися обсяги наданих ними послуг. Програма подальшого розвитку туризму повинна передбачати створення якісного, конкурентноспроможного на вітчизняному та міжнародному ринках туристичного продукту; зміцнення матеріальної бази туризму; удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності; поліпшення транспортного обслуговування; підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та об'єктів культурної спадщини; реконструкція діючої та створення нової туристичної інфраструктури.

Важливим елементом розвитку туристичної інфраструктури області є розбудови національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей. Основними заходами вдосконалення є: співробітництво області в галузі туризму з іншими країнами; визначення автомобільних туристичних маршрутів, запровадити інформаційно-аналітичну систему прогнозування туристичних потоків; створити мережі спеціалізованих об'єктів туристичної інфраструктури, розташованих поблизу ділянки міжнародного транспортного коридору Балтійське море-Чорне море.

Від рівня фінансування туристичних послуг залежить розвиток усіх елементів туристичної інфраструктури, який може реалізуватись за рахунок коштів суб'єктів підприємництва усіх форм власності,

громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги, державного та місцевих бюджетів, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством. Необхідно створити в області сприятливі умови для залучення іноземних і вітчизняних інвестиційних та кредитних коштів у розвиток матеріально-технічної бази туризму шляхом надання різних пільг.

Розвиток туристичної інфраструктури залежить від використання природних ресурсів і культурної спадщини. Тому необхідно провести дослідження експлуатаційних запасів лікувальних грязей та мінеральних вод, зробити їх бальнеологічну оцінку, встановити межі охоронних зон усіх видів об'єктів природно-заповідного фонду та необхідних для розвитку туристичної діяльності територій; проводити роботи по відновленню ландшафтів, поліпшенню санітарного стану територій у зонах відпочинку, на трасах транспортних маршрутів, турбазах, у лісопаркових зонах, важливих рекреаційних центрах; створити сприятливі умови для розвитку перспективних тематичних напрямів туризму, зокрема екстремального, культурно-пізнавального, мисливського та рибальського, підводного, релігійного, спортивно-оздоровчого та ін. Волинь, її історичне минуле, географічне положення та природні умови сприяли формуванню різноманітного рослинного і тваринного світу.

Область має сприятливі умови і перспективи щодо розвитку екологічного туризму (захист довкілля має бути невід'ємною складовою процесу розвитку туризму, інфраструктура туризму має поважати закони, які захищають довкілля), який можна розглядати за такими напрямками:

- здійснення екологічного туризму природно-заповідних територій;
- розвиток сільського туризму, більш відомого як «зелений туризм»;
- розвиток молодіжного екотуризму.

Зелений туризм дає змогу вибирати місце для відпочинку залежно від уподобань. Це, насамперед, розташування села, віддаленість від промислових центрів, рівень забруднення, наявність сфери послуг та характеристика самого помешкання, яке можна винаймати. Агротуризм сприяє збільшенню товарообігу і покращенню соціальних умов на селі.

Розвиток молодіжного екотуризму здійснюється системою екологічних та туристичних центрів, туристськими клубами, частково школами, рядом громадських організацій. Значну роль будуть відіграють екологічні стежки, які розташовані зазвичай на території природно-заповідних об'єктів та поблизу засобів розміщення, вони користуються великою популярністю серед туристів та рекреантів. Формування цих напрямків дозволить покращити екологічну ситуацію, сприятиме повноцінному розвитку інфраструктури, раціональному використанню природного, історико-архітектурного, етнографічного потенціалу області. Звичайно, вказані види діяльності є альтернативними і лише набувають свого поширення, але за ними вбачається велике майбутнє.

На території Волинської області зосереджено ряд важливих історико-культурних міст. Тому важливу увагу слід приділити політиці розвитку туризму в історичних містах, яка має бути спрямована на їх збереження і включати рівномірний розподіл туристсько-екскурсійних потоків як територіально так і сезонно; фінансування робіт по збереженню історичних пам'яток та споруд за рахунок прибутків від туризму; організацію в історико-культурних містах екскурсій, виставок, фестивалів та інших заходів для приваблення туристів; пошуки нових форм використання раніше занедбаних історичних споруд. Організація комплексів відпочинку і туризму в історичних містах з включенням у туристичний процес унікальних пам'яток історії і культури принесе значний економічний і соціальний ефект.

Важливим напрямком в розвитку туристичної інфраструктури Волинської області є впровадження на її території нових інвестиційних проектів, а саме:

- розвиток аеропорту «Луцьк» передбачає обсяг інвестицій \$ 92600 тис. Суть інвестиційного проекту полягає у створенні на базі військового аеродрому авіаційного пасажирсько-вантажного комплексу з сучасною інфраструктурою;
- туристичний продукт «Золота діадема Волині» потребує інвестицій у \$ 7000 тис. Планується створення туристичного продукту з волинською маркою на базі унікальних пам'яток, що знаходяться обабіч автомагістралі Рівне-Устилуг (музей-садиба композитора Ігоря Стравінського в Устилузі, комплекс пам'яток державного історико-культурного заповідника «Стародавній Володимир»,

Зимненський монастир, музей садиба В'ячеслава Липинського в с. Затурці, Торчинський народний історичний музей, Державний історико-культурний заповідник у м. Луцьку, Жидичинський монастир, Палацовий комплекс Радзівілів в смт Олиці);

- будівництво санаторно-курортного комплексу в с. Журавичі Ківерцівського району передбачає обсяг інвестицій \$ 1300 тис. Суть інвестиційного проекту – надання послуги гостинності, лікування і реабілітації;
- готельно-розважальний комплекс «Золота підкова» в с. Колодяжне, необхідний обсяг інвестицій – \$ 1300 тис. Планується надання готельних послуг;
- розвиток туристично-рекреаційної зон відпочинку урочищ «Люцимир», «Пульмо», «Соминець» та «Залісся». Загальна сума іноземних інвестицій становить – \$ 132000 тис. Планується розвиток інфраструктури зон відпочинку урочищ «Люцимир», «Пульмо», «Соминець» та «Залісся».

Подальший розвиток туристичної інфраструктури в області гальмується відсутністю цілісної системи державного управління туризмом у регіонах; недосконалістю нормативно-правової бази; недостатністю методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави; недостатньою сформованістю сучасних систем інформаційного забезпечення туристичного бізнесу; незначними обсягами інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму; невідповідністю переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам; тенденцією до збільшення кількості підприємств готельного господарства у приватній формі власності; незадовільним станом туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг і міжнародних транспортних коридорів та в сільській місцевості; відсутністю інноваційних проєктів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних елементів туристичної інфраструктури; дефіцитом висококваліфікованих менеджерів у галузі туристичного бізнесу; недосконалістю бази даних стосовно об'єктів туристичної інфраструктури; недостатньою підготовленістю населення області до туристсько-рекреаційного підприємництва; низький рівень сертифікації підприємств туристичної діяльності .

Щодо туристичної інформації в області, то вона тільки починає розвиватись. Потрібно створити єдину інформаційну систему з повним банком даних про послуги, що надаються туристичними підприємствами, а саме:

- створення та робота «мобільного пункту обслуговування події». Переносний павільйон, який працюватиме в місцях найбільшого скупчення людей під час проведення заходів. Павільйон надаватиме комплекс безкоштовної інформації загалом про місто, регіон та конкретно про подію чи події, які відбуваються, а також їх перебіг, зміни тощо;
- створення стаціонарного пункту обслуговування туристів. Крім звичного переліку інформаційних послуг, які надаватимуться в пункті (інформація про об'єкти, послуги тощо), відвідувачам буде запропоновано місце короткочасного відпочинку, безкоштовний доступ до мережі Інтернет, продаж поліграфічно-сувенірної продукції, прокат спорядження тощо.
- розробка та запровадження системи візуальної комунікації «Електронний вказівник». Мережа переносних світлодіодних табло, розміщених на території туристко-інфраструктурних центрів. Функція такої системи – сприяти впорядкуванню потоків людей та транспорту під час проведення масових заходів, додаткового інформування мешканців та гостей про важливі речі, а також додаткову координацію учасників заходів та організаторів.
- здійснити рекламу туристичних продуктів. Потрібно зробити інформаційний супровід для підвищення рівня зацікавлення туристичною інфраструктурою у Волинській області, збільшення кількості відвідувачів та залучення до туристичної діяльності більшого кола зацікавлених сторін. Треба створювати високоякісну рекламну продукцію щодо туристсько рекреаційних можливостей області та проводити рекламні кампанії національного туристичного продукту. Необхідно більше розробити карт і схем об'єктів туризму, туристичних маршрутів, схем розміщення пунктів сервісу в туристсько-інфраструктурних районах області.

Стосовно кадрового та науково-методичного забезпечення рекреаційної діяльності при Волинському національному університеті імені Лесі створено науковий центр розвитку туризму в Волинській області, туристичний клуб при Волинському національному університеті імені Лесі Українки.

Висновки. Туристична інфраструктура – важлива складова туристичної галузі України. Постійний її розвиток сприяє покращенню суспільного життя населення та задоволення його потреб. Існування туристичної інфраструктури неможливе без наявності певної кількості елементів: засоби тимчасового розміщення, заклади ресторанного господарства, туристичні підприємства, банківське обслуговування, дозвілля та розваги, заклади торгівлі, спортивні об’єкти, АЗС, туристична інформація, які тісно між собою пов’язані.

Формування туристичної інфраструктури Волинської області перебуває під впливом декількох груп чинників: суспільно-географічне положення, природно-ресурсний потенціал, транспортні умови, розселення населення та екологічна ситуація. Кожен з цих чинників як в комплексі так і поодинокі виконує функцію, яка зумовлює особливості розвитку та туристичної галузі в цілому.

У рамках комплексного подолання існуючих диспропорцій у розвитку туристичної інфраструктури Волинської області сформульовано основні напрямки її розвитку на найближчу перспективу. Передбачається розбудови національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей, відкриття туристичних маршрутів, які б охоплювали прикордонні області сусідніх держав, залучення іноземних і вітчизняних інвестиційних та кредитних коштів, раціональне використання природних ресурсів і культурної спадщини, розвиток екологічного туризму, вдосконалення будівництва нових підприємств готельного господарства, закладів ресторанного господарства, створення туристичних інформаційних центрів.

Секція 7
Туристська освіта та кадрове забезпечення
туризму і готельно-ресторанної сфери
Секция 7
Туристское образование и кадровое обеспечение
туризма и гостинично-ресторанной сферы

Бабушко С.Р.

Національний університет фізичного виховання
і спорту України, м. Київ, Україна

КРОС-КУЛЬТУРНЕ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ
ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: НОВІ ВИКЛИКИ ЧАСУ

Постановка проблеми. Сфера туризму, якій притаманні багатокомпонентність, нині, в умовах глобалізаційних та комунікаційно-інтеграційних процесів, стикається з низкою викликів, на які повинна належним чином реагувати. Одним із таких викликів є навчання персоналу. Загальновідомо, що у сфері туризму, на відміну від виробництва на промисловому підприємстві, де широко використовується автоматизована праця людей, характерною рисою є вплив людського фактору. Іншими словами, і споживач і сам працівник впливають на вироблений продукт – послуги гостинності. Відтак, якість послуг суттєво залежить від рівня кваліфікації працівників, організації виробничого процесу – колективу та виробничих комунікацій, контролю за злагодженою роботою персоналу, психофізичними особливостями кожного працівника. Найбільшою мірою це стосується готельного бізнесу, сигналом успіху якого, за словами зарубіжного дослідника С. Ханфара (S. Khanfar), є «добре навчений персонал, як вихідний результат навчання через ефективні навчальні програми» [1, с. 88].

Особливої вагомості набуває так-зване крос-культурне навчання працівників, яке зумовлене низкою об'єктивних причин: широким розповсюдженням готельних мереж, функціонуванням однієї мережі у всіх куточках світу, наявністю представників багатьох рас у колективі будь-якого готельного підприємства і водночас великою кількістю гостей готелю з різних країн світу. Таким чином, до уваги мають братися міжкультурні відмінності та, як наслідок, персонал готельного підприємства має володіти навичками міжкультурного чи крос-культурного спілкування (cross-cultural training).

Аналіз останніх досліджень. Аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми свідчить, що питанням крос-культурного навчання персоналу приділяється недостатня увага, зокрема у вітчизняному науковому просторі. Українські дослідники переважно розглядають навчання персоналу глобально, наприклад, як елемент неперервної освіти упродовж життя чи як розвиток творчого потенціалу працівників, або деталізовано, як змістове наповнення навчального процесу, що безпосередньо пов'язане з трудовою діяльністю працівників. Питаннями крос-культурного навчання активно почали займатися зарубіжні науковці в 1990-ті рр. Зокрема, вчені Р. Бріслін та С. Ландіс (R. Brislin, S. Landis) систематизували проаналізований ними матеріал із крос-культурного навчання працівників в рамках організації у Довідник (Handbook of intercultural training), в якому висвітлено структуру, зміст та оцінювання програм крос-культурного навчання персоналу [2]. Дослідники С. Фаулер та М. Мамфорд (S. Fowler, M. Mumford) займалися вивченням методів крос-культурного навчання [3]. Дж. Гаррісон (J. Harrison) досліджував ефективність таких програм [4].

Відсутність аналогічних вітчизняних досліджень обумовила **мету статті**, яка полягає у здійсненні аналізу навчальних програм відомих готельних брендів та їх систематизації для того, щоб з'ясувати основні напрями підготовки персоналу готелю до міжкультурного спілкування в колективі та з гостями готелю.

Виклад основного матеріалу. Сам термін відносно новий у вітчизняному науково-педагогічному тезаурусі, відтак потребує роз'яснень. Термін походить від англійського cross-cultural training. В останні роки набув широкого вжитку в науковому обігу. Під ним розуміють два підходи:

- навчання загальній міжкультурній обізнаності;
- навчання специфіці окремої країни чи культури [5].

В рамках готельного підприємства такий вид навчання охоплює різні аспекти співіснування та співпраці представників різних національностей в межах однієї організації, а також різноманітні питання обслуговування гостей готелю, які також є представниками різних націй та національностей. Передусім, програми з крос-культурного навчання націлені на набуття навичок крос-культурного спілкування з колегами та з гостями готелю; на опанування працівниками готелю знань про різні культурні традиції, вірування

тощо. Міжкультурна неоднорідність персоналу разом з необізнаністю працівників з елементами інших культур може призвести до багатьох викликів на робочому місці. Тому для уникнення міжкультурних суперечок і підвищення якості обслуговування іноземних гостей, готелі проводять спеціальне навчання.

Незнання культурних особливостей місцевого населення та неврахування їх у своїй діяльності може мати негативні наслідки для іміджу готелю. Тому для успішного функціонування готелів на ринках окремо взятих держав необхідно враховувати національну специфіку. Без її врахування будь-який готель втратить не лише клієнта, а зіпсує свій імідж постачальника якісних послуг гостинності. Відтак, навчання персоналу готелів міжкультурному спілкуванню життєво необхідне.

Наведемо приклад, які крос-культурні освітні програми пропонуються в деяких відомих готельних мережах. Так, корпорація Marriott в своєму арсеналі має такі: Глобальний бізнес, Міжнародний облік, Рекреаційний менеджмент, MBA в Азії. Варто зазначити, що ці програми доступні не лише тим, хто працює в готелях мережі, але й для всіх охочих. Одна із програм крос-культурного навчання в мережі Marriott «Глобальний бізнес», яка поєднує в собі навчання та подорож, стала надзвичайно популярною. Вона триває 4 тижні і представляє собою буквально «навколосвітню» бізнес-подорож до Європи (Англії, Італії, Австрії, Чеської республіки), Росії, Китаю, Таїланду, тобто до найбільш передових та зростаючих світових ринків. Учасники програми зустрічаються із фахівцями, котрі працюють у багатонаціональних організаціях чи в тих, які лише започатковують свій бренд. Мета програми – ознайомити учасників із ефективними методиками ведення бізнесу, із ціновою політикою досліджуваних організацій, технологією розвитку бренду, досвідом роботи успішних міжнародних компаній та загальними бізнес-стратегіями. Відвідування визначних культурно-історичних місць цих країн дозволяє учасникам пізнати крос-культурні особливості та економічні реалії відвіданих країн. У комплексі – академічне навчання та крос-культурне – унікальна можливість для професійного та особистісного розвитку. Керує програмою «Глобальний бізнес» один із професорів корпоративного університету Marriott, експерт із міжнародного бізнесу [6].

Рамки статті не дозволяють описати навчальні програми з крос-культурного спілкування, що їх мають інші відомі готельні бренди

Hilton, Hyatt, Radisson. Тому наведемо результати здійсненого нами аналізу їх навчальних програм. Їх глибоке вивчення уможливило систематизацію напрямів крос-культурного навчання, яке проводиться в рамках навчання їх персоналу, а саме:

- крос-культурне навчання зі створення команди (націлене на поглиблення загальної обізнаності членів команди один з одним для того, щоб виникла взаємна довіра, взаємоповага та взаєморозуміння. Безпосередніми результатами такого навчання стануть добре налагоджене спілкування між членами персоналу, мінімізація крос-культурних непорозумінь у колективі. Результатами на перспективу стане добре налагоджена робота усіх відділів готелю);
- навчання крос-культурному менеджменту (має на меті озброїти управлінський персонал знаннями та навичками, щоб ефективно керувати мультикультурним персоналом. Крім традиційних викликів керування людьми, перед менеджерами сучасної генерації постають справжні виклики, незгоди та непорозуміння, що виникають внаслідок крос-культурних відмінностей працівників. Результатом такого навчання стане більш товариська атмосфера розуміння на робочому місці, що сприятиме ефективності роботи усього готелю);
- навчання культурній різноманітності (проводиться безпосередньо для працівників обслуговування, оскільки вони постійно контактують з гостями готелю різних націй та національностей з різних країн. Розроблено також спеціальну програму для HR менеджерів, щоб допомогти їм усвідомити їх відповідальність перед працівниками, які представляють етнічні меншини, та водночас шукати засобів для створення гармонійних міжособистісних стосунків між усіма членами персоналу готелю);
- ознайомлення з культурою окремо обраної країни (проводиться для групи працівників, які часто працюють з групами туристів однієї національності, що зупиняються в готелі. Крос-культурне навчання такого виду спрямоване на ознайомлення з цінностями, мораллю, етичними правилами, практикою ведення бізнесу, етикетом окремо взятого народу, на набуття базових мовленнєвих навичок з рідної для гостей готелю мови. В результаті, працівник набуває ключових навичок зі спілкування з певними категоріями гостей готелю і може бути контактною особою для цих гостей упродовж їх перебування в готелі).

Нами було також з'ясовано, що досліджувані готельні мережі проводять крос-культурне навчання для таких категорій:

- працівники обслуговування;
- працівники середньої ланки;
- працівники вищої ланки.

Аналізуючи програми крос-культурного спілкування, на перший погляд, видається, що цим навчанням не охоплена ще одна категорія працівників готелю – працівники технічних служб. Проте, відсутність програм саме для працівників технічних служб не свідчить, що технічні служби не охоплені крос-культурним навчанням. Адже деякі аспекти крос-культурного навчання представлені в корпоративних нормах, правилах, культурі, які є обов'язковим для вивчення усіма членами персоналу готелю.

Висновки. Загалом, в арсеналі навчальних засобів сучасних готелів міжнародного рівня є чотири типи програм крос-культурного навчання:

- загальна обізнаність з культурою;
- спеціалізоване навчання;
- робота з представниками інших культур, тобто з культурним різноманіттям;
- підготовка самих тренерів до проведення крос-культурного навчання персоналу.

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що менеджмент готельних підприємств усвідомлює вагомість міжкультурного спілкування та приділяє достатню увагу розвитку відповідних навичок своїх працівників і таким чином вчасно реагує на нові виклики часу. **Перспективами подальшого дослідження** може стати аналіз методів крос-культурного навчання та способів оцінювання набутих персоналом готельних підприємств навичок міжкультурного спілкування, як з гостями готелю, так і в самому колективі.

1. Khanfar S.M. Impact on improving hotelling service quality/ S.M. Khanfar // Journal of Business Studies Quarterly. – Vol. 2. – № 3. – 2011. – P. 84–93.
2. Landis S. Handbook of intercultural training: Issues in theory and design / S. Landis, R. Brislin. – Vol. 1. – Elmsford, NY : Pergamon, 1998.
3. Fowler S. Intercultural sourcebook: Cross-cultural training methods / S. Fowler, M. Mumford. – Vol. 2. – Yarmouth, ME : Intercultural Press, 1999.
4. Harrison J.K. Individual and combined effects of behavior modeling and the culture assimilator in cross-cultural management training / J.K. Harrison // Journal of Applied Psychology. – Vol. 77. – 1992. – P. 952–962.

5. Cross-cultural training // Kwintessential: The Training Company. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kwintessential.co.uk/>.
6. Business Study Abroad // BYU Marriott School: Global Management School [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://marriottschool.byu.edu/>.

Батьковець Г.А.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний
інститут, м. Хмельницький, Україна,

Заяць Н.О.

Львівський інститут економіки і туризму,
м. Львів, Україна

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ КАДРОВОЇ СКЛАДОВОЇ У ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ

Якість виконання функцій визначається якістю та професіоналізмом кадрової складової організацій, що особливо проявляється у діяльності підприємств нематеріальної сфери, таких як заклади готельно-ресторанної індустрії. Надання послуг, як відомо, є особливим процесом, оскільки невід'ємно пов'язаний з виробленням послуги. Співвідношення критеріїв оцінки якості для споживача послуг досить суб'єктивне. Оціночна складова передбачає не лише критерії якості самої послуги, але і задоволення послугою, що залежить від персоналу, його професіоналізму та практичних навичок.

Проблема якісної підготовки професіоналів вищого менеджменту готельно-ресторанної справи та формуванню ефективної системи управління кадрами розглядалася у працях багатьох вчених таких як, Дядечко Л.П., Акішина Н.В., Нечаюка Н.О., Прушинського Ю.В. та інших. Дані автори розкривають основні дефініції стосовно управлінської методології та методів управління персоналом, розглядають різного роду методичні підходи до оцінки персоналу. На сьогоднішній день оцінка персоналу туристичної галузі не має єдиного критеріального підходу та методики.

Метою даної публікації є спроба узагальнити основні принципи ефективності кадрової складової туристичного бізнесу та визначити критеріальні показники і характеристики, які є важливими для персоналу підприємств нематеріальної сфери.

В сучасних літературних джерелах ефективне управління персоналом розглядається як система побудована на організаційних, економічних, управлінських відносинах, що визначають механізм

взаємодії різних шаблів управління для виконання чітко окреслених функцій, тобто механізм «соціум-підприємство». Побудова такого механізму, на нашу думку, повинна бути окреслена певними складовими, що об'єднує системний підхід (рис. 1).

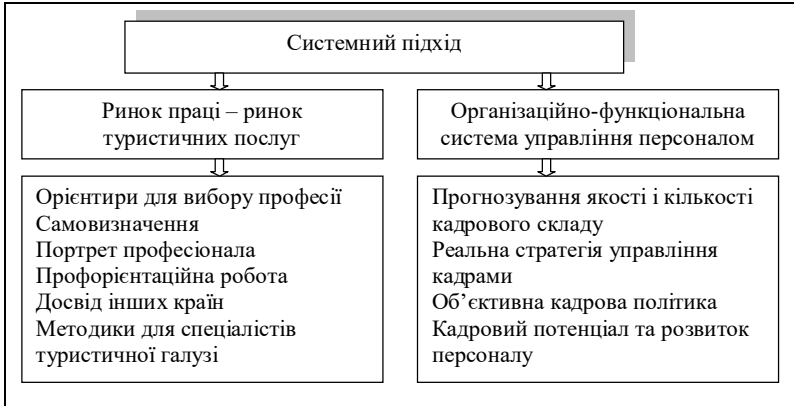

Рис. 1. Механізм взаємодії підприємства та зовнішнього середовища при формування системи управління персоналом

Сучасні тенденції кадрової політики свідчать про те, що туристичним компаніям не вистачає близько 50% працівників середньої ланки і 80–90% – співробітників вищого менеджменту.

Проблема «кадрового голоду» не вирішується лише за допомогою індивідуальних методик оцінки, підбору та набору персоналу для роботи у підприємствах туристичного бізнесу. На нашу думку, це повинна бути специфічна філософія підготовки професіоналів туристичної сфери, яка буде підтримуватися державними органами влади.

Як стверджує Мархонос С.М. [2] головними особливостями використання кадрового потенціалу в туристичній сфері є сезонність використання, різногалузевість освітньо-кваліфікаційної підготовки працівників, багаторівневість кадрового забезпечення туристичної сфери, залежність концентрації ресурсів праці від концентрації туристичних ресурсів або попиту на туристичні послуги.

Головними чинниками, які характеризують використання кадрового потенціалу є туристичні продукти та туристична інфраструктура, соціальний розвиток регіону, економічний статус

регіону. З урахуванням світових тенденцій та прогресивного зарубіжного досвіду, а також вітчизняних потреб необхідно окреслити основні вимоги до туристської освіти [3], доступ до туристської освіти повинні мати всі, хто володіє відповідними здібностями, сформованою мотивацією, адекватною підготовкою на всіх етапах професійної туристської діяльності; призначенням туристської освіти є не тільки надання фундаментальних професійних знань, а й виховання культурно, психічно і соціально здорового громадянина держави.

Разом з тим сучасні дослідження показують, що на підприємствах готельного господарства спостерігається певна невідповідність наявного кадрового потенціалу та рівня розвитку галузі взагалі зростаючим запитам клієнтів щодо обсягів і якості наданих послуг.

Подальший розвиток сфери послуг ставить нові вимоги до кадрового забезпечення туристичного господарства, потребує великих інвестицій у зростання та розвиток персоналу.

Проведене дослідження діяльності Інспекції з питань захисту прав споживачів Львівської області, на сьогоднішній день, дозволило констатувати наступне:

- виявлено 2858 порушень: з них реалізація продтоварів та ресторанних послуг – 781, що складає 27,3%, непродтоварів – 458 (16,0%), туристичних послуг – 231 (8,08%);
- загальна сума штрафних санкцій склала 343,8 тис. грн.

Більшість отриманих скарг та звернень стосувалися неналежного виконання туроператорами та турагентами умов договору про надання послуг з організації поїздок, в окремих з них порушувалось питання про дострокове розірвання договору на туристичне обслуговування з туроператором, а також скарги про неякісне та неналежне обслуговування клієнтів туристів за кордоном.

Аналіз існуючих проблем щодо якості туристичних послуг пов'язаний із професіоналізмом персоналу та кадровою складовою туристичних підприємств. Ці проблеми обумовлюють необхідність сформувати модель менеджменту якості та механізм її реалізації (рис. 2).

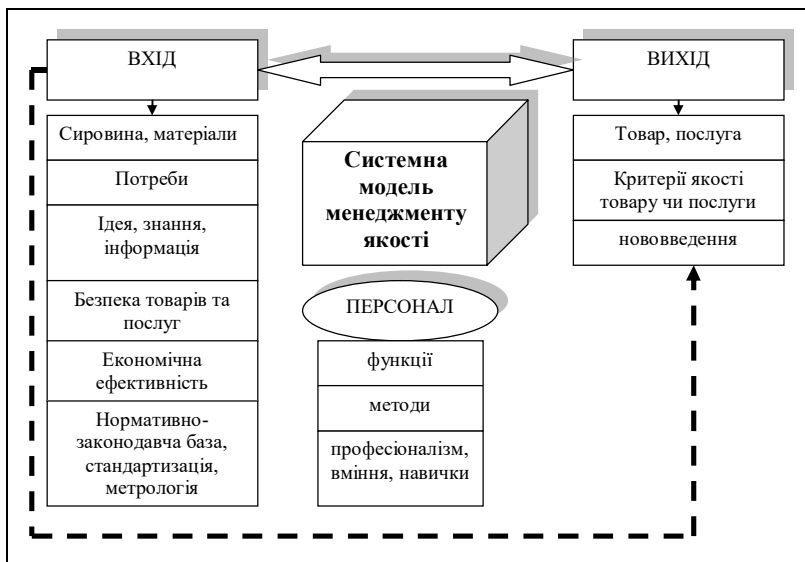

Рис. 2. Системна модель менеджменту якості

Персонал при системній моделі менеджменту якості повинен розглядатися в контексті об'єктивних та суб'єктивних характеристик. До об'єктивних характеристик, на нашу думку, доцільно віднести:

- кваліфікацію;
- досвід роботи;
- стаж роботи;
- здоров'я;
- характер;
- можливість співіснування у соціумі.

До суб'єктивних:

- здатність до навчання;
- підвищення кваліфікації;
- відношення до роботи в даному підприємстві;
- потреба в розширенні тезаурусу знань;
- самоудосконалення.

Кожна з характеристик повинна описуватися визначальними критеріями щодо виконання ряду функцій, на підставі яких можна сформулювати базові показники якості кадрової складової підприємств туристичної індустрії. Така система якості кадрової складової

дозволить уникнути негативної динаміки як фінансово-економічних показників, так і соціальних процесів, що в свою чергу забезпечить можливість утримання конкурентоспроможної позиції підприємств на ринку товарів і послуг.

1. Мезенцев К.В. Развитие готельного господарства у регіонах України як чинник формування працересурсного потенціалу туристичної сфери / К.В. Мезенцев, С.М. Мархонос // Часопис соціально-економічної географії. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2009. – Вип. 7. – С. 92–98.
2. Мархонос С.М. Управління працересурсним потенціалом туристичної сфери України / С.М. Мархонос // Географія і сучасність : зб. наук. праць Нац. педаг. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во Нац. педаг. ун-ту ім. М.П. Драгоманова – 2010. – Вип. 23. – С. 268–272.
3. Федорченко В.К. Теоретичні засади кадрового забезпечення сфери туризму в Україні // Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia. Професійна освіта: педагогіка і психологія. – К.-Ченстохова, 2003. – Вип. 5. – С. 157–164.
4. Трегулова І.П. Організаційно-функціональний механізм управління персоналом підприємства туристичного бізнесу / І.П. Трегулова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2007. – № 28. – С. 161–164.

Гринькевич О.С.

Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна

СТАТИСТИЧНІ ПРОДУКТИ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА МАРКЕТИНГУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Одним із особливих трендів у розвитку світової, національних та регіональних економік у є зростання туристичних подорожей. За останнє десятиліття опубліковано цілу низку матеріалів наукового, інформаційно-аналітичного характеру про внесок туризму у соціально-економічні показники розвитку країн і регіонів. Водночас помітно меншою є увага до ризиків і загроз, пов'язаних з регіональною нерівномірністю розподілу туристичних потоків, втратами національних і регіональних економік від домінування виїзних туристів. Так, наприклад, в Україні, за період 2000–2013 рр. частка внутрішніх туристів зменшилася у турпоточи країни з 67,1% до 20,3%, іноземних туристів – з 18,8% до 6,7%, натомість питома вага туристів-громадян України, які виїжджали закордон, зросла з 14,2 до 72,9% [3].

Визнаючи об'єктивний характер зростання міжнародних туристичних подорожей, вважаємо вкрай актуальною для України проблему популяризації на внутрішньому та міжнародному ринках власних туристичних продуктів. Для вирішення означеної вище проблеми в Україні розроблено цілу низку документів, орієнтованих на розвиток туристичної галузі. Регіональні програми розвитку туризму і курортів ухвалені у тринадцяти областях (Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській, Черкаській, Чернівецькій) та АР Крим України. У 2014 р. у рамках Конференції «Популяризація іміджу України та її туристичних можливостей» відбулась презентація нового туристичного бренду країни. Водночас потребує постійної актуалізації та підтримки, насамперед, серед громадян країни, інтересу до внутрішніх міжрегіональних туристичних подорожей. Окрім економічного ефекту, такий напрям маркетингової політики в туризмі сприятиме, на нашу думку, розвитку єдиного соціокультурного простору в Україні.

Важливим інструментом маркетингової політики розвитку міжрегіонального туризму може стати побудова та оприлюднення регіональних рейтингів в індустрії гостинності. Відсутність в Україні науково обґрунтованих методик побудови рейтингів в індустрії гостинності обумовлює актуальність і практичну значущість визначеного напрямку дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування методики побудови інтегральних оцінок (рейтингів) регіонів за розвитком індустрії гостинності та її апробація на прикладі регіонів України.

Методика побудови інтегральних оцінок передбачає: 1) визначення основних складових і груп показників в інтегральній оцінці; 2) обґрунтування ваг кожної зі складових і відповідних показників; 3) вибір методики об'єднання складових показників в інтегральну оцінку.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення літературних джерел з тематики дослідження [1, 2, 5] дає підстави визначити індустрію гостинності як особливу галузь економіки, яка задовольняє різноманітні запити подорожуючих. З точки зору інституційного підходу, індустрію гостинності представляє сукупність засобів

розміщування, туроператорів і турагентів, підприємств ресторанного бізнесу, а також інших суб'єктів, які надають послуги з транспортування, відпочинку і розваг для різних категорій мешканців і гостей регіону. Основними видами послуг, які характеризують ресурсний потенціал індустрії гостинності, є: розміщення; переміщення; харчування; культурно-розважальні та рекреаційні послуги.

Виклад основного матеріалу. Послугуючись статистичними критеріями, зокрема класифікацією видів економічної діяльності в Україні (КВЕД-2010), індустрію гостинності можна визначити як сукупність видів діяльності статистичних одиниць (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців тощо), які розподілені за такими секціями: І. Тимчасове розміщування і організація харчування; N. Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; Діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність. Q. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; Діяльність лікарняних (санаторно-курортних закладів) закладів. H. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; Діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг.

Комплекс показників в інтегральній оцінці розвитку індустрії гостинності можна формувати за різними системоутворюючими ознаками. Основними з них, на нашу думку, є: 1) характер послуги гостинності; 2) ресурси, які використовують у процесі виробництва і реалізації послуг гостинності. З точки зору оцінювання пропозиції на ринку послуг гостинності та джерел відповідного інформаційного забезпечення, важливою структуроутворюючою ознакою є тип суб'єкту, який надає послуги гостинності.

З огляду на визначені вище системоутворюючі ознаки у вивченні індустрії гостинності, а також існуючу міжнародну методико побудови індексу конкурентоспроможності країни у сфері подорожей і туризму [5], вважаємо, що модель інтегральної оцінки розвитку індустрії гостинності в регіоні може бути описана за структурно-логічною схемою показників, яка зображена на рис. 1.

Перелік показників, які характеризують кожен з наведених на рис. 1 складових, представлено у таблицях 1 і 2.

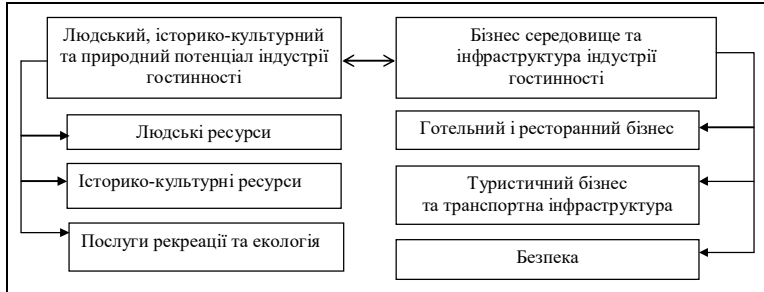

Рис. 1. Структурно-логічна модель комплексу показників інтегральної оцінки розвитку індустрії гостинності

Таблиця 1

Показники ресурсного потенціалу розвитку індустрії гостинності

Ресурси	Показники
Людські ресурси	– Частка зайнятих в індустрії гостинності (готелі, ресторани, суб'єкти туристичної діяльності), осіб
Історико-культурні ресурси	– Кількість музеїв у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць – Кількість театрів у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць – Кількість клубних закладів на 10 тис. населення, одиниць
Послуги рекреації, екологія	– Площа парків (частка у всій території), га – Кількість об'єктів дозвілля у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць – Кількість викидів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг

Таблиця 2

Показники бізнес-середовища та інфраструктури індустрії гостинності

Ресурси	Показники
Готельний і ресторанный бізнес	– Місткість готелів та аналогічних засобів розміщування у розрахунку на 10 тис. населення, місць – Місткість турбаз, гірських притулків, студентських літніх таборів у розрахунку на 10 тис. населення, місць – Кількість структурних підрозділів сфери сервісу у розрахунку на 1 КЗР, одиниць – Кількість об'єктів ресторанного бізнесу у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць – Кількість посадкових місць в об'єктах ресторанного бізнесу у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць
Туристичний бізнес та транспортна інфраструктура	– Кількість суб'єктів туристичної діяльності у розрахунку на 10 тис. населення, одиниць – Щільність автодоріг з твердим покриттям (км/1000 км ² території) – Щільність залізничних колій (км/1000 км ² території)
Безпека	– Кількість зареєстрованих злочинів у розрахунку на 10 тис. населення, випадків

Основним джерелом інформації для статистичної оцінки комплексу показників розвитку індустрії гостинності в регіонах України є міжгалузева та галузева статистична звітність. Показники структурної статистики, отримані за формою міжгалузевої звітності № 1-підприємництво, дають змогу охарактеризувати людські, матеріальні та фінансові ресурси цих суб'єктів, витрати та результати діяльності. Специфіку діяльності окремих типів суб'єктів підприємництва в індустрії гостинності відображено у відповідних галузевих формах. Важливо зауважити, що саме в індустрії гостинності, зокрема серед туристичних організацій та колективних засобів розміщення, запроваджена звітність на суцільній основі як для юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців. Публічний характер статистичних даних, отриманих на основі цієї звітності, забезпечує бюлетень Держстату «Туристична діяльність в Україні».

Розрахунок інтегральних оцінок розвитку індустрії гостинності в регіонах України здійснювався з використанням багатовимірної середньої і таксономічного показника, методика визначення якого висвітлено у [4].

Як свідчать результати порівняння двох типів інтегральних оцінок, регіони України практично однаково розташовані за кожною з використаних методик. Коефіцієнт кореляції між відповідними інтегральними оцінками ресурсного потенціалу індустрії гостинності становить 0,94, а між оцінками розвитку бізнес-середовища та інфраструктури індустрії гостинності – 0,85. Це дає підстави стверджувати про можливість використання кожної з методик багатовимірного ранжування у комплексному вивченні розвитку індустрії гостинності.

Проблемою у розвитку індустрії гостинності в регіонах України є недостатній рівень використання ресурсного потенціалу цієї галузі. Про це, зокрема, свідчать помітні розбіжності у значеннях інтегральних оцінок, а відповідно рейтингах, які отримали регіони за показниками ресурсного потенціалу та розвитку бізнес-середовища індустрії гостинності. Наприклад, за рівнем ресурсного потенціалу розвитку індустрії гостинності (з використанням таксономічного показника розвитку) Черкаська область у 2012 р. посідала 13 місце (рис. 2), водночас за розвитком бізнес-середовища та інфраструктури Черкащина опинилася на 23 місці (рис. 3).

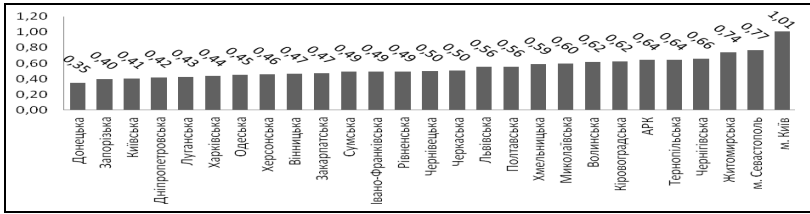

Рис. 2. Інтегральна оцінка ресурсного потенціалу індустрії гостинності регіонів України у 2012 р.

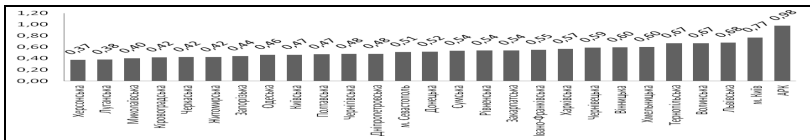

Рис. 3. Інтегральна оцінка бізнес-середовища та інфраструктури індустрії гостинності регіонів України у 2012 р.

Практичне значення розрахованих інтегральних оцінок можна перевірити за рахунок їх кореляції з внутрішніми та зовнішніми туристичними потоками в регіонах України. Найбільш чутливою до результуючих показників розвитку індустрії гостинності, а саме, кількості іноземних туристів, які відвідали регіон, виявилася інтегральна оцінка розвитку бізнес-середовища та інфраструктури індустрії гостинності, визначена за показником таксономічного розвитку (коефіцієнт кореляції становить 0,7). Значно менше корелюють між собою інтегральна оцінка ресурсного потенціалу індустрії гостинності та туристичні потоки в регіоні. Це свідчить про те, що високий рівень ресурсного потенціалу розвитку індустрії гостинності не є запорукою ефективності її розвитку за індикаторами інтенсивності туристичних потоків.

1. Біль М.М. Понятійно-категоріальний апарат дослідження туристичної галузі регіону / М.М. Біль, О.С. Гринькевич // Вісник Львівського ін-ту економіки і туризму : зб. наук. статей. – Львів. Ін-т економіки і туризму. – Львів : ЛІЕТ, 2012. – № 7. – С. 69–76.
2. Основы индустрии гостеприимства : учеб. пособ. / [Д.И. Елканова., Д.А. Осипов, В.В. Романов, Е.В. Сорокина]. – М. : Дашков и Ко, 2010. – 248 с.
3. Туристичні потоки. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Шаблій О.І. Математичні методи в економічній географії : навч. посіб. / О.І. Шаблій. – Львів : Вища школа, 1984. – 140 с.
5. Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourism Competitiveness_Report_2013.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourism_Competitiveness_Report_2013.pdf).

Степанець Н.П.

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ВЗАЄМОДІЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І РОБОТОДАВЦІВ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Програми навчання у вузах за туристичними спеціальностями, складені відповідно до чинних стандартів, включають широкий спектр досліджуваних дисциплін і передбачають набуття відповідних знань, компетенцій і навичок. Роботодавці є вторинними споживачами послуг вищих навчальних закладів (ВНЗ), тому приймаючи на роботу випускників, висувають певні вимоги до якості їхньої підготовки. На своєму робочому місці випускник застосовує отримані ним знання, вміння, компетенції, реалізує себе як фахівець. На сьогодні існує проблема в зіставленні вимог роботодавців з рівнем професійної підготовки фахівців у сфері туризму. Також проблемою є відсутність єдиних вимог при працевлаштуванні фахівців, проблема наявності бар'єрів на шляху ефективної взаємодії вузів і роботодавців.

Вищезгадані проблеми впливають з інших: наприклад, у студентів уявлення про туристичну професію дуже ідеалізоване. Цей настрій підтримують і навчальні заклади, де професія видається з кращого боку: поїздки за кордон, практика мови. У нашій країні, часто навчатися туризму йде молодь, яка вважає, що це «не складна для навчання спеціальність». На практиці виявляється, що туризм – це насамперед серйозний з технологічної точки зору процес, а також такий, який вимагає напруженої діяльності з людьми. Крім того, незначне долучення до навчально-виховного процесу викладачів-практиків призводить до того, що з ВНЗ виходять фахівці, які не знають основ туроперейтингу, не вміють працювати з глобальними дистриб'юторськими системами, організувати туристичну подорож, яка б відповідала індивідуальним потребам споживачів. Усе це вимагає тісної взаємодії вищих навчальних закладів і роботодавців у підготовці майбутніх фахівців з туризму.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами підготовки кадрів для підприємств туристської інфраструктури займаються, С.А. Александрова, О.М. Мороз, М.М. Михайлова, Н.В. Кондратенко,

О.О. Ларкіна, О.О.Дегтярьова. Вони вивчають вимоги роботодавців до молодих фахівців туристичного профілю, пропонують форми співпраці роботодавців та вищих навчальних закладів для вирішення проблем невідповідності між вимогами роботодавців та професійними компетенціями набутими студентами під час навчання.

Мета статті. Актуальність висвітленої проблеми зумовила постановку мети даного дослідження як визначення професійних компетенцій студентів з точки зору роботодавців.

Виклад основного матеріалу. В Україні підготовка фахівців сфери туризму здійснюється на підставі системи стандартів вищої освіти, в тому числі освітньо-професійної програми (ОПП), у якій визначається нормативний зміст навчання, встановлюються вимоги до змісту, обсягу й рівня освіти та професійної підготовки випускника та освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ), якою визначається місце майбутнього фахівця в структурі кадрового забезпечення національної економіки країни і вимоги до його соціально важливих якостей та професійних компетентностей. Випускники вищих навчальних закладів мають різні кваліфікаційні рівні (бакалавр, спеціаліст, магістр), різні професійні орієнтації (науковий співробітник, туризмознавець, екскурсознавець, гід-перекладач тощо) та можуть бути підготовлені за одним або декількома із видів економічної діяльності (діяльність туристичних агентств і туристичних операторів, діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг, професійно-технічна та вища освіта). Конкретні види економічної діяльності зазначаються кожним навчальним закладом у варіативній компоненті.

На ринку праці України найчастіше туристичні компанії шукають менеджерів з туризму (внутрішнього, зовнішнього, освітнього), фахівців з умінням працювати з глобальними дистриб'юторськими системами бронювання квитків, готелів тощо.

У результаті проведеного дослідження встановлено перелік вимог роботодавця до менеджера з туризму: вільне володіння англійською мовою, володіння комп'ютером на рівні впевненого користувача, досвід роботи в сфері різних видів туризму, з якими належить працювати, досвід відвідування країн. Крім того, важливим також є вміння проводити аналіз і відбір країн та об'єктів

туристичного продукту за запитом клієнта, вміння вести переговори, оформлювати необхідну для виїзду документацію (договори, туристичні путівки тощо), оперативно вирішуючи конфліктні ситуації.

Відносини вищих навчальних закладів з роботодавцями в галузі туризму формуються складно. Вищі навчальні заклади більше зацікавлені у співпраці з туристичними компаніями, так як вони потребують функціональних баз проходження виробничої та навчальної практики студентами, баз для підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу в галузі туризму. Навчальні заклади можуть мотивувати керівників об'єктів індустрії туризму до співпраці високою якістю підготовки майбутніх фахівців, участю у розробці та реалізації спільних проектів.

На чолі підприємств туристичного спрямування стоять керівники з різними поглядами на сучасну систему професійної освіти. Співпраця з навчальними закладами у підготовці майбутніх кадрів для сфери туризму залишається на рівні особистої зацікавленості керівників туристичних фірм.

Сьогодні, як зазначає у своїх дослідженнях О.М. Мороз, існують перешкоди на шляху ефективної взаємодії вузів і роботодавців, серед яких можна виділити відсутність спільного інтересу до налагодження процесу взаємодії, відсутність нормативно-правової бази, що регулює процес взаємодії і гарантує захист вкладених коштів роботодавця у підготовку необхідних кадрів. У цілому ж невідповідність рівня розвитку трудового потенціалу випускниками критеріям сучасної конкурентної боротьби, слабка підготовленість молодих фахівців до самовиживання в нових умовах знижує рівень конкурентоспроможності випускників ВНЗ на ринку праці. При цьому, тривала відсутність професійної та особистісної перспективи позначається не тільки на рівні життя молоді, воно самим безпосереднім чином відбивається на її психологічному стані: зростанні відчуття невизначеності, невпевненості в завтрашньому дні, приниженні почуття власної гідності [4].

За висновками С.А. Александрової більшість керівників туристичних компаній та інфраструктурних об'єктів при відборі потенційних співробітників, орієнтуються не на наявність спеціальної професійної освіти, а на рівень ерудованості, наявність знань з географії, іноземних мов, певних особистісних якостей [1].

За результатами дослідження О.О. Ларкіної роботодавці при підборі персоналу звертають увагу на високий рівень гуманітарних знань, на знання іноземної мови, знання з основ психології, на математичні та економічні знання, на хороші навички роботи з основними комп'ютерними програмами. Дослідниця наголошує, що велике значення мають особисті якості здобувача – комунікабельність, доброзичливість, стресостійкість, вміння працювати в команді, прагнення до самовдосконалення тощо [2].

Михайлова М.М. у своїх дослідженнях акцентує увагу насамперед на особистісні якості професійних кадрів, такі як взаємодопомога, дружелюбність, а також на вміння випускників працювати в команді [3].

Нами проведено дослідження проблеми формування професійних компетенцій фахівців для сфери туризму, на базі відомих туристичних компаній міста Києва та Київського регіону. За результатами анкетування, 75% керівників туристичних компаній м. Києва та Київської області, позитивно ставляться до співпраці з навчальними закладами туристичного профілю. Їх бачення такої співпраці полягає в проходженні практики студентами на базі туристичних компаній.

За результатами нашого дослідження, роботодавці українських туристичних закладів також особливу увагу приділяють особистісним якостям персоналу. Так, серед заявлених особистісних якостей, які необхідно формувати у випускників вищих навчальних закладів для успішної роботи в туристичній сфері, найчастіше називають: цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, самостійність, принциповість, розвинене почуття відповідальності, доброзичливість, індивідуальний підхід до клієнтів, комунікабельність, почуття особистої відповідальності. Проте, з усього переліку обрали такі якості особистості, які, на їхню думку, найбільш значущі – це комунікабельність (100% опитаних), цілеспрямованість (65%), та індивідуальний підхід до роботи з клієнтом (55%).

Переважна більшість (90%) практиків туристичної сфери Київського регіону оцінюють рівень підготовки студентів ВНЗ туристичного профілю як середній, лише 10 % вважають рівень підготовки випускників високим.

Окремі з опитаних роботодавців відзначають певні недоліки у професійній підготовці випускників. Зокрема, їх не задовольняє в роботі молодих фахівців недостатній рівень сформованості навичок з туроперейтингу (50%), слабе володіння іноземними мовами (38%), низький рівень культури спілкування (40%).

Проведене дослідження дозволило скласти ранжований перелік професійних компетенцій випускників туристичних спеціальностей з урахуванням їхньої професійної і соціальної значущості:

- 1) спроможність інтеграції знань у нових ситуаціях;
- 2) наявність системи професійних знань;
- 3) здатність до ефективних розв'язань традиційних та нетрадиційних завдань;
- 4) володіння інформаційними технологіями;
- 5) здатність планувати технологічні процеси;
- 6) здатність використовувати досвід інших;
- 7) творчий підхід до роботи;
- 8) професійна мобільність;
- 9) здатність до постійного підвищення освітнього рівня.

Висновки. Отже, проблема професійної підготовки кадрів для туристичної сфери гостро стоїть і перед роботодавцями. Для вирішення даної проблеми необхідно об'єднати зусилля вищих навчальних закладів та туристичних компаній. Налагодження партнерства ВНЗ з роботодавцями необхідно здійснювати через участь представників туристичного бізнесу у навчальному процесі, в організації баз практики, перепідготовці та підвищенні кваліфікації професорсько-викладацького складу на базі підприємств сфери туризму, що дасть змогу більш об'єктивно діагностувати рівень професійної підготовки фахівців з туризму.

1. Александрова С.А. Актуальні проблеми підготовки майбутніх фахівців підприємств туристської індустрії / С.А. Александрова, С.С. Гвоздика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua.sciary.com/journal-scientific-comecity-article-131872>
2. Ларкина Е.А. Система образования в туризме пока не отвечает требованиям отрасли / Е.А. Ларкина // Аккредитация в образовании. – 2011. – № 48 (7). – С. 28–31.
3. Михайлова М.Н. О подготовке кадров для сферы туризма / М.Н. Михайлова // Псковский регионологический журнал. – 2011. – № 11. – С. 104–112.
4. Мороз О.Н. Условия трудоустройства выпускников вузов на рынке труда / О.Н. Мороз // Подготовка специалистов для сферы туризма и гостеприимства : матер. межвузовского науч.-практ. семинара (5 октября, 2012 г., г. Новосибирск). – Новосибирск : СГГА, 2012. – С. 33–38.

Сырцев А.Н.

Санкт-Петербургский институт гостеприимства,
г. Санкт-Петербург, Россия

МОНИТОРИНГ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ И ВЫПУСКНИКОВ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ КАК ЭЛЕМЕНТ ВНУТРЕННЕЙ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА ВУЗА

В условиях современной рыночной экономики конкурентоспособность образовательных учреждений туристского профиля в значительной степени определяется неценовыми факторами и, прежде всего, качеством предоставляемых образовательных услуг.

Качество есть степень соответствия совокупности присущих характеристик товара или услуги требованиям заинтересованных сторон [1]. Учебные заведения должны обеспечивать сбор, анализ и использование важной информации для эффективного менеджмента программ обучения и других видов деятельности [2].

Основной стороной, которая заинтересована в повышении качества образовательных услуг в конечном итоге являются студенты ВУЗа. Именно их удовлетворенность обеспечивает стабильность набора и конкурентоспособность любого учебного заведения в стратегической перспективе. Мониторинг мнения студентов относительно качества деятельности ВУЗа обеспечивает обратную связь, и поэтому, должен быть обязательным элементом процедуры внутреннего аудита качества учреждения высшего профессионального образования.

Цель исследования: разработать инструмент анализа удовлетворенности студентов и выпускников института деятельностью профессорско-преподавательского состава института.

1. Методика исследования:

1 этап: разработка и согласование с заинтересованными сторонами анкеты-заявления студентов в которой было предложено:

- указать тех преподавателей ВУЗа, которых студенты хотели бы видеть в качестве руководителей их выпускной квалификационной работы (ВКР);
- указать на предметы, по которым студенты хотят выполнить ВКР и категорически против выполнения ВКР. Выбирать можно было дисциплины общепрофессионального блока, специальности и специализации.

На основе обработки результатов анкетирования были составлены рейтинги руководителей ВКР, дисциплин и кафедр.

Дисциплины были разбиты на группы: «лидеры» – выбираются студентами как направление ВКР часто и в положительном контексте; «аутсайдеры» – указываются студентами часто и в отрицательном контексте; «серые» дисциплины – редко (частота менее 2%) выбираются студентами; «противоречия» – упоминаются часто, но противоречиво; «пустые» дисциплины – не упоминаются студентами, т.е. студенты о них не помнят.

Была выявлена корреляция между выбором руководителя ВКР и предмета (направления исследования) по группам студентов. Так же в рамках данного этапа исследования были собраны, обобщены и проверены на достоверность данные об успеваемости и посещаемости студентов из анкет по сводным ведомостям за весь период обучения и журналам за N-й учебный год. Это позволило исследовать самооценку студентов.

Анкетирование позволило выявить причины беспокойства студентов за результаты ВКР. Они были классифицированы на внутренние, связанные с изъянами в личной подготовке студентов: отсутствие исходных данных и невозможность их найти, недостаток собственных знаний и т.д., и внешние, связанные с влиянием внешних факторов: необъективность оценки ВКР комиссией, трудности в общении с научным руководителем и т.д.

2 этап: с целью выявления удовлетворённости качеством образования в ВУЗе среди его выпускников было проведено анкетирование (форму ответа на вопросы см. табл. 1).

Таблица 1

Форма представления ответов выпускников ВУЗа

Абсолютно не удовлетворен			Не знаю			Абсолютно удовлетворен
-3	-2	-1	0	1	2	3

В результате обработки и анализа данных анкет был составлен рейтинг преподавателей по ВУЗу в целом, выявлены оправданность ожиданий студентов от процесса написания и защиты ВКР от деятельности научного руководителя данной работы, степень удовлетворённости результатами обучения в ВУЗе в целом, соответствие результатов обучения в ВУЗе ожиданиям студентов, необходимость знаний в жизни. Результаты представлялись в форме

лепестковой диаграммы по трём значениям перечисленных выше показателей: значение в целом, удовлетворённости и неудовлетворённости.

Была выявлена готовность выпускников рекомендовать ВУЗ своим друзьям, близким, знакомым и т.д. и проведена её оценка.

2. Основные направления совершенствования мониторинга удовлетворенности студентов качеством образовательных услуг ВУЗа:

- необходимо анализировать информацию в динамике (прослеживая изменения показателей по времени, по группам, формам обучения);
- управленческий цикл должен быть замкнут: необходимо регулярно представлять информацию руководству ВУЗа, реагировать на возникающие несоответствия и сравнивать результаты деятельности с плановыми и прогнозными показателями, которые определяются или основаны на результатах мониторинга мнения заинтересованных сторон;
- использовать результаты мониторинга мнений заинтересованных сторон о качестве работы ВУЗа, полученные в ходе данного и последующих исследований, как элемент процессов мотивации и аттестации ППС;
- добавить в анкету-заявление после вопроса «я категорически против выполнения ВКР по направлению дисциплины», пункт «причины выбора дисциплины как «негативной» с предложением готовых вариантов ответов и предоставлением студенту возможности дополнения своим;
- дополнить анкету выпускника вопросом «причины готовности (неготовности) рекомендовать ВУЗ» с предоставлением возможности выпускникам дать определения названным ими показателям и определить ранг по степени значимости показателей для них.

Выводы:

1. Разработана оригинальная методика мониторинга мнений студентов и выпускников как заинтересованных сторон в качестве образовательных услуг ВУЗа и выявлены направления ее совершенствования.

2. Анкетирование студентов и выпускников Санкт-Петербургского института гостеприимства позволило его руководству в рамках улучшения внутренней системы качества решить следующие задачи:

- получить информацию о рейтинге преподавателей как руководителей ВКР студентов;
 - выявить удовлетворенность качеством преподавания отдельных дисциплин;
 - выявить причины озабоченности студентов в ходе подготовки и защиты ВКР;
 - выявить результаты самооценки студентов с точки зрения их готовности к выполнению ВКР.
1. ГОСТ Р ИСО 9000-2008. Национальный стандарт РФ. Системы менеджмента качества. Основные положения и словарь. – М. : Стандартинформ, 2008.
 2. Стандарты и директивы для агентств гарантии качества в высшем образовании на территории Европы. ENQA 2005.

Сырцев А.Н.

Санкт-Петербургский институт гостеприимства,
г. Санкт-Петербург, Россия

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЩЕСТВЕННО- ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АККРЕДИТАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В СВЕТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ТРЕБОВАНИЙ ЗАКОНА ОБ ОБРАЗОВАНИИ

В условиях современной рыночной экономики конкурентоспособность образовательных учреждений (ОУ) в значительной степени определяется неценовыми факторами и, прежде всего, качеством предоставляемых образовательных услуг. Особенностью современного этапа развития отечественной системы образования является усиление влияния институтов гражданского общества на выработку и оценку соответствия состояния системы требованиям основных заинтересованных сторон.

Действующими нормативно правовыми документами предусмотрены следующие процедуры общественного контроля за деятельностью образовательных учреждений, как часть системы управления образованием [1]:

1. Независимая оценка качества образования в отношении организаций и образовательных программ в целях: определения соответствия образования потребностям заинтересованных сторон, содействия в выборе образовательной организации и программы, повышения конкурентоспособности образовательных организации и программ на российском и международном рынках.

2. Общественная аккредитация организаций, осуществляющих образовательную деятельность – признание уровня деятельности организации, осуществляющей образовательную деятельность, соответствующим критериям и требованиям российских, иностранных и международных организаций.

3. Профессионально-общественная аккредитация образовательных программ – признание качества и уровня подготовки выпускников, освоивших образовательную программу в конкретной организации, осуществляющей образовательную деятельность, отвечающими требованиям профессиональных стандартов, требованиям рынка труда к специалистам соответствующего профиля.

Основной причиной введения процедур общественно-профессиональной аккредитации деятельности ОУ является необходимость повышения их конкурентоспособности, но не за счет государственного бюджета, так как, общественная аккредитация и профессионально-общественная аккредитация проводятся на добровольной основе и не влекут за собой дополнительные финансовые обязательства государства [1].

Суть всех процедур общественного контроля за деятельностью ОУ – независимая оценка соответствия характеристик требованиям. Системы независимой оценки соответствия существуют и активно развиваются в коммерческих секторах экономики. Согласно исследованию международной организации по стандартизации ISO (ISO Survey 2011):

- количество сертификатов по системам менеджмента – 1 457 912 (+6, 23% за год);
- количество сертификатов по системам менеджмента качества ISO 9001 – 1 109 905 (+ 4% за год)
- значительный рост сертификатов на другие стандарты (ISO 27001 – +21%, ISO 13485– 15%, ISO/TS 16949 – 7% и т.д.)
- Россия – 3 место в мире по количеству сертификатов (62 265), после Китая и Италии.
- Россия – 2 место в мире по приросту сертификатов, после Китая.

В Великобритании ежегодный вклад стандартизации в экономику страны составляет 2.5 миллиарда фунтов стерлингов и 13% роста производительности труда (Британский институт стандартов (BSI) и Министерство торговли и промышленности). В Германии экономический эффект от стандартизации составляет около 1% от ВВП (Немецкий институт стандартизации (DIN)). В Канаде рост числа

стандартов послужил причиной роста производительности труда на 17% и около 9% роста ВВП в период с 1981 по 2004 г. (Канадский совет по стандартам (SCC)).

Внедрение органов и процедур независимой оценки соответствия в область, которая традиционно считалась социальной неизбежно порождает определенные проблемы, среди которых можно выделить:

1. Многообразие объектов оценки (образовательные программы, системы (менеджмента) качества (СМК) ОУ, персонал (ОУ) и выпускники), стандартов и требований (ФГОС, ENQA, ISO 9000 на СМК, национальные и международные отраслевые, профессиональные и отраслевые квалификационные) и моделей оценки соответствия (сертификация, ENQA (зрелость процессов), международные, национальные и региональные премии в области качества и др.).

2. «Карго-культ» – стремление получить сертификат любой ценой без наличия на то оснований в совокупности с «диким» рынком услуг по сертификации (торговлей сертификатами) приводят к формальному («на бумаге») внедрению СМК, самообману руководства и персонала ОУ относительно качества собственной деятельности

Поощрение подобной практики приводит к дискредитации идеи общественно-профессиональной аккредитации, так как, если конкурентное преимущество (сертификат соответствия) есть у всех, значит, его нет ни у кого.

3. Недостаточное лидерство руководства в вопросах совершенствования качества деятельности ОУ, что выражается в нежелании тратить «излишние» ресурсы.

Имеет место порочный круг:

- есть проблемы с набором и выпуском, выдвигается лозунг о повышении качества деятельности ОУ;
- надо «быстро и дешево» получить сертификат;
- выбор «нужного» органа оценки соответствия;
- формализм, беспринципность и недостаточная квалификация аудиторов;
- сопротивление переменам со стороны персонала ОУ;
- сертификат получен, а проблемы с набором и выпуском остались.

4. Поверхностное понимание основных положений менеджмента качества руководством и персоналом ОУ, равно как и аудиторами СМК. Неумение идентифицировать заинтересованные стороны, выявлять и разворачивать требования к качеству до уровня

операциональных определений, измеримых показателей и характеристик качества приводит к абсолютизации проверок документации подтверждающей наличие СМК, а не к оценке ее результативности и эффективности.

5. В настоящее время система независимой оценки качества профессионального образования в России еще не сформировалась. Важнейшим элементом ее должна стать система гарантий качества образования включающая в себя:

- национальный орган по аккредитации организаций по оценке соответствия систем качества (СК) ОУ и персонала;
- орган по сертификации аудиторов СК ОУ;
- центры обучения и консалтинга в области СК ОУ;
- аккредитованные органы независимой оценки соответствия образовательных программ, СК ОУ и персонала со своими экспертными пулами.

Кроме указанных органов в работе системы гарантий качества образования (рис. 1) будут принимать участие и другие заинтересованные стороны (профессиональные сообщества, органы исполнительной власти и др.) в части касающейся их компетенции.

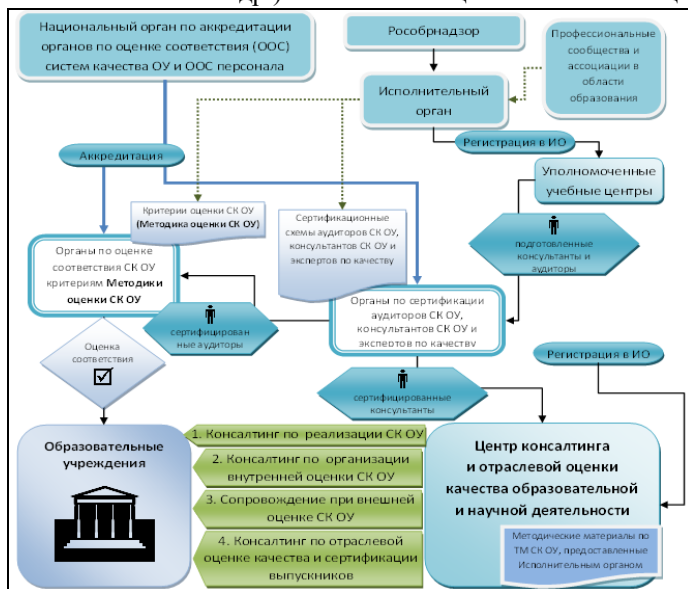

Рис. 1 Структура национальной системы гарантий качества образования [3]

Выводы:

1. Легализация процедур общественно-профессиональной аккредитации и независимой оценки качества образования в ФЗ № 273 есть попытка государства повысить конкурентоспособность отечественных образовательных учреждений без увеличения расходов государственного бюджета.

2. Основная проблема общественно-профессиональной аккредитации – «карго-культ», стремление получить документальное подтверждение соответствия любой ценой + «торговля сертификатами».

3. Для создания результативной и эффективной системы общественно– профессиональной аккредитации необходимо:

- а) исключить практику «повального» получения сертификатов качества и др. подобных свидетельств исключительно «по анализу документации»;
- б) внедрить процедуру аккредитации органов оценки соответствия.

3. Конкурентное преимущество от подтверждения соответствия порождается не получением «бумажного свидетельства», а переходом системы менеджмента ОУ на новый качественный уровень.

1. Закон РФ № 273-ФЗ «Об образовании в РФ»
2. Стандарты и директивы для агентств гарантии качества в высшем образовании на территории Европы. ENQA 2005.
3. Ященко В.В. Методические рекомендации по проведению оценки СК ОУ. – СПб. : ЦМКО ЛЭТИ, 2011.

Уварова Г.Ш.

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ В ТУРИЗМІ

Постановка проблеми. Професійна підготовка студентів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) нині набуває особливої актуальності. По закінченні навчання перед колишнім студентом стоїть необхідність пошуку свого місця в професійному середовищі, визначення свого подальшого професійного розвитку, загального напрямку професійної кар'єри []. Завдання підготовки молодих фахівців до планування та реалізації власної професійної траєкторії

особливо актуальне в умовах конкуренції на ринку праці. Одним з важливих чинників реалізації успішної професійної кар'єри фахівців є формування їхньої готовності до її здійснення ще у студентські роки.

Аналіз останніх досліджень. Проблема професійної кар'єри знайшла відображення у працях як зарубіжних (Д. Сьюпер, Є. Клімов, А. Маркова, Є. Могильовкін та ін.), так і вітчизняних вчених (С. Алексєєва, О.Бондарчук, Н. Максимчук, А.Поплавська, С. Тарасова, В. Федорченко, Н.Шевченко та ін.). У теоретичних дослідженнях розкрита сутність і функції професійної кар'єри, виявлені психологічні чинники формування готовності студентів до здійснення професійної кар'єри, схарактеризована її структура. Певна увага приділена критеріям успішності професійної кар'єри серед представників різних професійних груп дорослих людей – лікарів, вчителів, військових тощо. Проте, питання формування готовності студентів туристичного напрямку підготовки до здійснення майбутньої професійної кар'єри не знайшли достатнього висвітлення у науковій літературі. Це зумовило вибір **мети** даного дослідження – виявлення рівня і чинників розвитку готовності студентів для здійснення майбутньої професійної кар'єри в туризмі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з твердженнями науковців, «кар'єра» – це професійний шлях до успіху по службових східцях, до престижного соціального статусу і положення у суспільстві, а «професія» – можливість самореалізації і самоствердження людини [3, 4, 8]. Крім того, професійна кар'єра розуміється як цінність, що займає важливе місце в житті людини та пов'язана з усвідомленою позицією і поведінкою людини в галузі трудової діяльності, що визначається посадовим або професійним зростанням [1, 2, 6]. Оскільки здатність людини втілювати свої кар'єрні плани має не тільки особистісне, а й соціальне значення, формування готовності до успішної професійної кар'єри необхідно розпочинати зі студентських років. Ця готовність включає мотиви і цінності особистості (мотиваційний компонент), сукупність знань, необхідних для здійснення майбутньої професійної кар'єри (когнітивний компонент), сукупність умінь і навичок, необхідних для успішної кар'єри (операційний компонент) та сукупність особистісних характеристик – інтересів і нахилів, здібностей і талантів (особистісний компонент) [6, 7]. Названі компоненти взяті за основу виявлення рівня готовності студентів до здійснення професійної

туристичної кар'єри. В результаті опитування студентів 3 (48 осіб) і 6 (18 осіб) курсів встановлено, що більшість з них (загалом 53%) мають високий рівень розвитку мотиваційного компоненту і лише 10% – низький рівень. При цьому у студентів 3-го курсу переважають базові мотиви, які насамперед стосуються професійного навчання: «набуття знань», «отримання диплома», «оволодіння професійними вміннями». Натомість у студентів 6-го курсу переважають мотиви змісту роботи, взаємовідносин в трудовому колективі, фінансові мотиви та мотиви визнання.

Дослідження виявило у цілому досить низький рівень когнітивного та операційного компонентів готовності до професійної кар'єри у студентів 3-го курсу (43%) і переважання середнього рівня сформованості цих компонентів у слухачів магістратури 6-го курсу (46%). Аналіз відповідей студентів показав недостатній рівень їхніх знань про професію туризмознавця, про ті посади, які вони зможуть обійняти після закінчення ВНЗ, а також свої професійні обов'язки у майбутньому, слабо уявляють професійну кар'єру в туризмі. У відповідях студентів, особливо 3 курсу, визначення цінності та значення кар'єри особисто для себе є не досить конкретизованим, часто ілюзорним. Це викликає проблематичність у плануванні власної кар'єри за професійним напрямком. Неконкретні уявлення студентів про бажану роботу пов'язано також з нерозумінням реальних професійних цінностей і переваг у роботі туристичних фірм, організаційних умов і механізмів посадового зростання. У відповідях на питання: «Чи збираєтеся ви працювати за фахом» переважали негативні відповіді (51%) та відповіді, про невизначеність (38%). Причинами цього є, насамперед інформація, яку отримують студенти під час навчання, зокрема під час проходження виробничої практики (наприклад, інформація про нестійке фінансове положення фірми, низький рівень оплати праці, зниження престижності професії тощо). Як у магістрів, так й у студентів 3 курсу, також встановлений недостатній рівень самостійності студентів щодо ознайомлення з особливостями діяльності туристичних підприємств різних типів та активності у пошуку місця роботи.

На цьому фоні слід відзначити досить високий рівень (майже 50% опитаних) розуміння засобів реалізації професійної кар'єри, серед яких молодь визначає особистісні якості фахівця, відповідальність за свої дії й творчість у професії. Усвідомлення особистісного

компоненту готовності до здійснення професійної кар'єри вступає в деяке протиріччя з когнітивним та операційним компонентами, оскільки, з одного боку, являє собою вимоги індивіда, які він висуває до себе як до професіонала і до обраної ним професійної діяльності, а, з іншого, виступає одночасно й важливим критерієм кар'єрної орієнтації людини та її професійного шляху. Наприкінці навчання майже усі магістри створюють певний образ професійної кар'єри на основі своїх уявлень, а також свого ставлення до неї, що втілюється в їхніх кар'єрних очікуваннях. Останні виступають важливим показником, за яким можна виявляти актуальний зв'язок майбутнього фахівця з професією, професійною кар'єрою, дослідити особливості особистісного й професійного становлення на певному етапі навчання, й на цій основі формувати готовність подальшого просування фахівця в професійному середовищі.

Важливим чинником розвитку готовності особистості до професійної діяльності є її кар'єрні орієнтації, які виникають у процесі навчання молодшої людини у ВНЗ і можуть залишатися стабільними протягом тривалого часу. На думку вчених, кар'єрні орієнтації – це вимоги індивіда, які він висуває до себе як до професіонала і до обраної ним професійної діяльності [3, 4]. До кар'єрних орієнтацій, які найчастіше обирали студенти 3 і 6 курсів (понад 60% опитаних), були виділені такі: професійна компетентність (наявність знань і здібностей у певній сфері діяльності), незалежність (потреба усе робити по-своєму), стабільність (постійність місця роботи), служіння (бажання працювати з людьми, задовольняти їхні туристичні потреби на високому рівні), виклик (орієнтація на вирішення важких професійних завдань, конкуренція), підприємництво (прагнення створювати нове, готовність до ризику у туристичній діяльності). Позитивним є те, що найчастіше обрання кар'єрних орієнтацій студенти 3 курсу і магістри пояснювали своїми інтересами і нахилами, професійними знаннями та вміннями у сфері туризму. Разом з тим, значна частина опитаних (33%), серед кар'єрних орієнтацій обрали так звані випадкові чинники. Серед них: мода на дану професію, можливість влаштуватися на роботу по знайомству, можливість побачити інші країни за рахунок фірми тощо. У таких студентів дуже низький рівень готовності до здійснення своєї професійної кар'єри, а у майбутньому можуть виникати труднощі у реалізації власного професійного потенціалу.

На думку науковців, формуванню висококваліфікованих спеціалістів сфери туризму сприяє відповідність змісту освіти вимогам майбутньої професійної діяльності, зв'язок навчання з виробничою практикою, навчання на робочому місці, взаємозв'язок теоретичних курсів з практичними предметами, тривале стажування на робочих місцях під час навчання у ВНЗ [5]. Цей висновок зумовив необхідність обґрунтування такого чинника позитивного впливу на формування готовності студентів до здійснення успішної професійної кар'єри в туризмі як створення у ВНЗ професійно орієнтованого освітнього середовища. Під таким середовищем розуміємо сферу життєдіяльності студентів, яка містить багато зв'язків з середовищем майбутньої професійної діяльності. Професійно орієнтоване освітнє середовище вчить здобувати професійні знання на основі власних спостережень й узагальнень, з'ясовувати професійне значення об'єктів, що є предметом вивчення, озброює абеткою професійних компетентностей, усвідомленого сприйняття майбутніх професійних обов'язків. Отже, професійно орієнтоване освітнє середовище орієнтується на «засвоєння» студентами професії, а порядок роботи в ньому визначається вимогами, які ставляться до фахівців сучасними туристичними підприємствами.

Формування професійно орієнтованого освітнього середовища можливе насамперед за умов упровадження нових підходів до методики викладання дисциплін. Серед них: моделювання діалогових та дискусійних виробничих ситуацій; використання психологічних та адаптаційних тренінгів; проведення ділових ігор, під час яких формуються такі професійні якості як діловитість, комунікабельність і співробітництво, обачність, надійність, почуття відповідальності. Доцільним є також уведення в навчальні плани підготовки фахівців для туристичної сфери узагальнюючих курсів, як-то: «Професійна кар'єра успішного фахівця з туризму», «Педагогіка і психологія професійної діяльності», «Сучасні професійні моделі фахівця з туризму» тощо.

З метою формуванні професійно орієнтованого освітнього середовища як чинника готовності студента здійснювати успішну професійну кар'єру необхідно більш продуктивно використовувати співробітництво учених і практиків. Професіонали-практики можуть допомогти випусковим кафедрам у проведенні із студентами установчих семінарів, тренінгів і майстер-класів щодо специфіки

роботи у сфері туризму. Зацікавлена участь представників туристичних фірм в організації практик сприятиме професійній мотивації студента, актуалізації його професійних здібностей, становленню професійної конкурентоздатності на ранньому етапі особистої професійної зрілості.

Висновки. У процесі дослідження виявлено недостатній рівень сформованості окремих компонентів готовності студентів до здійснення професійної кар'єри, зокрема у туризмі. Визначено чинники, які позитивно впливатимуть на розвиток готовності майбутніх фахівців працювати у туристичній сфері, серед яких – кар'єрні орієнтації студентів, формування у ВНЗ професійно орієнтованого освітнього середовища. Подальшого вивчення потребують питання професійної придатності особистості, педагогічних засад організації процесу формування готовності студентів до реалізації успішної професійної кар'єри.

1. Алексєва С.В. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри / С.В. Алексєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Кн. 2. – Кам'янець-Подільський : ІІІ Зволейко Д.Г., 2012. – С. 3–12.
2. Максимчук Н.П. Основи психолого-педагогічної діагностики : навч. посіб. / Н.П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 51 с.
3. Маркова А.К. Психологія професіоналізму / А.К. Маркова. – М. : Педагогіка, 1996. – 256 с.
4. Могилевкин Е.А. Кар'єрний ріст: діагностика, технологія, тренінг : монографія / Е.А. Могилевкин. – СПб. : Реч, 2007. – 336 с.
5. Педагогіка туризму : навч. посіб. / за ред. В.К. Федорченка, Н.А. Фоменко, М.Л. Скрипник, В.К. Цехмістрової. – К. : Видав. Дім «Слово», 2004. – 296 с.
6. Тарасова С.М. Формування у майбутніх менеджерів фінансово-економічного профілю готовності до управлінської діяльності : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С.М. Тарасова. – Кіровоград, 2006. – 232 с.
7. Шевченко Н.Ф. Шлях до професійної кар'єри: науково-практичний посібник / Н.Ф. Шевченко, М.В. Сурякова. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2009. – 72 с.
8. Super D.E. A life-span, life-space approach to career development / D.E. Super. – In D. : Brown & Brooks (Eds.), 1990.

Секція 8
Міжнародне співробітництво
України в галузі туризму
Секция 8
Международное сотрудничество
Украины в области туризма

Геврасёва А. П.

Гомельский государственный университет имени
Франциска Скорины, г. Гомель, Беларусь

ПРИОРИТЕТЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
В СФЕРЕ ТУРИЗМА И ОСОБЕННОСТИ ИХ
РЕАЛИЗАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Постановка проблемы. Туризм является одной из наиболее динамично развивающихся форм в международной торговле услугами. Значение туризма в мире постоянно возрастает, что связано с его возросшим влиянием на экономику отдельной страны, как источника валютных поступлений и средства для обеспечения занятости. С ростом занятости растут доходы населения, и повышается уровень благосостояния нации.

В Республике Беларусь принят ряд мер, направленных на активизацию въездного туризма, который способствует развитию и других секторов экономики, включая гостиничное хозяйство, транспорт и коммуникации, строительство, сельское хозяйство, розничную торговлю.

Анализ последних публикаций. Приоритеты национальной политики в сфере туризма изложены в программных документах: Государственная программа развития туризма в Республике Беларусь на 2011–2015 годы; Государственная программа социально-экономического развития и комплексного использования природных ресурсов Припятского Полесья на 2010–2015 годы; Государственная программа развития курортной зоны Нарочанского региона на 2011–2015 годы.

Цель статьи – рассмотреть основные приоритеты национальной политики в сфере туризма и проанализировать особенности их реализации в Республике Беларусь.

Изложение основного материала. В соответствии с Государственной программой развития туризма в Республике Беларусь на 2011–2015 годы определены приоритетные направления по созданию в регионах страны развитой туристической индустрии, способной производить и реализовывать качественный, конкурентоспособный комплекс туристических услуг [1]. Реализация Программы направлена на решение имеющихся в республике проблем, сдерживающих развитие туризма:

- малое количество гостиниц туристического класса (2–3 звезды) с современным уровнем комфорта и набором сервисных услуг, а также более высокого класса (4–5 звезд) для делового туризма;
- медленное развитие придорожного сервиса;
- несоответствие качества турпродукта его цене, которая сопоставима с предлагаемой в Турции, Черногории, и выше, чем в Польше, Литве, Украине при более низком уровне качества;
- недостаточно полная информация и реклама Республики Беларусь как страны, богатой туристическими ресурсами;
- сложный порядок выдачи виз и их высокая стоимость для граждан иностранных государств;
- несовершенство управления туристическим комплексом, в частности, законодательно не урегулирован статус туристско-рекреационных территорий;
- отсутствие практики создания благоприятных условий для инвестиций в туристическую инфраструктуру;
- отсутствие опыта качественного обслуживания в рыночных условиях.

Основной проблемой развития сферы туристических услуг в Республике Беларусь является преобладание выездного туризма над въездным, что негативно сказывается на платёжном балансе страны.

В таблице 1 представлены основные показатели состояния и развития сферы туризма в Республике Беларусь за 2011–2013 годы [2].

Данные таблицы 1 свидетельствуют об увеличении количества иностранных туристов, посетивших Республику Беларусь за последние 3 года, при одновременном росте численности белорусских граждан, выехавших за рубеж с целью отдыха. Более 50% иностранных туристов были отправлены по маршрутам тура в пределах Республики Беларусь.

Таблица 1

Основные показатели состояния и развития сферы
туризма в Республике Беларусь в 2011–2013 гг.

Наименование показателя	Годы			Отношение	
	2011	2012	2013	2012 / 2011	2013 / 2012
Численность иностранных туристов, посетивших Республику Беларусь, чел.	116 049	118 749	136 821	2 700	18 072
Численность туристов Республики Беларусь, выезжавших за рубеж, чел.	319 795	492 846	708 376	173 051	215 530
Численность туристов, отправленных по маршрутам тура в пределах территории Республики Беларусь, чел.	76 713	61 048	76 246	-15 665	15 198
Стоимость зарубежных туров, оплаченных гражданами Республики Беларусь, млрд. руб.	675,5	1 828,6	3 086,9	1 153,1	1 258,3
Стоимость туров, оплаченных иностранными туристами, млрд. руб.	147,2	256,1	334,6	108,9	78,5

Востребованность в подобного рода услугах со стороны иностранных туристов предполагает создание соответствующих условий для их организации, диверсификацию туров с направленностью на ознакомление с достопримечательностями страны и исследование самобытности белорусского народа.

Агротуризм относится к числу приоритетных направлений развития рынка туристических услуг в Республике Беларусь, ориентированный на использование природных, культурно-исторических и иных ресурсов сельской местности и ее специфики для создания комплексного туристского продукта.

Деятельность в сфере агротуризма осуществляется в соответствии с Указом Президента Республики Беларусь от 2 июня 2006 г. № 372 «О мерах по развитию агротуризма в Республики Беларусь» [3]. По состоянию на 01.09.2014 г. на территории республики действует 141 агроусадьба (г. Минск и Минская область – 38, Брестская область – 32, Витебская область – 30, Гомельская и Гродненская области – 15 соответственно, Могилевская – 11). Реализация норм указа направлена на увеличение занятости граждан, постоянно проживающих в сельской местности и ведущих личные подсобные хозяйства, а также на создание новых рабочих мест.

Согласно законодательству Республики Беларусь деятельность в сфере агротуризма может осуществляться как физическими лицами без государственной регистрации в качестве индивидуального

предпринимателя, так и крестьянскими (фермерским) хозяйствами – при условии ведения раздельного учета доходов, получаемых от данного вида деятельности, и доходов, получаемых от реализации произведенной и переработанной сельскохозяйственной продукции, других видов хозяйственной деятельности, не запрещенных законодательством. Со стороны государства предусмотрены льготы физическим лицам и крестьянским (фермерским) хозяйствам для создания благоприятных экономических условий развития агроэкотуризма: заявительный принцип регистрации, уплата разового годового сбора, льготное кредитование и налогообложение.

Законодательством Республики Беларусь предоставление услуг в сфере агротуризма с использованием менее десяти комнат трактуется как не предпринимательская деятельность, соответственно, с использованием более десяти комнат эта деятельность признается предпринимательской.

Физические лица могут осуществлять деятельность по оказанию услуг в сфере агроэкотуризма при наличии в совокупности следующих условий:

- жилого дома, принадлежащего на праве собственности физическому лицу – субъекту агроэкотуризма или члену его семьи, расположенного в сельской местности, отвечающего установленным санитарным и техническим требованиям;
- свободных жилых комнат в жилом доме для размещения агроэкотуристов;
- при осуществлении субъектами агроэкотуризма деятельности по производству сельскохозяйственной продукции;
- возможностей для ознакомления агроэкотуристов с природными и архитектурными объектами, национальными культурными традициями соответствующей местности.

В свою очередь, индивидуальный предприниматель при соблюдении законодательно установленной процедуры регистрации в отличие от физического лица, осуществляющего деятельность в сфере агротуризма, не обязан постоянно проживать в сельской местности (сельских населенных пунктах, малых городских поселениях).

До начала осуществления деятельности по оказанию услуг в сфере агроэкотуризма субъекты агроэкотуризма обязаны уплатить сбор за осуществление деятельности по оказанию услуг в сфере агротуризма; письменно проинформировать соответствующий Совет депутатов первичного территориального уровня о намерении осуществлять такую деятельность; подать в налоговый орган по месту

жительству заявления о постановке на учет с представлением документа, подтверждающего уплату сбора.

При осуществлении деятельности на сельских территориях в форме индивидуального предпринимателя субъекты хозяйствования подпадают под действие Декрета Президента Республики Беларусь №6 «О стимулировании предпринимательской деятельности на территории средних, малых городских поселений, сельской местности» и получают ряд льгот. В частности, предприниматели, осуществляющие на территории района деятельность по производству товаров (оказанию услуг), в течение семи календарных лет со дня их государственной регистрации освобождаются от уплаты подоходного налога и уплаты государственной пошлины за выдачу специального разрешения (лицензии) на осуществление отдельных видов деятельности.

В рамках Программы поддержки агроэкотуризма в Республике Беларусь ОАО «Белагропромбанк» предоставляет льготные кредиты физическим лицам и сельскохозяйственным организациям, планирующим осуществлять деятельность в сфере агротуризма. Кредиты предоставляются в сумме до 2000 базовых величин (в расчете на одного субъекта агроэкотуризма за весь период кредитования) на срок до пяти лет (физическим лицам – до семи лет) в белорусских рублях с уплатой процентов в размере пяти процентов годовых [4].

Выводы. Принятые со стороны государства меры по активизации развития агроэкотуризма заслуживают внимания и могут быть использованы в практике других государств, которые поддерживают свои национальные традиции. Вместе с тем, в Республике Беларусь существует достаточное количество проблем, сдерживающих развитие въездного туризма, решение которых требуется незамедлительно.

1. Об утверждении государственной программы развития туризма в Республике Беларусь на 2011–2015 годы: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 24 марта 2011 г. № 373 // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь 29 марта 2011 г. № 5/33538.
2. Статистический ежегодник Республики Беларусь 2014. – Мн.: Национальный статистический комитет, 2014. – 202 с.
3. О мерах по развитию агроэкотуризма в Республики Беларусь: Указ Президента Республики Беларусь от 2 июня 2006 г. № 372 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.president.gov.by>.
4. Программа участия ОАО «Белагропромбанк» в развитии агроэкотуризма в Республике Беларусь: утв. решением Правления ОАО «Белагропромбанк» от 25.07.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belapb.by/rus/about/agrotourism/>.

Кусков А.С.

Поволжский институт управления им. П.А. Столыпина,
г. Саратов, Россия,

Сирик Н.В.

Смоленский гуманитарный университет,
г. Смоленск, Россия

ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КЛАСТЕРНОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Постановка проблемы. В России в последние годы повышается внимание к туризму как одной из основных отраслей мировой экономики. Туристский бум привел к тому, что государственные власти осознали необходимость выработки новых технологий развития туризма и управления им и признали тот факт, что развитие туризма следует осуществлять в форме создания национальных и региональных туристских кластеров. Несмотря на то, что кластерный подход для России является принципиально новым, в некоторых субъектах РФ уже приняты соответствующие кластерные стратегии развития туризма.

Анализ последних публикаций. Вопросам кластеризации развития туризма в России уделяется весьма значительное внимание в трудах и диссертационных исследованиях многих авторов, представляющих различные научные школы. Однако проблемы правового обеспечения кластеризации туристского развития России до настоящего времени вообще не разрабатывались в научной литературе. Впервые указанные вопросы были подняты и комплексно рассмотрены в трудах авторов статьи, в частности, в работе «Правовое обеспечение сферы туризма» [1].

Цель статьи. Предпринимаются попытки представить целостную картину системы институтов и механизмов правового обеспечения кластерного развития туризма в России. Вся система нормативно-правовых актов анализируется на трех уровнях – федеральном, региональном и отраслевом, в результате чего делаются выводы о необходимости углубления и совершенствования системы правового регулирования кластеризации в туристской отрасли как на федеральном, так и на региональном и отраслевом уровнях.

Основное содержание статьи. Проблема формирования региональных туристских кластеров и кластерной политики в сфере туризма нашла отражение в первую очередь в правительственных документах. Так, в Концепции долгосрочного развития социально-экономического развития РФ до 2020 года кластерная политика признана новым институтом развития, способствующим снятию барьеров в развитии экономических связей. Однако в Стратегии развития туризма в Российской Федерации до 2015 года задача создания туристско-рекреационных кластеров даже не поставлена, тогда как в 14 туристско-рекреационных зонах России, открытие которых законодательно было объявлено в 2008 г., лежат принципы кластерной организации. Впервые же о кластерном сценарии развития российского туризма официально было сказано в Федеральной целевой программе «Развитие внутреннего и въездного туризма в Российской Федерации (2011–2018 гг.)» [2].

Кластерная стратегия развития туризма в России и ее регионах в обязательном порядке должна подразумевать как минимум два сценария – кластерное развитие национальной экономики и стратегическое кластерное развитие региональной экономики. Это приводит нас к мысли о существовании двух уровней нормативно-правового регулирования кластеризации туристской отрасли – федерального и регионального, что, однако, не отрицает возможности принятия некоторых руководящих и нормативно-правовых документов и на муниципальном уровне.

Следовательно, проблемам кластеризации туристских территорий важно уделять внимание не только в ФЦП и федеральных нормативно-правовых актах, но и в иных руководящих документах и нормативно-правовых актах, принимаемых на уровне России и федеральных округов. Так, Стратегией социально-экономического развития Северо-Кавказского федерального округа до 2025 г. предусмотрено развитие туристского кластера на Северном Кавказе [3]. С целью реализации Стратегии было принято соответствующее Постановление [4], согласно которому и в соответствии с Федеральным законом «Об особых экономических зонах в Российской Федерации» было запланировано создать, объединив в туристский кластер:

- а) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Зеленчукского района Карачаево-Черкесской Республики на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны;
- б) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Апшеронского района Краснодарского края на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны;
- в) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Майкопского района Республики Адыгея на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны;
- г) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Черекского, Чегемского, Эльбрусского районов Кабардино-Балкарской Республики на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны;
- д) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Алагирского и Ирафского районов Республики Северная Осетия-Алания на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны;
- е) туристско-рекреационную особую экономическую зону на территории Хунзахского района Республики Дагестан на земельных участках, определяемых соглашением о создании туристско-рекреационной особой экономической зоны.

Таким образом, кластерные инициативы развиваются сегодня в России на двух уровнях – национальном и региональном (изредка на локальном). Региональные кластеры создаются и развиваются преимущественно в форме туристских локалитетов, образованных одним или несколькими туристскими центрами, а за национальными кластерами законодательно закреплён статус особой экономической зоны туристско-рекреационного типа (ОЭЗ ТРТ). Причём то, что касается ОЭЗ ТРТ, уже более чётко урегулировано действующим законодательством.

Основными законодательными актами федерального уровня, определяющими порядок создания и развития ОЭЗ ТРТ в России, являются:

1. Федеральный закон от 22.07.2005 г. № 116-ФЗ «Об особых экономических зонах в Российской Федерации»
2. Федеральный закон от 03.06.2006 г. № 76-ФЗ «О внесении изменений в федеральный закон «Об особых экономических зонах в Российской Федерации».
3. Федеральный закон от 10.01.2006 г. № 16-ФЗ «Об особой экономической зоне в Калининградской области и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации».

В ст. 4 Федерального закона «Об особых экономических зонах в Российской Федерации» [5] указано, что одним из типов особых экономических зон являются туристско-рекреационные особые экономические зоны. В этой же статье указано, что для обеспечения указанных в ст. 3 настоящего Федерального закона целей создания особых экономических зон особые экономические зоны одного типа или нескольких типов могут быть объединены решением Правительства Российской Федерации в кластер. Данное указание, на наш взгляд, противоречит иерархической последовательности «кластер – ОЭЗ ТРТ», соподчиненности кластера и ОЭЗ ТРТ, и, соответственно, практически сводит к минимуму возможности существования региональных и локальных кластеров.

В развитие Федерального закона «Об особых экономических зонах в Российской Федерации» принято порядка пяти десятков подзаконных нормативно-правовых актов, из которых отметим следующие:

1. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 71 «О создании на территории Ставропольского края особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
2. Постановление Правительства РФ от 08.09.2010 г. № 692 «Об особой экономической зоне туристско-рекреационного типа, созданной на территории Иркутской области».
3. Постановление Правительства РФ от 31.03.2010 г. № 201 «О создании на территории острова Русский Владивостокского городского округа Приморского края туристско-рекреационной особой экономической зоны».

4. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 67 «О создании на территориях муниципального образования «Майминский район» и муниципального образования «Чемальский район» Республики Алтай особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
5. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 68 «О создании на территории муниципального образования «Прибайкальский район» Республики Бурятия особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
6. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 69 «О создании на территории Алтайского района Алтайского края особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
7. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 72 «О создании на территории Иркутского районного муниципального образования Иркутской области особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
8. Постановление Правительства РФ от 03.02.2007 г. № 73 «О создании на территории Зеленоградского района Калининградской области особой экономической зоны туристско-рекреационного типа».
9. Постановление Правительства РФ от 29.12.2011 г. № 1195 «Об особых экономических зонах в Северо-Кавказском федеральном округе».

Региональные и локальные кластерные проекты также нуждаются в выработке эффективных инструментов правового регулирования. В настоящее время на уровне страны и ее регионов принято несколько значимых нормативно-правовых актов, регламентирующих вопросы создания и последующего развития в рамках тех или иных территорий туристских кластеров. Можно привести весьма немногочисленные примеры подобных документов (не говоря о программах развития туризма в регионах России, где в большинстве случаев есть разделы по кластеризации):

1. Постановление Правительства РФ от 14.01.2008 г. № 10 «О федеральной целевой программе «Юг России (2008-2013 годы)».
2. Постановление Правительства РФ от 14.10.2010 г. № 833 «О создании туристического кластера в Северо-Кавказском федеральном округе, Краснодарском крае и Республике Адыгея».
3. Приказ Ростуризма от 06.05.2008 г. № 51 «Об утверждении Стратегии развития туризма в Российской Федерации на период до 2015 года».

4. Распоряжение Правительства РФ от 19.07.2010 г. № 1230-р «Об утверждении Концепции федеральной целевой программы «Развитие внутреннего и въездного туризма в РФ (2011-2016 годы)»» и др.

Выводы. Кластеризация – одна из инновационно- и государственно-значимых тенденций развития российской экономики в целом и туристского бизнеса в частности. Наиболее значимым шагом в этом направлении явилось принятие ФЦП «Развитие внутреннего и въездного туризма в Российской Федерации (2011-2018 годы)», в которой впервые на нормативно-правовом уровне были определены понятия «туристско-рекреационный кластер» и «автотуристский кластер», а также представлен комплекс программных мероприятий по выделению, формированию и развитию целого ряда туристских кластеров во многих регионах страны. За годы после принятия ФЦП конкретизировалась целым рядом иных нормативно-правовых актов, затрагивающих вопросы кластеризации в туризме.

1. Кусков А.С. Правовое обеспечение сферы туризма / А.С. Кусков, Н.В. Сирик. – М. : Форум, 2014. – 400 с.
2. Федеральная целевая программа «Развитие внутреннего и въездного туризма в Российской Федерации (2011-2018 годы)» (утверждена постановлением Правительства РФ от 02.08.2011 г. № 644).
3. Стратегия социально-экономического развития Северо-Кавказского федерального округа до 2025 г. (утверждена распоряжением Правительства РФ от 06.09.2010 г. № 1485-р).
4. Постановление Правительства РФ от 14.10.2010 г. № 833 «О создании туристического кластера в Северо-Кавказском федеральном округе, Краснодарском крае и Республике Адыгея».
5. Федеральный закон от 22.07.2005 г. № 116-ФЗ (в ред. от 23.07.2013 г. № 231-ФЗ) «Об особых экономических зонах в Российской Федерации».

Лепьошкіна Т.Я.

Черкаська обласна державна адміністрація,
м. Черкаси, Україна

ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕГІОНІВ У МІЖНАРОДНИХ ВИСТАВКОВО-ЯРМАРКОВИХ ЗАХОДАХ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Україна має всі можливості стати туристичною державою світового рівня. Розширення міжнародних зв'язків відкриває великі можливості для просування національного туристичного продукту на світовому ринку. Україна відкрита для міжнародного співробітництва. Цілеспрямована та системна діяльність щодо розвитку міжнародних туристичних зв'язків

є чинником інтеграції нашої країни до європейської спільноти, розвитку національної економіки та культури, ефективного використання туристичних ресурсів, розбудови транскордонної інфраструктурної мережі.

Першочерговим напрямом діяльності у цій сфері залишається розбудова договірно-правової бази зовнішніх зносин, укладання міжнародних угод міжурядового та міжвідомчого характеру про співробітництво в галузі туризму.

Членство України у Всесвітній туристичній організації значно підвищило імідж і авторитет нашої держави у туристичному співтоваристві, відкрило нові можливості налагодження взаємовигідної співпраці з країнами-членами на всіх рівнях.

Розвитку міжнародного туристичного співробітництва сприяє активне створення в Україні різноманітних недержавних громадських туристичних організацій (туристичних агентств, туристичних операторів, виставкових організацій, туристичних видань тощо), їх входження до світових об'єднань, міжнародних організацій та асоціацій різного спрямування, результатом чого є розширення туристичних об'їзів, запровадження міжнародних стандартів якості туристичних послуг, розвиток рекламної діяльності та бізнесових партнерських стосунків.

Надзвичайно велику роль відіграло підписання 16 вересня 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та ратифікація її українським та Європейським парламентом [1]. Спрощення візових процедур, безумовно, дасть можливість українцям відвідувати більше визначних місць за кордоном і в свою чергу, іноземці зможуть частіше приїжджати до України і насолоджуватися природою та красою нашого краю.

Чи не найважливішою передумовою налагодження міжнародного співробітництва у сфері туризму є участь у міжнародних спеціалізованих виставко-ярмаркових заходах.

Так, з метою популяризації туристичних ресурсів та інфраструктури Черкащини, обласна державна адміністрація постійно бере участь у міжнародних виставково-ярмаркових заходах, як у межах країни, так і за кордоном. Відповідно до програми розвитку туризму в Черкаській області на 2012–2020 рр. основним завданням,

під час участі у заходах, є поширення інформації про область, як потужний туристичний регіон, а також налагодження контактів з українськими та міжнародними організаціями та бізнесом [2].

У 2014 р. Черкаська область уперше була представлена на міжнародній туристичній виставці «ITB Berlin – 2014», що відбувалась у березні в м. Берлін (Німеччина). «ITB Berlin» – це головна туристична подія в Європі та світі, на яку намагаються потрапити фактично всі країни й туроператори. Саме там можна отримати максимум інформації про найрізноманітніші культурні, історичні, природні об'єкти, які валять туристів з усього світу. Понад 10 тис. учасників із майже 200 держав розповідали про найкрасивіші куточки своєї країни, і серед них були представники Черкаської області.

Потенціал Черкаської області був представлений у межах експозиції України, до речі, найбільшого стенду нашої країни за всю історію виставки. Крім Черкаської області, Україну представляли провідні туристичні регіони держави та найбільші туристичні оператори.

У рамках виставки, було представлено інформацію про Черкаську область, заповідники та музейні заклади, об'єкти трипільської культури, туристичну інфраструктуру та сільський зелений туризм, який стає все більш популярнішим серед європейців. Крім того, в межах виставки було представлено туристичні маршрути області, які були розроблені спеціально до 200-річчя від Дня народження Т.Г. Шевченка та пов'язують між собою основні туристичні об'єкти регіону [2].

Складна ситуація в Україні викликала інтерес у іноземців не тільки до політичних проблем, але й до культури та традицій, туристичних об'єктів та інфраструктури. Безліч людей висловлювали свою підтримку державі, та розповідали про своє захоплення красою та самобутністю природи, величчю традицій та культури України, та її серця – Черкаської області.

Під час виставки вдалося налагодити контакти із Спілкою українців у Німеччині та іншими діаспорними організаціями, які працюють в Європі, знають Т.Г. Шевченка і можуть популяризувати його за кордоном, щоб збирати групи туристів і направляти їх до Черкащини. З метою налагодження міжнародного співробітництва та

святкування 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка спільно з діаспорою українців у Німеччині було взято участь у заходах, що організовували Посольство України в Німеччині та громадські організації.

У результаті близько 20 організацій виявили бажання співпрацювати з туристичним бізнесом Черкаської області та надали свої контакти.

Також результатами участі у міжнародній туристичній виставці «ITB Berlin–2014» стали налагодження контактів з міжнародними туроператорами та представниками громадських організацій, популяризація туристичного потенціалу області серед учасників виставки. Окрім цього, участь у заході дала змогу проаналізувати туристичну інфраструктуру регіону та визначити основні проблеми з якими стикаються іноземні туристи.

Зокрема, недостатня кількість та низький рівень обслуговування закладів розміщення та харчування в регіоні, відсутність доступної та комфортної бази транспортного сполучення між багатьма містами, селами та туристичними об'єктами, а також відсутність вказівних знаків та неналежний стан дорожнього покриття викликають негативне враження у європейців, що звикли до комфорту.

Таким чином, участь та презентація регіонів у міжнародних виставково-ярмаркових заходах є передумовою виходу національного туристичного продукту на світовий ринок. Результатами налагодження міжнародного співробітництва у сфері туризму є поінформованість іноземців про культурний, туристичний та рекреаційний потенціал регіонів, покращення якості життя населення країни, що приймає туристів, збільшення кількості робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів та створення позитивного туристичного іміджу.

1. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?>.
2. Програма розвитку туризму в Черкаській області на 2012–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ck-oda.gov.ua>.

Лісовський С.А., Маруняк Є.О.
Інститут географії НАН України,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТИВ: ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Складність досягнення Україною цілей сталого (збалансованого) розвитку стає дедалі більш очевидною. Ситуація, що склалась, пояснюється низкою чинників, серед яких – нестача опрацьованих та обґрунтованих механізмів адаптації європейського досвіду. Це стосується безпосередньо і туристичної галузі, але, поряд з нею, теорії і практики управління, планування, роботи з громадськістю. Так, наприклад, Стратегія сталого розвитку, розробка і затвердження якої були передбачені на міжнародному саміті Ріо-92, так і не отримала законодавчого затвердження, а отже в державі досі не має повноцінного впровадження відповідних принципів. Однак, саме ця стратегія мала виконати роль інструменту, що сприяє, на основі звітності, індикаторів та вдосконалення нормативних документів, гармонізації відносин суспільства і природи у різних сферах та на всіх рівнях. Слід, водночас, відмітити синергетичний ефект «точкових» проектів та європейських концептів, впроваджених в Україні за міжнародної підтримки. Зміст деяких з них, так чи інакше пов'язаних з перспективами туристичної діяльності в Україні буде проаналізовано у публікації.

Аналіз останніх досліджень. Тематика наукових досліджень в галузі природничих і суспільних наук все частіше є прикладом міждисциплінарних пошуків і підходів. Розглянутий нами напрям також, поза сумнівом, належить до їх числа, а отже неодноразово розглядався представниками різних галузей науки. Так, питання щодо сталого розвитку та раціонального природокористування опрацьовані в роботах Б. Буркінського, В. Волошина, А. Голікова, М. Голубця, І. Горленко, М. Гродзинського, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, В. Кухара, О. Маринича, В. Міщенко, В. Нудельмана, М. Паламарчука, Л. Руденка, О. Топчієва, А. Шапара, П. Шищенка, Б. Яценко та ін.

Концепція біосферних резерватів динамічно розвивається у відповідності з міжнародною програмою ЮНЕСКО «Людина і Біосфера» та інтегрована у діяльність установ та організацій, що

здійснюють дослідження у сфері охорони природи, збереження біорізноманіття, зміни клімату, управління територіями. Широкий є і спектр досліджень в галузі туризму, серед яких слід особливо виділити роботи українських географів О. Бейдика, О. Дмитрука, О. Любіцевої. Серед іноземних авторів, праці яких пов'язані з дослідженням екологічного, сільського, зеленого туризму – Н. Ceballos-Lascurain, P. Jonsson, D. Hawking, P. Hasslacher, D. Kramer, K. Lindberg, I. Mose, K. Ziffer, D. McLaren, D. Western.

Мета статті – проаналізувати стан справ щодо розвитку і функціонування глобальної мережі біосферних резерватів, внесок цих територій у досягнення цілей сталого розвитку та оптимізацію туристичної діяльності, а також передумови для економічно обґрунтованої імплементації подібного досвіду в Україні, її окремих регіонах.

Виклад основного матеріалу. Офіційною датою народження концепції біосферних резерватів вважають 1974 р., рік започаткування першої подібної території. Згодом інтеграція досліджень і практик була продовжена в рамках Севільської стратегії (1995) та Мадридського плану дій для біосферних заповідників (2008). На сьогодні під біосферним резерватом варто розуміти «утворення, сформоване на добровільних засадах, з урахуванням кооперації та цілей збереження, призначене для захисту біологічного та культурного різноманіття та сприяння сталому економічному розвитку. Це місце співпраці, освіти та дослідів, де науковці та управлінці можуть поділитись дослідницькими даними для кращого розуміння впливу людини на природу і де місцеві громади, екологічні групи та економічні інтереси можуть працювати спільно, над питаннями збереження та розвитку [6].

Традиційно зонування біосферної території передбачає виділення зони «ядра», що є територією, яка охороняється, буферну зону навколо неї, що використовується для екологічної освіти та туризму та зону співробітництва, що є ключовою для відпрацювання та поширення принципів сталого розвитку та суспільної інтеграції. Значення концепції для досягнення сталого розвитку неможливо переоцінити, оскільки вона вказує на один із можливих практичних шляхів оптимізації взаємовідносин суспільства і природи в межах конкретних територій.

За останніми даними світова мережа об'єднує 631 біосферний резерват у 119 країнах світу, з них – 289 у 34 країнах Європи та Північної Америки [8]. Незважаючи на спільні критерії внесення територій до списку ЮНЕСКО, в різних країнах це доволі відмінні за площею та якістю управління утворення. Одним з найкращих прикладів функціональної відповідності є біосферні резервати Німеччини, загальна площа яких – 1846904 га [7]. Це до певної міри відповідає українським показникам, водночас економічна ефективність діяльності є значно вищою. Так, оцінюючи ефект біосферних територій для розвитку туризму, дослідники виявили, що 15 резерватів Німеччини приймають біля 65 млн. відвідувачів щорічно, що відповідає обороту майже в три мільярди євро. І це є суттєвим внеском у розвиток місцевої економіки. При цьому на двох відвідувачів припадає один свідомий щодо охоронного статусу території [2]. Високі прибутки тут отримують не лише привабливі надзвичайними природними ландшафтами біосферні резервати на кшталт «Berchtesgadener». Одним з показових є приклад резервату «Spreewald», де креативне поєднання унікального культурного ландшафту і важливих для збереження біорізноманіття природних територій та зважена концепція управління ними дозволили розвинути не лише екологічний туризм (в середньому – 4 млн. туристів на рік), а й розвинути органічне землеробство, збалансоване сільське господарство. Нині ця марка харчової продукції є одною з найпопулярніших в Німеччині, що також сприяє зайнятості близько 50 тис. осіб, що проживають в регіоні [1]. Слід, однак, зазначити, що розвиток та менеджмент біосферних резерватів та інших природоохоронних територій в Німеччині ґрунтується на детально розроблених матеріалах планування, узгоджених з усіма зацікавленими сторонами і, в першу чергу, з місцевою громадою.

В Україні на сьогодні функціонує 7 біосферних територій, частина з яких транскордонні, водночас далеко не всі з них насправді відповідають первинному задуму, демонструючи тенденцію до переважаючих природоохоронних функцій та стикаючись із суттєвими проблемами організації «зони співробітництва». Такі проблеми виникають як через низьку екологічну свідомість місцевого населення, часто пов'язану з так само низьким рівнем життя та безробіттям, так і через відсутність в адміністраціях зважених, обґрунтованих та інтегрованих планів управління територіями. Крім того, має місце

невиконання заходів, зазначених в основоположних державних документах, зокрема в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» [9], Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [4]. Так, не були створенні заплановані в Програмі біосферні заповідники «Донецький кряж» та «Український лісостеповий», та й власне поняття біосферного резервату відсутнє в українському законодавстві.

Спроба подолання зазначених дефіцитів з наукової точки зору була здійснена в рамках проекту «Ландшафтне планування в Україні», на основі впровадження екологічно-орієнтованого планування для території Черкаської області, Канівського району, Степанецької сільської ради. Його окремим під етапом стала розробка проекту Канівського біосферного резервату (детальніше див. [3]), цілей і заходів з управління та використання запланованої території. Розвиток екологічного туризму, наприклад, посідає тут важливе місце у збереженні ландшафту Канівських дислокацій з численними природними та археологічними пам'ятками, підтримка сільського зеленого туризму передбачена для біотопів в межах населених пунктів тощо. Крім того, було проведено анкетування мешканців Степанецької сільської ради, яке засвідчило позитивне ставлення (понад 90% відповідей) до створення біосферного резервату та входження до його меж частини території ради. Біля 8% опитаних потребують додаткової інформації про сутність резерватів.

Отже, концепція є цілком життєздатною в українських реаліях, потребує підтримки, координації з туристичною сферою, максимального врахування особливостей території – безпосередньо біосферної і всього регіону. Крім того, узгоджене ведення туристичної та природоохоронної діяльності значною мірою відповідає пріоритетним векторам перспективного розвитку туристичного комплексу на засадах сталого розвитку [5]. Зазначимо, що важливою ланкою процесу мають стати інвестиції, оскільки екологічність відпочинку, його мінімальний вплив на середовище, не виключають комфортності та безпеки, а відповідно – забезпеченості якісною інфраструктурою.

Висновки. Декларуючи наміри подальшого руху за європейським вектором, Україна не може залишатись осторонь тенденцій «озеленення» всіх напрямів суспільної діяльності, які, до того ж, є перспективною основою соціально-економічного розвитку, підвищення якості життя населення. На цьому шляху можна виокремити кілька магістральних напрямів: вдосконалення законодавчої бази, що в першу чергу синонімічно затвердженню й впровадженню стратегії та національного плану дій зі сталого розвитку; наукові розробки для конкретних територій, в рамках відомчої тематики, дисертаційних досліджень, національних і міжнародних проєктів; посилення роботи з так званими «стейкхолдерами» – громадами, туристичними агентами, інвесторами щодо цінності «еко-продуктів» та можливостей біосферних територій. Певний досвід таких дій отримано в установах Національної академії наук, зокрема в Інституті географії НАН України, що може стати платформою і прикладом для подальших проєктів, їх практичного втілення.

1. Біосферний резерват Шпревальд // Офіційний англomовний сайт Міністерства навколишнього середовища, здоров'я та захисту споживачів землі Бранденбург [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lugv.brandenburg.de/cms/detail.php/bb1.c.327425.de>.
2. Біосферні резервати і туризм // Офіційний сайт Федерального міністерства з навколишнього середовища Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bmub.bund.de/en/topics/nature-species-protection/tourismus-sport/nachhaltiger-tourismus/biosphaerenreservate/biosphere-reserves-and-tourism/>.
3. Голубцов О.Г. Україна. Кілівський біосферний резерват. Проєкт. Нові підходи до проєктування природоохоронних територій на основі ландшафтного планування / О.Г. Голубцов, М.Г. Чорний. – К. : Ін-т географії НАН України, 2014. – 24 с.
4. Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1989-14>.
5. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України : монографія – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2012. – 424 с.
6. Офіційний сайт екологічної групи «Рада захисту природних ресурсів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nrdc.org/land/wilderness/fbios.asp>.
7. Офіційний сайт Федерального відомства з охорони природи Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bfn.de/0308_bios+M52087573ab0.html.
8. Офіційний сайт ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки» // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80>.

Секція 9
Рекреаційні ресурси та розвиток
туризму в регіонах України
Секция 9
Рекреационные ресурсы и развитие
туризма в регионах Украины

Аніпко Н.П.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ЗВ'ЯЗОК ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ
З ПРИРОДНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ (НА ПРИКЛАДІ
СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ЗАМКІВ ТА ФОРТЕЦЬ
КАРПАТО-ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ)

Постановка проблеми. На території Карпато-Подільського регіону знаходяться дві третини всіх середньовічних замків та фортець України. Всього таких пам'яток у регіоні налічується 87 – різних за ступенем збереженості та місцем розташування. У Середньовіччі замки або фортеці створювались за загальноприйнятими законами оборонної архітектури, один із головних – місце розташування споруди має максимально забезпечити її обороноздатність. Будували фортифікації з урахуванням особливостей природного середовища тої чи іншої місцевості. Сьогодні ці пам'ятки середньовічної оборонної архітектури є привабливими об'єктами туризму. Критеріїв привабливості об'єктів архітектури є багато. Один із них – місце розташування пам'ятки. Від цього залежить наскільки той чи інший замок або фортеця можуть бути привабливими для туриста. Тому необхідно це врахувати, оцінюючи ступінь привабливості тої чи іншої пам'ятки, оскільки сьогодні більшість середньовічних замків та фортець в Україні в руїнах, але вони розташовані в мальовничих місцевостях. Для таких пам'яток – це є не менш привабливим фактором, ніж добре збережений замок або фортеця, але які розташовані у мало привабливому місті.

Аналіз останніх досліджень. Питання оцінки привабливості середньовічних замків та фортець для туриста з урахуванням місця їх розташування вже раніше піднімалось у публікаціях [1-3]. У них мова

йшла про середньовічні замки та фортеці як об'єкти фестивалів та про вибір місця їх проведення.

Мета статті – виявити зв'язок середньовічних замків та фортець із природним середовищем та показати, що місце розташування таких пам'яток має прямий вплив на ступінь їх привабливості для туриста.

Виклад основного матеріалу. Більшість кам'яних середньовічних замків або фортець створювалися у тих місцях, що раніше були під дерев'яними укріпленнями. Перевірені часом, такі місця підтверджували правильність їх вибору, були вигідними у природному та оборонному значенні.

При виборі місця для майбутньої оборонної споруди вміло використовувався рельєф місцевості. Більшість замків розташовували на підвищених місцях, з яких на багато кілометрів добре проглядалися навколишні території. Вдале розташування фортифікаційних споруд робило їх неприступними. Часто замки або фортеці будували і на мисових виступах, які мали дві, а часто і три обривисті сторони. Особливості рельєфу місцевості мали безпосередній вплив і на конфігурацію замкових комплексів: квадратна, п'ятикутна, неправильної форми тощо. Неодмінним елементом системи укріплень був глибокий та широкий рів – з водою, якщо це дозволяли місцеві умови, або сухий. Природні особливості рельєфу місцевості і в цьому випадку значною мірою визначали особливості таких укріплень.

Середньовічні замки та фортеці Карпато-Подільського регіону створювались переважно на підвищеннях, в якості яких виступали вершини гір, пагорби, мисові виступи. Про це свідчить проведений аналіз, який показав, що місцем розташування середньовічних замків та фортець в регіоні є:

- *пагорб* (високий та невисокий, над річкою, неподалік від річки, оточений річкою або ставом). До такої форми рельєфу прив'язані 39% замків та фортець регіону дослідження. Наприклад, Олеський та Золочівський замки у Львівській області; Виноградівський та Королівський замки в Закарпатській області;
- *гора* (вершина, схил або підніжжя). До такої форми рельєфу приурочені 30% об'єктів регіону дослідження. Наприклад, Львівський замок у Львівській області; Мукачівський замок, Хустський замок, Ужгородський та Невицький замки у Закарпатській області; Кременецький та Тербовлянський замки у Тернопільській області;

- *рівнинна місцевість* (поряд може бути озеро, болото, став або річка).
Таке місце розташування мають 17% об'єктів регіону дослідження. Наприклад, Старосільський, Бродівський та Тартаківський замки у Львівській області; Чинадіївський та Середнянський замки у Закарпатській області; Бережанський та Скалатський замки у Тернопільській області;
- *мис та мисові виступи* – для 8% об'єктів регіону дослідження. Наприклад, для Хотинської фортеці у Чернівецькій області, Меджибізького та Летичівського замків у Хмельницькій області; Личківського замку в Тернопільській області;
- *скелі або скельні тераси*. Мають таке місце розташування 6% об'єктів регіону дослідження. Наприклад, Раковецький замок у Івано-Франківській області.

Отже, більше двох третин середньовічних замків та фортець Карпато-Подільського регіону України приурочені для підвищених мезоформ рельєфу (пагорб, гора, мисові виступи, скеля), території яких можуть слугувати оглядовими майданчиками.

Форми середньовічних замків часто повторювали обриси гори, на якій були збудовані. І тому вони ставали мальовничою окрасою навколишніх ландшафтів, а сьогодні є привабливими для туристів. Такими є, наприклад, Мукачівський та Кременецький замки.

При будівництві фортифікаційної споруди враховували також і особливості ґрунтового покриття. Ці знання були необхідні при створенні ровів та земляних валів. До уваги бралася й наявність лісів.

Важливе значення у розташуванні замків та фортець мали і внутрішні води, зокрема – річки, та річкові долини, адже вони слугували одними з природних перешкод, бар'єрів на шляху до фортифікаційної споруди. Наявність, наприклад у Хмельницькій області, в долинах річок високих, часто – вертикальних стінок, крутих берегів, каньйоноподібних долин робило замки ще більш неприступними. Це стосується в першу чергу річок, що є лівими притоками Дністра. До наших днів дійшли залишки двох замків на річці Збруч (Сатанівський та Чернокозинецький), замку в с. Рихта на річці Жванчик, Жванецький замок на Дністрі, Кам'янець-Подільська фортеця на річці Смотрич, два замки на річці Ушиця (Зіньківський та Сутковецький).

При спорудженні замків або фортець керувалися, як вже було раніше зазначено, загальноприйнятими законами оборонної архітектури. Незважаючи на це, двох подібних замків не було, за

винятком тих, які копіювали та будували за вже існуючими проектами. Замки та фортеці українських земель не були винятками. Ю.Й. Сіцінський так описував загальний тип замку в Україні: *«Будували замок на високій горі, природньо-непідступній, що її по можливості обмивала вода, або облягали болота. Найчастіше для замка вибирали гору, що виходила рогом або мисом до двох ярів, що сходилися в тій місці. Різ той, коли він мав зв'язок з якою горою або високорівнею, відрізували ровом і валом (часом кількома) і таким чином утворювалася для замка подовгувата площа. Ту площу по контуру гори обводили валами, де була в цьому потреба, а навкруги ставили стіни — в давнину дерев'яні, а пізніше муровані, особливо там, де було доволі каміння. В кутах площі замку бували башти»* [5].

Сьогодні середньовічні замки та фортеці є одними з найцікавіших об'єктів туризму. Привертають увагу туристів як добре збережені пам'ятки, так і ті, що в руїнах. Добре збережена пам'ятка, як засвідчує досвід країн Європи, не є завжди головним аргументом при виборі, наприклад, місця проведення анімаційних заходів. Вони відбуваються не лише на територіях добре збережених замків та фортець, але і тих, що дійшли до нашого часу в руїнах. У Карпато-Подільському регіоні такими є руїни Кременецького, Бережанського, Терехівського, Скалатського та Сидорівського замків у Тернопільській області, руїни наскельної фортеці «Тустань», Старосільського і Добромільського замків у Львівській області й руїни Пнівського замку в Івано-Франківській області. Деякі з цих пам'яток мають дуже вдале місце розташування, наприклад Кременецький замок. Туристи, які відвідують замкову гору мають можливість не тільки оглянути руїни замку, але побачити і панораму міста Кременець, яке розміщене в широкій мальовничій долині річки Іква, та прилеглі вершини гір Хрестова, Воловиця, Куличівка, Дівочі скелі, Черча. Висота замкової гори – 397 м над рівнем моря [4].

Наведемо результати дослідження, проведеного у Закарпатській області. Це дослідження є підтвердженням того, що місце розташування руїн середньовічних замків або фортець – це один із факторів привабливості або мало привабливості таких пам'яток. І це необхідно враховувати, залучаючи їх до туристичної галузі. Суть цього дослідження полягала в наступному. Під час туристичної

практики студенти першого курсу географічного факультету Чернівецького національного університету відвідали шість замків Закарпатської області (Ужгородський, Невицький, Мукачівський, Виноградівський, Хустський та Королівський) та оцінили привабливість кожного з них. Один з показників, що входив до цієї оцінки, стосувався місця розташування замку. Для всіх шести замків місце розташування – найвища або одна з найвищих у навколишніх місцевостях гора або пагорб. З території кожного замку відкривалась панорама на поселення та мальовничі навколишні ландшафти. Місце розташування кожного замку було оцінено найвищим балом. З шести замків чотири – це ті, що дійшли до нашого часу в руїнах, крім Ужгородського та Мукачівського.

Висновки. Карпато-Подільський регіон України багатий на пам'ятки середньовічної оборонної архітектури – замки та фортеці. Створювались ці оборонні об'єкти з урахуванням особливостей природного середовища. Серед усіх його складових частин важливим є рельєф місцевості. Розташування замку або фортеці в межах підвищеної форми рельєфу (пагорб, гора, мисовий виступ, скеля) збільшує його привабливість оскільки створює можливість для панорамного огляду навколишніх територій. А таких об'єктів у регіоні – більшість, а для руїн замків та фортець, яких також більшість, це додатковий фактор привабливості.

1. Аніпко Н. Рекреаційно-туристичний потенціал руїн середньовічних замків та фортець (на прикладі Карпато-Подільського регіону) / Н. Аніпко // Збалансований розвиток туристичних регіонів: національний і світовий досвід : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 квітня 2013 р., м. Львів). – С. 327–330.
2. Аніпко Н. Сучасний стан рекреаційно-туристичного використання середньовічних замків та фортець Карпато-Подільського регіону України / Н. Аніпко // Наукові записки Тернопільського педаг. ун-ту. Сер. Географія. – 2010. – Вип. 28. – С. 120–125.
3. Аніпко Н.П. Розвиток фестивального туризму в середньовічних замках та фортецях України / Н.П. Аніпко // Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні : монографія. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 188–199.
4. Ельгорт Б. Кременець : історико-краєзнавчий нарис / Б. Ельгорт. – Львів : Каменярь, 1977. – 40 с.
5. Сіцінський Ю.Й. Оборонні замки Західного Поділля XIV–XVII ст. : історично-археологічні нариси / Ю.Й. Сіцінський. – Кам'янець-Подільський : Центр Поділлєзнавства, 1994. – 96 с.

Анісімович-Шевчук О.З., Безручко Л.С.
Львівський інститут економіки і туризму,
м. Львів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ МОНАШИХ ОБИТЕЛЕЙ УКРАЇНИ

Кожна держава по-різному визначає свою роль у забезпеченні добробуту громадян, в захисті їх прав, у тому числі й права на відпочинок. Існування у суспільстві соціальної нерівності обумовлювало необхідність проведення соціальної політики. Нерівність означає становище, коли не всі громадяни мають однакові, рівні можливості через вік, фізичні вади, хворобу, місце проживання та ін. Це зобов'язує державу надавати своїм громадянам реальні, ефективні можливості користуватися послугами, зокрема й сфери туризму та готельного господарства. Такі умови повинні відповідати пріоритетам, законодавству, традиціям держави та принципам гуманізму.

Сфера туризму у зв'язку зі впливом на фізичне та психологічне здоров'я людини є чинником, що сприяє особистому та суспільному добробуту, соціальній рівновазі, підвищенню трудової активності колективів. У положеннях Манільської декларації зазначається, що сучасний туризм виник саме у зв'язку з проведенням соціальної політики, що привела до надання працюючим щомісячних оплачуваних відпусток [4]. Він потрібен також для духовного збагачення особи через процес пізнання, для морального та фізичного оздоровлення кожного громадянина. Тому важливими є питання розвитку на державному рівні саме соціального туризму.

Особливо актуальним дані питання постають сьогодні в Україні, коли людям потрібне не лише фізичне оздоровлення, але духовне. Варто відмітити, що й військово-політична ситуація спричинює до збільшення кількості людей з особливими потребами, осіб з поствоєнним синдромом. Тому важливість надання послуг з соціального туризму для цієї верстви населення суттєво зростаю.

Термін «соціальний туризм», на жаль, не закріплений у Законі України «Про туризм». Однак його важливість та доцільність використання для ефективного розвитку сучасного суспільства піднімається у публікаціях О. Колотухи, І. Сердобольської, Л. Теодорович, О. Хомин, Т. Пишкіної, С. Якимчук та інших авторів.

Дослідники наголошують на тому, що головною метою соціального туризму є подорожі та відпочинок соціально вразливих верств населення для відновлення фізичних і моральних сил, працездатності людини. Концепція соціального туризму базується на таких принципах: забезпечення відпочинком і оздоровленням кожного члена суспільства шляхом залучення в середовище туризму людей з низьким рівнем доходів; наданні субсидій на туристичні поїздки незаможним громадянам; участі державних і суспільних (соціальних) структур у розвитку туризму.

Ці положення реалізуються на практиці у розвинутих країнах світу: Швейцарії, Німеччині, Франції. Соціальний туризм – це «різновидність будь-яких видів туризму, якому надаються субсидії зі засобів, що виділяються на соціальні потреби, з метою створення умов для подорожей школярам, молоді, пенсіонерам, інвалідам, ветеранам війни і праці та іншим громадянам, яким держава, фонди, інші благодійні організації надають соціальну підтримку, як найменш забезпеченій частині населення при використанні їх прав на відпочинок» [8, с. 430]. В Україні ці питання іноді піднімаються в науковій літературі, та й досвід існував у радянський період, де практично весь туризм можна було вважати соціальним.

Туризм, не отримавши належної підтримки в українській державі, втратив величезну частину діючої інфраструктури, що отримана була у спадок з радянських часів. До того ж позначився на його функціонуванні й процес розпаду СРСР, при якому зруйновано коопераційні зв'язки, що забезпечували ефективну роботу туристичної галузі в усіх її проявах, включаючи пізнавальну, профілактичну, лікувальну. У часи планової економіки саме соціальний туризм був провідним видом туризму, за роботу якого відповідали профспілки. Завдяки їм у 80-ті рр. ХХ ст. у країні могло оздоровитись, відпочити більше як три чверті осіб, що отримували путівки за рахунок коштів соціального страхування та державного бюджету або за пільговими цінами зі сплатою 30-50 відсотків вартості [3, 7]. Але ж можна відновити забуті принципи соціального туризму, втіливши в реальність мрію багатьох громадян України.

При розгляді соціального туризму ми, звичайно, враховуємо проблеми, які існують сьогодні в нашій державі. Зокрема, чинники, пов'язані з функціонуванням соціального туризму, – необхідність туристичної інфраструктури, систему зв'язків, тощо. При цьому,

вважаємо, що доцільно було б використати досвід інших суспільних інституцій, зокрема, релігійних організацій (монастирів). Адже, саме чернечі обителі асоціюються в людей з доброчесністю, моральністю, милосердям.

Людині як особистості часто властиві були доброчинність, благодійництво, співчуття чужому горю, гуманізм та солідарність. Розвиток сімейних та суспільних відносин розширював можливості для цих благородних прояві душі. Як свідчать історичні матеріали, з часом починали діяти програми соціальної допомоги потребуючим та нужденним членам громад, які не мали достатнього доходу для забезпечення мінімального розвитку життя. Програми «останньої надії» започатковувались різними церковними общинами, доброчинними організаціями та місцевими урядами, що завжди шукали шляхів допомоги потребуючим. Наприклад, «за часів Київської Русі князь Володимир I Статутом 996 р. доручив духовенству громадську опіку, об'єктами якої були люди похилого віку, удовиці, прочани, лікарі й лікарні тощо. Тим самим Статутом був визначений обов'язок сплачувати десятину доходу на утримання монастирів, церков, богаділень, лікарень та будинків для подорожніх. Ці перші кроки державної регламентації були пов'язані з християнськими уявленнями про існування людини в громаді. Тому увага в першу чергу зверталась на сирітство, бідність, інвалідність» [2, с. 21].

Окрім того, при чернечих обителях часто утворювалися навчальні заклади [1, с. 98–100, с. 231–242]. Як стверджують історики, «перші школи засновано при єпископських катедрах і монастирях» тощо [6, с. 582].

Якщо ж взяти до уваги фінансовий бік функціонування монастирів, то слід зазначити, що вони не завжди були багатими. У перших віках християнства, монастирські доходи були малими, ченці жили з праці своїх рук. Але з часом прибутки зростали [5, с. 148].

Потрібно також зазначити, що у перших роках існування чернецтва, устав забороняв будь-яку «спільність зо світом, а тому, як правило, нікому з монахів не дозволяється виходити поза межі монастиря, лише з дозволу ігумена. Але монастирському економові Устав звичайно дозволяв спільність зо світом» [5, с. 113]. Гості могли «відвідувати монастирі: чоловіки – чоловічі, а жінки – жіночі. Але суворо заборонялося чоловікам відвідувати жіночі монастирі, а жінкам

– чоловічі. Чужинець міг жити в монастирі три дні. Священик, економ та лікар по жіночих монастирях були чоловіки, але конче євнухи, а священик – старий. Було багато монастирів, цілком закритих для жінок. ...» [5, с. 113]. З часом ці правила спростилися. І, сьогодні, на території Свято-Успенської Почаївської лаври знаходиться готель для всіх бажаючих зупинитися в обителі та на довший час долучитися до духовних святинь.

Певний досвід роботи у соціальній сфері мають Лаврівський та Добромильський монастирі св. Онуфрія, що знаходяться у Старосамбірському районі Львівської області [1]. Ці обителі розташовані серед надзвичайно мальовничої природи Прикарпаття, мають традицію організації шкіл у своїх закладах. У наші дні в літню пору ченці Лаврівського монастиря організовують дитячу школу малювання, тут відбувся етнофестиваль «Карпатія», а прочани можуть зупинитися на незначний час для проживання. Монахи ж Добромильського монастиря відновлюють церкву та довколишню територію, однак приміщення (колишні келії), у яких у XVII–XIX ст. була школа (новіціат), сьогодні у жахливому стані і чекають своїх меценатів.

Враховуючи важливість розвитку різних суспільних сфер (історико-культурної, освітньої, охорони здоров'я тощо) та фінансові труднощі країни вважаємо, що можливо доцільним було б поєднати вирішення цих питань шляхом розроблення та реалізації спеціальних програм співпраці з релігійними організаціями (зокрема, чернечими обителями) по втіленню основних принципів соціального туризму (для молоді, школярів, людей похилого віку, багатодітних сімей та ін.). Вклавши кошти у відновлення будівель, органи державної влади могли б скеровувати на відпочинок таких соціальних туристів. А монастирі мали б додаткові кошти для реставрації, будівництва приміщень. Самі ж ченці могли б, за бажанням, також надавати послуги пов'язані з лікуванням, харчуванням, освітою, екскурсійним обслуговуванням. Це сприяло б, з одного боку – збереженню (відновленню) пам'яток історії України, а з іншого – забезпеченню можливості кожного громадянина на відпочинок.

У світі декларується прагнення до миру, що ґрунтується б на справедливості та повазі до особи та суспільства. Саме туризм стає чинником розвитком особистості, соціальної рівноваги, взаєморозуміння між людьми. Окрім економічних аспектів сьогодні він набув культурного та духовного значення. У зв'язку з цим органи

державної влади повинні брати активну участь у його розвитку, визначаючи основні напрямки, пов'язані зі заохоченням відповідних капіталовкладень, наданні пільг для меценатів. Захист історичних, культурних і релігійних місць, повинен бути обов'язком держави. Підготовка до соціального туризму повинна суміщатися з підготовкою громадянина до виконання його громадянських обов'язків. Бажано, щоб уряд використовував освітні та інформаційні засоби, які є в їхньому розпорядженні та сприяв би діяльності окремих осіб та організацій (релігійних – монастирів) у цій сфері. Соціальний туризм в Україні повинен захищати громадян від негативних наслідків, що зумовлені такими соціально-економічними чинниками як: низький рівень доходів населення, внаслідок чого населення витрачає майже всі свої кошти на продукти харчування, матеріальні блага; високий рівень безробіття працездатного населення, що набув загрозливого стану особливо у сільській місцевості; низька туристична культура населення регіонів, що мають значний туристичний потенціал, висока частка населення, яка в силу своїх мізерних коштів не може дозволити собі подорожувати тощо. В Україні потрібно на нормативно-законодавчому рівні закріпити передумови, які дозволяли б ефективно функціонувати меценатству, можливо, прийняти державні програми, які сприяли б одночасно функціонувати соціальному туризму та відновлювати релігійні історико-культурні об'єкти, зокрема, чернечі обителі, що часто мають надзвичайно давню та цікаву історію.

1. Бегей О. Монастирі Старосамбірщини: історія та перспективи використання у туризмі : монографія / О. Бегей, О. Анісімович-Шевчук, М. о. Гачан. – Львів : ЛІЕТ-Манускрипт, 2014. – 332 с.
2. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти : курс лекцій / О.Л. Іванова. – К. : Видав. дім «КМ Академія», 2003. – 108 с.
3. Колотуха О.В. Соціальний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О.В. Колотуха // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 125–127.
4. Манильская декларация по мировому туризму (Манила, 10 октября 1980г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intacadem.ru/mezhdunarodnyedokumenty/maniljskaya-deklaratsiya-po-mirovomu-turizmu-manila-10-oktyabrya-1980-g.html>.
5. Огієнко І. Українське монашество / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). – К. : Наша культура і наука, 2002. – 394 с.
6. Пастернак Я. Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами / Ярослав Пастернак. – Торонто, 1961. – 790 с.
7. Теодорович Л.В. Вирішення проблем соціального туризму України / Л.В. Теодорович, О.Й. Хомин // Наукові праці. Економіка. – Випуск 132. Том 145. – С.43–49.
8. Якимчук С. Социальный туризм и человеческий капитал: российское измерение / С. Якимчук // Географія і туризм: національний та міжнародний досвід : матер. VI Міжнар. наук. конф. (5–7 жовтня 2012 р., Львів–Розлуч). – Львів : Львівський ун-т ім. І. Франка, 2012. – С. 429–434.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОГОДИ ЛІТА 2014 р. У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Давно помічено, що настрої людини, її емоційна атмосфера залежить від погоди, хоча в деякій мірі погода може все це і визначати. Адже відомо, що похмурі дні приносять із собою невеселий настрій, а, коли піднімається рутинний стовпчик, закипає кров у жилах. Важливими чинниками впливу на рекреаційну діяльність є настрій людини та її емоційний стан. Важлива також характеристика природних умов, у тому числі і кліматичних, в яких відбувається рекреаційна діяльність. Тому **мета** дослідження полягала у виявленні кліматичних особливостей літнього сезону 2014 р. на території Черкаської області, що певним чином впливають на вибір рекреаційних занять і є важливою умовою здійснення рекреаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Настрій людини та її емоційний стан – важливі чинники впливу на рекреаційну діяльність, основною функцією якої є отримання рекреаційного ефекту, тобто зміна на краще фізичного, психічного та емоційного стану рекреанта після рекреаційних занять [3].

Із всіх аспектів погоди сонце найтісніше пов'язане з настроєм. Сонячне світло, як неодноразово було встановлено вченими, підвищує настрій, притуплює печаль, знижує втомлюваність. Температура впливає на свідомість і поведінку незалежно від сонячного світла: чим далі від ідеальних для більшості людей +20°C, тим сильніше внутрішній дискомфорт; чим вище температура, тим вища агресія, у тому числі і вербальна. Крім тепла та сонячного світла на настрій впливає вологість: підвищена вологість викликає втомлюваність і дратівливість. Коливання атмосферного тиску приносять із собою часту зміну настрою та головні болі. Потрапляючи на шкіру, сонячне світло сприяє виробленню вітаміну D, а той – підвищує рівень серотоніну («гормону радості») у мізках, і настрої підвищується. Американський психолог Метью Келлер і його колеги показали, що благотворний вплив тепла і сонця на настрій спостерігається тільки у

людей, які у той день провели більше 30 хвилин на відкритому повітрі. Навпаки, на людей, замкнених у приміщенні, хороша погода впливає негативно [6].

Людині потрібно ультрафіолетове опромінення (УФО), за рік необхідно отримати не менше 45 «порцій сонця» (еритемних доз УФО). Комфортною для людини у легкій одежі буде температура повітря +19...20°C, без одежі – +28...31°C. Найбільше впливає на людину не сама величина температури, а її міждодова мінливість. Зміна середньододової температури повітря на 1–2°C вважається слабкою, на 3–4°C – помірною, більше ніж на 4°C – різкою. Найбільш помітно підсилює температурні відчуття вітер: при сильному вітрі холодні дні здаються ще холоднішими, а спекотні – ще більш спекотними. Швидкість вітру, при якій людина відчуває себе комфортно, до 5 м/с. Вологість також впливає на сприйняття організмом температури: при підвищеній вологості температура повітря здається нижчою, ніж у дійсності, а при пониженій вологості – навпаки. Найкомфортніші умови для людини спостерігаються при відносній вологості 50–70%. Біометеорологічні дослідження показали, що самі опади сприятливо впливають на людину: здорова людина під час випадіння опадів відчуває комфортні умови, бадьорість [1, 2, 4].

За початок метеорологічного літа вважається дата стійкого переходу середньододової температури повітря через +15°C у бік підвищення, закінчується літній сезон із аналогічним переходом у бік зниження. На Черкащині середня багаторічна дата встановлення літнього режиму погоди – 15 травня, закінчення – 11 вересня [2, 5].

Літо 2014 р. на Черкащині в цілому видалось теплим та посушливим. По всій території області літній режим погоди встановився 11 травня, що на 4 доби раніше середніх багаторічних строків. За повоєнний період спостережень найбільш рання дата початку літа (16 квітня) відмічалась у 1950 р. у східній частині області [5].

Середня температура повітря за календарний літній сезон 2014 р. становила +19,9...+21,3°C, що на 2°C вище кліматичної норми і на 2,6°C нижче середньої температури повітря літа 2010 р., яке було найбільш спекотним за повоєнний період спостережень. Найтеплішим місяцем літа 2014 р. з температурним фоном на 3°C вище кліматичної норми видався липень, найхолоднішим з температурним фоном у межах норми – червень [5] (рис. 1).

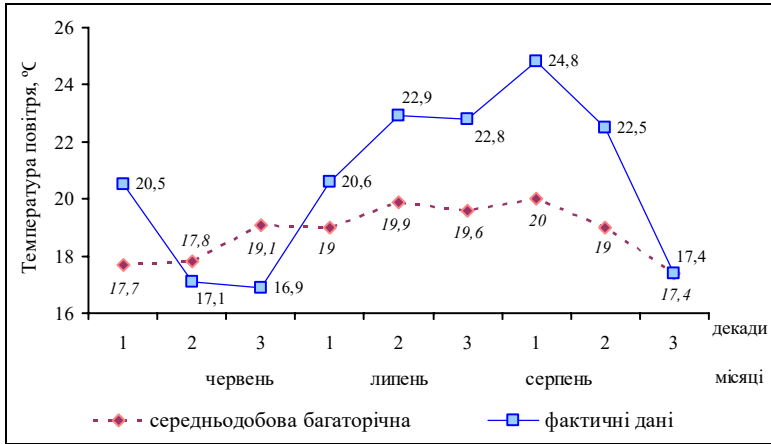

Рис. 1. Динаміка температури повітря впродовж літа 2014 р. по декадах у середньому по Черкаській області (за даними [5])

З графіка (рис. 1) видно, що у першій декаді червня та з другої декади липня до другої декади серпня спостерігалась позитивна аномалія середніх декадних температур повітря – на 3–5°C вище кліматичної норми. Друга і третя декади червня були прохолодними, середній температурний фон був нижчий кліматичної норми на 1–2°C. Перша декада липня була теплою із температурним фоном на 2°C вищим норми, а третя декада серпня видалась із середньою декадною температурою повітря в межах норми.

Максимальна температура повітря у східній частині Черкаської області 2–4 серпня та 14–15 серпня 2014 р. досягла критерію сильна спека і становила +35...+37°C. Абсолютний максимум температури повітря +37,4°C був зафіксований у Каневі 14 серпня, однак абсолютний рекорд серпня +40,1°C, встановлений 8 серпня 2010 р. також у Каневі, перебито не було. Мінімальна температура повітря у найхолодніші ночі 19 червня та 26 серпня знижувалася до +5...+8°C. Абсолютний мінімум температури повітря +4,8°C був зафіксований 19 червня у Черкасах [5].

Сонце впродовж літнього сезону 2014 р. у середньому по Черкаській області світило 936 годин за кліматичної норми 794 години. Упродовж літа кількість днів із температурою повітря +30°C і вище становила по області від 11 до 31, що у межах та у 2,6 рази більше середніх багаторічних показників (11–14 днів) [5] (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість днів із спекою +30°C і вище
по метеостанціях Черкаської області (за даними [5])

Метеостанції	Кількість днів з максимальною температурою повітря +30°C і вище			Разом за літо
	місяці			
	червень	липень	серпень	
Канів	2	9	15	26
Золотоноша	2	13	16	31
Черкаси	2	9	16	27
Жашків	–	4	10	14
Звенигородка	–	5	15	20
Умань	–	3	8	11
Сміла	2	10	15	27
Чигирин	2	10	14	26
Середня кількість по Черкаській обл.	1	8	14	23
<i>Норма</i>	<i>3</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>12</i>

Найбільше спекотних днів відмічалось у Золотоноші (31), Смілі (27) та Черкасах (27); найменше – в Умані (11) та Жашкові (14). Серед літніх місяців найбільше спекотних днів було зафіксовано метеостанціями у серпні – від 8 до 16. Максимальна за місяць кількість днів із спекою відмічалась у серпні метеостанціями Золотоноша та Черкаси – по 16 [5].

Середня відносна вологість повітря у червні по території області була у межах 65–72% (норма 70%), у липні – 64–70% (норма 71%), у серпні – 58–67% (норма 70%). Кількість днів із відносною вологістю повітря у денні години 30% і менше особливо значна була у Черкасах – 20, що у 3,3 рази більше, ніж зазвичай. На решті території області таких днів було від 6 (Умань) до 18 (Сміла) [5].

У Черкаській області днів з опадами 1 мм і більше у травні буває 10–12, у червні–липні – по 12, серпні–вересні – по 8–10. У червні–серпні буває 3–4 дні з опадами 5 мм і більше, по 2 дні – з опадами 10 мм і більше. Характерною особливістю літнього періоду є зливові дощі з грозами, градом, які часто супроводжуються штормовими вітрами та шквалами. В окремі роки літтку спостерігаються тривалі посушливі періоди, обумовлені значним дефіцитом опадів та підвищеною температурою повітря [2].

Протягом літа 2014 р. по території Черкаської області випало від 127 до 182 мм, що становить 58–89% кліматичної норми за літо. Найбільша кількість опадів спостерігалась у Жашкові (182 мм) та Смілі (181 мм), найменше опадів було зафіксовано у Звенигородці (127 мм) та Чигирині (136 мм). 26 та вночі 27 червня, внаслідок впливу на погоду атмосферних фронтів циклону із Балкан, по всій області пройшли сильні зливові дощі у супроводі сильного вітру швидкістю 16–19 м/с. Кількість опадів становила від 25 до 52 мм (30–80% місячної кліматичної норми). Добовий максимум опадів за літо спостерігався 19 липня у Золотоноші і становив 46,9 мм (59% місячної кліматичної норми або 22% норми опадів за літо) [5].

У середньому на Черкащині за літній сезон випало 156 мм опадів (у 2013 р. – 147 мм), що відповідає 74% сезонної норми або 27% річної норми. Найбільш дощовим видався червень – 76 мм (49% загальної кількості опадів за літо), найменше опадів спостерігалось у липні – 41 мм (26% від загальної кількості опадів за літо) [5] (рис. 2).

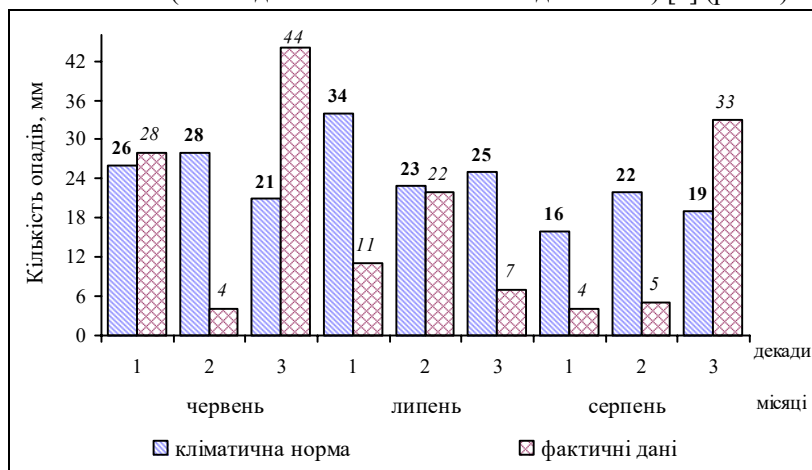

Рис. 2. Динаміка опадів упродовж літа 2014 р. по декадах у середньому по Черкаській області (за даними [5])

З діаграми (рис. 2) видно, що найбільш дощовими були третя декада червня та третя декада серпня, коли в середньому на Черкащині випало, відповідно 44 та 33 мм опадів, що становить 210 та 174% декадної кліматичної норми. Кількість опадів у першій декаді червня та другій декаді липня була в межах кліматичної норми: випало,

відповідно, 28 мм (108% норми) та 22 мм (96% норми). У решту часу спостерігався значний дефіцит опадів. Особливо засушливими були друга декада червня та перша і друга декади серпня, коли по області в середньому випало від 4 до 5 мм опадів (14–25% декадної норми).

Серед небезпечних явищ погоди найбільш характерними для літа 2014 р. були грози у супроводі посиленого вітру та шквалів. З грозами влітку було 33 дні, що відповідає максимальним за багаторічними спостереженнями показникам (33–39 днів). Максимальна швидкість вітру у червні по території області досягала 16–20 м/с, у липні – 15–20 м/с, у серпні – 15 м/с. Метеостанціями області було зафіксовано 8 днів із швидкістю вітру більше 15 м/с, що перевершує максимальні багаторічні показники для літа (3–7 днів) [5].

Літній сезон на Черкащині у 2014 р. закінчився 16 вересня, коли відбувся стійкий перехід середньодобової температури повітря через +15°C у бік зниження (на 5 днів пізніше середніх багаторічних строків), встановився осінній режим погоди.

Купальний оздоровчий сезон розпочинається, коли середня температура води досягає +18°C і закінчується при її переході у зворотній бік. Дати початку і закінчення купального сезону з року в рік змінюються і залежать від ходу температурного режиму повітря (табл. 2).

Таблиця 2

Дати початку, закінчення і тривалість купального сезону на Дніпрі біля м. Черкаси (1994–2013 рр.) (за даними [5])

Рік	Дата початку	Дата закінчення	Тривалість, днів	Рік	Дата початку	Дата закінчення	Тривалість, днів
1994	10.06	01.10	115	2004	04.06	10.09	99
1995	27.05	17.09	114	2005	24.05	19.09	119
1996	11.05	10.09	123	2006	23.05	09.09	110
1997	13.05	07.09	118	2007	19.05	14.09	119
1998	01.06	30.08	91	2008	22.05	14.09	116
1999	30.05	14.09	108	2009	28.05	25.09	121
2000	26.05	15.09	113	2010	13.05	20.09	131
2001	11.06	19.09	101	2011	20.05	25.09	129
2002	11.05	12.09	125	2012	05.05	01.10	150
2003	12.05	08.09	120	2013	08.05	05.09	121

З таблиці 2 видно, що за 20 років (1994–2013 рр.) на Дніпрі біля м. Черкаси найбільш рання дата початку купального сезону спостерігалась 5 травня 2012 р., найпізніша дата – 11 червня 2001 р. Найбільш рання дата закінчення купального сезону – 30 серпня 1998 р., а найбільш пізня дата – 1 жовтня 1994 р. і 2012 р. Тривалість купального сезону коливалась від 92 (1998 р.) до 150 днів (2012 р.). Середня дата початку купального сезону за останні 20 років на Дніпрі біля Черкас – 22 травня, середня дата закінчення – 14 вересня, середня тривалість сезону – 117 днів [5].

У 2014 р. вода прогрілась до $+18^{\circ}\text{C}$ у Дніпрі біля м. Черкаси 17 травня, що на 5 дів раніше середньої дати за останні 20 років. Максимальна температура води була зафіксована 13 та 15 серпня і становила $+26,8^{\circ}\text{C}$. Перехід температури води через $+18^{\circ}\text{C}$ у бік зниження, а з ним і закінчення купального сезону, відбувся 22 вересня (на 8 днів пізніше середньої дати). Тривалість купального сезону у 2014 р. дорівнювала 128 днів, що є четвертим показником з 1994 р. [5].

За період спостережень із 1994 р. по 2013 р. максимальна температура води у Дніпрі біля Черкас станом на 8 годину була $+28,6^{\circ}\text{C}$ (1999 р., 2010 р.). Така температура спостерігалась три рази: 9 липня 1999 р., 23 липня та 9 серпня 2010 р. Вище $+26^{\circ}\text{C}$ вода прогрівалась у 12 роках (60% випадків). Найменший максимум температури води за рік відмічався у 1995 р. і становив $+24,8^{\circ}\text{C}$ [5].

Висновки. Кліматичні умови літа 2014 р. на території Черкаської області були сприятливими для занять рекреаційною діяльністю.

1. Атмосферное давление, ветер, солнце, давление, влажность... и самочувствие [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.propogodu.ru/2/491/>
2. Загорчевний В.О. Сприятливість кліматичних умов Черкащини для рекреаційної діяльності / В.О. Загорчевний, В.І. Новикова // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (1–2 листопада 2012 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – С. 478–483.
3. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: Справочник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 368 с.
4. Как климат влияет на человека? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://meteopathy.ru/zdorovye-i-bolezn/kak-klimat-vliyaet-na-cheloveka/>
5. Кліматичні показники Черкаського обласного центру з гідрометеорології.
6. Погода и настроение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://meteopathy.ru/zdorovye-i-bolezn/pogoda-i-nastroenie/>

Кампов Н.С., Медвідь Л.І.
Мукачівський державний університет,
м. Мукачево (Закарпатська обл.), Україна

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Однією з найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України в сучасних умовах є туристична діяльність, яка сприяє розвитку міжнародного співробітництва та інтеграції країни. Оптимальне використання потенційних можливостей туристично-рекреаційних ресурсів, підприємств туристичного бізнесу й історико-культурного потенціалу дозволяє не лише поліпшити економічний стан, але й впливає на соціальний рівень життєзабезпечення та розвиток інфраструктури в регіоні. В умовах трансформаційних змін в економіці України туристичний бізнес є перспективним з погляду динамічності розвитку та потенційної прибутковості. Складну соціально-економічну ситуацію щодо розвитку туризму можна поліпшити, розробивши дієву систему стратегічного розвитку, що вимагає систематичних економічних досліджень туристичної сфери. Розробка стратегічних засад розвитку туризму потребує правильної оцінки його потенціалу. Цим обумовлена актуальність обраної теми.

Питанням теорії та практики стратегічного управління туристично-рекреаційним потенціалом присвячені праці зарубіжних та вітчизняних дослідників: Л. Агафонова, В. Азара, О. Березіна, Ю. Блохіна, Ю. Богданова, О. Балацького, О. Віханського, В. Волкова, А. Гранберга, О. Джанджугазової, Л. Дядечко, В. Квартальнова, Н. Коніщевої, В. Кравціва, М. Круглова, М. Мальської, І. Маркіної, А. Махмудова, А. Мезенцева, В. Худо, Б. Райзберга, Р. Фатхутдінова, В. Цибух, І. дослідники Г. Карлова, Т. Казанкіна, В. Потьомкін, Т. Ткаченко Н. Яковлева.

Важливе місце в економічному та соціальному розвитку Закарпатської області відводиться сфері оздоровлення, туризму та відпочинку. Багаті природні ресурси, значний історико-культурний потенціал, високий рівень розвитку інфраструктури туризму створюють можливості для всебічного задоволення пізнавальних і рекреаційних потреб не лише вітчизняних, а й іноземних туристів.

Зважаючи на значення туризму в Закарпатській області особливо актуальними у стратегії розвитку туризму стають міжнародні проекти.

Проект «Карпатський туристичний шлях», довжина якого 380 км, веде від українсько-словацького кордону до кордону з Румунією, пропонує на різних рівнях висот пішохідні маршрути по територіях заповідників. Основною метою проекту є покращення рівня розвитку транскордонного туризму в Карпатському регіоні і тим самим сприяння соціально-економічному відновленню та розвитку прикордонних областей України та Словаччини. У рамках проекту на території Закарпаття було промарковано (згідно з європейською системою) понад 1000 км маршрутів. Основним є транс карпатська магістраль, що веде з смт Великий Березний поблизу словацько-українського кордону на північ через с. Загорб, через поле битви першої світової війни на горі Черемха та Ужоцький перевал, далі через хребет, де проходив чехословацько-польський кордон, на гору Пікуй (1408 м), а потім через смт Воловець, м. Міжгір'я, села: Колочава, Усть-Чорна, гору Близниця (1883 м) с. Кваси і на г. Говерла (2061 м), де стикається з позначенням Івано-Франківської області, які проводяться за чеськими стандартами, до гори Піп Іван Чорногорський (2028 м).

Закарпатський туристичний шлях – це розвиток «свідомого туризму» із збереженням природних, ландшафтних, історико-культурних особливостей області. Одним із основних завдань розвитку Закарпатського туристичного шляху є сприяти підвищенню добробуту місцевих громад через їх активну участь у процесах розвитку сільського або зеленого туризму, народних промислів, соціального підприємництва. В рамках проекту передбачається: можливість створення нових партнерств та форм співробітництва у сфері туризму; планування можливостей розвитку та покращення туристичної сфери в прикордонних районах; створення системи та можливостей для покращення знань та навичок у сфері туризму; ефективний маркетинг. Завдяки проекту «Форза» у співпраці з гірськими районними адміністраціями розроблені маршрути різної складності і встановлено вказівні знаки по всій їх довжині.

Великі перспективи розвитку на Закарпатті має гастрономічний туризм – це різновид туризму пов'язаний з ознайомлення та дегустацією національних кулінарних традицій країн світу. Він добре

організований у Чехії, Угорщині, Шотландії, Франції, Італії, Іспанії, де існує розвинена мережа турів національних ресторацій. Організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського села.

Угорська сторона в рамках трансприкордонного співробітництва розробила гастрономічний маршрут по регіону Соболч – Сатмар – Берег та по Закарпаттю. В рамках маршруту на території Угорщини пропонується Сатмар-Березький сливовий шлях, мета якого: ознайомити з вирощуванням слив, переробкою та виробами, які з них готуються.

«Закарпатський гастрономічний шлях» передбачає відвідання національних ресторанів; участь у гастрономічних фестивалях упродовж року; ознайомлення з історією та рецептурою національної кухні відповідно до сезонів; участь у приготуванні національних блюд; участь у національних святах, пов'язаних з народною гастрономією; відвідання краєвих винних дегустаційних залів Закарпаття.

Закарпатський винний туристичний маршрут починається в Берегівському районі (села: Великі Береги, Кідьощ, Мужієво, Бене) та м. Берегове. Після Мукачєва та району (села: Бобовище, Нижній Коропець, Давидково), слідує найстаріша виноробна місцевість околиці села Середне. Потім маршрут продовжується в с. Концово та Ужгородській дегустаційній залі. Дванадцять пунктів маршруту представляють найкращі підвали та дегустаційні зали Закарпатського краю.

Набуває свого розвитку військовий туризм. Найпопулярнішою серед об'єктів військового туризму в Закарпатті є лінія Арпада, що створювалася угорськими військами в Східних Карпатах у 1943–1944 рр. проти наступаючої Червоної Армії і простяглася майже на 600 км. Це багатокілометрова фортифікаційна споруда, яка мала 99 опорних пунктів, 759 ДОТів, 394 ДЗОТи, 439 відкритих вогневих рубежів, 400 км траншей і стрілецьких окопів, 135 км противотанкових перепон. Основні і найпотужніші укріплення лінії було споруджено саме в Українських Карпатах – на Ужгородському, Мукачівському, Хустському та Ясінянському напрямках. Найбільше вузлів оборони на лінії Арпада будували у долинах річок Закарпаття. Для любителів мілітїтуризму розроблено кілька військово-туристичних маршрутів за різними напрямками лінії Арпада.

Найбільш поширеним є військовий туристичний маршрут «Лінія Арпада», що проходить за маршрутом: Свалява – Уклин – Верхня Грабівниця – Підполоззя – Гукливе – Міжгір'я – Синеvir.

Найпрезентабельніша зона – Верхньої Грабівниці, де знаходиться 1,5-кілометровий тунель із боковими відхиленнями. Там зберігалась амуніція і зброя, були розташовані контрольні виходи, вентиляційні шахти.

Область має непогані умови для розвитку велотуризму, але, на жаль, вони не використовуються в повній мірі. На Закарпатті туристичні підприємства пропонують чимало велосипедних турів:

- маршрут Лемківщиною (70 км): с. Костино – с. Вишка – г. Красія – с. Люта – ур. Прилуки – с. Тур'я Поляна – м. Перечин;
- «Морське око» (120 км): с. Подобовець – смт Міжгір'я – с. Синеvirська Поляна – оз. Синеvir – с. Подобовець;
- «У долині нарцисів» (95–160 км): смт Воловець – с. Пилипець – смт Міжгір'я – с. Іза – м. Хуст – с. Кіресі – смт Воловець (чи м. Мукачево);
- «Вздовж західних кордонів» (100 км): смт Великий Березний — смт Перечин – с. Лумшори – смт Перечин – с. Невицьке – м. Ужгород.

У 2012 р. розпочалася реалізація проекту «Інтегрована система велосипедних туристичних шляхів вздовж українсько-угорського кордону», в рамках якого передбачено будівництво транскордонних велосипедних доріжок Лужанка – Берегово (3856 м) і Вилоч – Дяково (3150 м) та побудова велосипедної станції у с. Берегшурань (Угорщина).

Найбільше розвинуті веломаршрути на Березівщині. Березівський туристичний інформаційний центр приділяє особливу увагу розвитку велотуризму. У м. Берегово та його околицях пропонується чимало велосипедних маршрутів.

У стратегії розвитку велотуризму передбачається: перетворення Закарпаття на регіон-приклад велосипедного туризму до 2018 р.; побудування нових велосипедних доріжок, велосипедна розмітка; маркування вже існуючих велосипедних маршрутів; розробка нових велосипедних маршрутів з метою зробити регіон привабливішим для внутрішніх та іноземних туристів задля проведення різних велосипедних турів; створення нових та розширення діючих можливостей у покаті велосипедів; забезпечення сервісу вздовж маршрутів, на пунктах прокату велосипедів та недалеко від них

(можливість забезпечення ремонту в будь-якому місці виникнення проблем); будівництво чи створення велосипедних станцій та місць для паркування велосипедів у містах та біля готелів; популяризація велосипедного руху; зміцнення транскордонного співробітництва; розробка спільних українсько-угорських маршрутів; проведення навчання для велосипедних провідників; покращення рівня інформаційних послуг вздовж велосипедних маршрутів щодо туристичних ресурсів, підготовка інформаційних видань на різних мовах; друкування вело-туристичної карти різними мовами; розробка вело путівника тощо.

Отже, Закарпаття має великий туристсько-рекреаційний потенціал, який може задовольнити, і потреби населення області і запропонувати туристські маршрути державного і міжнародного значення. Транскордонне співробітництво та чималі іноземні інвестиції сприяють втіленню в життя вагомих міжнародних проєктів, особливо європейських.

Потенціал області дозволяє розвивати на її території майже всі види сучасного туризму – автомобільного (особливо в зв'язку зі створенням міжнародних транспортних коридорів), пізнавального, наукового, спортивного (кінного, пішохідного, водного, велосипедного), і зеленого з проживанням у місцевого населення.

Наявність єдиної концепції розвитку територіального туристично-рекреаційного комплексу Закарпатської області дає можливість вирішити складні інформаційно-технологічні проблеми, а також реалізувати ефективний маркетинг на рівні всієї туристично-рекреаційної території.

Важливою умовою реалізації проєктів розвитку туризму є розробка нових підходів до вирішення питання про співробітництво, адже в сучасному світі можна існувати тільки в стані виживання, розвиватися можна тільки спільно у взаємовигідному партнерстві. Особливо ефективним є використання інтегрованих форм організації туристичного бізнесу. Усе більш стає очевидним, що регіональні програми повинні опиратися на фінансування із власних бюджетів, активно залучаючи інвестиції, створюючи сприятливі умови, у тому числі підвищуючи інвестиційну активність підприємств і населення регіону. При цьому основними цілями програм повинна стати розробка концепції соціо-, еколого-економічного розвитку регіону.

Кілінська К.Й.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БУФЕРНОЇ ЗОНИ ОБ'ЄКТУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ «РЕЗИДЕНЦІЇ МИТРОПОЛИТІВ БУКОВИНИ І ДАЛМАЦІЇ»

Постановка проблеми. Стратегічне бачення розвитку туризму на території Всесвітньої спадщини «Резиденція митрополитів Буковини і Далмації» передбачає нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення внутрішнього та іноземного багатoproфільного туризму, зростання якості обслуговування туристів, підвищення ефективності використання природно-рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини, поліпшення інфраструктури тощо. Дослідження даної публікації націлене на вивчення території буферної зони Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – «Резиденції митрополитів Буковини і Далмації», до складу якої входять природно-рекреаційні, історико-культурні, історико-архітектурні, інфраструктурні комплекси, на терені яких можлива активізація розвитку рекреації та туризму.

Місто Чернівці розташоване на пагорбах долини річки Прут на межі Прут-Дністровського межиріччя та Передкарпатського передгір'я. Лівобережна частина Чернівців належить до Східноєвропейської рівнинної країни, основна частина обласного центру на правому березі р. Прут – до Карпатської гірсько-складчастої країни. Туристичний потенціал міста зумовлений наявністю пам'яток містобудування різних архітектурних стилів (класицизм, запізнений класицизм, неоренесанс, необароко, віденська сецесія, конструктивізм) і багатою культурною спадщиною [1, 3].

Історична забудова старого міста – це цілісний, майже недоторканий ансамбль XIX – початку XX ст., що сформувався в Австро-Угорський період історії Буковини. Центральна частина міста (загальна площа – 226 га) має статус заповідної території. Тут зосереджена більшість пам'яток містобудування (колишня Резиденція митрополитів Буковини; архітектурні ансамблі Театральної та Центральної площ, вулиць О. Кобилянської, І. Франка, Головної та багато інших), історії, архітектури, які входять до буферної зони Резиденції. Аналіз структурних підвалин буферної зони і її територіального поширювання є *об'єктом* даної публікації.

Аналіз останніх досліджень. Площа номенованої зони у яку входить Резиденція Митрополитів Буковини і Далмації складає 8,0 га. Це територія, на якій розміщується 4-й (географічний факультет), 5-й (адміністративна частина Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (надалі ЧНУ) імені Юрія Федьковича) та 6-й (філологічний та філософсько-теологічний факультети) корпуси. До її складу входить ботанічний сад ЧНУ.

У 2010 р. науковці ЧНУ С. Руденко, О. Івасюк, С. Костишин, протоієрей М. Щербань опублікували у видавництві «Букрек» монографію «Рослини Святого Письма та перспективи створення біблійного саду», у якій представили авторське дослідження теологічного значення біологічних особливостей рослин, які ростуть у ботанічному саду ЧНУ та описані у Святому Письмі. В цій роботі вперше проведено класифікацію біблійних рослин за теологічним значенням, з'ясовані біологічні властивості, які його зумовили. Червоною ниткою крізь всю працю проходить ідея створення біблійного саду на терені Резиденції Митрополитів Буковини і Далмації. Така робота проведена вперше не тільки в Україні, але й у світі.

У 2014 р. під егідою міського відділу історико-культурної спадщини та за участі координаторів з Німеччини проведена координаційна нарада, присвячена питанням комплексного рекреаційно-туристичного аналізу історико-культурної спадщини м. Чернівців. Її девізом слугувала наступна назва: «Підхід інтегрованого розвитку історичного передмістя Чернівців». На нараді були присутні науковці географічного факультету (проф. В.П. Руденко, проф. К.Й. Кілінська, доц. Ж.І. Бучко, к. геогр. н. Т.Д. Скутар), факультету історії, політології та міжнародних відносин (проф. Т.В. Марусик), КНТУ (проф. В.Ф. Кифяк), представники управлінських структур, туристичних фірм, тощо. Основними питаннями, на які звертали увагу учасники була теза про необхідність інтегрованого синтезу природно-рекреаційних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів буферної території об'єкту Всесвітньої спадщини «Резиденція митрополитів Буковини і Далмації», аналізу екологічної ситуації, стану інфраструктурних об'єктів, підвищення атрактивності території, покращення інвестиційного клімату та ін. З метою популяризації території автор статті пропонує свої наукові результати дослідження території буферної зони об'єкта Всесвітньої спадщини.

Виклад основного матеріалу. Площа буферної зони складає 244,85 га. До її складу входить центральна частина м. Чернівців, в межах Першотравневого та Шевченківського районів [1, 2].

Північна межа буферної зони проходить по лінії вулиць Барбюса, Богдана Хмельницького, 28 Червня та схилах, які обриваються у бік залізничного вокзалу. Природно-антропогенною та антропогенною властивістю цієї території є значна крутизна схилів, на яких часто розвиваються зсувні процеси, висока ступінь забудови. Більшість із вказаних вулиць є первинними ареалами розбудови міста. Північніше їх знаходиться територія, яка у історичному минулому була «воротами» (в'їздом) до міста. Саме з цієї території почало формуватися м. Чернівці.

Південна межа буферної зони захоплює вул. О. Кобилянської, Т. Шевченка, Котляревського, Червоноармійську, частково Соборну площу. Це одна з найвищих територій м. Чернівців. Особливістю південної межі є потужний історико-архітектурний та історико-культурний потенціал – основа розвитку туризму.

Південна частина буферної зони – історичне передмістя Чернівців, територія семи вулиць, історико-культурний центр міста, територія різноманітних архітектурних стилів. Тут більшу роль відіграють історико-культурні ресурси, які потребують створення концепцій і програм охорони культурної спадщини, розвитку культурного туризму, реалізації історико-культурного потенціалу території, обґрунтування управлінських рішень щодо удосконалення територіальної організації туристичної, екскурсійної, музейної діяльності в місті, планування туристичних та екскурсійних маршрутів, визначення потреб в об'єктах туристичної, соціально-культурної, транспортної інфраструктури, окремої зони (для адміністративних районів); складання картографічних матеріалів для наочного відстеження територіального розміщення та існуючої диспропорції розстановки об'єктів культурної спадщини, інтегральної оцінки її потенціалу.

Західна межа буферної зони – це територія вулиць Лесі Українки, Київської, парку Шіллера, що знаходиться за Науковою бібліотекою ЧНУ. Нижче вказаних вулиць знаходиться старовинне поселення Роша, яке відділяється від вказаних вулиць територіями зі значними кутами нахилу.

У природному відношенні територія Резиденції Митрополитів і Далмації будувалася на одному з найвищих вододілів м. Чернівців. Про це засвідчує реперний знак, що знаходиться у Ботанічному саду Резиденції. Через складні природні (морфометричні) умови, територія Резиденції Митрополитів Буковини і Далмації розміщується на заході буферної зони. З заходу, і півночі до буферної зони входять переважно схилі поверхні, часто забудовані та вкриті невеликими парковими та лісовими масивами. Зовнішній вигляд цієї території є складним, її важко використовувати у рекреаційно-туристичному аспекті (територія низької атрактивності, у кращому випадку – територія для прокладання екстремальних туристичних маршрутів для конкретної вікової категорії туристів).

Східна межа буферної зони проходить рівнобіжно вулиці Сагайдачного, яка з'єднується з вулицею Руською. стосовно східної частини буферної зони, зазначимо, що межа проходить по лінії просторового розміщення історико-сакральних об'єктів.

Будівництво культових споруд Чернівців втілило в собі кращі традиції зодчества минулих поколінь. Найдавніша культова пам'ятка міста – це дерев'яна церква Святого Миколая. Саме такі церкви «хатнього» типу характерні для Буковини XVI–XVIII ст. У 1814 р. був збудований римо-католицький костел Воздвиження Святого Хреста, наприкінці XIX ст. віруючі римського обряду одержали можливість молитися у новому храмі Серце Ісуса, що є чудовим зразком неоготики. Заслуговує на увагу кафедральний собор Святого Духа – головний храм православних Буковини, освячений у 1864 р. владикою Євгеном Гакманом. У Чернівцях є багато культових споруд іудейської громади. Вражає своєю красою Чернівецька синагога (Темпль), збудована у 1877 р. У дитячому хорі Темпля колись співав Йозеф Шмідт, чия пісня з часом облетіла весь світ [1].

Окремими брендом буферної зони є біосоціальні постаті, історичні та суспільно-економічні події, які увіковічені у назвах вулиць. Це вулиці, що названі на честь міських історико-культурних пам'яток, корінних мешканців, які причетні до розвитку міста, суспільного розвитку та прогресу, письменники та люди мистецтва, що мешкали у місті, події соціального та прогресивного розвитку, герої Великої вітчизняної війни; сусідніх міст та населених пунктів; природних об'єктів, явищ, ландшафтів; географічних назв та географічного положення.

Висновки. До позитивних економічних та соціальних наслідків використання культурної спадщини можна віднести: поступове зростання економічного потенціалу відсталих регіонів за рахунок інвестування проектів розвитку туризму; працевлаштування молоді та створення нових робочих місць у сфері малого бізнесу, громадського обслуговування, транспорту; залучення коштів від туристів до місцевих бюджетів з їх подальшими витратами на соціальні та культурні проекти, на здійснення реставраційних робіт в об'єктах історико-культурного значення; покращення вивчення різноманітних особливостей кожного з регіонів у рамках освітніх програм з історії краю шляхом включення до туристичних маршрутів нерухомих пам'яток з урахуванням вікових, соціальних, освітніх, етнічних особливостей відвідувачів, удосконалення умов відпочинку та проведення оздоровчих заходів для населення.

Між тим, уже зараз необхідно вирішити одну із найсерйозніших проблем пам'ятоохоронної сфери буферної зони – правове забезпечення недержавних інвестицій до справи утримання, охорони, реставрації та використання пам'яток історії та культури. Прийняття різних, але взаємо узгоджених нормативних актів забезпечує: можливість легальної, цивілізованої приватизації пам'яток архітектури та історико-меморіальних будівель; юридичні й фінансові гарантії інвестицій у пам'ятки, які не підлягають приватизації, передаються у довгострокову оренду чи користування; звільнення від оподаткування і надання субсидій неприбутковим організаціям сфери охорони, реставрації та використання історико-культурної спадщини.

Перелічені умови повинні бути створені найближчими роками, інакше природний процес старіння об'єктів історико-культурної спадщини може призвести до масового незворотного руйнування великих масивів пам'яток вже на початку третього тисячоліття.

1. Кілінська К.Й. Рекреаційно-туристична різноманітність Чернівецької області: сучасний стан, оцінка та перспективи : монографія / К.Й. Кілінська, Т.Д. Скутар / відп. ред. К.Й. Кілінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 250 с.
2. Кілінська К.Й. Методичні підходи до прогнозування розвитку мережі туристичних маршрутів (на прикладі території Чернівецької області) / К.Й. Кілінська // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Географія. – 2013. – Вип. 672–673. – С. 106–108.
3. Кілінська К.Й. Розвиток території буферної зони об'єкту Всесвітньої спадщини «Резиденції митрополитів Буковини і Далмації» як об'єкту туризму в м. Чернівцях / К.Й. Кілінська // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (1–2 листопада 2012 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – С. 555–560.

Кучеренко В.С.

Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ ДНІПРА У МЕЖАХ СТОЛИЧНОГО МІСТА

Постановка проблеми. В програмі розвитку рекреаційної сфери в Україні значна увага приділяється організаційно-правовим та економічним основам розвитку рекреаційної діяльності в умовах міста задля підвищення працездатності та продуктивності праці міського населення, поліпшення комфортності їхнього життя і відпочинку. Саме тому виявлення та аналіз сучасних тенденцій розвитку рекреаційної діяльності у містах України набуває особливої актуальності як у теоретичному, так і в прикладному аспектах. Підтримка традиційних і стимулювання нових видів рекреаційної діяльності в містах України з урахуванням світових тенденцій буде сприяти їхньому сталому соціально-економічному розвитку, залученню інвестицій, підвищенню обсягів надання рекреаційних послуг.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розвитку рекреаційної діяльності у містах знайшла відображення в дослідженнях багатьох науковців з різних галузей: географії, економіки, психології, соціології. Питаннями комплексної організації міського рекреаційного середовища спеціалісти почали активно займатися ще у 1970–1980-х роках. Особливу увагу цьому приділяв А.П. Вергунов. В останні роки даною проблематикою займаються багато російських авторів, серед яких І. Воскресенський, Є. Гухман, Б. Боде, Г. Омеляненко, І. Івашкіна, І. Ільїна та ін. Їхні розробки здебільшого спрямовані на формування рекреаційного середовища Москви.

Дослідженню розвитку міської рекреації в Україні присвячені роботи Любіцевої О.О., Мацоли В.І., Новікової Н.М., в яких розкрито особливості рекреаційного природокористування у містах, визначені види рекреації та рекреаційні пріоритети урбанізованих територій [4, 6].

Водночас, окремі аспекти проблеми розвитку міської рекреації, зокрема у місті Києві, залишаються недостатньо вивченими. Так, особливої уваги вимагає дослідження сучасних тенденцій організації водної рекреації у місті, виявлення рекреаційних можливостей басейну

Дніпра для задоволення потреб городян та гостей міста у відпочинку та оздоровленню. Це й зумовило вибір теми даного дослідження, **метою** якого є аналіз організації рекреаційної діяльності на Дніпрі у межах Києва.

Виклад основного матеріалу. Специфіка рекреації в межах великого міста обумовлена малою площею природних об'єктів, придатних для рекреації, при великих обсягах відпочиваючих, кількість яких майже не має сезонних коливань, що визначає постійно значні рекреаційні навантаження на природно-рекреаційні об'єкти. Особливістю українських великих міст, що розташовані в басейні Дніпра, є орієнтація сфери рекреації саме на пляжний відпочинок на річці значної кількості городян та гостей міст. Це накладає на організаторів цього відпочинку велику відповідальність, пов'язану з облаштуванням зон рекреації та утриманням їх в належному санітарно-гігієнічному стані. Розглянемо особливості організації рекреації у місті Києві.

Місто простягнулося на 42 км з півночі на південь і на 35 км – із сходу на захід. Він займає територію 827 км², з яких під забудову використано лише 350 км², або 42,3%. Київ розташований на обох берегах Дніпра в його середній течії, нижче впадіння в нього лівої притоки – Десни. Ширина Дніпра в межах міста – 400–600 м, середня глибина – 6–12 м. Дніпро утворює численні протоки (Русанівська, Десенка), затоки (Матвіївська, Старик, Гавань), заплавні озера (Радунка, Тельбин, Видубицьке, Воздвиженське). Уздовж його берегів простягаються піщані пляжі (найкращі з них – на Трухановому острові). Через територію Києва протікають Либідь, Сирець, Горенка, Нивка та інші річки. Дніпро поділяє місто на правобережну і лівобережну частини, площа яких становить відповідно 507 і 313 м² [5].

Отже, визначальною рисою київського ландшафту та унікальним як для столиці світового рівня природним утворенням є прибережні території долини р. Дніпро. Наявність такої унікальної території – це важлива рекреаційна конкурентна перевага міста. Однак, наразі, її потенціал не реалізовано повною мірою – територія не є повноцінним рекреаційним активом столиці.

Населення Києва за офіційними даними становить 2,78 млн. осіб, але насправді воно в півтора рази більше за рахунок гостей та тих, хто здійснює трудову міграцію до столиці. Рекреаційні потреби

такої значної кількості населення постійно зростають, про що свідчать проведені нами соціологічні опитування городян та зростаючий рівень навантаження на природні й культурно-історичні об'єкти.

Генеральним планом розвитку міста до 2025 р. передбачено перетворення прирічкової території Дніпра в популярні зони відпочинку та оздоровлення. Відповідно до цього здійснюється архітектурно-ландшафтне та водоохоронне упорядкування водойм і водотоків р. Дніпро та його заплави.

За даними комунального підприємства «Плесо» в басейні Дніпра нараховується 29 зон відпочинку, які відрізняються своїми розмірами, рівнем облаштування та затребуваністю серед киян і гостей столиці.

Найбільше зон рекреації зосереджено у Дніпровському районі міста, насамперед у Гідропарку та на великих дніпровських островах. За дослідженнями В.І. Вишневського, найбільшу площу мають остови Муромець і Труханів, які внаслідок людської діяльності перетворилися на одне ціле. Тепер ця територія з'єднана з лівим берегом дамбою. У місці є понад 20 організованих піщаних пляжів. За їх площею Київ випереджає будь-яке місто колишнього СРСР [1].

Зони відпочинку організовані й в інших районах Києва, що прилягають до Дніпра та інших водних об'єктів його басейну. Загальна максимально можлива кількість відпочиваючих на пляжах Дніпра у Києві становить майже 100 тис. осіб, проте потреби у рекреації набагато більші.

З метою оптимізації рекреаційної діяльності в зонах відпочинку на Дніпрі пропонуємо об'єднати їх у групи, які відрізняються не тільки географічним положенням, а й транспортною доступністю, матеріально-технічною базою, рівнем облаштування, популярністю серед рекреантів.

До першої групи включені ті зони відпочинку, що користуються найбільшим попитом серед рекреантів. Вони розташовані у безпосередній близькості до Дніпра, відрізняються високим рівнем транспортної доступності, відповідною пляжною інфраструктурою, забезпечені численними закладами розваг. Це зокрема зони відпочинку Венеція, Дитячий, Довбичка, Молодіжний, Золота, Передмостна Слобідка, Центральний, які розташовані на території Гідропарку у місті Києві та ряді близьких до нього островів.

У другу групу включені ті зони відпочинку, які також тяжіють до річища Дніпра, але перебувають в гіршій транспортній доступності, зокрема для гостей міста. Тому ці зони є улюбленими місцями відпочинку переважно самих городян, які безпосередньо мешкають у відповідних районах Києва. Серед них зони відпочинку Березняки, Веселка, Галерна, Горбачиха, Десенка, Дніпровська Рив'єра, Лісова, Наталка, Осокорки, Райдуга, Русанівська коса, Чорторий.

Меншим рекреаційним попитом користуються озера, які належать до басейну Дніпра, але більш віддалені від його руслу. Озерні зони відпочинку включені нами до третьої групи, а саме: Вербне , Пуща- Водиця, Редьчине, Синезерна, Совська балка, Сонячне, Тельбин, Тросщина.

Головною спеціалізацією усіх зон відпочинку на Дніпрі є пляжна рекреація. Це зумовило особливу увагу до облаштування саме пляжів. Основними засобами для облаштування пляжу згідно нормативних вимог є: адміністративна та господарська будівлі, елінг, медичний пункт, рятувальний пункт (пост), водопровід, каналізація, електрифікація, радіофікація, телефонний зв'язок, пункт прокату, гардероб (камера схову), інформаційні щити, спортивні площадки, дитячі майданчики, причал, громадські туалети, контейнери для сміття, площадки під контейнери, урни для сміття, фонтанчики, тіньові навіси, кабінки для переодягання, душеві кабінки, пристрій для миття ніг, гідропеди, човни, шезлонги, розкладний зонтик, топчани/лежаки, лави для відпочинку, огорожа господарчого двору.

На основі проведеного аналізу встановлено, що рівень облаштування пляжів в зонах відпочинку неоднаковий і не досягає нормативних вимог. Загалом за нормативами для належного благоустрою пляжів зон відпочинку Києва в басейні Дніпра необхідно близько 8 тис. одиниць засобів. Проте, згідно інвентаризаційного опису, вона складає 2121 (26,9%) фактичних одиниць. За групами зон відпочинку відмінності в обладнанні також значні. Так, пляжі першої зони відпочинку забезпечені необхідним обладнанням на 40,7%; другої – на 19,0%, третьої – на 21,5%. Таке слабке виконання комплексу заходів із благоустрою та облаштування зон відпочинку лімітує розвиток відпочинку й оздоровлення киян і гостей столиці, попри те, що попит на рекреацію в басейні Дніпра постійно зростає.

Серйозною проблемою для організації літнього відпочинку на Дніпрі у межах Києва є закриття пляжів, пов'язане з високим рівнем забруднення води стічними водами та іншими джерелами забруднення.

На думку Дубняка С.С., сучасною особливістю антропогенного впливу на водну мережу Дніпра на додаток до засмічення, занесення, захаращення різними спорудами, які існували й раніше, є хімічне, радіологічне та біологічне забруднення водойм, що призводить до погіршення якості води, донних наносів, ґрунтових вод [2]. Як наслідок, в літніх оздоровчих сезонах 2013 і 2014 рр. було рекомендовано для купання лише 11 пляжних зон відпочинку на Дніпрі, а заборонено купання на майже 50 пляжах. Найбільш придатними для рекреаційного використання є пляжі першої групи зон відпочинку, на які припадає й найбільше навантаження відпочивальників. Для його зменшення необхідно здійснити перерозподіл рекреантів в інші зони відпочинку. З цією метою доцільно поліпшити рівень рекреаційної привабливості пляжів другої і третьої групи зон відпочинку через осучаснення обладнання, підвищення ефективності функціонування транспортної мережі міста, налагодження роботи інженерно-технічних служб, інформаційних центрів.

Перспективним напрямком використання Дніпра з рекреаційною метою є й освоєння нових прибережних зон, які входять до Стратегічної ініціативи під загальною назвою «Дніпровська перлина». За розробленим проектом вона охоплюватиме територію долини р. Дніпро в м. Києві в межах Голосіївського, Дарницького, Деснянського, Дніпровського, Оболонського, Печерського та Шевченківського адміністративних районів м. Києва і включатиме вільні від забудови прибережні території, східні схили Старокиївського та Печерського плато, набережні, міські парки, мости та дніпровські острови в проектних межах міста загальною площею близько 9500 га. Реалізація цього проекту дозволить не лише зберегти унікальні природні комплекси акваторії р. Дніпро в м. Києві, а й значно розширити зони відпочинку та перерозподілити рекреаційні потоки з першої групи зон відпочинку в ново створені [7].

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що у цілому організація рекреаційної діяльності на Дніпрі у межах Києва налагоджена в багатьох районах міста. Існуючі зони відпочинку згруповані за транспортною доступністю і привабливістю у три основні групи. Потік відпочиваючих зосереджений переважно у зонах відпочинку Дніпровського району столиці. Проте, існують можливості перерозподілу рекреантів у зв'язку з реалізацією проекту «Дніпровська перлина» й освоєння нових прибережних територій.

1. Вишневський В.І. Ріка Дніпро / В.І. Вишневський. – К. : ІнтерпресЛТД», 2011. – 620 с.
2. Дубняк С.С. Деякі проблеми еколого-гідроморфологічного зонування урбанізованих водойм (на прикладі озера Видубицького в м. Києві) / С.С. Дубняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ekobereg.com/files/14.doc/.
3. Дубняк С.С. Оцінка водного режиму і пропускнуої здатності верхньої ділянки Канівського водосховища в умовах інтенсивної урбанізації / С.С. Дубняк // Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія : наук. зб. – Т. 6. – К. : Ніка-Центр, 2004. – С. 145–158.
4. Любіцева О.О. Теоретичні та прикладні питання рекреаційно-туристичного природокористування в столичному місті / О.О. Любіцева, І.В. Кочеткова // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 136–138.
5. Панкова С.В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / С.В. Панкова. – К. : Альтерпрес, 2003. – 171 с.
6. Новикова В.І. Територіальна структура рекреаційної діяльності (на прикладі Черкаської області) / В.І. Новикова // Український географічний журнал. – 2010. – № 4 (72). – С. 44–51.
7. Комунальне підприємство «Плесо» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pleso.com.ua/?paged=4>.

Литвиненко Т.Е.

Київський національний торгово-економічний
університет, г. Київ, Україна,

Литвиненко Я.В.

Національна академія статистики, учета і аудита,
г. Київ, Україна

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Постановка проблемы. Туризм – составная часть индустрии гостеприимства и связан с многообразием отраслей национальной экономики, позитивно влияет на её развитие, способствует увеличению занятости населения, улучшению социально-психологического климата в социуме и т.д. Одним из перспективных трендов рынка туристических услуг является гастрономический туризм. Этот специфический вид туризма проявляется в интересе к национальным кулинарным традициям народов мира. Гастрономический туризм очень популярен в развитых странах мира. В последнее десятилетие данный вид туризма получил развитие и в Украине, однако интенсивность его по регионам Украины неодинакова.

Анализ последних исследований. В Украине вопросам изучения становления и развития гастрономического туризма посвящены исследования Басюк Д.И., Баглей Д.В., Бусыгина А., Божук Т.И., Комарницкого И.О., Маслова Е., Мотузенко Е.А., Прокопчук Л.А., Федорченко В.К. Авторы рассматривают историческую и культурную составляющие данного вида туризма, особенности образования региональных туристических продуктов на основе национальной кухни и кулинарных традиций, поскольку национальная кухня выступает неотъемлемой частью культурного наследия каждой нации. Исследованию самого термина гастрономический туризм посвятили свои работы Басюк Д.И., Баглей Д.В., Мотузенко Е.А., Федорченко В.К. и др. Этот термин обобщает такие понятия как эногастрономический туризм, винно-гастрономический туризм, кулинарный туризм, гурман-тур и, собственно, гастрономический туризм. Наиболее точно, на наш взгляд, данный термин определяет Басюк Д.И. [1]. Гостеприимство исконно присуще украинскому народу, а угощение гостей национальными блюдами и напитками подчиненно традициям и является неотъемлемой частью культурного наследия.

Цель статьи – проанализировать современные тенденции развития гастрономического туризма в различных регионах Украины, а также его составляющие и определить основные пути его осуществления.

Изложение основного материала. Наиболее важным в организации туризма является ознакомление участников с традициями и культурой различных этносов. Туристы во всем мире проявляют большой интерес именно к национальным и этническим традициям, что способствует укреплению толерантного отношения между представителями разных этносов. Методы приготовления пищи и сами ингредиенты широко варьируют у разных стран, народов, социальных групп, называются кухней и отражают уникальные взаимосвязи культуры, экономики и традиций. Что и предоставляет для туристов один из самых больших интересов. В последнее время регионы Украины, используя накопленный мировой опыт, активно участвуют в создании и продвижении специализированного туристического продукта – гастрономического туризма.

Гастрономический туризм может в зависимости от цели подразделяться на гурман-туры и гурмэ-туры, между которыми нельзя ставить знак равенства, поскольку первый термин означает тур для любителей и ценителей обширного гастрономического удовольствия и обильных алкогольных возлияний, а второй – тур для ценителей изысканного вкуса, вкусовых сочетаний, в том числе и революционных, к которым можно отнести молекулярную кухню, авангардную, авторскую.

Первые относятся к массовым турам, вторые – к эксклюзивным, осуществляемым по предварительной договоренности с принимающей стороной и согласованным графиком пребывания, даже по часам. По количеству участников гастротуры могут подразделяться на индивидуальные, групповые. Гастротуры могут делиться на виды: сельские (так называемые, «зеленые») и городские. И те, и другие имеют тенденцию к росту. Киевская туристическая компания «Янтарный берег» предлагает регулярные гастрономические туры «Кулинарные тайны Закарпатья» и «Уникальное Закарпатье», рассчитанные на 5 дней, где представлен богатый выбор аттрактивных элементов, связанных с производством (вылов рыбы, сбор грибов, приготовление мучных изделий и блюд из круп и др.) и последующим потреблением участниками туров определенных продуктов (горной форели, сыра, блюд из муки и кукурузной крупы, грибов и др.) в сочетании с винами теруара. Гастротуры могут также делиться на ивентивные и учебные. К первым относят специализированные гастротуры с уклоном в этностиль, отвечающие тематике события, а также фестивали одного продукта.

Ко вторым – специализированные туры для профессионалов. Участниками таких туров становятся рестораторы, сомелье, профессиональные дегустаторы, ресторанные критики, повара, шеф-повара и шеф-кондитеры, а также представители туристических компаний, стремящихся расширить свой бизнес и начать организовывать гастрономические туры, ознакомления с концепцией определенной сети заведений ресторанного хозяйства, организацией производства и обслуживания и др. Для Украины характерными есть блюда, которые можно считать визитной карточкой страны: борщ, вареники, украинская домашняя колбаса, сало и блюда из него, украинский хлеб и др. К сожалению, технология их производства и

название блюд не запатентованы, таким образом Украина лишается дополнительных финансовых поступлений с одной стороны, а с другой – нет возможности поставить заслон на недобросовестное их изготовление любыми производителями, в т.ч. с нарушениями технологии производства, в том числе и за рубежом. Более того, можно таким образом «увекочечить», сделать брендом и блюда региональной кухни (прикарпатской, закарпатской, гуцульской, надднепрянской, слобожанской, причерноморской и др.). Исследуя данную проблему, авторы пришли к мнению, что развитие гастротуризма в Украине идет специфическим путём. Анализ последних тенденций говорит о возрастании туристических потоков в тех регионах, где на основе этнических, народных традиций формируются специализированные туристические продукты – фестивали народного творчества, народные праздники и др. Например, фестивали «Галицкая дефилеяда» (г. Тернополь), фестиваль молодого вина «Закарпатское Божоле» (г. Ужгород), «Берегфест» (г. Берегово).

В последнее пятилетие в Украине получили развитие гастрономические фестивали преимущественного одного продукта: «Карпатский рататуй» (г. Ужгород), «Карпатская брынза» (г. Рахов), «Червене вино» (г. Мукачево), фестиваль сыра и вина (г. Львов), фестиваль кулеша (г. Камянец-Подольский), вареников (г. Полтава), борща «Борщ`їв» (г. Борщив, Тернопольская область), дерунов (Черниговская область), «Конкурс мясников свиней – гентешей» (с. Геча, Закарпатская область), фестиваль «Белое вино» (г. Берегово, Закарпатская область), фестиваль вина и меда «Солнечный напиток» (г. Ужгород), «Риплянка» (с. Колочава, Закарпатская область), фестиваль черники «Верховинська яфина» (с. Гукливе, Закарпатська обл.), «Сливовий леквар» (с. Геча, Закарпатська область), «Золотой гуляш» (с. Мужиево, Закарпатской области) и др. Однако эти мероприятия в большинстве не имеют постоянного характера, а происходят спонтанно или периодически, что в принципе мешает наладить долгосрочную туристическую деятельность и развивать данное направление в регионе. Здесь необходима роль государства как основного инвестора данных направлений туристического бизнеса.

Местные органы власти, реализуя региональные программы развития туризма, должны поддерживать гастрономический туризм во всём его разнообразии и участвовать в создании его объектов:

заведений ресторанного хозяйства с этнической кухней, музеев гастрономии, дегустационных залов при местах производства продуктов, этнических поселений, специализированных зрелищных мероприятий, туристическо-экскурсионных маршрутов, что, в дальнейшем, будет способствовать повышению туристической привлекательности региона и его развитию.

Регионы с аграрной специализацией не могут конкурировать с другими городами древней архитектурой или промышленным потенциалом. Однако имеют давние традиции украинской кухни с использованием натурального, экологически чистого сырья. К таким регионам относится Тернопольская область, где несколько лет подряд проводится музыкально-гастрономический фестиваль «Галицкая дефиляда» в Тернополе под лозунгом «Из фермы и огорода – для нашего рода», что характеризует особое внимание к здоровой, органической еде, напиткам. Обязательным на фестивале является приготовление общего блюда и его последующая бесплатная раздача, причем акцент делается также на особенностях приготовления блюда, времени года, тематики мероприятия.

В Украине в городах-миллионниках среди рестораторов больше распространена практика интегрирования в международную гастрономию, однако также распространены Международные, Всеукраинские и местные городские фестивали кулинарного искусства, городские фестивали одного продукта или напитка (вино, пиво, шоколад, кофе, вареники, закуски из сала и др.), фестивали «Уличная еда» и др., что также можно включить в гастрономические туры как аттрактивные элементы. Во Львове очень развит гастрономический туризм, который популяризирует львовскую кухню и его гастрономические бренды: пиво, шоколад, кофе. Несколько лет подряд проходят фестиваль «Львов на тарелке». Предложен также гастрономический тур «Тернополь – Львов – Перемышль – Ряшев – Краков».

В Киеве с использованием интернет-ресурсов разработан гастротур по городу в виде гастрономической экскурсии; популярными также становятся «Стрит-фуд-фесты», которые организовываются уже в течение последних 2-х лет 9 раз. Хотя отличительной особенностью их есть знакомство киевлян с блюдами, как правило, не относящимися к национальной украинской кухне и

приготовленными из несвойственного для этнической кухни сырья. На наш взгляд, формат их скорее напоминает разновидность «фудинга», как знакомство участников уличного феста с будущими блюдами ресторанов и получением участниками ощущения нового вкуса еды.

Выводы. Дальнейшее развитие экономики Украины и успешный выход из экономического кризиса может осуществляться за счёт активного развития сферы туристического бизнеса. Это положительно скажется для тех регионов, которые не имеют собственного или развитого промышленного производства или других отраслей промышленной индустрии, в плане роста мест приложения труда и, в конечном итоге, на уровне развития данного региона. Позитивным этот вид бизнеса может быть и для отдельных депрессивных, а также регионов с развитым аграрным направлением. Необходимо не только развивать туристический вид бизнеса в сторону увеличения объёма предоставляемых услуг, но и расширения их видов и структуры и повышения качества предоставления услуг. В том числе и перспективный вид туризма – гастрономический. Кроме культурно-познавательного, развлекательного, обучающего, делового и оздоровительного характера гастрономический туризм может проводить также и политику повышения культуры потребления различных продуктов и алкогольных напитков, приучать людей к употреблению изысканных и полезных блюд и напитков и отказа от суррогатных, вредных для здоровья человека. Таким образом гастрономический туризм позволит ознакомить иностранных путешественников с особенностями национальных блюд и алкогольных напитков, а также сделать прорыв на соответствующий международный и отечественный туристический рынки.

1. Басюк Д.І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні / Д.І. Басюк // Наукові праці НУХТ – 2012. – № 45. – С. 128–132.
2. Джурик Н.Р. Львівські кулінарні бренди як складові розвитку регіонального гастрономічного туризму / Н.Р. Джурик, Ю.С. Дорош, Л.Р. Криминец // Здобутки, проблеми та перспективи розвитку готельно-ресторанного та туристичного бізнесу: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2013 р., м. Київ). – К.: НУХТ, 2013. – С. 347–348.
3. Гастротуризм [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.gastrotur.ru/gastronomicheskij-turizm>.

Лопушняк Л.В.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ЗАЙНЯТИСТЬ ТРУДОВОГО НАСЕЛЕННЯ У ПРИВАТНИХ САДИБАХ (НА ПРИКЛАДІ БУКОВИНСЬКО- КАРПАТСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО РАЙОНУ)

Постановка проблеми. Розміщення туристів на селі дозволяє укріпити фінансово-економічне положення сільськогосподарського комплексу України. Проте, сьогодні попит на даний туристичний продукт змінив саму концепцію сільського туризму, який перетворюється для багатьох сільських мешканців, навіть не у побічний, а основний вид діяльності. В багатьох країнах екологічний туризм (надалі екотуризм) розглядається як один із головних напрямів розвитку національної туристичної галузі, що знаходить відповідне висвітлення в національних концепціях розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень. Екологічний туризм на терені області активно почав розвиватися в кінці ХХ ст. Теоретико-методологічні основи екологічного туризму висвітлюються в працях М.В. Багрова, Ж.І. Бучко, С.В. Дудчак, М.В. Дудчака, М.П. Крачила, К.Й. Кілінської, О.О. Любіцевої, В.С. Преображенского та ін. Функціонування приватних садиб залежить від суспільно-політичної, економічної, культурної, демографічної ситуації держави загалом і окремого регіону в тому числі. Це динамічний процес, що вимагає постійного оновлення інформативної бази з метою рекреаційно-туристичної популяризації, особливо в розрізі адміністративно-територіальних районів. Власне цим питанням присвячена публікація.

Виклад основного матеріалу. Буковинсько-Карпатський туристичний район охоплює гірські й передгірські Путильський, Вижницький, Сторожинецький, Глибоцький і Герцаївський райони Чернівецької області і представлений 47 приватними садибами екотуризму. Тут зосереджено близько 65% сумарного обласного рекреаційного потенціалу. Галузями спеціалізації району виступають усі види гірського туризму, а також етнічний і пізнавально-екскурсійний туризм.

У межах Буковинсько-Карпатського туристичного району станом на 2013 р. функціонує 47 приватних садиб (Путильський район – 22, Вижницький район – 20, Сторожинецький район – 4, Глибоцький

район – 1). Основними видами відпочинку та діяльності екотуристів є кінні прогулянки, рибальство, збір грибів і ягід, піші прогулянки в гори, катання на конях, взимку – на санях, відвідування в горах гуцульських садиб, проведення майстер-класів з приготування гуцульських страв. Родзинкою оздоровлення екотуриста у гірській місцевості є бджолотерапія, геліотерапія, аеротерапія, ландшафтотерапія і теренкур.

Вижницький район – етнічно найоднорідніший район Карпатського регіону. Серед його населення частка українців становить 98,2% , інші етноси займають менше 2%. Тутешні буковинці зберігають старожитні народні традиції. Багата фольклорно-етнокультурна спадщина краю в усі часи вражала її дослідників та гостей. На території району знаходиться 6 пам'яток археології та 48 пам'яток історії. До послуг гостей відкрито 18 громадських музеїв та музейних кімнат.

Кожен населений пункт Вижницького району може похвалитися своїми співочими традиціями та художніми народними промислами (вишивка, виготовлення килимів, обробка деревини, писанкарство). Народні самодіяльні вокально-інструментальні ансамблі танцю «Смеречина» і «Черемшина», самодіяльний народний театр «Ватра» при Вижницькому районному будинку культури та фольклорно-етнографічний колектив «Толока» з с. Банилів перетворилися на всесвітньо відомі «візитівки» співучої Буковини.

Вижницький район володіє багатьма структурними компонентами рекреаційних ресурсів багатопрофільного літнього і зимового, гірського, спортивного, культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого та зеленого сільського туризму. Сучасна рекреаційна різноманітність представлена будівництвом туристичного комплексу в с. Долішній Шепіт фірмою «Ренесанс», в який передбачається вкласти 8,7 млн. грн. У м. Вашківці продовжується будівництво готельного комплексу, проводяться підготовчі роботи до здачі в експлуатацію готелю, сауни та ресторану. Завершується розбудова готельно-ресторанного комплексу «Стіжок» у смт Берегомет триває будівництво гірськолижного комплексу «Мигово» в с. Мигове. У передгірській частині району, в с. Іспас завершено будівництво готельно-туристичного комплексу «Едельвейс», у с. Долішній Шепіт розпочато будівництво будинку

відпочинку «СВ-тур», у с. Лопушна також завершується будівництво туристичної бази. У м. Вижниці будується туристична база. Всі ці чинники повинні стати основою до подальшого розвитку екотуризму.

Сторожинецький район – найбільший за площею район області. Його соціально-економічною перспективою є екотуризм, який вирішить проблеми зайнятості населення, міжнародного співробітництва, залучення до пізнання природної та історико-культурної спадщини краю.

Багатство народних традицій, дивовижного кулінарного мистецтва та щирої гостинності людей призвело до того, що с. Банилів-Підгірний став одним з еталонів дослідження і розвитку сільського зеленого туризму у Міжнародному проекті програми «TASIS» «Екологічна мережа Карпат». У багатьох агросадибах відпочивають туристи з України, Німеччини, Ізраїлю. У районі започатковано свято «Вихід на полонину». На території району функціонує база відпочинку «Аква-плюс», будуються бази відпочинку в селах Великий-Кучурів та Панка, на землях лісового фонду с. Їжівці будується спортивно-туристичний комплекс «Смарагда». З передачею озер в довгострокове користування підприємцям, облаштовуються місця відпочинку практично на всіх озерах району. Відкрита база відпочинку в с. Бобівці «Берег любові». В стадії будівництва перебувають такі об'єкти, як Буденецький парк «Пам'ятка садово-паркового мистецтва» та база відпочинку в с. Банилів-Підгірний. Працюють бази відпочинку в селах Снячів і Череш, де надаються різноманітні туристичні послуги.

Глибоцький район приваблює туристів музеєм-садибою О. Кобилянської (с. Димка) та пам'ятником архітектури – Білокриницьким старообрядницьким собором. Створені туристичні маршрути «Хотин – Глибока – Біла Криниця», «Чернівці – Глибока – Біла Криниця», впроваджується проект по зеленому туризму. На території району є велика кількість річок (Сірет, Дерелуй, Молниця, Невольниця, Коров'я, Котовець, Віча, Малий Сірет), які мають спортивне, оздоровче, лікувальне та естетичне значення. Глибоцький район багатий на мінеральні води. Тут є виходи гідрокарбонатних, хлоридних, сульфатних, сульфатно-кальцієвих, залізистих, сірководневих і різного іонного складу вод і розсолів. Курортна місцевість с. Валя-Кузьмина розташована на відстані 15 км від м. Чернівців, серед лісистого передгір'я. На березі озера знаходиться

пансіонат «Буковина». На території с. Валя Кузьмина пробурені свердловини, відкрито прісну гідрокарбонатну натрієву воду, яку реалізує колективне підприємство «Валя Кузьмінське». У районі є родовища неорганічних лікувальних грязей, які знаходяться на окраїні смт Глибока. Вони є унікальними за своїм хімічним складом і лікувальними властивостями. У рівнинних і передгірних селах розвинуте ставкове рибне господарство. На території Глибоцького району є близько 60 ставків загальною площею понад 0,3 км², тобто 0,3% площі району. Район відомий своїми пам'ятки археології трипільської культури III тис. до н. е., пам'ятками археології ранньозалізного віку I та III тис. до н. е., пам'ятками археології слов'янської та давньоруської культури (села Волока, коровія), історичною пам'яткою археології – городище доскіфського часу «Турецький вал» (с. Сучевени) та ін.

У Путильському районі зареєстровано 45 об'єктів, які увійшли в сферу розвитку екотуризму. Це 22 садиби, які працюють повним ходом і в любу пору року гостинно чекають на відвідувачів. Туристів, гостей, любителів гір та затишку гостинно приймають Міжнародний туристично-розважальний комплекс «Перевал Німчич», база відпочинку «Німчич» (с. Підзахаричі), бар-готель «Едем» (с. Тораки), кафе-готелі «Едельвейс», «Оскар», «Еліт», готель-ресторан «Лісова поляна» (смт Путила). Сільським зеленим туризмом займаються мешканці сіл Підзахаричів, Тораків, Лустуна, Селятина, Стебні, Гробище, Конятина. Загалом район готовий прийняти до двох тисяч туристів. Поблизу лісових хвойних масивів, на берегах гірських річок, високо в горах, на сонячних плато є безліч надзвичайно привабливих місць для розташування туристичних баз, відпочинкових комплексів та лижних трас. Лижну трасу з підйомниками та спусками прокладено на туристичній базі «Перевал Німчич» та с. Киселиці. У с. Усть-Путила будується туристичний комплекс з АЗС, у с. Мариничі під туристичний комплекс проводиться реконструкція старого адміністративного будинку, у с. Довгопілля завершується будівництво туристичного комплексу «Імперіал». У районі ведеться будівництво ще 5 об'єктів, які орієнтовані на сферу сільського зеленого туризму [2].

У Буковинсько-Карпатському рекреаційно-туристичному районі «вирізняється» Герцаївський адміністративний район, що має значний рекреаційно-туристичний потенціал, однак не має приватних садиб. Це

– Свято-Вознесенський чоловічий монастир, відомий своєю благочинною діяльністю далеко за межами Чернівецької області; лижний парк с Горбово; в с. Хряцька існують 3 джерела мінеральних вод, які мають лікувальні властивості; пам'ятники історії, археології та культури, створені у XVIII ст.; біосоціальні ресурси. Вказані преференції дають підставу вважати, що район має всі необхідні умови для створення та функціонування приватних садиб.

Висновки. Традиційний надлишок трудових ресурсів у гірських і передгірських районах (Сторожинецький, Вижницький, Путильський райони) визначає заняття народними промислами та організацію туристичних рекреацій як пріоритетний напрям розвитку економіки краю. Українське село має багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти, лікувально-рекреаційні ресурси. Багаті села й індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Разом з тим, гострою проблемою є брак робочих місць, зростаючий надлишок робочої сили вивільнюваної з сільськогосподарського виробництва. Враховуючи відсутність потрібних капіталовкладень на створення нових робочих місць, більше уваги варто приділяти галузям, які не потребують для свого розвитку великих коштів. Центральною фігурою в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає помешкання, забезпечує харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості. Важливим результатом розвитку екотуризму є розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, причому реалізації її на місці, і не як сільськогосподарської сировини, а як готових продуктів харчування після відповідної обробки і приготування. Досвід показує, що ті сім'ї, які приймають відпочиваючих, удосконалюють і структуру посівів на присадибних ділянках з урахуванням потреб гостей, розширюють асортимент овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо; розвивають і урізноманітнюють присадибне тваринництво, заводять тепличне господарство і т.д. Розвиток екотуризму спонукає до покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, сіл, стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Важливо врахувати позитивний досвід роботи проекту програми TACIS «Підтримка місцевого розвитку і туризму в Карпатському регіоні», який працював в трьох пілотних районах (Вижницькому,

Путильському, Сторожинецькому). Головною метою цього проекту була розробка екотуристичної стратегії та екотуристичного плану, як складових частин загального менеджмент-плану зі сталого використання природних ресурсів на території пілотних регіонів. Результатом роботи проекту стало ознайомлення громадськості пілотних регіонів з поняттям та можливостями екотуризму, навчання громадян первинним навичкам роботи, надання фінансової підтримки власникам агроосель за схемою «грант», «грант – кредит», розробка єдиної маркетингової стратегії, створення Ради з туризму Карпатського регіону. Основними «точковими зонами» для подальшого розвитку екотуризму можуть стати с. Виженка Вижницького району, с. Банилів-Підгірний Сторожинецького району, смт Путила.

1. Євдокименко В.К. Соціальна інфраструктура Карпатського регіону: пошук перспектив розвитку / В.К. Євдокименко, У.Я. Садова, Л.Т. Шевчук. – Чернівці: Прут, 1995. – 80 с.
2. Кілінська К. Екологічний туризм на території Чернівецької області: сучасний стан та перспективи функціонування / К. Кілінська, Т. Скутар, Д. Плаксивий // Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В.І. Вернадського. Серія «Географія». – 2014. – Т. 10. – Вип. 2. – С. 342–346.

Немець Л.М., Сегіда К.Ю.

Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна,

Василевська Я.В.

Херсонський державний університет,
м. Херсон, Україна

ГОТЕЛЬНЕ ГОСПОДАРСТВО ХЕРСОНЩИНИ ЯК СКЛADOVA ІНФРАСТРУКТУРНИХ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Інфраструктурні туристсько-рекреаційні ресурси в найбільш широкому розумінні являють собою сукупність шляхів сполучення та місць розміщення, транспортних засобів, комунікацій та різних установ, необхідних для стабільного функціонування туристських комплексів, мають значні територіальні відмінності [1]. Оскільки шляхи сполучення та заклади обслуговування є необхідно складовою функціонування господарства регіону в цілому та повсякденної

життєдіяльності населення, на перше місце в аналізі інфраструктурних туристсько-рекреаційних ресурсів виходить база розміщення рекреантів.

Обслуговування туристів та інших груп населення забезпечують готелі різного типу, мотелі, заклади лікування (санаторії, пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії) та відпочинку (будинки, бази відпочинку, пансіонати, туристичні бази), спеціалізовані установи (кемпінги, молодіжні табори відпочинку та центри, транспортні засоби розміщення) [1]. Готельне господарство являється складовою соціальної інфраструктури, яка має забезпечувати сприятливі умови для розміщення населення. Готельне господарство є невід'ємною складовою розвитку туризму, ділових стосунків, вдосконалення виробничих відносин тощо.

В останні роки в Україні досить стрімко розвивається готельне господарство, зокрема це було пов'язано і з проведенням «Євро-2012». Найбільш забезпеченими готелями та іншими закладами тимчасового проживання Київська, Харківська, Одеська, Донецька, Дніпропетровська, Полтавська області та АР Крим. Така ситуація склалася в результаті дії ряду різних факторів. Так, АРК та Одеська область кожного року зустрічають все більше туристів, тому є логічним, що саме тут розташована велика кількість готелів. Міста Київ та Харків приймали фінальну частину «Євро-2012», що призвело до зростання кількості готелів зростала не лише в зазначених, а і в сусідніх областях (рис. 1).

Найменша кількість готелів та інших закладів тимчасового проживання у Чернігівській, Кіровоградській, Тернопільській та Хмельницькій областях. Перші дві адміністративні одиниці через ряд причин не є туристично привабливими, а інші дві мають незначну площу і, відповідно, рекреаційний потенціал. Також у Тернопільській та Хмельницькій областях великі площі зайняті під заповідниками та національними парками, що вимагає в подальшому створення відповідної інфраструктури, зокрема для екологічного туризму та відпочинку.

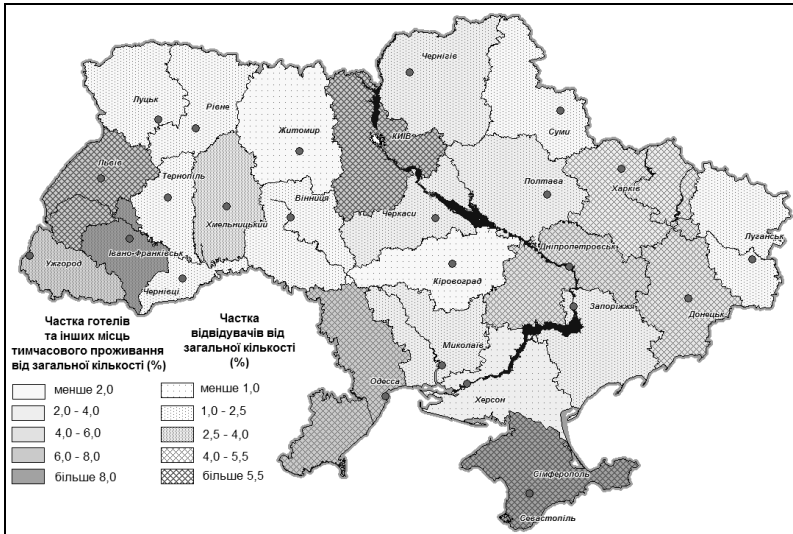

Рис. 1. Забезпеченість регіонів України готелями та іншими закладами тимчасового проживання (за даними [3, 5])

Херсонщина має значний потенціал забезпечення потреб різних з форм рекреації (відпочинок, оздоровлення, туризм) за межами прибережної смуги. Басейн р. Дніпра, Каховське водосховище, лісові масиви, мінеральні джерела, пам'ятки культури, культові об'єкти в поєднанні з розвинутою інфраструктурою є конкурентоспроможною базою для розгортання потужної рекреаційної галузі. Як відомо, найбільшого розвитку в Херсонській області набула лікувально-курортна рекреація, що пов'язано насамперед із специфікою складу та розміщення рекреаційних ресурсів краю. Серед стійких, найбільш суттєвих тенденцій розвитку лікувально-курортної рекреації необхідно відзначити посилення її спеціалізації на оздоровленні дітей.

Сучасні тенденції в економічному житті країни призвели до розбудови готельного господарства Херсонщини. В той же час, у чотирьох районах Херсонської області готелі та інші заклади тимчасового проживання відсутні. Найбільша частка їх зосереджена у Скадовському, Генічеському та Голопристанському районах, а також у місті Херсоні, в цих же адміністративно-територіальних одиницях зафіксована найбільша кількість відвідувачів (рис. 2).

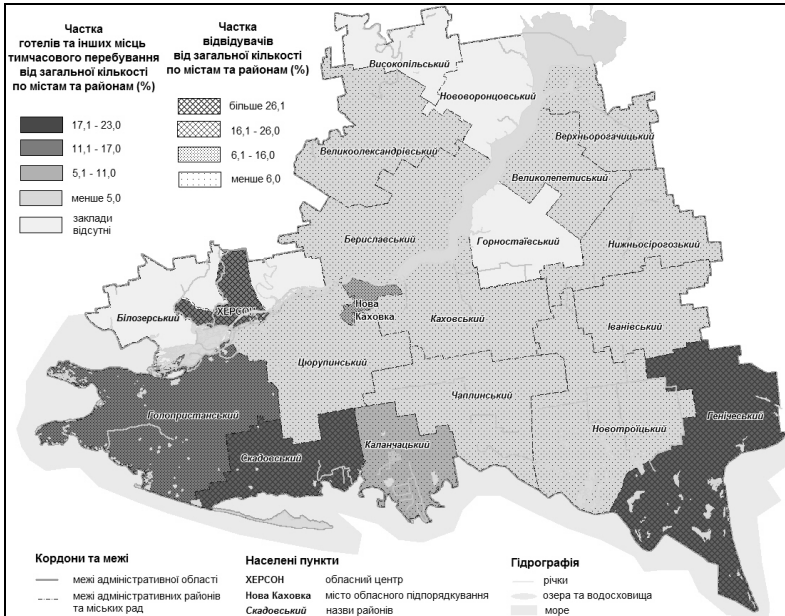

Рис. 2. Розподіл готелів та інших місць тимчасового перебування в розрізі міст та районів Херсонської області (побудовано за [4])

Важливими якісними показниками є номерний фонд (рис. 2), одноразова місткість (рис. 3) та коефіцієнт використання місткості (рис. 4), що характеризує використання готельного господарства регіону протягом певного періоду експлуатації.

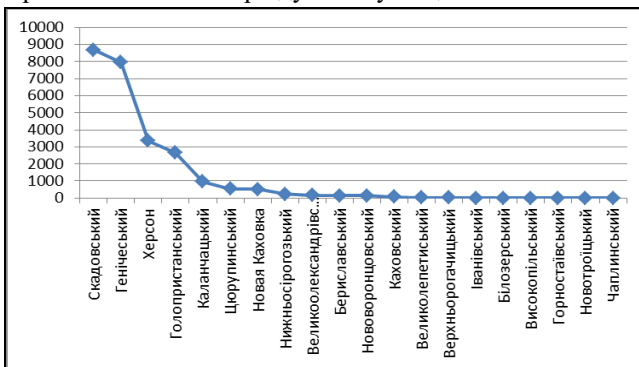

Рис. 3. Розподіл міст та районів Херсонської області за одноразовою місткістю готелів (побудовано за [4])

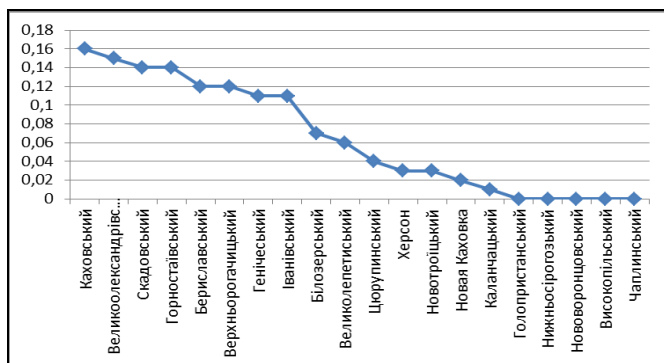

Рис. 4. Розподіл міст та районів Херсонської області за коефіцієнтом використання місткості готелів (побудовано за [4])

Найбільша кількість готелів, із найвищими якісними показниками спостерігається у Генічеському, Скадовському, Голопристанському районах та місті Херсоні; ці ж райони є лідерами за використанням місткості. Якісно виділяється Каланчацький район, використання місткості готелів якого є найвищим. У номерному фонді переважають двомісні та багатомісні номери. Більша частка люксових номерів зосереджена у Каховському, Цюрупинському, Голопристанському та Скадовському районах. Відповідно до розподілу закладів спостерігається диференціація у кількості туристів, в тому числі й іноземних.

Найбільша частка туристів відвідує Скадовський, Генічеський, Голопристанський райони та м. Херсон. Окрім зазначених регіонів вирізняється Каланчацький район за абсолютними показниками відвідувачів (в тому числі й іноземців), як санаторно-курортних, так і готельних закладів.

Тож, територіальна структура закладів розміщення туристів та рекреантів визначається певними рисами [2]:

- Голопристанський, Скадовський, Генічеський, Білозерський, Каланчацький райони, м. Херсон – райони з найбільш значним рекреаційним потенціалом, які мають приморське положення. В цій групі найбільші приморські рекреаційні ресурси характерні для Скадовського та Генічеського районів; поєднання приморських, морських, грязьових озерних, річкових, флористичних і фауністичних ресурсів – для Голопристанського району; найбільш інтенсивні рекреаційні зв'язки – для м. Херсону;

- Нововоронцовський, Бериславський, Верхньорогачицький, Великолепетиський, Горностаївський та Каховський райони, рекреація яких пов'язана з придніпровським положенням, ресурсами Дніпра, Каховського водосховища. При цьому найбільш потужними є ресурси Бериславського та Каховського районів;
- Високопільський, Великоолександрівський, Нижньосірогозький, Іванівський, Новотроїцький, Чаплинський райони, які мають найменший рекреаційний потенціал, переважно сільськогосподарські райони, зі степовими розораними ландшафтами, які урізноманітнюють штучні деревні насадження та зрошувальні канали. В цій групі тільки два райони мають цікаві заповідні рекреаційні об'єкти – Великоолександрівський (Інгулецький державний заказник) та Чаплинський (біосферний заповідник «Асканія Нова»).

Отже, під рекреаційно-туристськими ресурсами розуміють сукупність природних та створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристського продукту [2]. Відповідно, використання туристсько-рекреаційних ресурсів відбувається через такі види людської діяльності як туризм та рекреацію, які належать до галузей із виразною ресурсною орієнтацією. В той же час, ресурси, задіяні в рекреаційно-туристській діяльності, при дотриманні природоохоронних і ресурсозберігаючих правил і технологій, можуть використовуватися тривалий час без істотних процесів деградації природних і соціально-культурних комплексів.

Враховуючи важливість розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу південних регіонів України, зокрема Херсонщини, вимагає подальших досліджень питання його оптимізації, що стосується перспектив формування готельного господарства як основи оптимізації інфраструктурних можливостей.

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : ІТ ФПУ, 1998. – 130 с.
2. Василевська Я.В. Туристсько-рекреаційні ресурси Херсонської області: суспільно-географічні особливості / Я.В. Василевська // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 15 (2). – С. 153–156.
3. Офіційний сайт Державного агентства України з туризму та курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.tourism.gov.ua.
4. Статистичний бюлетень «Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Херсонській області». – Херсон : Голов. управл. статист. у Херсонській обл., 2011. – 56 с.
5. Статистичний збірник «Загальна характеристика колективних засобів розміщення у 2011 році. Херсонська область». – Херсон : Голов. управл. статист. у Херсонській обл., 2012. – 38 с.

Павлюк С.М.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Постановка проблеми. Зацікавленість Івано-Франківською областю як такою, яка багата природними, історико-культурними, соціально-економічними рекреаційно-туристичними ресурсами невпинно зростає. Практично у всіх районах області є визначні пам’ятки історико-культурного походження, які наділені рекреаційно-туристичною цінністю.

За останні роки в області відбувся стрімкий розвиток видів туризму та рекреації, які ще започатковувалися та популяризувалися впродовж ХХ ст. (пішохідний туризм, гірський туризм, спортивний туризм, водний туризм, сільський зелений туризм, санаторна рекреація з різновидами), але одночасно виникли і нові види, раніше мало відомі на території області, зокрема велотуризм, екологічний туризм, релігійний туризм, діловий туризм, етнотуризм, пізнавальний туризм), розширився й асортимент рекреаційних послуг.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику дослідження рекреаційно-туристичних ресурсів, етапів формування та розвитку, здійснення прогностичної оцінки використання їхнього потенціалу висвітлені у працях вітчизняних науковців: К.Й. Кілінської, В.П. Руденка, В.С. Кравців, С.В.Дутчак, М.І. Долішнього, Н.Ю. Недашківської, Н.В.Фоменко, Ф.Ф. Мазур, С.М. Шепетюк. Зазначені автори у своїх дослідженнях обрали виявлення та аналіз основних складових (природної, історико-культурної та соціально-економічної)що сприяють розвитку рекреаційно-туристичного природокористування івано-франківської області, та займають вагоме значення у господарському комплексі.

Питання становлення та аналізу історико-культурних ресурсів як складової рекреаційно-туристичного природокористування Івано-Франківської області вимагає сьогодні уточненого дослідження, тому **метою** публікації є якраз висвітлення цих питань з метою формування інформаційного ресурсу для розвитку інвестиційного клімату

території, конкурентоспроможності, та впровадження інноваційних рекреаційно-туристичних процесів.

Виклад основного матеріалу. Івано-Франківська область порівняно за територією є невеликою, але володіє значним потенціалом рекреаційно-туристичних ресурсів. Вигідне географічне та транзитне положення створює сприятливі умови для включення області в міжнародну систему туризму та рекреації. Розвиток якої значною мірою залежить від наявності, доступності, якості, екологічності рекреаційно-туристичних ресурсів. Область має високий природний та історико-культурний рекреаційно-туристичний потенціал, який певною мірою визначає соціально-економічну конфігурацію регіону. Займає третє місце серед регіонів лідерів в рекреаційно-туристичній галузі (понад 1 млн. туристів на рік).

Відомо, що значну частину прибутків в рекреаційно-туристичній галузі приносить вдале використання історико-культурної спадщини регіону. Пам'ятки історії виступають важливими об'єктами огляду на туристичних маршрутах, екскурсіях, подорожах, вважаються цінним інформаційним джерелом.

Історико-культурний потенціал Івано-Франківської області формується завдяки багатому арсеналу історичних та архітектурних пам'ятників, пам'яток культури та мистецтва, релігійних споруд, етнічних традицій, художніх ремесел та народних промислів. За офіційними даними на державному обліку знаходиться понад 3 тис. пам'яток архітектури та культури. В основному історико-культурні пам'ятки зосереджені в населених пунктах, і є доступними для відвідувачів [1].

Туристичними «візитівками» області є такі давні і цінні пам'ятки як церква Пантелеймона під Галичем (XII ст.), Манявський скит (XVII ст.), традиційні дерев'яні церкви, гуцульські поселення, с. Криворівня – «село-музей». Привертають увагу як і науковців так і відвідувачів давні поселення новокам'яної доби в урочищі Кути поблизу с. Більшівці, Крилоське городище Галицького району, печерні пам'ятки поблизу с. Одаїв Глумацького району.

Територія області багата на численні пам'ятки архітектури, які поділяються на житлові, господарські, громадські, сакральні. Найбільш знаним видом народної архітектури є традиційне житло, зокрема хата: гуцульські дерев'яні хати-гражди Косівщини та Верховинщини, білі хати-мазанки Покуття.

Споконвіку головною галуззю господарства у гірській місцевості було тваринництво, зумовлене природними умовами. Майже у всіх гірських регіонах пасуть худобу за правилами встановленими багато століть тому. Окремої уваги заслуговують колиби у горах – тимчасові житла лісорубів та пастухів, останні збереглися й на сьогодні. Як рекреаційно-туристичні об'єкти вони повинні входити до туристичного маршруту.

Відносно сакральної архітектури, то відзначимо, що зацікавленість викликає церква Всіх Святих (початок ХХ ст. у с. Крилос Галицького району). Архітектура церкви своєрідна, наближена до хатнього будівництва. З 2011 р. церква-музей є діючою, на свята проводяться літургії, і водночас продовжує виконувати функції музею, де можна оглянути тимчасові виставки опільського та покутського народних ремесел (писанок, народних вишиванок) [4].

Скит Манявський – Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир у с. Манявка Богородчанського району, заснований в 1608 р. вихованцями Афону Йовом Княгиницьким та Іваном Вишенським. В часи татаро-турецьких нападів Скит слугував оборонною спорудою та був знищений турками. 1781 р. його відбудували, проте за часів, коли Галичина потрапила під владу Австрії монастир закрили. З 1980 р. Скит – це історико-архітектурний заповідник, лише у 1998 р. знову відкрили чоловічий монастир. Комплекс споруд Манявського Скиту займає вузьку терасу між схилом гори Вознесінки та урвистим берегом потоку Батерс (Скитець). Відповідно до рельєфу ділянки територія монастиря має нерегулярну форму, дуже витягнуту з південного сходу на північний захід [5].

У м. Яремче (Дора) Монастир студитів: церква св. Іллі і дзвіниця дивували своєю неповторністю гуцульського архітектурного ансамблю та були пам'яткою релігійно-паломницького та пізнавального туризму. Однак навесні 2014 р. церква згоріла вщент, ведуться відновлювальні роботи [3].

Багатою є культурна спадщина народів, які проживали на території області. Пам'ятки польської культури: домініканський костел смт Богородчани, римо-католицький костел Непорочного Зачаття Діви Марії в Городенці, залишки палацу Яблонських в с. Яблунів Косівського району. Єврейські квартали та сакрально-меморіальні об'єкти у с. Яблунів, с. Кути Косівського району, м. Косів та м. Коломия.

Окрему групу історико-культурних ресурсів складають події та явища (місця та події, які безпосередньо пов'язані з життям та діяльністю видатних культурних діячів, визвольними та опришківськими рухами, військовими діями тощо). Починаючи з ХХ ст. Івано-Франківська область, особливо Гуцульщина стали улюбленими місцями відпочинку та краєзнавчих подорожей І. Франка, Л. Українки, М. Грушевського, які зробили внесок у розвиток місцевої культури.

Розвиток різноманітних народних промислів пов'язаний з етнографічним потенціалом, особливо гуцульські традиційні ремесла: ліжникарство, різьбярство, писанкарство, гончарство (Коломийський, Косівський, Верховинський райони).

Відзначимо, що крім названих історико-культурних пам'яток музейна спадщина області багата експонатами, виставками, експозиціями. В основному історико-краєзнавчого, етнографічного та меморіального характеру. Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття (Галицький район), Музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття, музей «Писанка» (м. Коломия), краєзнавчий музей флори і фауни Карпат на території Княздвірського заказника, літературно-меморіальний музей І. Франка (с. Криворівня), літературно-меморіальний музей В. Стефаніка (с. Русів), музей Марійки Підгірянки (с. Білі Ослави).

Все більшої популярності набувають фестивалі. Декілька років тому вони були лише етнографічного та фольклорного характеру (Гуцульський фестиваль, Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав»), наразі відбувається розширення тематики сучасних фестивалів: музично-туристичні, різдвяної коляди, фестиваль ковальського мистецтва тощо [2].

Висновки. Наявні пам'ятки культури, історії, архітектури поруч з етнографічними особливостями та відносно достатнім рівнем інфраструктури створюють в Івано-Франківській області реальні можливості розвитку сучасного рекреаційно-туристичного природокористування. Проте, велика кількість не включена у туристичні маршрути, деякі не відповідають міжнародним вимогам. Отже, для ефективного функціонування рекреаційно-туристичного природокористування області вкрай необхідно відновлювати та підтримувати імідж пам'яток історико-культурного значення, облаштовувати необхідною інфраструктурою територію поруч з

об'єктами відвідування, включаючи безпечність майданчиків огляду; орієнтуватися не тільки на внутрішнього, а й на іноземного відвідувача.

1. Кілінська К.Й. Рекреаційне природокористування на території Карпато-Подільського регіону України : навч.-метод. посіб. / К.Й. Кілінська, А.Г. Лісовська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 288 с.
2. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство / Є.В. Панкова. –К. : Альтерпрес, 2003. – 199 с.
3. Дерев'яні храми України. Хрестовоздвиженська церква Скиту Манявського [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.derev.org.ua.
4. Архітектура Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: www.history.iv-fr.net.
5. Православ'я на Прикарпатті. Нарис історії Манявського Хресто-Воздвиженського монастиря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: pravoslavia.if.ua.

Паламарюк М.Ю.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

АНАЛІЗ ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОЛИЖНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Головними чинниками розвитку гірськолижного туризму є природні умови. Район Буковинських Карпат являє собою вкриту лісом гірську систему, яка знаходиться на південному заході Чернівецької області і простягається майже паралельними хребтами з північного заходу на південний схід. Пересічні висоти тут сягають 900 м, а максимальна – 1574 м (гора Яровиця). Гірський рельєф у поєднанні зі сприятливим кліматичним режимом створюють передумови для створення гірськолижних комплексів у районі дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Над питаннями розвитку рекреації та туризму, вивченням можливостей ресурсної бази території Буковинських Карпат працювали науковці України та Буковини, зокрема М.П. Крачило, М.Г. Ігнатенко, В.К. Євдокименко, С.В. Дутчак та ін.

Мета статті – проаналізувати природно-рекреаційний потенціал території Буковинських Карпат для потреб розвитку гірськолижного туризму, визначити основні критерії при виборі ділянки для гірськолижного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Планування об'єктів гірськолижного туризму потребує попереднього вивчення та аналізу можливості розташування цих об'єктів у визначеному місці. Основним критерієм оцінки привабливості місцевості є умови снігозалагання. Тому, в першу чергу, визначається належність території, що передбачається освоювати, до тієї чи іншої термічної зони. Багаторічні спостереження свідчать, що створення об'єктів гірськолижного туризму та спорту доцільне в прохолодній, помірно холодній та холодній зонах. Найбільш сприятливими щодо тривалості снігозалагання є схили північної та північно-східної експозиції, де на відмітках 850–1200 м над рівнем моря тривалість снігозалагання може тривати 3,5–4 місяці.

Особливості рельєфу, розподілу сніжного покриву і лавинна небезпека при виборі та проектуванні гірськолижних трас повинні ретельно вивчатись і враховуватись у кожному конкретному випадку. Також варто звернути увагу на стрімкі та нестійкі схили, зони каменепадів, сильні снігопади, мікрокліматичні умови, повені, вододіли та заболочені ділянки.

Кліматичні умови Буковинських Карпат в поєднанні з особливостями рельєфу і гідрологічними ресурсами створюють умови для розвитку гірськолижного туризму. Із передгірською частиною області контактує гарно виражена смуга зовнішнього низькогір'я крайових Карпат (хребти Куриків, Баньків, Смидоватий) з пересічними висотами 700–1000 м, за яким здійснюється вал зовнішнього середньогір'я Скибових Карпат (хребти Травієн, Чіохелька, Ракова, Букова, Чимирна, Магура) з вершинами до 1377 м у невеликому пасмі Довгий Грунь. Північно-східні схили, як правило, круті і обривисті, південно-західні – пологіші і довші. Тут розташовані зручні перевали Німчич (586 м) і Шурдин (1173 м). Середню смугу займає зона внутрішнього Путильського низькогір'я, найщільніше заселена і найбільш освоєна у Буковинських Карпатах; тут висоти становлять 800–1000 м, інколи сягають 1100 м. З південного заходу їх оторочує вал хребта Максимець та Штивйора (вершини до 1428 м), асиметричний з крутими північними схилами та опуклими вершинами. Ще південніше височіють найбільші вершини Буковини у пасмі Томнатик – гори Томнатик і Яровиця (1574 м). Це зона внутрішнього середньогір'я. Нарешті, на крайньому південному заході простягнувся хребет Чорний діл з найвищими вершинами Великий та Малий Камені,

Чорний діл з висотами понад 1400 м. Клімат краю визначається як помірно континентальний, м'який і вологий з вираженими сезонами та комфортними періодами не менше 3 місяців як для літнього, так і зимового відпочинку. У Буковинських Карпатах тривалість снігового покриву коливається від трьох до чотирьох місяців, його висота на початку встановлення становить до 10 см і більше. У січні вона зростає до 50 см, а в останню декаду лютого доходить до 70 см. На висотах більше 1000 м сніговий покрив сходить у першій декаді травня [1].

В основу районування Українських Карпат за ступенем лавинної небезпеки покладені фізико-географічні ознаки: рельєф, його тип, абсолютна висота, глибина і густота розчленування, потужність снігового покриву і повторюваність сходу лавин [4]. Буковинські Карпати є областю слабкої і потенційної лавинної небезпеки, що збільшує можливості їх використання для гірськолижного туризму. Більша частина території цієї області на даний час нелавинонебезпечна, але за певних умов (знищення лісів, створення укосів при будівництві будівель, транспортної мережі, магістральних трубопроводів і ліній електропередач) можливий схід лавин.

Гірськолижний туризм має яскраво виражену сезонність, тому гірськолижні комплекси для підтримки рентабельності та отримання прибутку, шукають альтернативи. Влітку вони організують на своїй території дитячі табори та розважальні заходи, проводять фестивалі, змагання, надають альтанки для відпочинку, здають в оренду номери готелів та інших закладів розміщення, тобто використовують всі наявні рекреаційні ресурси, щоб привабити туристів.

Природні ресурси Буковинських Карпат створюють передумови для розвитку як зимових, так і літніх видів активного відпочинку. До великих річок гірського характеру, що протікає районом, належать Черемош та Сірет. Глибокі долини, звивистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перекатів надають особливу своєрідність гірським річкам і створюють широкі можливості для організації маршрутів водноспортивного та екстремального туризму, насамперед для сплаву на каяках і каное [3].

До цікавих природних об'єктів, придатних для природознавчих екскурсій, належать: печера Олекси Довбуша – відважного народного ватажка 30–40 років XVIII ст.; скельні утворення Соколине око та Протяте Каміння; річка Смугарів з Буковинськими водоспадами. Там, де хребет Ракова прорізає річка Путила, височіє скеля Кам'яна

Багачка, або Заклята скеля, про яку на Путильщині дотепер живе легенда. Гірські хребти та стежини є основою для складання різноманітних піших, велосипедних та кінних маршрутів, але для основної діяльності гірськолижних комплексів це може створювати перешкоди, тому що для прокладання гірськолижних трас необхідна вирубка дерев.

Висновки. Отже, проаналізувавши кліматичні умови, рельєф, ймовірність лавин, умови снігозалагання, температурний режим території дослідження, можна зробити висновок, що більшість цих параметрів є сприятливими для розвитку гірськолижної індустрії в Буковинських Карпатах.

1. Гетьман В.І. Курортно-рекреаційні системи Українських Карпат / В.І. Гетьман // Український географічний журнал. – 1999. – № 3. – С. 34–43.
2. Дутчак С.В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів (на прикладі території Чернівецької області): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / С.В. Дутчак. – К., 2008. – 20 с.
3. Костишин М.Д. Водний фонд Чернівецької області: довідник / М.Д. Костишин, О.В. Юсько, І.І. Лосік. – Чернівці, 2006. – 63 с.
4. Мельник А.В. Ландшафтне різноманіття Українських Карпат / А.В. Мельник // Проблеми ландшафтного різноманіття України: зб. наук. праць. – К., 2000. – С. 137–140.

Пацюк В.С.

Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

СІМ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ЧУДЕС КРИВОРІЖЖЯ ЯК КЛЮЧОВИХ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. У ХХІ ст. туризм продовжує зберігати позитивну динаміку розвитку, залучаючи до туристичної діяльності все нові й нові території та охоплюючи все більшу чисельність населення. Кожен регіон нашої країни є цікавим та неповторним, і кожен має потенціал щодо залучення туристів. Звісно, є регіони, які тривалий час спрямовували свої зусилля на розвиток туристичної діяльності і де є позитивні зрушення в залученні туристів як з нашої країни, так із закордону. Однак є регіони, які лише роблять перші кроки на туристичні ниви, і одним з таких регіонів є Криворіжжя.

Керівництво міста, шукаючи альтернативні шляхи отримання прибутку, акцентувало увагу на необхідності диверсифікації економіки міста, одним з напрямів якої було обрано промисловий туризм. Обговорення перспектив його розвитку у місті розпочалося восени 2012 р., а вже 30 січня 2013 р. міською радою було прийнято «Програму розвитку промислового туризму у місті Кривий Ріг на 2013–2015 роки». Після цього розпочалося активне впровадження даної програми, задля чого було створено відділ промислового туризму на базі комунального підприємства «Інститут розвитку міста кривого Рогу», що безпосередньо підпорядковується Криворізькій міській раді.

Аналіз останніх досліджень. Туристична практика свідчить про те, що значним попитом у туристів користуються знакові об'єкти, які входять до різноманітних списків та рейтингів. Особлива увага відвідувачів спрямована на об'єкти, включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та пам'ятки, що входять до «7 чудес Світу». І якщо для кожної країни включення об'єкту до Списку ЮНЕСКО є довготривалою та кропіткою роботою, то визначення «7 чудес» є значно простішим, а інтерес в туристів привертає не менший.

Загальнонаціональна акція «7 чудес України» була започаткована Фондом Миколи Томенка «Рідна країна» у 2007 р. Тоді, за результатами акції країна визначила «7 історико-архітектурних чудес України». Вже за рік, у 2008 р., відбувся другий етап акції – «7 природних чудес України». У 2010 р. широкому загалу було презентовано третій проект акції – «7 чудес України: замки, фортеці, палаци», а в 2013 р. було визначено «7 чудес Києва». Зазвичай, вибір номінантів відбувався шляхом експертного та відкритого Інтернет-голосування (50/50) [4].

З огляду на популярність даних акцій, в різних регіонах нашої країни почала впроваджуватись практика визначення семи чудес з метою масового залучення туристів. Не втрачає своєї актуальності подібна практика і в індустріальних регіонах. Однак зважаючи на їх специфіку, а відносно міста Кривого Рогу ще й на те, що тут розпочато плідну роботу зі становлення промислового туризму, актуальним є виділення семи чудес саме в контексті становлення даного туристичного напрямку. Саме тому фахівцями відділу промислового туризму КП «Інститут розвитку міста Кривого Рогу» було запропоновано 7 індустріальних чудес Криворіжжя.

Мета статті – розкрити сутність найбільш знакових індустріальних об’єктів міста кривого рогу, які можуть бути визнані як «7 індустріальних чудес» цього краю та визначити потенціал їх включення до туристичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж визначати «7 індустріальних чудес Криворіжжя», було визначено критерії виділення даних об’єктів: унікальність, галузева диверсифікація, популярність як в межах країни, так і за кордоном, рекордні параметри, значимість для промисловості України. З огляду на це, до даного списку потрапили промислові об’єкти, техногенні ландшафти та об’єкти індустріальної спадщини.

Отже, сімку індустріальних чудес Кривого Рогу представляють наступні об’єкти.

1. *Кар’єр Південного гірничозбагачувального комбінату (ГЗК)* – неповторне та вражаюче видовище, створене руками гірників. Подивитись на унікальний за своєю розробкою кар’єр приїздили у свій час урядовці, представники впливових делегацій, іноземці. І нині, майже всі делегації різних рівнів, які бувають у Кривому Розі, не втрачають можливості відвідати кар’єр, що має класичну форму. Сучасні розміри кар’єру: довжина – 3000 м, ширина – 2650 м, глибина – 339 м (по замкнутому контуру) чи 404 (з нагорною частиною), площа – 570 га. За 60-річну історію кар’єр став полігоном для досліджень, випробувань, впроваджень передових технологій та техніки, школою передового досвіду, кузнею висококваліфікованих кадрів.

2. *Доменна піч №9.* ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» – найпотужніше підприємство гірничо-металургійного комплексу України, унікальне за своїми масштабами та можливостями. Це підприємство має повний металургійний цикл та спеціалізується на виробництві арматурної сталі та катанки, а також виробляє агломерат, концентрат, кокс, чавун, сталь, сортовий і фасонний прокат, доменний шлак. Виготовлений на підприємстві металопрокат використовують в усіх кліматичних зонах планети. Це сприяє створенню підприємству іміджу надійного партнера, який враховує і задовольняє потреби кожного споживача. Наймасштабнішим та найцікавішим об’єктом підприємства є доменна піч №9, яка довгий час була найбільшою та найпотужнішою в світі, та й нині не втрачає свої провідні позиції [3].

3. *Шахта «Родіна»* є найглибшою залізорудною шахтою Європи. Здана в експлуатацію у 1973 р. Видобуток руди проводиться на горизонті 1315 м. На даний момент ведуться роботи з поглиблення шахтного стовбура до глибини 1570 м. Геологи ж виявили запаси товарної залізної руди на території шахти на глибині понад 1,8 км. На шахті впроваджується новітнє обладнання провідних світових виробників. Нині тут вже працює високопродуктивний шведський гірничопрохідницький комплекс. Шахта вважається флагманом сучасної гірничорудної промисловості Кривбасу. Має копер висотою 98 м з 50-тонним скіпом та кліттю на 10 т.

У 1980 р. шахта здобула скандальну популярність у зв'язку з виявленням японськими покупцями в руді шахти золота і ряду інших рідкісних елементів. Згодом поставки руди до Японії були припинені, а відсоток вмісту золота радянськими фахівцями був оцінений як непромисловий. Насправді, залізорудна сировина шахти завжди привертала західних покупців вмістом іридію, осмію, вольфраму, молібдену, платини, золота та радіоактивних елементів, загальна вартість яких у 25–75 разів перевищувала вартість самої товарної залізної руди [5].

Періодично, під час проведення у місті різноманітних форумів та конференцій, організовуються спуски до підземелля цієї шахти, де екскурсанти мають чудову можливість проїхатись на робочому електровозі та побачити підземні горизонти, працюючу техніку, справжніх шахтарів і навіть спробувати професію шахтаря.

4. *Провальні ландшафти* – це унікальні явища, які виникли внаслідок обвалення стель верхніх підземних горизонтів шахт. Цей технологічний процес необхідний для заповнення виробленого простору підземель рудників і переходу добування залізної руди на більших глибинах. Загальна площа проваль складає 3,4 тис. га. Провальні ландшафти – це сукупність провальних лійок глибиною до 150 м, провальних колодязів, які йдуть до глибини 250 м, терас і зсувів, крутих скелястих стінок з крутістю як у справжніх горах. Провалля були на кожному руднику, але більша частина з них зараз засипана відвалами. Провалля шахт Кривого Рогу в таких розмірах не зустрічаються більше ніде в Європі і тому мають для індустріального туризму особливе значення [1].

5. *Саксаганський дериваційний тунель* є унікальною гідротехнічною спорудою, що являє собою підземну річку, закопану на глибину від 31 до 63 м. Подібних споруд немає в Україні. Тунель проходить під житловою зоною міста. Його створено з метою відведення води річки Саксагань від великих запасів залізної руди колишнього рудника ім. Кірова. Споруджувався як гірнича проходка. Так ріка Саксагань наразі впадає в ріку Інгулець на 1,5 км нижче від природного гирла. Довжина тунелю складає 5322 м, діаметр – 3,5 м. Тунель введений у дію у 1950-х роках і розрахований на експлуатацію на наступні 150 років. Для збору води до тунелю збудоване останнє за течією річки Саксагань – Дзержинське водосховище.

На поверхні тунель має вхідний і вихідний портали, які складаються з башт, всередині яких встановлена шлюзова конструкція регуляції пропуску і випуску води. Поблизу вихідного порталу тунелю створено підземний водоспад глибиною 24 м, якому не має аналогів в Україні [1].

6. *Музей-скансен гірничої техніки під відкритим небом*. Перший у своєму роді музей промислової тематики в Україні. Відкритий 31 серпня 2009 р. У музеї представлена різноманітна техніка, яка використовувалась у кар'єрах комбінату, на шахті, збагачувальному виробництві: ківш екскаватора, шахтний електровоз, бульдозер з кар'єру, великовантажний автомобіль «БелАЗ», дробилка з дробильної фабрики, сепаратор рудозбагачувальної фабрики та багато іншої техніки, що презентує силу та міць видобувних підприємств Кривого Рогу. Біля кожного експонату встановлені інформаційні таблички, що дозволяє прогулятися музеєм й ознайомитися з його експонатами самостійно.

7. *Швидкісний трамвай* – система підземного транспорту, що поєднує особливості метрополітену та трамваю, так як більша частина лінії збудована за стандартами метрополітену, але як рухомий склад використовуються трамвайні вагони. Працює з 26 грудня 1986 р. Має одну лінію довжиною 18,7 км, якою прокладено три маршрути. Налічує 15 станцій, з яких 4 – підземні.

Будівництво швидкісного трамваю одні пояснюють тим, що за радянськими стандартами, спорудження метрополітену передбачалося лише в містах-мільйонниках, а населення Кривого Рогу становило 700 тисяч мешканців, інші – тим, що в районному центрі не могли дозволити будівництво повноцінного метро, доки в обласному центрі –

Дніпропетровську – такого виду транспорту не було. Між станціями «Дзержинська» та «Будинком Рад» тунелі в різних напрямках міняються місцями під землею без прямого перетину, проходячи один над одним. Це змінює рух з правостороннього на лівосторонній. Через це криворізьку підземку називають єдиним місцем в країні, де легалізовано лівосторонній рух [2].

Запропоновані об'єкти було визначено виключно шляхом експертної оцінки і на сьогоднішній день вони різною мірою використовуються в туризмі. Швидкісний трамвай та музей-скансен регулярно відвідуються не лише туристами, а й звичайними мешканцями. Доступ до провальних ландшафтів та Саксаганського тунелю є вільними, однак мало хто знає про їх територіальну дислокацію. Промислові ж об'єкти міста добре відомі в нашій країні, однак, якщо на оглядовий майданчик кар'єру Південного ГЗК екскурсійні групи потрапляють більш-менш регулярно, то до шахти «Родіна» та 9-ї домни екскурсії організуються лише в окремих випадках.

Висновки. Потужний індустріальний потенціал нашого міста є підґрунтям для створення як спеціалізованих індустріальних турів, так і включення найцікавіших індустріальних об'єктів до комплексних оглядових турів Україною. Подібна практика забезпечить додатковий інтерес до нашої країни, стимулюватиме відвідування її іноземними туристами та сприятиме покращенню її іміджу як туристичної країни, що має різновекторну спеціалізацію. В цілому, як показує досвід багатьох країн світу, для того щоб розвивати туризм не обов'язково мати екзотичну природу чи унікальні історико-культурні пам'ятки, все залежить від обраної маркетингової політики та від креативних інновацій на туристичному ринку.

1. Індустріальний туризм у Кривому Розі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://krt.dp.ua/ua/>.
2. Криворізький швидкісний трамвай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.arcelormittal.com.ua/?lang=ua>.
4. Сім чудес України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://7chudes.in.ua/content/pro-aktsiyu>.
5. Шахта «Родіна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Родина_\(шахта,_Кривой_Рог\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Родина_(шахта,_Кривой_Рог)).

Першко І. О.
Житомирський державний університет ім. І. Франка,
м. Житомир, Україна

ПОЛЬСЬКА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЖИТОМИРЩИНИ ЯК ОБ'ЄКТ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. Із входженням України у світовий простір туристичних послуг особливого значення набуває розвиток нових форм туризму. З одного боку, це викликано рекреаційними потребами самих відпочиваючих, з іншого, дозволяє ефективно їх формувати, спираючись на емоційно-чуттєву сферу рекреантів. Одним з видів спеціалізованого туризму, що базується на сентиментальних почуттях реципієнта туристичних послуг може бути так званий етнічний туризм. Поняття «етнічний туризм» не є новим у туристично-краєзнавчих дослідженнях. Разом з тим слід відмітити недостатність, і навіть відсутність наукових публікацій та спеціалізованих наукових зведень щодо ресурсів та можливостей його реалізації в Україні та на Житомирщині зокрема. З огляду на це, на нашу думку, вкрай актуальним є представлення основних туристичних етноресурсів Житомирщини.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню даної теми присвячено низку наукових зведень істориків-краєзнавців – М.Й. Костриці, Г.І. Мокрицького, та ін.

Мета статті – розглянути основні об'єкти культурної спадщини польської етнічної групи Житомирщини, які можуть бути використані як туристичні етноресурси.

Виклад основного матеріалу. Історія Житомира сягає в глибину тисячоліть. Засноване у 884 р., місто зростало і змінювалось з працею сотень поколінь. Через історичні обставини в різні періоди становлення до його створення були причетні українці, поляки, євреї, росіяни, німці, чехи. На сьогодні в ньому проживає близько 29 тис. росіян (10,2%), 13,8 тис. поляків (4,8%), близько 1,5 тис. білорусів та євреїв (0,5%) [1]. Представлені також німці, чехи, вірмени, азербайджанці, роми, молдавани, грузини, болгары, греки та ін. Представники національно-культурних об'єднань, будучи

громадянами України здійснюють вагомий внесок у розвиток культури етнічних меншин в цілому і міста зокрема, створюючи неповторну картину сьогодення.

Наше дослідження ми присвятили культурній спадщині польської етнічної групи, яка може бути використана як об'єкт етнічного туризму. Першими польськими переселенцями на Житомирському Поліссі були, переважно, заможні шляхтичі, духовенство, службовці, меншою мірою – «чиншова шляхта», міщани та селяни; наступна міграційна хвиля містила переважно селян та міську бідноту з Краківського, Жешувського, Люблінського та Келецького воєводств, котрі отримували тут вільні землі [2]. Найбільш масові переселення припадають на XVII–XVIII ст. У результаті цього на наших теренах сформувалися цілі польські поселення; значна частка поляків оселилась також у самому Житомирі.

У XIX ст. у Житомирі народилась і творила ціла плеяда видатних діячів польської культури Аполло Коженювський (Джозеф Конрад), Александр Гроза, Кароль Качковський, Юзеф Ігнаци Крашевський. Саме Крашевський назвав Житомир столицею поляків в Україні.

Польська етнічна група залишила вагомий культурно-історичний спадок, який є потужним ресурсом для розвитку етнічного туризму на Житомирщині.

Католицький кафедральний костел Св. Софії. Розташований на Замковій горі по вул. Кафедральній. Польські джерела повідомляють, що перший дерев'яний храм на цьому місці заснував домініканець Святий Яцек Одровонж ще у 122 р. [3]. Зведення величної споруди було розпочато в 1731 р. за ініціативою Києво-Чернігівського єпископа Самуїла Ожги та підтримки служителів ордена Ісуса. Будівництво було завершено в 1748 р. У його архітектурі вдало використано поєднання елементів двох стилів – бароко і пізнього ренесансу, в результаті чого споруда набула чудовий величний вигляд. Поруч була побудована й дзвіниця заввишки 26,5 м. Але за два десятиліття в долю храму втрутилась політика: Житомир підтримав барських конфедератів (повстання поляків проти російського царя 1761 р.) і костел разом з містом були спалені російськими військами. Обгорілі стіни і вежі розібрали до першого поверху і 1800 р. збудували нові. Після реконструкції в XIX ст. в архітектурі споруди переважним стилем став класицизм. Без змін

збереглося внутрішнє оздоблення собору, настінний розпис і ліпнина. Окрасою одного з пілонів є барельєф піаніста і композитора Юліуша Зарембського. В середині XIX ст. Михайло Грабовський власним коштом відновив у костелі орган. У вісімдесятих роках XX ст. за ініціативи ксьондза Яна Пурвінського (до недавнього часу єпископа Києво-Житомирської дієцезії) реконструйовано вітвар та албон.

Костел має три вітваря – середній із зображенням св. Софії з її трьома дочками – Вірою, Надією і Любов'ю; та два бічних – Серця Ісуса та Горбулівської Божої Марії. Навпроти середнього вітваря над входом розташовано орган і хори. Навпроти одного з вітварів встановлено меморіальну дошку ветеранам війська польського та всім, хто загинув у боротьбі з фашизмом і тоталітаризмом.

Будинок Обласного краєзнавчого музею. Ошатний особняк, побудований на Замковому майдані для глави житомирської католицької єпархії, називають в Житомирі Єпископським будинком. З 1970 р. тут розміщується обласний краєзнавчий музей, заснований ще 1865 р., коли Волинський губернатор М. Чертков виставив в публічній бібліотеці свою колекцію із зразків 48 мінералів і гірських порід. Далі експозицію поповнила колекція монет проводиря житомирського дворянства К. Симонича, матеріали Волинського єпархіального сховища, націоналізовані зібрання графів Ілінських-Стецьких і баронів де Шодуарів. Зараз фонди налічують 150 тис. пам'яток історії і культури. Унікальна колекція витворів образотворчого мистецтва італійських, голландських, французьких, польських і російських майстрів XVI–XX ст. збиралася працівниками музею за громадянської війни в шляхетських садибах, полишених при наближенні червоних грабіжників.

Пам'ятник Івану (Яну) Павлу II. Важливою подією для католиків України став візит Папи Римського в Україну в червні 2001 р. Шануючи народ і державу, в яку прийшов, Папа здійснив літургію та звернувся до присутніх українською мовою. У промовах він підкреслював необхідність зміцнення незалежності держави, вірності загальнонародним цінностям.

Пам'ятник в Житомирі приурочений саме до 10-річчя від дати перебування Іоанна Павла в Україні. Ініціаторами та фундаторами пам'ятника стала група польських байкерів «Катинського райду». В Україні пам'ятники Іоанну Павлу II встановлені у Києві, Вінниці та Тернополі.

Костел св. Яна з Дуклі. Історія споруди бере початок з 1754 р. Житомирський староста Ян Каетан Ілінський запросив до міста католицький чернечий орден бернардинів. Він подарував їм землю та 1761 р. звів для них дерев'яний храм під титулом Яна з Дуклі. Будівля костелу була знищена дотла в 1820 р. та заново відбудована у 1828 р. З 1940 р. слугувала то ляльковим театром, то складом, то кінотеатром, то Будинком творчості, а на другому поверсі експозицією краєзнавчого музею. Семінарський костел св. Йоана з Дуклі належить до пам'яток архітектури. Храм відреставровано у 1990-х. 25 листопада 1997 р. його освятив житомирський єпископ Ян Пурвінський. Бернардини повернулися в Житомир 17 травня 1992 р. Сьогодні їх парафія налічує понад 2 тис. вірних. Меси відправляються польською, українською та російською мовами.

Костел св. Вацлава. Наприкінці XIX – початку XX ст. околиця Житомира Крошня (стара назва містечка поблизу Житомира, яке увійшло до його складу 1958 р.) відома як місце компактного проживання чехів. До 1911 р. існувало два окремих села – Крошня Чеська і Крошня Руська. Поляки жили на Крошні ще з XVIII ст., а чехи – вихідці з Австро-Угорщини, оселилися тут у період 1868–1890 рр. Переважна більшість їх – католицького віросповідання. У 1907 р. вони створили римо-католицьку парафію св. Вацлава. Землю під будівництво костелу подарував місцевим віруючим католик Андрій Аршеневський. Протягом 1908 р. був збудований костел. Історія парафії протягом століття зазнала злетів і падінь. 1948 р. рішенням Житомирського виконкому вона була знята з реєстрації, тобто ліквідована. У приміщенні костелу відкрили клуб, який згодом закрили та помістили бібліотеку. Проте вона проіснувала недовго, бо люди не хотіли туди йти, пам'ятаючи, що це храм Божий. 1957 р. у католицьких будівлях облаштували крошенське споживче товариство, а в 1960 р. – житомирський харчокомбінат облспоживспілки.

2001 р. відроджується Крошенська парафія св. Вацлава римо-католицької церкви Києво-Житомирської дієцезії. 2002 р. завдяки наполегливості нинішнього настоятеля парафії о. Людвіга Камілевського відбулося урочисте повернення будівлі костелу віруючим. Від цього часу розпочалася відбудова самої споруди. За короткий період відтворені каплиця та прилеглі до неї приміщення,

накрито дахом головну будівлю, відбудовано вежу і фасад. На впорядкованій території костелу встановлено пам'ятний знак у вигляді хреста з нагоди 100-ліття парафії.

Руїни єзуїтського монастиря – це найстаріша будівля Житомира датована 1724 р. Колись тут було декілька корпусів і завершувався величним костелом. Юридика Єзуїтська. Історична місцевість в центральній частині міста, на лівому березі р. Кам'янка між Замковою горою та річкою. Виникла у 1724 р. як Юридика Єзуїтська після того, як ці землі польський король Август II, своїм привілеєм віддав ордену єзуїтів, які заснували тут монастир і колегію. Єзуїтська Юридика була автономним утворенням, що не залежало від міста (тобто під королівською юрисдикцією — звідки і походження топоніму). Тут діяли не тільки відповідні духовні заклади, а й своя (перша в місті) школа, містилися житлові будинки для викладачів та студентів, а також бойня, свічковий заводик, пекарня, магазини тощо.

Після ліквідації ордену єзуїтів папою Климентом 1773 р., костел втратив належний догляд. У 1830 р. костел довелося розібрати через небезпеку руйнації. Пізніше земельні ділянки почали здавати в оренду міським жителям.

Під час військової операції визволення Житомира від німецько-фашистських загарбників (в ніч ыз грудня 1943 р. на січень 1944 р.) більшість ще вцілілих будівель Юридики були повністю знищені. На їх місці у 1960–1980-х роках побудований комплекс 5–10-поверхових житлових будинків та будівлі установ. Від усіх старих споруд Юридики на сьогодні залишилась лише напівзруйнована будівля келій єзуїтського монастиря. До 1920 р. використовувалась як губернська в'язниця. У 1863–1864 роках тут утримували полонених повстанців.

Висновки. Польська культурна спадщина Житомирщини є важливим джерелом формування туристичної привабливості регіону. Ефективне її використання, як об'єкта етнічного туризму, дозволить стимулювати зростання потоку подорожуючих як з України, так і з країн Центральної Європи.

1. Національний склад та мовні ознаки населення Житомирської області : статист. зб. // – Житомир : Житомирське обл. управ. статист., 2003. – 87 с.
2. Польські поселення Житомирщини : довід.-інформ. вид. / ред.-упоряд. Ю.С. Кондратюк. – Житомир : ПП Євенок О.О., 2011. – 232 с.
3. Dzwonkowski R. Za wschodnią granicą 1917–1993. O Polakach i Kościele w dawnym ZSRR z Romanem Dzwonkowskim SAC rozmawia Jan Pałyga SAC. – Warszawa, 1995. – 471 с.

Романів О.Я., Трусова, Т.С., Брчка Р.П.
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука, м. Рівне, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Готелі у структурі індустрії туризму виконують ключові функції, оскільки формують і пропонують споживачам комплексний готельний продукт, у створенні і просуванні якого беруть участь усі сектори й елементи індустрії туризму і гостинності. Тому дослідження головних тенденцій розвитку готельного господарства, як умови формування та розвитку туризму в Рівненській області, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Регіональні аспекти розвитку готельного господарства України як самостійного об'єкта дослідження розглядалися у низці робіт В. Бабарицької, О. Любіцевої, О. Малиновської, М. Мальської, І. Пандяка, І. Поплавської, І. Смирнова та інших. Цими авторами розроблено теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження готельного господарства та проводиться його вивчення з точки зору просторового розвитку. Зокрема, вивчаючи територіальну диференціацію рівня розвитку готельного господарства, І. Поплавська встановила, що Рівненська область характеризується доволі низьким рівнем як за потужністю мережі готелів, так і за обсягами споживання готельних послуг, а за інтегральним індексом рівня розвитку готельного господарства займає 19-ту позицію серед усіх регіонів України [1]. Готельне господарство Рівненщини розглядалося як елемент туристського-рекреаційного потенціалу регіону у праці О. Романів із співавторами [2]. Але як самостійний об'єкт дослідження у просторово-часовому вимірі готельне господарство Рівненської області вивчене недостатньо, що і зумовило вибір теми даного дослідження.

Мета статті – виявити тенденції розвитку і проблеми територіальної організації готельного господарства Рівненської області.

Виклад основного матеріалу. Готельне господарство – важливий сектор в складі економіки Рівненської області, що представляє собою матеріально-технічну базу туризму і визначає

структуру, особливність і якість турпродукту. Водночас на основних показниках функціонування готелів відображаються процеси, що відбуваються у туристичній сфері загалом.

З рис. 1 видно, що загальний обсяг туристського потоку у Рівненській області зростав до 2008 року, а потім зазнав спаду, що було пов'язано із зниженням ділової активності у економіці внаслідок фінансово-економічної кризи. Туристський потік 2012–2013 років – найнижчий за період від 2000 р.

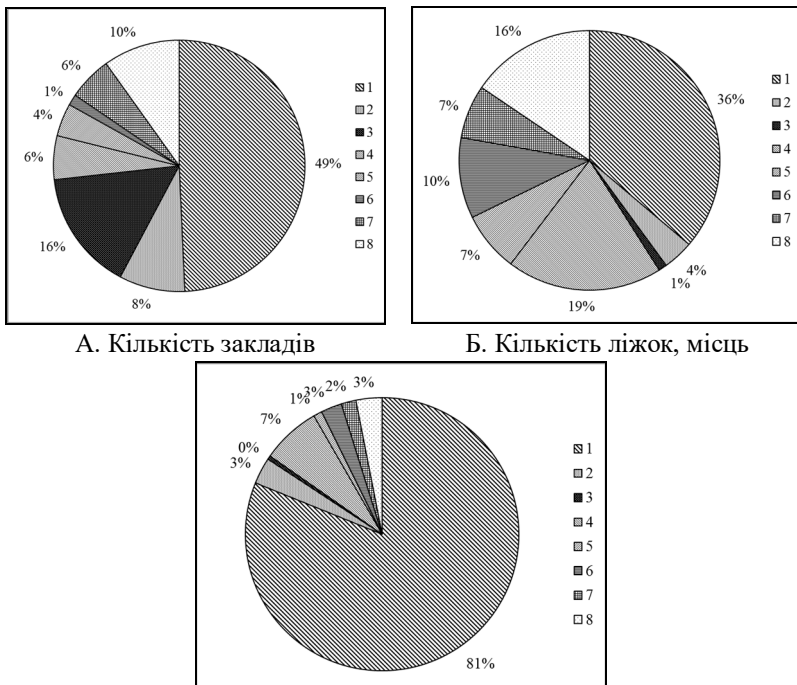
Рис. 1. Туристські потоки та чисельність обслужених приїжджих у готелях Рівненської області

Суттєвих змін за 2000–2013 рр. зазнала і структура туристського потоку, у якому впродовж 2000–2011 рр. переважали внутрішні туристи. Їх питома вага коливалася у межах від 78,8% (2006 р.) до 84,6% (2009 р.). У 2012 р. питома вага внутрішніх туристів скоротилася майже вдвічі, до 42,2%, а у 2013 р. стала ще меншою – 38,5%. У 2012–2013 рр. у структурі туристського потоку переважали туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон (відповідно – 57,8% та 61,5%). До 2012 р. питома вага таких туристів була значно меншою: найнижчою у 2000 р. (9,3%), найвищою – у 2007 р. (18,7%). Отже, акценти у туристському попиті суттєво змістились на зовнішній туризм. Серед мешканців області популярні тури в Туреччину, Єгипет, Польщу.

Серед іноземців, які відвідували Рівненську область у 2000–2011 рр., переважали громадяни Польщі, Російської Федерації, Німеччини. Питома вага іноземних туристів була невисокою та в цілому мала тенденцію до скорочення. Так, у 2000 р. іноземці у туристському потоці області становили 6,6%, до 2002 р. цей показник зріс на 2%, але в подальшому скорочувався до 2,8% у 2011 р. Зауважимо, що в Рівненській області у 2012–2013 рр. не було обліковано жодного іноземного туриста. Такі тенденції свідчать про незадовільний туристський імідж області на міжнародному рівні. Разом з тим, серед осіб, що у 2013 р. зупинялися у закладах розміщення, було обліковано 8220 іноземців. При цьому майже всі вони (97,7%) зупинялися саме в готелях.

Більшість учених схиляються до думки, що туристські потоки безпосередньо залежать від стану готельного сектора, якості й ціни основних і додаткових готельних послуг. Зокрема, І. Поплавська вказує на наявність кореляційного зв'язку між рівнем розвитку готельного господарства та обсягами туристських потоків [1]. Проте при порівнянні туристських потоків та чисельності обслужених осіб у готелях Рівненської області (рис. 1), приходимо до дещо відмінних висновків. Зауважимо, що аналізувати дані щодо роботи готелів за 2000–2010 рр. та дані за 2011–2013 рр. слід окремо, оскільки з 2011 р. у статистичній звітності окрім інформації по готелях з статусом юридичних осіб, враховуються дані й по фізичних особах, що надають готельні послуги. Коефіцієнт кореляції між чисельністю обслужених клієнтів у готелях та обсягом туристського потоку за 2000–2011 рр. становить 0,5, що вказує на прямий зв'язок між ними, проте тіснота зв'язку середня. А коефіцієнт кореляції між цими ж показниками за 2011–2013 рр. становить – 0,7, що засвідчує наявність оберненого тісного зв'язку між показниками роботи готельного господарства та величиною туристського потоку.

Готелі займають вагомую частку у структурі колективних засобів розміщення туристів у Рівненській області. Всього у області діє 35 готелів, загальною місткістю 1622 ліжко-місць. У 2013 р. у них було розміщено 120,7 тис. осіб. Місце готельного господарства у структурі колективних засобів розміщення туристів Рівненської області продемонстровано на рис. 2. Серед усіх закладів розміщення готелі становлять найбільшу частку за кількістю закладів – 49%, у них зосереджено 36% місткості усіх закладів розміщення туристів. На готелі припадає 81% обслужених осіб.

А. Кількість закладів

Б. Кількість ліжок, місць

В. Чисельність розміщених, осіб

1 – готелі; 2 – мотелі; 3 – туристські бази, притулки, студентські літні табори, інші місця для тимчасового розміщення; 4 – санаторії; 5 – дитячі санаторії; 6 – дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри; 7 – санаторії-профілакторії; 8 – бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)

Рис. 2. Місце готельного господарства Рівненської області у структурі засобів розміщення туристів за окремими показниками у 2013 р. (за даними [3])

За останнє десятиліття спостерігається незначна зміна у показниках кількості готелів при зростанні кількості номерів до 2007 р. Впродовж 2008–2013 рр. чисельність номерного фонду зменшилася до 1011 номерів. У 2003–2006 рр. рівень забезпеченості готелями (кількість готельних місць на 1 тис. населення) у Рівненській області був близький до середнього по Україні, а за подальші роки суттєво відстав – у 2013 р. забезпеченість готелями у регіоні майже у 2,5 рази була нижчою, аніж в середньому по Україні.

Зміни рівня забезпеченості населення готелями відображено на рис. 3. Показники одноразової місткості готелів на початок досліджуваного періоду (2000 рік) та на кінець досліджуваного періоду (2013 р.) мало відрізняються, становлять відповідно 1833 та 1839 місць, або 1,6 місць на 1 тис. населення. Хоча у 2003–2010 рр. одноразова місткість була й значно вищою. Зокрема, у 2009 році вона сягала 2760 місць, або 2,4 місця на 1 тис. населення.

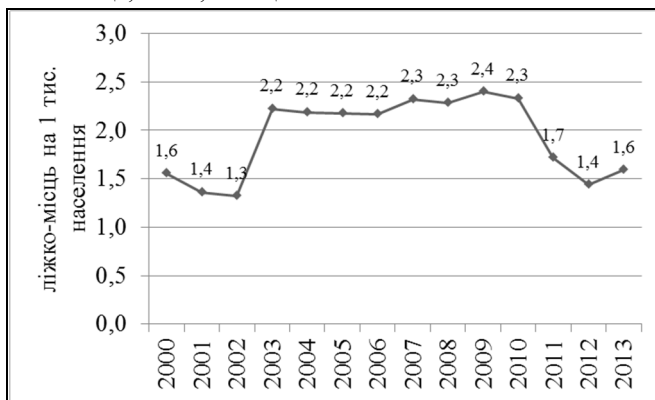

Рис. 3. Рівень забезпеченості населення Рівненської області готелями

У територіальному розрізі 44% потужностей готелів розміщені у обласному центрі, ще 17% зосереджено у містах Дубно та Кузнецовську. 62,5% осіб, що обслуговувалися готельним господарством області у 2013 р., припадало на готелі м. Рівного. Ще 13,4% споживачів готельних послуг зупинялися у закладах, що розташовані у приміській зоні обласного центру.

Використовуючи ряд коефіцієнтів оцінимо інтенсивність конкуренції в галузі готельного бізнесу регіону та концентрацію в галузі. Індекс концентрації $CR3 = 0,54$ або 54%, це означає, що готельний ринок області є помірно концентрованим. Індекс Херфіндаля-Хіршмана має значення $I_{HH} = 0,1371$, що свідчить про низьку інтенсивність конкуренції. Індекс Холла-Тайдмана становить $HT = 0,15$, це підтверджує висновки про невисоку конкуренцію в галузі та помірно концентрований ринок.

Показником рівня ефективності готелів є коефіцієнт завантаженості. У середньому у країнах Європи він становить 66–75%. Оптимальний рівень, що дає можливість забезпечити потрібний рівень

рентабельності готелів – 60–80%. Межею виживання готелю вважається 40%. Рівень використання місткості готелів Рівненської області вдвічі нижчий від цієї межі, проте в останні роки прямує то зростання.

Слід зазначити, що незважаючи на досить низьку активність готельного господарства області, йому властиві й сучасні тенденції розвитку: використання новітніх комп'ютерних технологій; диверсифікація готельних послуг; індивідуалізація обслуговування; спеціалізація пропозиції; концептуалізація діяльності. Проте більшість готелів зосереджені на наданні лише основних послуг проживання, удосконалюючи номерний фонд, але мало використовують сучасний асортимент компліментарних та додаткових послуг.

Висновки. Ринок туристичних послуг Рівненської області зазнав суттєвого впливу фінансово-економічної кризи. Очевидно, відбулася зміна пакету туристичних продуктів, зросли вимоги споживачів, що вивело з ринку ті підприємства, які надавали послуги низької якості. Ринок готельних послуг Рівненської області є помірно концентрованим, а інтенсивність конкуренції невисока. Головні тенденції демонструють наявність суттєвих проблем у функціонуванні готельного господарства, які пов'язані із низьким рівнем забезпеченості регіону готелями, їх надмірною концентрацією у обласному центрі та низькими показниками використання місткості. Поряд з іншими чинниками, недостатня готельна база є однією з причин низької туристичної активності в регіоні й спаду конкурентоспроможності області. Якісні готельні послуги змогли б підвищити привабливість туристичної галузі області.

1. Поплавська І.В. Територіальна диференціація рівня розвитку готельного господарства України / І.В. Поплавська // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту. Серія: Географія. – Тернопіль : СПМ «Тайп», 2010. – № 2 (Вип. 28). – С. 95–100.
2. Романів О. Розвиток індустрії засобів розміщення туристів в контексті раціонального використання туристсько-рекреаційних ресурсів Рівненської обл. / О.Я. Романів, О.І. Токар, О.В. Ярошенко // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Серія: Географія. – 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – Ч. 2. – С. 257–261.
3. Статистичний щорічник Рівненської області за 2013 рік / за ред. Ю.В. Мороза. – Рівне, 2013. – 482 с.

Ситник О.І., Браславська О.В., Шикор М.М.
Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини, м. Умань (Черкаська обл.), Україна

АТРАКТИВНІСТЬ ПРИРОДНИХ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ДОЛИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка питання. На сучасному етапі розвитку суспільства туристично-рекреаційна сфера є важливим чинником для відпочинку та оздоровлення населення. Рекреація невід'ємна складова сучасного способу життя. Виходячи з економічних та соціальних реалій сьогодення розвиток регіональної структури рекреаційної системи набуває все більшої актуальності. Практично в кожному населеному пункті існують природні та історико-культурні пам'ятки, однак для успішного їх використання необхідне удосконалення територіальної організації інфраструктури [6].

Метою дослідження є висвітлення атрактивності природних та історико-культурних ресурсів Долинського району Івано-Франківської області.

Результати дослідження. Долинський район розташований у північно-західній частині Івано-Франківської області і входить до історико-етнографічного регіону Бойківщина. Площа району складає 1,25 тис. км², населення – 69,8 тис. осіб [2].

Долинський район має сприятливі природні умови та ресурси для розвитку туризму. Його північно-східна частина лежить у Прикарпатті у межах Присвічанського поясу і характеризується слабо-хвилястим і рівнинним рельєфом, південно-західна частина знаходиться у межах Зовнішніх Карпат (Привододільні (Внутрішні) Горгани) і характеризується гірським рельєфом сильно піднятих територій. М'який клімат, багаті та різноманітні водні ресурси, флора і фауна, мальовничі краєвиди сприяють розвитку туристичної галузі упродовж року. Також територія району вирізняється різноманіттям історико-культурних туристичних ресурсів, до яких належать історичні, архітектурні та етнографічні пам'ятки, художні промисли, об'єкти індустріальної спадщини тощо. Вони поширені по всій території, але більшість з них знаходиться поблизу поселень або у самих поселеннях [7]. Лише перелік загальновідомих пам'яток

природи, музеїв та культових споруд нараховує понад 20 об'єктів. Окрім того є велика кількість об'єктів, які маловідомі, або відомі на суто місцевому рівні, що не зменшує їх значимість.

Одним з наймальовничіших місць району є урочище «Бовкоти», площею 2,2 га (рис. 1), яке знаходиться поблизу с. Станківці в долині р. Лужанка. Особливістю цієї місцевості є виходи на поверхню величезних брил пісковиків. З усіх боків територію урочища оточують ліси, що приваблює туристів. У літній сезон на обох берегах річки виростають наметові містечка. Окрім того на правому березі р. Лужанка у лісі Матівець височіє так звана «Карпатська кам'яна стіна» (рис. 2). На кілька сотень метрів, ніби виринувши з глибин віків, простягаються величезні брили пісковиків. Різноманітні склепіння зачаровують, навівають страх та спонукають до роздумів над вічністю. Біля скельної стіни знаходяться колишній бункер від часів визвольних звитяг на західно-українських землях, де 03.10.1950 р. героїчно загинули воїни ОУН-УПА та керівник обласного проводу Дорошенко (Всиль Гошовський). Про це свідчать написи на камені та розповіді місцевих жителів про жорстокі бої, які тут точилися [3].

Рис. 1. Урочище «Бовкоти»

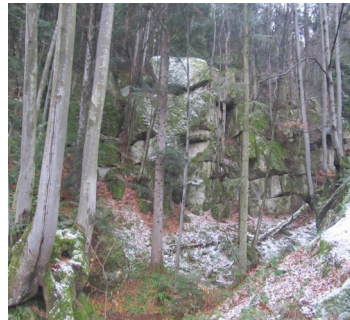

Рис. 2. «Карпатська кам'яна стіна»

Поблизу с. Липа височіє г. Яворина (1131 м.), де на одному із схилів розташовувалася старшинська школа «Олені» Української повстанської армії, курсанти якої під керівництвом майора Федора Польового (псевдо «Поль») в урочищі «Глибоке» 15.10.1944 р. полягли у відчайдушному бою зі спецчастиною карателів НКВС.

Також неподалік від школи 31.10.1946 р. у кривці (бункер «Роберта») (рис. 3) героїчно загинув провідник ОУН Карпатського краю Ярослав Мельник (псевдо «Роберт»). Він разом з своєю дружиною Антоніною, новонародженим сином Романом та

побратимами підірвали себе щоб не здатися в руки ворогові. В 1983 р. група з чотирьох жінок вирішили відшукати цвинтар старшинської школи «Олені» та бункер, але віднайшли їх тільки в 1984 р. Спочатку вшанування загиблих відбувалось таємно. Лише після розпаду Радянського Союзу зусиллями місцевих жителів відновлено цвинтар (рис. 4) та збудовано капличку. Згодом відновили бункер в такому вигляді, яким його створили вояки. Масове вшанування полеглих вояків почалося з 1992 р., а у 1994 р. було започатковано проведення фестивалю патріотичної пісні «Яворина». Свято відбувається щорічно у першу суботу після свята апостолів Петра і Павла. Тисячі туристів з України та ближнього зарубіжжя відвідують фестиваль, щоб віддати данину пам'яті полеглим борцям за волю [10].

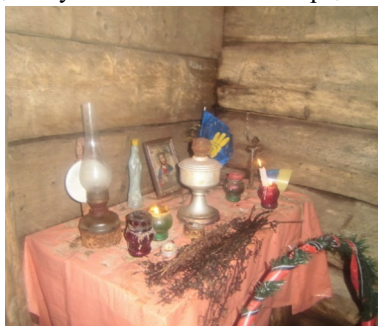

Рис. 3. Бункер «Роберта»

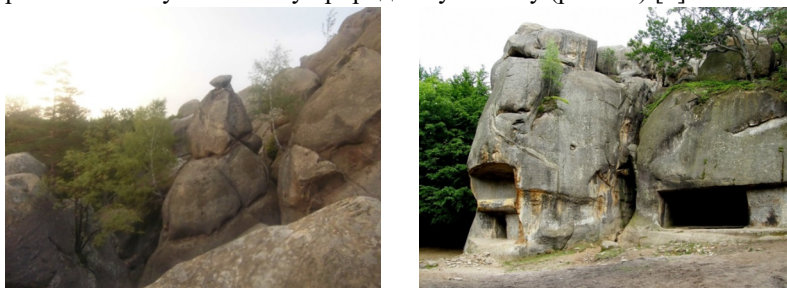

Рис. 4. Цвинтар старшинської школи УПА «Олені»

У передгір'ї Карпат, де рівнина переходить у справжні гори, високо над віковими буками підносяться могутні камені-велети – Бубнинські скелі, або Скелі Довбуша (рис. 5а). Скельно-печерний комплекс знаходиться на висоті 668 м над рівнем моря. Це скелясті виступи пісковиків заввишки до 80 м, що утворились близько 70 млн. років тому. Кам'яний лабіринт завширшки 200 м простягається серед буково-смерекового лісу із заходу на схід майже на 1 км.

Комплекс названо на честь легендарного опришка Олекси Довбуша. За переказами у XVII–XVIII ст. тут таборувались народні месники, переховуючись від переслідувачів. Вивчивши вибиті в каменях печери, зруби, пази, східці, дослідники дійшли висновку, що скелі використовувалися людьми під помешкання та як фортеця, починаючи з X ст. Печерні приміщення мають чіткі геометричні форми, правильні пропорції, рівні поверхні вертикальних стін, досить

точну прямокутність, чисту обробку стелі. Вважають, що у X–XII ст. тут існувало язичне святилище – палеообсерваторія. Науковці виявили городище з діаметром майданчика 40 м, яке з трьох боків оточене скелями, а з четвертого боку – валом і внутрішнім ровом завширшки 10 м. У скельних породах видовбаний колодязь, до якого ведуть кам'яні сходи, три печери із збереженими пазами для колод. на стінах зображені солярні знаки, заглиблення у формі долоні, личини. Поруч розташований великий курганний могильник у вигляді насипів діаметром 5 м і заввишки до 1 м. Залишки, що складають близько 80% забудови дозволять у подальшому майбутньому відтворити комплекс наскельних укріплень у найвірогіднішому вигляді, який, безумовно, вразить і захопить уяву туристів та екскурсантів, додасть привабливості унікальному природному об'єкту (рис. 5б) [9].

а)

б)

Рис. 5. «Скелі Довбуша»

Унікальними об'єктами на території Долинського району також є культурно-історичні пам'ятки: церкви, монастирі, місцеві краєзнавчі музеї. Зокрема в с. Гошів на Ясній Горі розташований греко-католицький монастир св. Василя Великого, який відомий своєю чудотворною іконою Гошівської Богородиці, і вважається однією із найвеличніших релігійних та історико-архітектурних святинь Західної України. Його щорічно відвідує кілька мільйонів прочан з України та різних країн Європи (рис. 6). У 1570 р. лицар королівського війська Кучулад побудував тут церкву та монастир. На початку XVII ст. монастир спалили кримські татари, а ченців знищили. У 1629 р. церкву та монастир за наказом польського магната Євстахія Шумлянського відновили, а в 1737 р. на Ясну Гору було привезено копію ікони Ченстоховської Богородиці (після освячення – Гошівська Богородиця). У 1950 р. монастир закрили, а ікона зникла. На жаль, до сьогодні

монахи її не можуть знайти. Український іконописець о. Ювеналій Мокрицький кілька років відтворював ікону в Римі, яка згодом була освячена Папою Іваном Павлом II. Пізніше, у 2009 р. Папа Бенедикт XVI благословив та освятив золоту корону для Гошівської чудотворної ікони Божої Матері і 05.08.2014 р. Папою Франциском відбулося посвячення коштовних риз для неї.

а)

б)

Рис. 6. Гошівський монастир

У Гошівському монастирі на одній з проц 20.05.2012 р. було встановлено своєрідний всеукраїнський рекорд – понад 15 тис. осіб у вишиванках взяли участь у цій події [5].

В центрі м. Долини знаходиться краєзнавчий музей «Бойківщина» ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів, який заснований у 2003 р. (рис. 7). Експозиція музею складається з 6 основних відділів: «Кімната родини Антоновичів», зали «Природа», «Історія», «Побут та етнографія» (рис. 8), «Бойківська хата», а також відділ «Сакральні пам'ятки» [8].

Рис. 7. Музей «Бойківщина»

Рис. 8. Музей «Бойківщина», відділ «Побут та етнографія»

Унікальним туристичним об'єктом Долинського району є «Карпатський трамвай» (Вигодська вузькоколійна залізниця) – мережа вузькоколіїних залізниць в Українських Карпатах поблизу смт. Вигода (рис. 9). У 1890 р. за сприяння власника місцевих лісопилень барона Леопольда Поппера фон Подгарі збудували вузькоколіїну залізницю довжиною 3 км. Після Другої світової війни залізничні колії продовжили і їх довжина склала 135 км. Залізниця функціонувала до 1990-х років, та повені знищили частину колії. З 2000 р. лінію вздовж р. Мізунки експлуатують за первісним призначенням. Нею регулярно курсують потяги, що перевозять деревину та лісорубів. Рухомий парк «Карпатського трамваю» сьогодні складається з двох пасажирських вагонів і відкритої платформи. Поблизу виїзду із смт Вигода встановлено пам'ятник Карпатському трамваю – паротяг ВП-4 випуску 1948 р. (рис. 10) [4]. На теренах України функціонує досить багато вузькоколіїнок, переважно для забезпечення промислових потреб і тільки на чотирьох здійснюється перевезення пасажирів – Гайворонській, Боржавській, Вигодській та Антонівка-Зарічне [1].

Рис. 9 Карпатський трамвай

Рис. 10 Пам'ятник
Карпатському трамваю

Висновки. Виходячи із досліджень природних та історико-культурних рекреаційних ресурсів Долинського району можна зробити висновок: що зазначена територія надзвичайно багата на історико-культурні та рекреаційні ресурси, але вони не використовуються у повному обсязі, що пояснюється об'єктивними та суб'єктивними чинниками: низький рівень фінансування, неналежний розвиток інфраструктури, відсутність необхідної реклами тощо. Для покращення туристично-рекреаційного комплексу можна запропонувати такі основні напрямки: удосконалення матеріально-

технічної бази рекреації в районі, здійснення заходів щодо охорони, відновлення та реставрації об'єктів культурно-історичної спадщини району, розробку та втілення проектів щодо створення «зелених садиб».

1. Вузькоколійна залізниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>.
2. Гілецький Й.Р. Географія Івано-Франківської області / Й.Р.Гілецький. – Львів : ВНГЛ–Класика, 2003. – 165 с.
3. Карпатська кам'яна стіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rtic.if.ua/>.
4. Карпатський трамвай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>.
5. Коротка історія Святопреображенського монастиря отців Василіан, що на Яській Горі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osbm-hoshiv.in.ua/>.
6. Любинська І.Б. Природні об'єкти як основа розвитку рекреаційного комплексу Деражнянського району / І.Б.Любинська, Т.М.Німчук // Охорна довкілля та проблеми збалансованого природокористування : матер. Міжн. конф. (10–11 травня 2011 р., м. Кам'янець-Подільський). – Кам'янець-Подільський : Моршинський, 2011. – С. 244–249.
7. Монастирський В. Туристичні ресурси Долинського району Івано-Франківської області / В. Монастирський // Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2008. – Вип. 24. – С. 208–211.
8. Музей «Бойківщина» збирає, зберігає, вивчає та експонує етнографічні колекції, які знайомлять сучасників із культурою бойків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://museum.dolyna.info/>.
9. Скелі Довбуша (печерний комплекс) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>.
10. Стецко В. Повстанський бастион – Яворина / В. Стецко // Україна молода. – 2004. – № 196 – С. 16.

Ситник О.І., Слободянюк Ю.В.

Уманський державний педагогічний університет імені
Павла Тичини, м. Умань (Черкаська обл.), Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РІЧКИ ПІВДЕННИЙ БУГ З РЕКРЕАЦІЙНОЮ МЕТОЮ У МЕЖАХ НЕМИРІВСЬКОГО РАЙОНУ

Постановка проблеми. Туристично-рекреаційна діяльність, набуваючи рис масового соціально-економічного явища, відіграє важливу роль у регіональному розвитку [6]. Зважаючи на кризову ситуацію в світі загалом та в Україні, зокрема, велика кількість людей віддає перевагу відпочинку недалеко від місця свого проживання. Якість такого відпочинку залежить від рекреаційного потенціалу

території. Як відомо, однією з найважливіших складових рекреаційних ресурсів, є гідрологічна мережа. Тому, розвиток туризму, що передбачає використання різноманітних водойм, потребує фактичного вивчення водних рекреаційно-туристичних ресурсів та розуміння їх сутності [4].

Аналіз останніх досліджень. Питання рекреаційно-туристичного використання річок у різних регіонах України все більше привертає увагу науковців. Проте результати досліджень носять загальний характер і, переважно, на регіональному рівні. Зокрема, дослідження рекреаційних ресурсів річок здійснювали такі вчені, як Бейдик О.О [1], Фоменко Н.В. [5], Масляк П.О. [6]. Рекреаційним можливостям районного рівня увага практично не приділяється, хоч відпочинок у межах «своїх» регіонів є наймасовішими.

Метою дослідження є вивчення можливостей використання річки Південний Буг з рекреаційною метою у межах Немирівського району.

Виклад основного матеріалу. В найпростішому значенні, туристично-рекреаційні ресурси, це ті ресурси, що використовуються в туристично-рекреаційній сфері [4]. Можна виділити їх дві основні групи: природні та антропогенні. До природних ресурсів належать геологічні, орографічні, кліматичні, водні, біотичні, ландшафтні, до антропогенних – історичні, індустріальні, архітектурні. Також слід виділити окрему групу подієвих ресурсів, що пов'язані з проведенням різних культурних та політичних подій.

Південний Буг є найбільшою річкою України, що тече лише на її території. Із 806 км загальної довжини, майже 70 км, припадає лише на Немирівський район [2], у межах якого, річка характеризується різкими змінами ширини та глибини русла. Так, поблизу с. Сокілець, через виходи кристалічних порід Українського щита, течія бурхлива та, порівняно, швидка (рис. 1), а біля с. Зяньківці, вона набуває рис типово рівнинної річки (рис. 2).

Рис. 1. Південний Буг поблизу с. Сокілець

Рис. 2. Південний Буг поблизу с. Зяньківці

Наявність натуральних урочищ річища сприяють організації водних видів відпочинку. Температурний режим води, дозволяє пляжному сезону тривати понад 3 місяці, упродовж яких середня добова температура не опускається нижче $+15^{\circ}\text{C}$ [3]. Прикладами є дитячі табори у селах Коржівка та Сокілець. Проте, проблемою залишається обмежена кількість належно облаштованих зон масового відпочинку. Частково, це пояснюється відсутністю піщаних пляжів. Швидкість течії та наявність порогів в окремих місцях створює незручності для купання. З іншої точки зору, пороги та виходи граніту у долині річки є додатковою принадою для туристів. Завдяки цьому створюються умови для одного з екстремальних видів спорту – сплав на туристичних катамаранах та рафтах і Південний Буг є другою за популярністю великою річкою, після Дністра, серед поціновувачів цього виду спорту. Окрему категорію туристів приваблює флора та фауна річки.

З наведених фактів, стає зрозуміло, що природна привабливість Південного Бугу досить значна. Водойма також багата і антропогенною складовою рекреаційних ресурсів. На жаль, більшість цікавих для туриста об'єктів створені людиною в минулому. Таким є старий вальцевий млин в с. Сокілець (рис. 3), побудований на початку ХХ ст. На правому березі, на терасах, поблизу с. Печера, розташований дендропарк Болеслава Щенсни-Потоцького – історична пам'ятка ХVІІІ ст., де знаходиться усипальниця Потоцьких (рис. 4), єдиний на Поділлі шедевр архітектора В'ячеслава Городецького. На тому ж скелястому березі стоїть дерев'яна козацька церква, один із об'єктів, що також приваблює туристів.

Рис. 3. Старий вальцевий млин (с. Сокілець)

Рис. 4. Дендропарк Болеслава Щенсни-Потоцького (с. Печера)

Як зазначалось, можна виділити окрему групу так званих подієвих ресурсів, пов'язаних із проведенням різних культурних та політичних заходів. У 2007–2009 рр. на заплаві Південного Бугу, поблизу с. Воробіївка, проводився міжнародний етнофестиваль «Шешори». На жаль, місце проведення після трьох років було змінено, проте багато туристів і досі приїжджають на річку, захоплюючись її красою. У тому ж таки селі, з 2012 р. проводиться фестиваль «Скарби Поділля», приурочений до Дня незалежності України (рис. 5).

У с. Печера з 2007 р., на березі річки, проводиться фестиваль етно- та рок-музики (рис. 6). Кілька тисяч бажаючих, щороку збираються на початку серпня взяти участь у вражаючому дійстві. Звичайно, це популяризує Південний Буг, як місце для відпочинку, створюючи чудову рекламу, адже у фестивалі беруть участь представники не тільки з району та області, а й усієї України та зарубіжжя.

Рис.5. Фестиваль «Скарби Поділля»

Рис. 6. Рок-фестиваль «Млиноманія»

Антропогенна діяльність в минулому, сприяє проведенню водних видів відпочинку і зараз. Наочним прикладом є водовідвідний канал річки у тому ж таки с. Сокілець, де щорічно розігрується кубок України з техніки водного плавання.

Звичайно, крім природних та антропогенних ресурсів, важливим для рекреації є формування відповідної інфраструктури та економічні чинники. У цьому аспекті виявляються, як негативні, так і позитивні тенденції. Характерною особливістю Південного Бугу у межах Немирівського району є затоплення незначних площ під час повеней і паводків. Поблизу заплави розташовано достатньо сіл, з розгалуженою мережею шляхів сполучення і закладами торгівлі що дає змогу забезпечувати туристів певними послугами і зручностями з точки зору відпочинку. Взагалі, прилеглі до Південного Бугу населені пункти, сприяють створенню потужної системи для розвитку туризму. Так, м. Немирів та смт. Брацлав мають чимало цікавих для рекреантів об'єктів, що пояснюється їх минулим. Завдяки багатій історії, в цих населених пунктах збереглися унікальні пам'ятки архітектури: в Немирові – палац графині Щербатової (рис. 7), кілька водяних млинів; в Брацлаві – маєток Потоцьких, Брацлавська ГЕС (рис. 8). Також, Брацлав є батьківщиною засновника хасидизму Раббі Нахмана.

Рис. 7. Палац графині Щербатової

Рис. 8. Брацлавська ГЕС

Рекреаційна привабливість Південного Бугу в Немирівському районі є досить значною, як в природному, так і антропогенному плані, проте, поряд з позитивними чинниками існує багато проблем, а саме – економічних та соціальних. Це відсутність програм, проєктів, або неналежна їх реалізація, щодо розвитку не тільки туризму, а й звичайного відпочинку. Прикладом може стати реалізація проєкту регіонального ландшафтного парку «Середнє Побужжя», але на сьогодні проєкт залишається лише на папері. Відсутність роботи

змушує молодь виїжджати до інших населених пунктів та безпосередньо в м. Немирів. Тому більшість сіл занепадають, кількість жителів швидко зменшується. Низькі доходи населення, змушують людей постійно працювати, і на належний відпочинок, немає ні часу, ні ресурсів. Певною проблемою для розвитку санітарно-курортної діяльності на березі Південного Бугу є природна радіоактивність гранітів.

Необхідна належна підтримка з боку держави з метою формування економічної зацікавленості місцевих підприємців у розвитку рекреаційної сфери.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія / О.О. Бейдик. – К.: Видав.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2001. – 395 с.
2. Гавриков Ю.С. Водний фонд Вінницької області: довідн. / Ю.С. Гавриков, О.М. Коник. – Вінниця, 2003. – 26 с.
3. Денисик Г.І. Природа Вінниччини / Г.І. Денисик. – Вінниця: Консоль, 2009. – 136 с.
4. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: навч. посіб. / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
5. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб./ П.О. Масляк. – К.: Знання, 2008. – 286 с.
6. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навч. літ-ри, 2007. – 312 с.

Смирнов І.Г.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ВІЙСЬКОВА ЛОГІСТИКА ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС: УКРАЇНСЬКІ МОЖЛИВОСТІ

Постановка проблеми. Особливості та досвід військової логістики може бути важливим туристичним ресурсом, який базується на певних подіях у військовій історії світу та окремих країн. Автор розглядав ці питання на прикладі I та II світових війн [4, с. 63–72, 7, 8]. З цієї точки зору не меншу цікавість являють собою військові події української історії, зокрема, це відноситься до логістичного досвіду українського козацтва, транспортно-логістичних особливостей бою під Крутами та Лнії Арпада. Ці події можуть слугувати значним туристичним ресурсом для розвитку військово-історичного, військового (мілітарі), ностальгійного (сентиментального) та інших

видів туризму в Україні. Деякі з них вже активно використовуються в туристичній діяльності, зокрема, це відноситься до Лінії Арпада, що знаходиться в НПП «Синеvir» у Закарпатській області.

Аналіз останніх досліджень. Літературні джерела охоплюють праці автора [4, с. 63–72, 7, 8], інші матеріали та публікації, що відносяться до військово-логістичних особливостей діяльності українського козацтва, бою під Крутами та Лінії Арпада в НПП «Синеvir» [1–3, 5, 6, 9].

Метою статті є розкриття значення та можливостей використання військової логістики як туристичного ресурсу на прикладі України, зокрема, українського козацтва, бою під Крутами та Лінії Арпада.

Виклад основного матеріалу. *Українське козацтво.* Колись наші славні предки, запорізькі козаки, силою духа і тіла славилися. До 90–100 років доживали (якщо в боях Бог зберіг!) і здоров'я мали богатирське. До знахарів і доморощених лікарів ставилися з презирством. Потреби в них не знали, бо природну їжу споживали і здоровими були. У себе вдома, у тривалих походах чи на Запорізькій Січі, їжня їжа була, як і в більшості українських селян, простою, природною, здоровою. Готували саламаху, тетерю і щербу, каші з медом, молоком, рибною юшкою, кулеші, мамалігу з бринзою, сиром. Замість хліба пекли коржі – загреби. На козацькому столі часто з'являлася варена, сушена та в'ялена риба. Коли ж козаки хотіли поласувати м'ясом, дичиною, варениками чи галушками, то складали артіль, збирали гроші, закупували продукти у селах і передавали їх кухареві. Істотно, що кухарем у козаків призначалася не випадкова особа, а та, якій козаки довіряли важливу справу свого харчування. Отже, це повинна була бути високоморальна людина, яка б не користувалася можливостями своєї важливої посади у козацькому війську. Так було у мирні часи. Щодо військових походів, то козаки відзначалися високою пристосованістю до важкого похідного життя в степу. Як досвідчені слідопити, вони могли використовувати в їжу всю підручну зелень – кропиву, лопух, подорожник, стрілолист, чистяк, лободу, спориш, рогіз і навіть ряску. Зелень їли сирого, варили або робили з її кореневищ «хліб». Немає зелені – могли згодитися ягоди шипшини, плоди груші – дички або дикої сливи. «В степу і хрущ – м'ясо».

Бій під Крутами. Більшовики не поспішали відразу повалити Центральну Раду силою, а спочатку спробували захопити владу мирним шляхом – на Всеукраїнському з’їзді Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів. Проте зробити це не вдалося: з’їзд прийняв сторону Центральної Ради. Але делегати – більшовики не визнали поразку, відбули до Харкова, де провели альтернативний з’їзд Рад, створили альтернативну владу – ЦВК України, і тут же звернулися за військовою допомогою до Радянської Росії, яку та негайно і надала. Командування здійснював колишній підполковник російської армії М.А. Муравйов. Червоні війська, ядром яких були балтійські матроси і загони червоногвардійців з російських міст, рушили по залізницях в напрямку Харків – Полтава – Київ та Курськ – Бахмач – Київ. Почалася так звана «Ешелонна війна». Тим часом Центральна Рада з жахом виявила, що військових сил у неї катастрофічно мало: частина українізованих частин була демобілізована ще восени, а в тих, що залишилися були сильні пробільшовицькі настрої. 22 січня 1918 р. Центральна Рада своїм IV Універсалом проголосила Україну незалежною державою, а 25 січня її делегація як самостійна вирушила в Брест на переговори з Центральними державами. Але одного цього було мало, щоб стримати красногвардейские загони. І тоді був кинутий клич до національно-патріотичної молоді Києва стати на захист від «московських орд». У середині січня 1918 р. пройшло студентське віче, на якому був організований Студентський курінь (батальйон) січових стрільців. У цей курінь також почали записуватися гімназисти Другої української гімназії. Спочатку передбачалося, що студенти – «січовики» нестимуть вартову службу, проте ситуація для ЦР була настільки катастрофічною, що через 7 днів військової підготовки Студентський курінь (десь до 130 осіб) за наказом начальника Київського гарнізону полковника Ю. Капкана відправили на станцію Крути (між Ніжином і Бахмачем) тримати оборону. Чи потрібно говорити, що багато «січовиків» після такої підготовки не вміли навіть стріляти. На станції вже знаходилися чотири сотні «юнаків» (юнкерів) Першої Української військової школи імені гетьмана Хмельницького (колишнє Константиновське військово училище) і кілька десятків вільних козаків – «гайдамаків» (з числа колишніх фронтовиків) під загальним командуванням сотника А.М. Гончаренко. Йому вдалося більш – менш організувати оборону станції і підходів до неї: вирити в мерзлій землі

лінію окопів по обидві сторони залізничного насипу, встановити кілька кулеметних точок, зруйнувати залізничний шлях у трьох кілометрах від станції: підготувати імпровізований «бронепоезд» сотника Лощенко. З тих пір героїчна бувальщина про студентів-героїв Крут, міцно увійшла в українську національну історіографію, хоча і по цю пору йдуть суперечки про правомірність з боку тодішніх українських державних мужів – Грушевського, Петлюри, Капкана тощо – розплачуватися юними життями за свої політичні прорахунки. Бій під Крутами в нинішніх умовах може бути потужним туристичним ресурсом, на базі якого вже створено Меморіальний комплекс «Пам'яті героям Крут» на самій станції, а також їхні поховання на Аскольдовій могилі в Києві. Це особливо істотно для розвитку військово-патріотичного туризму в Україні, патріотичного виховання молоді, а також для розвитку іноземного туризму.

Щодо спорудження Меморіальний комплекс «Пам'яті героям Крут», то воно розпочалося у січні 1990 року, коли в с. Пам'ятне Чернігівської області поблизу залізничної станції Крути за ініціативою Чернігівського Руху, київської студентської спілки та козаків Конотопа було встановлено перший дерев'яний хрест. 1996 р. на тому місці було насипано курган, дерев'яний хрест замінено залізним, а також встановлено стелу. 2006 р. за участі президента України В. Ющенка було офіційно відкрито монумент у вигляді 10-метрової колони. 2008 р. було відкрито музей, який розташовано у залізничних вагонах. Автором експозиції виступив А. Гайдамака. 2010 р. Меморіальний комплекс був переданий у підпорядкування Міністерству оборони України і став філією Національного військово-історичного музею України.

Лінія Арпада. «Лінія Арпада» – військово-оборонна система німецької армії та її союзників (Угорщини) під час Другої світової війни, укріплена потужними інженерними спорудами, створена вздовж старого державного кордону, який простягався через весь Карпатський хребет довжиною понад 300 км із 30 вузлами ешелонованої оборони вглиб на 100–120 км. Оборонна система отримала назву на честь князя Арпада, який у 889 р. об'єднав угорські племена і заснував угорську державу. Будівництво цієї системи було розпочато в 1940 р. і продовжувалось до 1943 р. У будівництві брали участь переважно військовополонені. Роботи були каторжні. Надзвичайно сильні укріплення було створено в районі Руського перевалу, на

Ужгородському, Мукачівському, Хустському, Ясінському, Сигітському напрямках, які вважалися основними. Велика кількість інженерних споруд Хустського напрямку саме і знаходиться на території Національного природного парку «Синевир» у Закарпатській області. Це були численні протитанкові піраміди і загородження, мінні поля, залізобетонні і дерев'яно-земляні споруди (бункери), доти, дзоти, бліндажі, склади тощо. Між селами Синевир і Синевирська Поляна й зараз знаходиться понад сто залізобетонних бункерів, які ще добре збереглися, протитанкові піраміди, залишки окопів тощо. В НПП «Синевир» створено туристичний маршрут, який так і названо «Лінія Арпада». Тут можна більш детально ознайомитись з історією цієї оборонної системи. А на одному з об'єктів колишньої оборонної системи «Лінія Арпада» – залізобетонному бункері – зусиллями НПП «Синевир» з хвойного бруса зведено ще два поверхи та оригінальний дах. В результаті цей казковий будиночок, який служить за мотель і називається «Бункер», тепло приймає туристів на відпочинок. У вересні 2013 р. у НПП «Синевир» відбулося відкриття військово-історичного музею «Лінія Арпада», який дасть змогу розширити і зміцнити туристичні та культурні взаємозв'язки між Україною та Угорщиною.

1. Крути: Пам'яті героїв Крут / упор. О. Зінкевич, Н. Зінкевич. – К. : Смолоскип, 2013. – 64 с.
2. Національний природний парк «Синевир»: реклам. вид-ня. – Ужгород, 2013. – 30 с.
3. Матічин Ф. Військово-історичний музей «Лінія Арпада» зацікавив туристів / Ф. Матічин, М. Шетеля // Синій Вир: регіональний еколого-освітній часопис. – 2013. – 28 грудня. – № 8 (262). – С. 3.
4. Олійник Я.Б. Міжнародна логістика: навч. посіб. / Я.Б. Олійник, І.Г. Смирнов. – К. : Обрії, 2011. – 544 с.
5. Подволоцкий А. «Самураи» великой степи / А. Подволоцкий // Загадки истории. – 2014. – № 7. – С. 22–23.
6. Подволоцкий А. Сражение под Крутами / А. Подволоцкий. // Загадки истории. – 2014. – № 8. – С. 24–25.
7. Смирнов І.Г. Некрополі І Світової війни в Польщі: туризм, історія, логістика / І.Г. Смирнов, В.В. Обозний // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26. – С. 38–49.
8. Смирнов І.Г. Військова логістика як туристичний ресурс (на прикладі пам'яток І Світової війни) / І.Г. Смирнов // Moderní vymoženosti wedy: Materialy X Mezinárodní vedesko-praktická conference. – Díl 7. Ekonomické vedy. – Praha: PŇ «Education&Science» 2014. – S. 6–17.
9. Шетеля М. НПП «Синевир» налагоджує міжнародну співпрацю / М. Шетеля // Синій Вир: регіональний еколого-освітній часопис. – 2013. – 28 грудня. – № 8 (262). – С. 1, 4.

Фастовець О.О.

Національного університету фізичного виховання
і спорту України, м. Київ, Україна

ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЯК РЕСУРСИ ЕКОТУРИЗМУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. В Україні існує близько 8500 територій та об'єктів, які складають природно-заповідний фонд (ПЗФ) країни різних категорій: біосферні та природні заповідники, національні природні парки (НПП) та регіональні ландшафтні парки (РЛП), заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендропарки, ботанічні сади та зоопарки. Загальна площа природно-заповідного фонду України складає трохи менше від 7% її території, в той час, як в розвинутих країнах її частка сягає 15–20%. Разом з тим, мережа об'єктів природно-заповідного фонду не має широкого застосування в туристичній діяльності. Населення України, як правило, не має доступної інформації щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Аналіз останніх досліджень. Як свідчить аналіз наукових публікацій (Борейко В., Мельник В., Грищенко В., Листопад О., Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М.) станом на 01.08.2012 на теренах Київської області нараховується 193 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею 112895,67 га. Серед них 170 територій та об'єктів місцевого значення (загальною площею 31986,75 га), та 23 території загальнодержавного значення (загальною площею 80908,92 га. З них 2 національні природні парки, 2 регіональні ландшафтні парки, 96 заказників, 61 пам'ятка природи, 14 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та 17 заповідних урочищ.

Мережа об'єктів природно-заповідного фонду Київської області також не має широкого застосування в туристичній діяльності. Тому **метою статті** є розгляд можливостей використання ресурси природоохоронних територій, які є об'єктами природно-заповідного фонду в діяльності туристичних закладів.

Виклад основного матеріалу. Особливістю Київської області є те, що вона, що вона є столичною. Це обумовлює господарську освоєність території та наявність значної кількості населених пунктів різного розміру, особливо в межах Київської агломерації, велику кількість транспортних засобів та розвинену транспортну

інфраструктуру, високий рівень забруднення та дуже значні рекреаційні навантаження на природні комплекси. Також необхідно зазначити, що Київська область знаходиться на межі двох природних зон – Полісся та Лісостепу, через неї протікає найбільша річка України – Дніпро. Уздовж долини Дніпра проходить один із головних міграційних шляхів птахів, що перетинають територію України. Перелічені природні фактори обумовлюють наявність в Київській області великого різноманіття ландшафтів, екосистем, рослин та тварин.

Одними з перших природоохоронних територій Київщини вважаються дендропарки, які створювалися в маєтках великих землевласників. Деякі з них збереглися до нашого часу. Тепер їм надано статус парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та дендропарків. Це, передусім, «Олександрія» (створена наприкінці (XVIII ст.), парки «Згурівський», «Ташанський», «Кагарлицький», «Копилівський» тощо.

У 1957 та в 1967 рр. на Київщині були організовані заповідні мисливські господарства «Заліське» та «Дніпровсько-Тетерівське», що використовувались як мисливські угіддя. Окрім цього, були створені спецугіддя «Березова Кладь», «Білоозерське».

У 1968 році на Київщині нараховувалось 26 заповідних об'єктів, а в 1972 р. додалось ще 15. У 1980–1990-х рр. кількість заповідних об'єктів збільшилась порівняно з 1970-ми роками вдвічі. В області було прийняте Розпорядженням голови Київської обласної державної адміністрації № 375 від 15.05.2009 «Про деякі питання створення національних природних парків у Київській області». Цим документом рекомендовано головам райдержадміністрацій, в межах яких пропонується створити НПП «Подесіння», «Залісся», «Білоозерський» та «Дніпровсько-Тетерівський», при наданні у власність чи користування фізичним чи юридичним особам земельних ділянок за рахунок земель запасу за межами населених пунктів, а також зміні їх цільового призначення, враховувати схеми розташування земель, які плануються до включення у національні природні парки.

Згідно з Указами Президента України від 11 грудня 2009 р., президентські резиденції «Залісся» та «Білоозерське», що у Київській області, у шестимісячний термін мали бути реорганізовані у національні природні парки. Проте зміна влади зупинила реорганізацію державних резиденцій «Білоозерське» та «Залісся» у відповідні НПП.

Одним з останніх було створено національний природний парк «Голосіївський» на території м. Києва. Проте, ідея створення НПП «Голосіївський» бере початок ще з кінця 1980-х років. Спочатку планувалось, що національний парк матиме площу 65 тис. га і простягнеться на південь аж до с. Витачів. Другою чергою, до нього мали увійти Трахтемирівський півострів і Канівський природний заповідник. Вони мали утворити охоронювану, нефрагментовану ділянку Дніпровського екологічного коридору. 1 травня 2014 р. в. о. Президента України О. Турчинов підписав указ про приєднано до Голосіївського національного парку 6462,62 га лісів Святошинського лісопаркового господарства (сумнозвісний Біличанський ліс), за збереження якого не перший рік точиться боротьба киян із забудовниками.

Найбільшими за площею територіями ПЗФ Київської області є загально-зоологічний заказник загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний» (48870,0 га), національні природні парки «Залісся» (13548,5 га) та «Білоозерський» (3658,22 га), а також регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів» (5148,7 га). До числа найменших за площею можна віднести низку «точкових» об'єктів ПЗФ, як правило вікових та меморіальних дерев, яким надано статус пам'яток природи (загалом 21 об'єкт). Дві території ПЗФ, а саме НПП «Білоозерський» і РЛП «Трахтемирів» лише частково лежать на території області, оскільки розміщені одночасно в межах і Київської і Черкаської областей. У майбутньому кількість міжобласних ПЗФ може зрости. Це пов'язано із намірами держави створити Канівський біосферний заповідник (Черкаська та Київська області) та НПП «Подесіння» (Чернігівська та Київська області), створення якого передбачене Указом Президента України від 01.12.2008 № 1129/2008. Також довгий час в обговоренні знаходиться ідея створення транскордонного біосферного резервату в зоні відчуження Чорнобильської АЕС (Київська область та Гомельська область Республіки Білорусь).

Як свідчать дослідження групи авторів [2], всі природно-заповідні території разом становлять лише 4% від загальної площі Київської області, що є одним із найнижчих показників порівняно з іншими областями України. В області немає жодного природного заповідника, хоча всі інші категорії ПЗФ у різній мірі представлені на її території. Слід зауважити, що ПЗФ Київщини лишається не тільки

дуже малим за площею, а й не збалансованим відносно розподілу територій, що охороняються за типами зональних біотопів, представлених на Київщині. Так, близько половини площі області знаходиться в межах Полісся, а друга половина – у Лісостеповій зоні. Проте, наприклад, представленість степових біотопів в складі наявних територій ПЗФ явно замала. Так, із 193 існуючих об'єктів ПЗФ, степові біотопи в різній мірі представлені лише в 20 з них (у т. ч. 6 мають дуже малу площу, а 5 створені лише у 2010 р.).

Найбільш широко в туристичні діяльності задіяні дендропарки та парки-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Основні характеристики цих територій наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні об'єкти ПЗФ Київської області, що використовуються на маршрутах вихідного дня

Об'єкт ПЗФ	Площа, га	Місце розташування	Дата створення	Коротка характеристика
Дендропарк загальнодержавного значення «Олександрія»	405,8	м. Біла Церква	Постанова Ради Міністрів УРСР № 311 від 22.07.1983 та Указом Президента України № 1341/98 від 09.12.1998	Закладений у XVIII ст. графом Браницьким, парк функціонує як музей живих рослин. Тут зібрана колекція, що налічує понад 600 видів та форм деревних порід та понад 700 видів трав'янистих рослин
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Згурівський»	309	с. Згурівка	Постанова Колегії Держкомприроди УРСР № 22 від 26.07.1972. Заснований у 1837 р.	На території парку великими чистими або мішаними ділянками зростають лісові рослини: ялина канадська, смерека бальзамічна, бархат амурський та ряд інших. Наявні великі галявини розміром від 10 до 30 га. Зараз тут залишилось всього до 45 видів дерев та кущів, хоча на кінець XIX ст. у парку їх зросло 382 види. У центрі парку – два ставки
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Кагарлицький»	35,5	м. Кагарлик	Постанова Держкомприроди УРСР № 105 від 29.01.1980	У парку-пам'ятці відтворено типові для лісостепу ландшафти. Переважають дуб звичайний, сосна звичайна, граб, явір, ліщина, барбарис, калина. Також ростуть модрина сибірська, сосна Веймутова, псевдотсуга, дуб пірамідальний, софора японська. На території парку розташовано понад 700 мистецьких творів – копій грецьких та римських статуй, бюстів
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Ташанський»	144	с. Ташань	Указ Президента України № 715/96 від 20.08.1996	Парк заснований у 1775 р. графом П.О. Рум'янцевим-Задунайським. Рослинність парку нараховує понад 300 видів дерев та чагарників: екзотичні породи дерев (дуб пірамідальний, клен канадський сріблястий, гледичія, сосна Веймутова)

Продовження таблиці 1

Об'єкт ПЗФ	Площа, га	Місце розташування	Дата створення	Коротка характеристика
Національний природний парк «Залісся»	13548	Броварський район	Указ Президента України № 1948/2009 від 11.12.2009	Переважає сосна звичайна, яка представлена одноярусними сосняками, близько 1700 га з яких мають вік понад 100 років. 37% лісових земель займають ліси природного походження
Регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів»	загальна 10711,2 (в межах Київщини – 5148,7)	Миронівський район Київської обл. та Канівський район Черкаської області	Рішення Черкаської (№ 14-14 від 26.02.2000), Київської (№ 16-10-XXIII від 17.02.2000) обласних Рад та рішення Загальних зборів АТЗТ «АЕО «Трахтемирів» № 14 від 11.10.1999	Ландшафт РЛП «Трахтемирів» представлений еродованими височинами з гляціальними дислокаціями з широким розвитком балок, ярів, зсувів. Ліси мають штучне походження (вік до 50 років). Відкриті ділянки верхніх частин схилів, зайняті степовою рослинністю (ковила волосистої, костриця овеча). Об'єкт має також історично-культурну цінність, оскільки входить до складу Києво-Черкаської локальної групи скіфської культури. Біля сіл Григорівки, Зарубінців, Луковиці, Трахтемирова виявлено багато пам'яток від Трипільської культури до періоду Київської Русі
Регіональний ландшафтний парк «Богуславль»	7,5	м. Богуслав	Рішення Київської облради № 391-21-V від 12.12.2008	Був створений на базі пам'ятки природи «Відслонення богуславських гранітів»

Висновки. Київська область володіє ресурсами для розвитку екологічного туризму. Практично перед кожною установою природно-заповідного фонду (ПЗФ) в сучасних умовах реформування економіки стоять завдання: збереження природно-заповідних територій; задоволення різноманітних потреб населення (туристично-рекреаційних, оздоровчих, освітньо-виховних тощо); підвищення прибутковості від використання територій та ресурсів ПЗФ задля забезпечення їх власного функціонування. Вважаємо, що подальша співпраця з туристичними організаціями сприятиме вирішенню поставлених завдань та сприятиме поширенню екотурів Київщиною.

1. Гордість заповідної Київщини / В.Є. Борейко, В.І. Мельник, В.М. Грищенко, О.Г. Листопад. Серія: Охорона дикої природи. – Вип. 4. –К.: Київський еколого-культурний центр, 1997. – 144 с.
2. Василюк О. Природно-заповідний фонд Київської області / О. Василюк, В. Костошин, К. Норенко. – К.: НЕЦУ, 2012. – 338 с.

Чичкалюк Т.О.

Чорноморський державний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ І МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Держава Україна чітко визначилась щодо свого європейського вибору, який одним з головних надбань суспільства визначає верховенство права. Актуальним завданням для всіх галузей народного господарства країни стає, насамперед, вивчення і використання міжнародних правових норм під час імплементації нашого законодавства.

Міжнародні правила щодо використання природоохоронних територій започатковані з підписанням у 1972 р. Стокгольмської декларації з питань навколишнього середовища Конференції ООН. Саме там було задекларовано, що захист зразків усіх головних типів екосистем повинен бути фундаментальною вимогою національних програм охорони природи. З того часу охорона еталонних екосистем стала основним принципом створення природно-заповідних об'єктів країн світу.

Стокгольмську декларацію було підтримано кількома міжнародними договорами та резолюціями ООН – зокрема Світовим природним протоколом в 1982 р., Деклараціями Ріо-де-Жанейро в 1992 р. і Йоганнесбурзькою в 2002 р. В подальшому на виконання міжнародних домовленостей в багатьох країнах світу було розроблено ефективні національні програми захисту основних типів екосистем сухопутних територій, морських і прісноводних біомів і організації управління ними.

Міжнародний союз охорони природи (МСОП) дає об'ємне визначення природоохоронній території, як території або акваторії, що призначена для захисту і підтримки біологічної різноманітності та природних і пов'язаних із ними культурних ресурсів, захист якої встановлюється законом або іншими засобами. Міжнародний союз охорони природи виокремлює шість категорій охоронних територій. Українське законодавство визначає типи природоохоронних територій дещо інакше, хоча і зберігає основні принципи [1].

Аналіз останніх досліджень. Питання управління природно-заповідними територіями та налагодження співробітництва між Україною та країнами Європейського Співтовариства досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці: Горлачук В.В., Полякова І.В., Любовець О.М., Січко С.М., Каланчов А.О., Фоменко Н.В. та ін.

Формулювання мети та завдань. Метою даного дослідження є аналіз стану і можливостей розвитку туризму на об'єктах природно-заповідного фонду, у тому числі на територіях національних парків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом наших досліджень є національні природні парки, як території, що об'єднали функції захисту природи і організації туристичної діяльності. Концепція національних парків та збереження природи є більш прийнятною для суспільства, так як особливий статус цих територій не настільки жорстко асоціюється з обмеженнями. Для ширшого розкриття суті об'ємної функції і визначення цілей та завдань національних парків у сфері туризму і відпочинку, ми робимо спробу визначити слабкі і сильні сторони можливостей розвитку туризму в НП.

Розглядаючи сильні сторони ми маємо на увазі, насамперед, ті характеристики національного парку як установи, так і території, які дають йому певні конкурентні переваги в плані сталого розвитку. Відповідно під слабкими сторонами ми маємо на увазі ті характеристики, які перешкоджають сталому розвитку туризму і територій природно-заповідного фонду в цілому. Створення умов для регульованого туризму і відпочинку являє собою комплексну задачу та вимагає високого рівня менеджменту в цій сфері економіки.

За МСОП, національний парк – охоронна територія, призначена переважно для захисту екосистеми і екологічного туризму. Як бачимо, тут туризм є рівноцінною складовою визначення. В Законі ж України «Про природно-заповідний фонд України» національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. А вже в покладеннях на ці установи завдання поруч із збереженням цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, є – створення умов для організованого туризму,

відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів. Наступними функціями парків, відповідно до законодавства, стало проведення наукових досліджень природних комплексів, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища і ефективного використання природних ресурсів; проведення екологічної освітньо-виховної роботи [3].

На наш погляд, туризм в процесі управління діяльністю національних парків має розглядатись іще як одна з найбільш перспективних галузей місцевої економіки, в сталому розвитку якої зацікавлені різні сторони, а саме: органи влади і управління різних рівнів, спеціалізовані комерційні структури, а також місцеве населення. Тільки таке розуміння туризму має передбачати необхідність більш високої координації дій з його розвитку між залученими в цей процес сторонами. Метою організації цього процесу має стати реальна можливість максимально реалізувати туристський потенціал території і досягти сприятливого соціально-економічного результату.

Національні парки мають можливість впливати на процеси розвитку туризму як напрямку своєї діяльності через [4]:

- створення умов для розвитку відповідної інфраструктури;
- професійний підхід до формування туристського пропозиції національних парків;
- гостинність та забезпечення високого рівня обслуговування відвідувачів;
- активізацію підприємницької активності, насамперед, місцевого населення,
- побудова партнерських відносин зі спеціалізованими комерційними структурами, а також з місцевими і регіональними органами влади та управління.

Оскільки розвиток туризму і відпочинку пов'язаний з більш інтенсивним природокористуванням, цей процес вимагатиме від національних парків більш ефективного використання існуючих правових та інших механізмів регулювання своєю діяльністю. Регульований туризм і відпочинок в національних парках має цілий ланцюг сильних і слабких сторін, загроз і можливостей. Зробимо спробу виокремити слабкі і сильні сторони організації туризму в НП.

Сильні сторони:

1. Наявність державної установи НП дає території певні переваги в плані сталого розвитку, так як існуючі правові механізми регулювання туристичної та іншої господарської діяльності на території національних парків сприяють мінімізації негативного впливу туризму на навколишнє середовище, гарантуючи тим самим не винищувальне використання ресурсної бази туризму.

2. Хороша вивченість національних парків у відношенні біологічного, ландшафтного та культурно-історичного різноманіття служить надійною основою для прийняття рішень при плануванні, розвитку та моніторингу туризму.

3. Туристичні продукти, що створені національними парками сприяють диверсифікації туристського пропозиції регіону, формуванню центрів регіональної індустрії туризму, а при наявності відповідної інфраструктури – розвитку в'їзного туризму.

4. Національні парки мають штат висококваліфікованих фахівців у сфері науки, охорони природи та екологічної освіти; їх знання і досвід, безперечно, є затребувані при формуванні турів з відвідуванням НП. Саме національні парки мають доступ до інформації про унікальних об'єктах території і спостережуваних на ній природних явищ, що являє певну цінність для туроператорів, які працюють на ринках внутрішнього та в'їзного туризму.

5. Окремі НП мають великий практичний досвід в сфері планування туризму, обслуговування туристів, а також безпосередньо у сфері туроперейтинга. Накопичений досвід сприяє тому, що у керівництва національних парків з'являється розуміння специфіки туристської галузі і труднощів, пов'язаних з розвитком туризму в конкретному парку.

6. Національні парки формують екологічну складову іміджу території і країни в цілому. Цей фактор має бути використаний при маркетингу території, окремих турів, товарів і послуг у сфері туризму, а також для підвищення доходів місцевих виробників [6].

На нашу думку, власникам і користувачам земельних ділянок в межах територій національних парків, які мають обмеження у їх використанні у зв'язку з встановленим режимом охорони, мають бути надані податкові пільги в рамках законодавства країни і її окремих суб'єктів.

Ініціативи, що реалізуються через місцеві та регіональні адміністрації, як правило, користуються довірою і підтримкою громадськості, місцевого населення і підприємців. Високий рівень безробіття при відносно високому рівні освіченості населення, яке проживає на території національних парках та їх околицях, дозволяє шукати кадри для сфери обслуговування туризму на місцях. У межах деяких національних парків нерідко є унікальні історико-культурні об'єкти регіонального, національного, а іноді і світового значення, вже діючі об'єкти туристської інфраструктури тощо [2].

Слабкі сторони:

1. Відсутній механізм координації дій з розвитку туризму між національним парком, органами місцевого самоврядування і місцевими жителями, що прямо впливає на процеси планування і управління.

2. Слабка нормативно-методична база туризму і відпочинку позначається на ефективності управління в цій сфері, що створює проблеми при територіальному плануванні зон туристичного обслуговування, регулювання туристських потоків, видачі ліцензій, дозволів і посвідчень, підписання договорів оренди, екологічному моніторингу та ін.

3. Відсутність або незадовільний стан туристської інфраструктури на територіях національних парків є одним з найбільш серйозних перешкод для розвитку туризму, так як багато парків виявляються нездатними адекватно контролювати процес відвідування туристами та відпочиваючими.

4. Незадовільним є як кількість об'єктів інфраструктури, так і їх низькі споживчі якості, що робить національні парки малопривабливими і практично неконкурентоспроможними порівняно з національними парками Європи, Америки і Африки.

5. Низьким залишається рівень регіонального і національного маркетингу при формуванні тупродукта національного парку і їх сусідніх територій.

6. Відсутність договірної культури знижує можливості національних парків регулювати туристську діяльність і діяльність інших господарюючих суб'єктів на своїй території. Це є серйозною перешкодою при залученні професійних профільних комерційних структур. Нажаль, на реалізацію завдань щодо створення умов для регульованого туризму і відпочинку в національних парках з

державного бюджету кошти не виділяються. У той же час сьогодні НП отримують від туризму і рекреації порівняно низький дохід, що обмежує можливості парку розвивати свою територію (облаштування, інформаційну діяльність, екологічну освіту тощо). Такі механізми залучення додаткових коштів та інвестицій, як здача в оренду земельних ділянок, об'єктів, будівель і споруд, концесія, фандрейзинг використовуються недостатньо ефективно [7].

Як показує наш практичний досвід, місцеві адміністрації також досить неефективно використовують власні ресурси і можливості з метою створення умов для розвитку туризму: перспективного планування території, залучення інвестицій, розвитку малого і середнього підприємництва, формування партнерства з приватним бізнесом, залучення громадськості. В структурі районних адміністрацій відсутні підрозділи або спеціалісти, відповідальні за туризм і рекреацію. Слабка підприємницька активність населення у сільській місцевості, відсутність у населення стартового підприємницького капіталу гальмує розвиток інфраструктури туризму за рахунок місцевих ресурсів і можливостей.

Можливості:

Окремі позитивні результати в сфері організації туризму, відпочинку та оздоровлення ми вже спостерігаємо в національних парках. Наразі це цілковита заслуга адміністрацій парків, розуміння їх керівництвом тих можливостей, які дає туризм справі охорони природи, а саме [5]:

- природоохоронна робота стає більш широко відомою як на національному, так і на міжнародному рівні;
- збільшується громадська підтримка охорони природи;
- туризм сприяє більш чіткому розумінню суспільством суті охорони природи;
- туризм сприяє просуванню концепції національних парків та популяризації їх цілей в суспільстві, підвищує важливість і потрібність всіх природоохоронних установ в очах суспільства.

Висновки. Наразі, в Україні поширюється потужна хвиля патріотичного руху. Території національних парків України мають всі підстави і можливості стати активними осередками руху, надаючи змогу всім охочим, через відвідування своїх територій, та сумісній праці на них долучитися до організації і створення екологічної безпеки країни.

1. The Ramsar Convention on Wetlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ramsar.org/cda/en/ramsar-about-parties-contracting-parties-to-23808/main/ramsar/>.
2. Управління землекористуванням : підруч. / В.В. Горлачук, О.М. Гаркуша, В.Г. В'юн та ін. / за ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 376 с.
3. Полякова І.В. Концептуальні основи та організаційно економічні механізми екологізації управління природоохоронними територіями / І.В. Полякова // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. Дніпропетровськ, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1843>.
4. Чичкалок Т.О. Розвиток рекреаційно-туристичної сфери Миколаївської області: проблеми та перспективи / Т.О. Чичкалок // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку : матер. І Міжн. наук.-практ. конф. (1–2 листопада 2012 р., м. Черкаси). – Черкаси : Брама-Україна, 2012. – С. 622–627.
5. Указ Президента України «Про створення національного природного парку «Білобережжя Святослава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056/2009.
6. Чичкалок Т.О. Екологічний туризм як компроміс використання і збереження природно-заповідних територій / Т.О. Чичкалок // Стан та перспективи розвитку заповідної справи та екологічного туризму в Україні : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 березня 2013 р., м. Миколаїв). – Миколаїв : Дизайн та Поліграфія, 2013. – С. 247–250.
7. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К. : Центр навч. л-ри, 2007. – 312 с.

Секція 10

**Екскурсійна діяльність: сучасний стан в Україні,
професіоналізм і фахова культура, світові тенденції**

Секция 10

*Экскурсионная деятельность: современное
состояние в Украине, профессионализм
и профессиональная культура, мировые тенденции*

Казаков В.Л., Товстоляк Н.М.

Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг (Дніпропетровська обл.), Україна

МУЗЕЇ ПРОМИСЛОВОЇ ТЕМАТИКИ В СТРУКТУРІ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. В країнах Західної Європи в останні роки значного поширення набув новий вид туризму – індустріальний, це дозволяє значно збільшити кількість нових видів туристичних послуг. Туристи із задоволенням та інтересом відвідують великі заводи та фабрики, де їх знайомлять з функціонуванням промислових комплексів, технологією та історією створення певної продукції, надання транспортних послуг, а в деяких випадках дозволяють особисто брати участь у виробничому процесі. При розробці екскурсійного маршруту перевага надається підприємствам та фірмам, що мають свої музеї, а також відділам промисловості, сільського господарства та науково-технічним експозиціям історико-краєзнавчих музеїв.

Музеї промислової або з промисловою тематикою є органічною складовою маршрутів в індустріальному туризмі. Вивчення потенціалу подібних музеїв має значну актуальність для становлення індустріального туризму в промислових регіонах. Для такого великого індустріального центру, як Кривий Ріг, це питання є особливо актуальним. У Кривому Розі існує багато промислових підприємств, що мають свою давню історію, на території яких знаходяться пам'ятки індустріальної культурної спадщини, меморіальні комплекси, пам'ятники мистецтва, музеї підприємств, скансени. На жаль, у науковій літературі це питання не привертало увагу дослідників.

Мета статті – висвітлити специфіку музеїв з промисловою тематикою на прикладі міста Кривого Рогу, де з початку 2013 року активно реалізується регіональна програма розвитку промислового туризму (розрахована на 2013–2015 рр.), показати місце цих музеїв в екскурсійних маршрутах по промислового місту.

Викладення основного матеріалу. Музеї – культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, залучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота. Музеї, що створюються і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах створюються за ініціативою колективу та адміністрації, не є юридичними особами [1, 2].

В суспільстві музеї є складовою сфери культури, а для туризму вони виступають важливим чинником формування турпродукту, що забезпечує розвиток галузі туризму як сегменту економіки держави, її соціально-економічного розвитку. У нашій країні основним призначенням музеїв є надання послуг суспільству, його соціокультурному розвитку. На сьогодні музеї фактично стали осередками освіти і навчання, забезпечують доступ до національної культурної та природної спадщини людям різного фаху та віку. В сучасних умовах виробничі музеї грають певну роль для реклами фірм та підприємств, при яких вони створені, так як одночасно можуть виступати як кімнати зразків виробів та технологій.

Все вище сказане доводить, що на сьогодні музеї перестали відігравати лише функції комплектування, збереження та наукового вивчення історичних матеріалів у власних фондах. Як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід музеї перетворилися на суб'єкти сфери обслуговування і стали більше займатися організацією дозвілля, реалізацією освітніх і різних культурних програм. Це призвело до виникнення музейного туризму, а музеї стали суб'єктами господарювання і почали робити певний внесок у економіку країн.

Спеціалізація музеїв обумовлена регіональними відмінностями історії, культури, господарства та природи території. Так у Законі України «Про музеї та музейну справу» виділяються наступні види музеїв: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні,

мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо [3]. Особливе місце в цій класифікації займають промислові музеї, які коректніше слід би було називати музеями з промисловою тематикою, а найчастіше вони існують як музеї історії трудової історії підприємств. Музеї з промисловою тематикою є типовими для індустріальних регіонів.

В староосвоєних промислових регіонах і центрах (наприклад, Кривбас, Донбас, Промислове Придніпров'я, Харків, Одеса та ін.) музеї з промисловою тематикою повинні знайти своє чільне місце в новому виді туризму – індустріальному туризмі, для розвитку якого тут є потужні ресурси.

Під індустріальним туризмом найчастіше розуміють вид туризму, який зосереджений в промислових регіонах і має на меті ознайомлення туристів з індустріальними об'єктами і ландшафтами, творами індустріальної архітектури і техніки, що супроводжується відвідуванням як функціонуючих, так і непрацюючих промислових підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних і ділових інтересів людини [5]. На думку В.С. Пацюк, індустріально-туристичні ресурси являють собою об'єкти і явища антропогенного або техногенного походження, які мають гносеологічну цінність і включають в себе специфічні риси індустріальної стадії розвитку суспільства і можуть бути використані з туристичною метою. Індустріально-туристичний потенціал – це сукупність гірничопромислових і фабрично-заводських об'єктів і ландшафтів, аттрактивні параметри яких є передумовами організації туризму на певній території [4].

Що відрізняє музеї з промисловою тематикою від інших музеїв. За змістом свого музейного зібрання подібні музеї можуть бути поділені на 2 категорії: 1) звичайні красназвччі музеї, в яких промисловості рідного краю присвячена лише частина експозицій; 2) вузькоспеціалізовані музеї промисловості, які як правило належать підприємствам та організаціям. Спільними рисами музеїв з промисловою тематикою є однотипність експозицій, які відрізняються лише конкретним змістом.

Основними розділами експозиції в музеях з промисловою тематикою є: 1) передумови створення та заснування підприємства; 2) історія підприємства або господарства краю; 3) видатні працівники підприємства; 4) технологічний процес виробництва; 5) досягнення підприємства; 6) інновації та перспективи розвитку підприємства;

7) основні напрямки діяльності підприємства у виробничій соціально-побутовій та профспілковій сфері; 8) виставки творів народної творчості працівників підприємства.

Основними колекціями музейних предметів в музеях з промисловою тематикою є: 1) старі фотографії підприємства; 2) документи; 3) фото передовиків підприємства; 4) готова продукція підприємства; 5) макети основних виробництв; 6) відеофільми; 7) нагороди; 8) предмети побуту, старовини, знаряддя праці; 9) у скансенах – предмети виробництва у їх реальний розмір – різноманітна техніка; 10) прапори; 11) зразки гірських порід, які перероблюються підприємством; 12) друкована література про підприємство; 13) географічні карти, плани і схеми території підприємства, сировинної бази та напрямків експорту продукції підприємства; 14) різноманітні скульптури промислової тематики та твори мистецтва.

Регіоном з найбільшою концентрацією музеїв з промисловою тематикою по праву може бути визнане місто Кривий Ріг. Тут домінують музеї промисловості. У місті на сьогодні створено 18 музеїв з публічним доступом. З них 12 музеїв фактично є виключно промислової тематики:

1. Музей історії підприємства ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»
2. Музей залізничної слави Криворізького регіону відокремленого структурного підрозділу «Криворізька дирекція залізничних перевезень» ДП «Придніпровська залізниця»
3. Музей історії Локомотивного депо відокремленого структурного підрозділу «Криворізька дирекція залізничних перевезень» ДП «Придніпровська залізниця»
4. Музей трудової слави ПАТ «Інгулецький ГЗК»
5. Музей трудової слави ПАТ «Центральний ГЗК»
6. Музей трудової слави ПАТ «Північний ГЗК»
7. Скансен «Музей гірничої техніки» ПАТ «Північний ГЗК»
8. Музей історії та трудової слави авіаційного коледжу НАУ
9. Скансен «Парк літаків радянського періоду»
10. Геологічний скансен в парку ім. Газети Правда
11. Музей бойової та трудової слави шахти «Родіна» ПАТ «Криворізький залізорудний комбінат»
12. Геологічний скансен в Першотравневому кар'єрі ПАТ Північний ГЗК

Ще чотири криворізькі музеї за своєю тематикою частково відображають історію промисловості краю в цілому, серед яких: Криворізький історико-краєзнавчий музей з філіями в Тернах та 3-D відеогалерею; геолого-мінералогічний музей Криворізького національного університету, до експозиції гірських порід і мінералів якого включено ті, що видобуваються в Кривбасі, розповідається про залізорудну промисловість краю.

Залучення музеїв м. Кривий Ріг до туристичної справи є ефективним чинником розвитку індустріального туризму в регіоні. В туристичній діяльності музеї є складовою екскурсій з індустріальною тематикою. Як показав досвід розвитку індустріального туризму в Кривому Розі, потенціал музеїв з промисловою тематикою має наступні риси:

- використання музеїв промисловості в туризмі можливе у напрямках – індустріальний, культурно-історичний, екологічний, пізнавальний, геологічний;
- музеї промисловості можуть бути окремими об'єктами відвідування (витратний час 1–2 години);
- музеї промисловості можуть стати одним з об'єктів відвідування в екскурсійному маршруті;
- включення музею промисловості до екскурсійного маршруту повинно відповідати змісту теми та маршруту, відведеному часу на екскурсію (наприклад, музей комбінату або заводу логічно відвідувати лише тоді, коли до екскурсійного маршруту входять і справжні працюючі об'єкти з реальним виробництвом);
- в музеях промисловості має працювати в штаті спеціально підготовлений екскурсовод, який є працівником музею і має спеціальну підготовку в галузі знань техніки, технологій виробництва, матеріалів та продукції виробництва;
- музеї промисловості повинні використовувати інноваційні технології демонстрацій – 3D-формати (як у відеогалереї Кривого Рогу), відеофільми, міні-моделі технологічних процесів, інтерактивні карти та макети;
- музеї промислової тематики повинні мати можливість продажу сувенірної продукції – вироби з каміння, магніти, листівки, шматочки готової продукції з логотипом підприємства, фотографії, альбоми, буклети, заводські газети, диски з відеоматеріалами, флешки з логотипом підприємства та ін.

Висновки. Музеї з промисловою тематикою є основним типом музеїв в індустріальних регіонах, які відображають історію та специфіку господарства в краю в цілому та особливості окремого підприємства. Метою роботи музеїв промисловості є популяризація експозицій, поширення знань про підприємства, сприяння освіти широких верств населення, забезпечення профорієнтації серед учнівської та студентської молоді. Музеї з промисловою тематикою є складовими екскурсійних маршрутів в індустріальному туризмі. Для Кривого Рогу особливо актуальним є створення національного історико-культурного заповідника «Криворіжжя», до структурних підрозділів якого необхідно включити відділ керівництва філіями та музеями на громадських засадах, туристичне бюро.

1. Косторова Г.Е. Музееведение: курс лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/149950/>.
2. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : навч. посіб. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 190 с.
3. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р. // Відомості ВР України. – 1995. – № 25. – С. 191.
4. Пацюк В.С. Индустриальный туризм: теоретические и прикладные аспекты становления / В.С. Пацюк // Сфера туризма и гостеприимства в эпоху глобализации : сб. междуна. науч.-практ. форума. – Пермь : Перм. гос. акад. искусства и культуры, 2013. – С. 85–90.
5. Пацюк В.С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / В.С. Пацюк. – К. : КНУ, 2011. – 24 с.

Костюкова О.М., Сивак О.В.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНІ ЕКСКУРСІЙНІ ПРОГРАМИ НА БАТЬКІВЩИНУ Т.Г. ШЕВЧЕНКА: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У період відзначення 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка значної актуальності набувають освітні літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину великого Кобзаря. Саме там відбувся початок його творчого становлення як геніального поета, художника і філософа. У своєму зверненні до сучасників та майбутнього покоління він закликав вирішувати не

тільки поточні, але й вічні проблеми. Його вічною темою була боротьба за утвердження нової, вільної України.

Мета дослідження – розкрити роль і значення екскурсійних програм на батьківщину Шевченка у навчально-виховному процесі, зокрема, загальноосвітніх середніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. У Манільській декларації світового туризму 1980 р. відмічається: «Підготовка до туризму повинна поєднуватися з підготовкою громадянина до виконання свого громадського обов'язку. Підготовка до туристської практики могла б з успіхом стати частиною процесу навчання молоді: введення туризму до навчальних програм є важливим елементом освіти та виховання». У цьому контексті екскурсійні програми сприяють формуванню інтелектуального та культурного світогляду учнівства, як майбутнього української нації. Їхнє основне завдання полягає у наданні додаткових знань на основі максимального використання свого освітнього, пізнавального і виховного потенціалу.

Літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину Т. Шевченка надають можливість досліджувати творчість і життєвий шлях поета, який нерозривно пов'язаний з селами Моринці, Будище і Шевченкове (Кирилівка), що є духовним центром національного заповідника, в якому збереглися значні автентичні меморіальні пам'ятки.

Історія заповідника розпочалася з історії садиби, на якій пройшло дитинство поета Т.Г. Шевченка. Цікавою є історія садиби, на якій пройшли дитячі роки поета. Дворище, як відомо, не було ділвищиною Шевченка, а належало селянинові Хомі Тетерюку.

У повісті «Княгиня» Шевченко так змальовував свою рідну хату: «И вот стоит передо мною наша бедная, старая белая хата, с потемневшею соломенною крышею и черным димарем». Під час першої подорожі по Україні в 1843 р. поет намалював цю батьківську хату. Під зображенням напис, зроблений В.В. Гарновським. У вересні 1843 р., відвідавши рідну оселю в Кирилівці, художник виконав малюнок хати, в якій минули його дитячі роки. Під час перебування поета в Яготині в жовтні 1843 р. – не пізніше 10 січня 1844 р. В.М. Рєпніна виконала копію цього рисунка, на якому Шевченко зробив начерк автопортрета.

Розмір хати: довжина – 9,80 м, ширина – 4,55 м, ширина з цокольною частиною – 4,94 м, висота – 4,50 м. Споруда дерев'яна, прямокутна в плані, витягнута з півдня на північ, одноповерхова, з чотирихилою солом'яною покрівлею. Потинькована та побілена. Членується вертикальними дерев'яними балками.

Західний (лицьовий) фасад має центрально-осьову композицію. По центральній осі розташовано проріз дверей прямокутної форми з дерев'яним наличником. Обабіч містяться два віконні прорізи прямокутної форми з дерев'яними наличниками. Двері дерев'яні з кованими елементами. Східний (тиловий) та північний (торцевий) фасад суцільна стіна, потинькована та побілена. Південний (торцевий) фасад має віконний проріз прямокутної форми з дерев'яними наличниками. Декор в інтер'єрі відсутній, стіни побілені, перекриття дерев'яні балкові, підлога земляна, покрівля солом'яна.

Хата обнесена плетеним дерев'яним парканом. На території хати висаджена яблуня, поряд з якою встановлено металеву табличку, на якій міститься надпис: «Ця яблунька висаджена весною 1991 р. правнучками Т.Г. Шевченка (по браті Микиті) Софією Тимофієвною Шолох та Секлітою Артемівною Платенко». Подвір'я батьків Шевченка перейшло до найстаршого сина Микити, який поділив між двома синами – Петром і Прокопом.

На батьківському подвір'ї, в яру, понад річкою, росте кілька кущів калини. Збереглася копанка ще з часів Шевченка. Під горою – молодий садок і вишник, а на горі, біля музею, впорядкована, прикрашена квітами, могила матері, Катерини Якимівни яку поховали тут за її бажанням. Первісна могила була з земляного насипу та з дерев'яним хрестом. У 1930 р. могилу було впорядковано. Встановлено металеву огорожу та білу мармурову плиту з написом: «Могила К.Я. Шевченко, матері народного поета революціонера-демократа Тараса Шевченка». У 1961 р. замінено огорожу та плиту. Змінено напис: «Тут похована К.Я. Шевченко – мати Т.Г. Шевченка – поета, революціонера-демократа». У 1989 р., до 175-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка, встановлено гранітний хрест у формі козацького хреста. Замінено огорожу на плиту. Змінено напис: «Тут похована Катерина Якимівна Шевченко, Мати Т.Г. Шевченка, 1783–1823». За функціональною типологією об'єкт є похованням. Довжина плити – 1,7 м; ширина плити вгорі – 0,75 м; висота плити – 0,23 м.

Висота хреста – 1,30 м, а ширина – 0,76 м. Довжина огорожі – 3,25 м; ширина огорожі – 2, 21 м, висота огорожі – 0,9 м.

Могила батька поета, Григорія Івановича, знаходиться в іншому місці – в центрі села. За функціональною типологією об'єкт є похованням. Довжина плити – 1,7 м; ширина плити – 0,75 м; висота плити – 0,24 м. Висота хреста – 1,25 м. Довжина огорожі – 2,78 м; ширина огорожі – 2,06 м; висота огорожі – 0,9 м. На могилі – гранітна сіра плита прямокутної форми, витягнута з заходу на схід. На плиті викарбовано текст: «Тут похований Григорій Іванович Шевченко, батько Т.Г. Шевченка, 1781–1825». Із західної сторони плити встановлено гранітний сирій хрест. Навколо могили металева огорожа з латунними кільцями.

Коли від садиби батьків Шевченка йти далі сільською вулицею на південь, а потім повернути на захід, то вулиця виходить на досить обширний майдан. В часи Тарасового дитинства це була головна площа – цент села Кирилівки. В південному закутку площі (тоді і тепер) стоїть велика вросла в землю хатина, свідок Шевченкового навчання та наймитування. Це – дяківська хата. Ось як описує її Варфоломій Шевченко (він вчився тут у 1828 р.): «Школа була у хаті біля церкви на майдані. Це була хата обідрана, не обмазана, шибки у вікнах розбиті. Од сусідських хат вона різнилась своєю величиною, та тим, що стояла на садибі, самотою, а на кирилівський шинок не походила тільки тим, що держалася в більшому не порядку, ніж він і більш, ніж він, була запущена. Ця хата х малими віконцями була розділена сіньми на дві половини: в половині лівій (від шляху) – сиділи дяки, а в правій була школа. По стінах, в так званій класній кімнаті, було розставлено багато образів, узятих зі старої церкви. Попід образами, через стіну тягнулася полиця, на якій лежали клунки, а з них пахло хлібом і огірками. Через усю кімнату стояв довгий стіл, за ним і вчилися разом усі хлопчики, та й то до науки йшли вибірково, багато хто з дітей лишився без неї. В постиганні наукового ремесла навчання ділилося на дві групи – нижча – діти вчили букваря, Часослова, а вища група – Апостола, «Родное слово», арифметику. Науку починали звичайно з «Аз, Буки, Веди, Глаголь», і вивчали азбуку, починаючи складати слова. Дивлюсь, було, я на них, та й думаю, чому я такий безталанний, нащо мене сердечного, мордують на букварем отим клятим».

Дякова хата збереглася до нашого часу, але не повністю, а лише одна її половина. Складається вона з кімнати і вузьких сіней. Двері у неї зовсім близько до північного вугла, стіни осіли. Вікна малі, дах солом'яний, всередині хати вузькі сіни і комірчина, праворуч кімнати. Поперечний сволок не в хаті, а проходить через сіни і темну комірчину. На сволоку вирізьблений напис церковнослов'янською мовою: «року 1782 апреля дня 2 рабом Божиим...». Кінець сволока обгорів та ім'я залишилося невідомим.

7 листопада 1909 р. школа горіла. Згоріла половина хати від вулиці. Після пожежі погоріла половина хати була відновлена, з решток дерева приробили малі сіни. У цей час хата не була школою, останнім у ній жив дяк Кочубинський із сім'єю. В такому вигляді достояла вона до 1941 р. На вулиці встановлено вказівний знак: «Хата дяка, де вчився і наймитував Тарас Шевченко». З 1970-х років доступ відвідувачів до хати припинено. Її огляд здійснюється через скляні вікна захисної споруди. У часи навчання Т.Г. Шевченка в школі, це була хата на дві половини: в лівій половині мешкали дяки, а у правій містилася школа. За типологією об'єкт є культурно-просвітницьким. Розмір території об'єкта: довжина – 50 м, ширина – 40 м. Розмір об'єкта: довжина – 7,85 м, ширина – 5,0 м, висота – 1,95 м. Споруда дерев'яна, прямокутна в плані, витягнута з півночі на південь, одноповерхова, з чотирисхилою солом'яною покрівлею.

Неподалік від хати дяка знаходились садиби поетового діда, брата Йосипа і сестри Ярини. На подвір'ях встановлено меморіальні дошки. В центрі села стоїть бронзовий пам'ятник Тараса Шевченка, що стоїть на майдані перед сільським будинком культури. Цей пам'ятник встановлено в 1957 р. Автори його – скульптори М.О. Олійник та М.К. Заваров. До Великої Вітчизняної війни в центрі села стояв пам'ятник постові роботи скульптора Каленя Терещенка, споруджений в 1930 р. на кошти, зібрані сільською громадою. Його дев'ятифігурну скульптурну композицію зруйнували фашисти.

Велике історичне значення спадщини великого генія, Кобзаря, є літературно-меморіальний музей Т.Г. Шевченка розташований на території батьківської садиби Тараса Григоровича Шевченка, де він проживав з 1815 р. по 1829 р. Дворище, як відомо, не було дідівщиною Шевченків, а придбане ними у 1816 р. Григорій Іванович та Катерина Якимівна посиротили дітей дуже рано, недовго господарювала на цій садибі і мачуха, Оксана Терещенчиха. Батьківщину успадкував старший син Микита, а по ньому – його діти.

На колишній батьківській садибі Т.Г.Шевченка 1939 р. відкрито літературно-меморіальний музей поета. До 175-річчя його було реконструйовано. В будинку музею експонуються та зберігаються оригінальні експонати пов'язані з життям та творчістю Т.Г. Шевченка. Будівлю виконано за авторським проектом. Вона є оригінальною пам'яткою українського модерну, що донесла до нашого часу свою автентичність. Вищезгадані об'єкти культурної спадщини є невід'ємною частиною Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», який зберігає пам'ять та традиції, пов'язані з ім'ям Т.Г. Шевченка. Інвентаризація має велике значення для визначення категорії об'єкта культурної спадщини, його збереження та занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Важливість паспортизації полягає в тому, що паспорт несе всебічну, докладну й достовірну інформацію про об'єкт.

В музеї 5 основних зали. Перший зал часів дитинства Тараса, козацька епоха. В ньому знаходяться фотографії місць, які відвідував Шевченко. Книга «Гайдамаки» з ілюстраціями Сластіона, видана 1886 р. Другий зал присвячений етнографії, гончарству, стоїть ткацький верстат та інші побутові речі. Село було поділене на кутки. Їх назви віками виколисувались і ввійшли значущою складовою у Тарасову свідомість і пам'ять про рідне село. У третьому залі знаходяться меморіальні речі Тараса та куточок Енгергальдта. Стіл і лава з батьківської хати знаходилися в родичів, а з 1939 р. – в експозиції музею. У четвертому залі – автопортрет Шевченка, листи до брата Микити, перший «Кобзар», виданий в 1840 р. П'ятий зал присвячений вшануванню пам'яті, зокрема світлини його родичів, гостей, людей, які відвідували музей.

Висновки. Літературно-меморіальні екскурсії на батьківщину Т. Шевченка мають важливе освітнє значення у наданні учням можливості наочного пізнання його творчої спадщини.

1. Гончаренко В.О. На батьківщині Шевченка / В.О. Гончаренко. – Дніпропетровськ : Промінь, 1986. – 379 с.
2. Любавко Л.Д. Паросток батьківського саду. Зацвіт Шевченкової долі / Л.Д. Любавко. – Черкаси : Брама-Україна, 2006 – 160 с.
3. Красицький Д.Ф. Шевченківські місця України / Д.Ф. Красицький, Л.Є. Махновець, П.Г. Приходько та ін. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1957. – 162 с.
4. Красицький Д.Ф. Дитинство Тараса / Д.Ф. Красицький. – К. : Держвидав, 1958. – 364 с.

Секція 11
Розвиток санаторно-курортної справи в Україні
Секция 11
Развитие санаторно-курортного дела в Украине

Андрусяк Н.С.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна,

Гузак Л.І.

Національний природний парк «Вижницький»,
смт Берегомет (Чернівецька обл.), Україна

**ЛІКУВАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ
МІНЕРАЛЬНИХ ВОД НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВИЖНЦЬКИЙ»**

Постановка проблеми. Формування та розвиток лікувально-курортної галузі на території області повинен стати складовою державної політики у справі охорони і зміцнення здоров'я населення, а також пріоритетним напрямком у формуванні соціальних програм, передбачаючи реалізацію прав громадян на відпочинок, лікування, сприятливе навколишнє середовище. Серед природних багатств країни особливе місце за своїм економічним та соціальним значенням займають природні лікувальні ресурси, а саме мінеральні води на базі яких може діяти та успішно розвиватися така важлива галузь системи охорони здоров'я, як санаторно-курортна, а також розлив мінеральних вод у харчовій промисловості [1].

Цілющі мінеральні води Чернівецької області здавна використовувалися в оздоровчих цілях. Відомо, що у ХІХ ст. дідич Василько відкрив у селі Лопушна неподалік від Вижиці санаторій з водами типу «Грефенберг» (м. Грефенберг в Австрійській Сілезії). У 1917 р. на хуторі Лужки біля Вижиці багатій Р. Граблей побудував водолікарню на базі місцевих залізистих мінеральних вод. Ці перші санаторно-курортні заклади із повноцінним бальнеолікуванням для місцевої знаті локалізувались у територіях сучасного природно-заповідного фонду (ПЗФ) Чернівецької області, а саме національного природного парку (НПП) «Вижницький». Проте, тогочасна політика залізних кордонів не дозволяли по справжньому вивчати природні лікувальні ресурси краю і впроваджувати їх у практику оздоровлення населення.

Аналіз останніх досліджень. Питанням вивчення лікувальної дії мінеральних вод та можливостей їх промислового розливу на території НПП «Вижницький» займався доцент Чернівецького медичного інституту Ф.В. Лапшин зі своїми колегами. Саме в той час стали відомі більшість джерел мінеральних вод, що розвідані на території Чернівецької області [2]. Також вагомий внесок у визначення лікувальних властивостей мінеральних вод НПП «Вижницький» внесли науковці Одеського НДІ медичної реабілітації та курортології. Сучасними дослідженнями лікувального та туристично-рекреаційного використання мінеральних вод займаються наукові співробітники НПП «Вижницький» та Чернівецького національного університету.

Мета статті – характеристика основних джерел мінеральних вод на території НПП «Вижницький»: реальна та потенційна можливість їх використання в лікувально-оздоровчій рекреації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку рекреаційного природокористування вивчення мінеральних вод та можливості їх лікувально-рекреаційного використання набуває дедалі більшої актуальності. Значну роль у розвитку лікувально-рекреаційного природокористування відіграють території ПЗФ. Тут поєднується унікальний лікувально-рекреаційний потенціал територій із природоохоронними функціями, тобто можливість територіальної організації лікувально-оздоровчих закладів із застосуванням комплексного кліматичного, бальнеологічного та оздоровчого відпочинку. Такою є територія НПП «Вижницький».

На території НПП «Вижницький» протягом 1981–1983 рр. Львівською геологорозвідувальною експедицією було проведено пошукові роботи по виявленню мінеральних вод, якісну оцінку яких було виконано Одеським НДІ курортології [4]. Пізніше було виконано окремі роботи щодо оцінки придатності окремих свердловин та джерел до промислового розливу [3, 4].

Мінеральні води що були досліджені на території НПП «Вижницький», за своїм хімічним складом можна розподілити на такі бальнеологічні групи:

- слабкомінералізовані з підвищеним умістом органічних речовин;
- малої мінералізації різного хімічного складу;
- води середньої мінералізації;
- води високої мінералізації;
- розсоли;
- води з вмістом специфічних компонентів та сполук.

На території НПП «Вижницький» знаходиться близько 15 джерел мінеральних вод, 9 з яких розвідано. Проте актуальним та своєчасним є дослідження мінеральних вод НПП «Вижницький» з позицій можливості їх використання для розвитку лікувально-оздоровчого та туристичного природокористування. Бальнеологічні групи основних джерел та їх лікувальне використання наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Бальнеологічні групи мінеральних вод НПП «Вижницький»
та їх лікувально-рекреаційне використання

Бальнеологічна група	Назва джерела	Лікувально-рекреаційне використання
Слабко мінералізовані з підвищеним вмістом органічних речовин	«32 МВ», «Діяна», «Бик» «Стебник № 1», «Джерело Стіжок»	Лікування органів травлення, сечовивідних шляхів, ожирінні, цукровому діабеті
Мінеральні води малої мінералізації	«8 МВ»	Питні води, не досліджені лікувальні властивості
Мінеральні води високої мінералізації	«9 МВ», «2 МВ», «17 МВ»	Бальнеологічне
Води з підвищеним вмістом біологічно активних компонентів	«Черешенька», «Лужки»	Добування кухонної солі, у вигляді ванн для лікування органів опорно-рухового апарату, нервової системи, шкірних, судинних хвороб

Серед великої кількості джерел, які були досліджені на території НПП «Вижницький» існують такі, що надзвичайно цінні для бальнеологічного використання та значно підвищують туристично-рекреаційну цінність території, а саме джерело «Черешенька», «Лужки» та «Діяна».

Джерело «Черешенька». Мінеральне джерело «Черешенька» на околиці однойменного села було досліджено ще в кінці ХІХ ст. Житель Черешеньки копаючи колодязь, на глибині 25 м натрапив на потужне джерело, яке швидко наповнило його. Вода виявилась дуже солоною і не придатною для питного використання. Проте, жителі Черешеньки і навколишніх сіл використовували її для добування солі. Мінеральну воду Черешенька з успіхом можна використовувати для у вигляді ванн для лікування органів опорно-рухового апарату (захворювань суглобів, хребта, хвороби кісток, сухожилок, м'язів) нервової системи, гінекологічних та шкірних .

Встановлено, що з лікувальною метою можна використовувати лише перше, друге та третє розведення ропи Черешенька (відповідно 5, 10 та 15 мл ропи на одну склянку кип'яченої води).

Вода джерела «Лужки» подібна до лікувальних вод «Марціалні води» Карелії. На курортах України такі води використовуються при недокрив'ї, крововтратах і загальному занепаді сил. На жаль дебіт цих джерел низький – 0,32 м³/год. Тому її можна використовувати в місцевому кліматичному санаторії «Зелені Пагорби», де доцільно оздоровлювати також хворих на залізодефіцитні анемії, та для жителів навколишніх сіл.

За отриманими результатами досліджень Ф.В. Лапшина (1978), джерело; «Лужки» являє собою кислі слабомінералізовані (0,3 г/л) залізисто-сульфатно-алюмінієві води, які містять до 17 мг/л заліза і 26 мг/л алюмінію. Джерело знаходиться в урочищі «Лужки» с. Виженка Вижницького району. У 1913 р. австрійський власник курортів Гребля Рей, якому належало 12 санаторіїв в Західній Україні, на базі залізистих вод у Лужках збудував водолікарню на 6 ванн і розпочав будівництво великого санаторію. До джерела була підведена вузькоколійна залізниця, завезені котли, труби та інше обладнання. Під час першої світової війни водолікарня була знищена, окреме обладнання вивезено в Австрію.

В наш час залізисто-сульфатні води «Лужки» знаходяться поблизу курортного села Виженка, в 5 км від великого гірського перевалу Німчич, в верх протитечії р. Виженка – правої притоки річки Черемош. Джерело розташоване в мальовничій залісненій гірській місцевості, в досить дивовижному урочищі, де гори високі і вкриті лісом. Залізисті води витікають із тріщин кремнистих шаруватих сланців, розміщених майже вертикально на правому березі річки Виженки. Витоки простежуються протягом 100–150 м, місцями на березі річки, частково на висоті в декілька метрів над рівнем води в річці; основним витокем залізистої води є одне джерело, дебіт якого дорівнює 4300 л/добу [6].

Серед слабкомінералізованих вод з умістом органічних речовин НПП «Вижницький» найбільш вивчена мінеральна вода з джерела № 1 у с. Виженка, яку за результатами досліджень 1998–1999 рр., визнано лікувально-столовою та придатною до промислового фасування під назвою «Діяна» [4]. Джерело розташоване на південно-західній околиці с. Виженка на схилі долини безіменного потічку. Дебіт

джерела на самовиливі за даними 1998–1999 рр. становив від 24 до 35 м³/добу. Дослідження 2011 р. підтвердили стабільність основного хімічного складу, мінералізації та концентрації органічних речовин – 9,2 мг/дм³. Згідно до класифікації мінеральна вода джерела № 1 («Діяна») є з підвищеним умістом органічних речовин є гідрокарбонатною магнієво-кальцівою слабкої мінералізації слабколужної реакції, холодною.

Воду було рекомендовано для промислового розливу, як лікувально-столову з можливістю лікувального застосування при деяких хворобах печінки, нирок, обміну речовин тощо. За даними Українського НДІ медичної реабілітації та курортології, мінеральна вода «Діяна» є біологічно активною, посилює жовчегутворення, жовчовиділення та сечовиділення, нормалізує окисно-відновлювані процеси в організмі [5].

У межах НПП «Вижницький», у зонах регульованої та стаціонарної рекреації, господарській зоні, а також у населених пунктах, які безпосередньо примикають до його території сформувалась мережа оздоровчих та туристичних закладів: Лекече, Мигово, Кремениця, Краб, Трембіта, Стіжок. Серед тих, що використовують мінеральні води НПП це пансіонат «Зелені пагорби» у с. Виженка та пансіонат «Черемош» у м. Вижниця. Головним чином рекреанти із цих комплексів відпочиваючи проводять час відвідуючи екскурсії та туристичні маршрути НПП «Вижницький».

Висновки. Прояви мінеральних вод знаходяться на чистих, незабруднених територіях з відносно обмеженим доступом населення, організованого та неорганізованого туризму. Різноманіття мінеральних вод дозволяє прогнозувати можливість створення гідромінеральної бази для центрів санаторного лікування на території НПП «Вижницький». Джерела з мінеральними водами необхідно облаштувати стендами з інформацією щодо хімічного складу води. До виконання медико-біологічної оцінки, яка обґрунтовує лікувальне використання води, стенди повинні нести інформацію щодо обережності при самолікуванні. Слід зауважити, що практично усі прояви мінеральних вод розташовані у зонах регульованої та стаціонарної рекреації, а також господарської діяльності, що, у свою чергу, значно полегшує їх облаштування та курортно-рекреаційне використання.

1. Бабов К.Д. Современное состояние и перспективы использования минеральных вод Украины / К.Д. Бабов // Проблеми мінеральних вод : зб. наук. праць. – К., 2002. – С. 3–6.
2. Волошин О.І. Оздоровчі ресурси Буковини. / О.І. Волошин, В.П. Пішак. – Чернівці : Прут, 1999. – 240 с.
3. Лапшин Ф.С. Мінеральні води і курорти Буковини / Ф.С. Лапшин. – К. : Наукова думка, 1965 – 110 с.
4. Літопис природи Національного природного парку «Вижницький». – Кн. 1. – 1998. – 50 с.
5. Літопис природи Національного природного парку «Вижницький». – Кн. 4. – 2003. – 89 с.
6. Національний природний парк «Вижницький». Природа та лікувально-рекреаційні ресурси / за ред. К.Д. Бабова, О.М. Нікіпелової, М.П. Колотила, В.І. Стратія. – Чернівці–Вижниця : Чермош, 2012. – 128 с.

Карпенко П.О., Федорова Д.В., Кравченко М.Ф.
Київський національний торговельно-економічний
університет, м. Київ, Україна

СПА-ХАРЧУВАННЯ В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ТЕОРІЙ ХАРЧУВАННЯ

Постановка проблеми. В історії людства проблемі харчування завжди приділялась особлива увага. В кожній етнічній, культурній, релігійній спільноті людей існували свої уявлення щодо раціонального харчування, які були частиною домінуючого на той час світогляду. Основними причинами росту і розповсюженості хронічних неінфекційних захворювань, що займають провідне місце в структурі захворюваності і смертності населення багатьох країн, є постійні, цілорічні дефіцити есенціальних, тобто незамінних макро- і мікронутрієнтів в раціонах харчування людей.

У пошуках напрямів захисту від поширених на сьогоднішній день хронічних неінфекційних захворювань все більша кількість населення проявляє зацікавленість у питаннях здорового харчування, орієнтуючись переважно на інформацію засобів масової інформації та Інтернету. Це призвело до появи великої кількості різних систем харчування та приваблиючих своїми назвами дієт, найбільш поширеними з яких є середземноморська, дієта з низьким вмістом жиру, вегетаріанська, дієта для контролю артеріальної гіпертензії та інші, які у певні періоди мали достовірний позитивний вплив на здоров'я хворих і здорових людей. Проте їх не можна розглядати як

раціональні, що рекомендовані для масового застосування усіма категоріями населення, а рішення про їх дотримання повинно прийматись спільно з професійним дієтологом з урахуванням індивідуальних особливостей людини. У зв'язку із підвищенням зацікавленості населення у питаннях здорового харчування та потребами профілактики неінфекційних захворювань, передусім, за допомогою корекції харчування, перспективним напрямом розвитку є удосконалення організації харчування організованих колективів, зокрема у санаторно-курортних закладах, з пропозицією раціонів SPA-харчування.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню потреб і напрямів забезпечення раціонального харчування людини присвячені тисячі наукових праць видатних вітчизняних і закордонних вчених, серед яких на особливу увагу заслуговують праці Ванханена В.В., Покровського О.О., Смоляра В.І., Ткаченко Є.І., Тутельяна В.О., Самсонова М.А., Уголева О.М., Успенського Ю.П. та ін.

Мета статті – розглянути еволюцію розвитку теорій харчування і місце SPA-харчування у них.

Виклад основного матеріалу. Розробка школою О.О. Покровського теорії збалансованого харчування призвела до формування в нутріціології нових наукових напрямів: біохімії харчування, фармакології та токсикології їжі. Це дозволило перейти від загальних клініко-фізіологічних закономірностей травлення до вивчення клітинних і субклітинних механізмів асиміляції їжі [1]. На її фундаментальних положеннях і розробках функціонує дієтологія. Однак запропонована цією теорією ідея рафінованої їжі принесла істотну шкоду здоров'ю населення різних країн. Збільшення використання тваринної продукції, очищених злаків, рафінованих продуктів сприяли розвитку багатьох хронічних неінфекційних захворювань (серцево-судинних хвороб, окремих форм раку, цукрового діабету, карієсу зубів, ожиріння та ін.), що стало поштовхом розвитку наукових знань у галузі здорового харчування і стимулювало розвиток теорії адекватного та інших сучасних теорій харчування (оптимального, холістичного).

Теорія збалансованого харчування була суттєво доповнена, зокрема, уявленнями про регуляцію харчування на надорганізмовому рівні, про роль ендогенної мікрофлори кишок у харчуванні та значенні інших компонентів харчування. Це призвело до наступного розвитку

науки про харчування, що тісно пов'язано з науковими працями академіка О.М. Уголева та *теорією адекватного харчування*. Принципово важливим в теорії адекватного харчування є виділення не тільки нутритивних, але й інших компонентів їжі, а також ролі баластних речовин та ендогенної мікрофлори [1]. У зв'язку із цим, на сучасному етапі набуває актуальності концепція активної участі симбіотичної мікрофлори людини для підтриманні її здоров'я і попередження виникнення багатьох захворювань. Мікроекологічні аспекти сучасних захворювань ґрунтуються на визнанні того, що симбіотична мікрофлора являє інтегральну частину організму, його головний екстракорпоральний орган, який включає мільярди мікроорганізмів (переважно анаеробних) і виконує регуляторну функцію. За останні декілька років опубліковані нові дані про те, що в природних умовах життєдіяльності немає жодного біохімічного процесу, який відбуваються без прямої або непрямой участі в ньому симбіотичних мікроорганізмів. Встановлено моделюючи дію ферментів і метаболітів, синтезованих кишковою мікрофлорою, на всі види обміну в організмі людини. Поряд із ферментними системами печінки, мікроорганізми, що знаходяться у кишечнику, мають пріоритетне значення у детоксикації екзогенних і ендогенних субстратів і метаболітів. При безпосередньому впливі нормальної мікрофлори відбувається дозрівання імунної системи, формується неспецифічна резистентність організму людини. Сучасні наукові дослідження з біохімії, мікробіології, фізіології харчування, трофології і нутриціології дозволили сформувавши мікробіологічний принцип оптимального харчування, який у перспективі дає можливість створення харчових продуктів для підтримання внутрішньої екології людини і профілактики багатьох захворювань сучасної цивілізації.

Протягом останніх років уявлення про суть харчування доповнена даними стосовно ролі мінорних компонентів їжі і розвивається академіком В.О. Тутельяном, зокрема в теорії *оптимального харчування* [2].

В результаті всебічної оцінки особливостей харчування в різних регіонах світу і тенденцій харчування людини у процесі еволюції було показано, що в сучасному цивілізованому світі відбувається різке (в 2-3 рази) зниження енерговитрат при зниженні загальної кількості споживаної їжі. Результатом цього є недоотримання людським організмом окремих мінорних біологічно активних компонентів їжі.

Істотна роль серед причин недостатнього споживання мікронутрієнтів сучасною людиною належить також таким факторам як монотонізація раціону, збільшення споживання рафінованих, висококалорійних, але «бідних» вітамінами і мінеральними речовинами продуктів харчування.

У сучасній Україні дія цих чинників, посилюється зменшенням споживання м'ясних і молочних продуктів внаслідок збідніння значної частини населення, відсутністю національної звички до регулярного вживання великої кількості овочів і ряду інших навичок раціонального харчування та здорового способу життя. У той же час в сучасних умовах підвищення нервово-емоційної напруги, впливу несприятливих факторів довкілля потреба людини у мікронутрієнтах істотно зростає. В результаті цих причин проблема раціоналізації харчування та оздоровлення населення, приведення раціону у відповідність з реальними фізіологічними потребами людини виявляється нерозв'язною не тільки шляхом збільшення споживання натуральних продуктів-вітаміноносіїв, а вимагає якісно нових підходів і рішень. Ця дилема може бути вирішена за допомогою розробки рекомендацій з раціонального поєднання в дієтиці здорових і хворих людей традиційних продуктів з дієтичними добавками (нутріцєвтиками і парафармацєвтиками), а також збагачених біологічно активними речовинами харчових продуктів [1, 2].

На сьогоднішній день розроблення і впровадження дієтичних добавок та створення харчових композицій і продуктів з їх використанням (продуктів функціонального призначення) є одним з найбільш динамічно прогресуючих напрямів сучасної дієтики. До таких продуктів можна віднести також і продукти для SPA-харчування, збалансовані за нутрієнтним складом, збагачені біологічно активними мікронутрієнтами і фітохімічними компонентами. Це є особливо важливим при розробленні SPA-програм харчування в умовах курортного готелю або санаторію, які мають базуватись на чотирьох головних складових: адекватності енергетичним витратам людини, збалансованості за вмістом найважливіших продуктів та нутрієнтів, безпечності харчування та максимально можливого збереження задоволення від споживання їжі. При цьому відпочивальники санаторно-курортних закладів не повинні групуватись «навколо дієтичних столів» за ознакою власної хвороби. Зважаючи, що основою здорового SPA-харчування повинно бути

фізіологічно повноцінне харчування, то підхід до формування такого раціону повинен бути оснований на формуванні здорового харчового раціону з індивідуальними налаштуваннями з урахуванням несприйняття певних продуктів та особливостей наявного захворювання або особливого стану організму.

Є.І. Ткаченко та Ю.П. Успенським запропонована нова теорія харчування, яку автори назвали *холістичною* (від гр. holos – весь, цілий). Ця теорія передбачає, що харчування є одним із основних біологічних актів; походить від ідей гармонії людини та природи; використовує трофологічний підхід О.М. Уголева; оцінює не лише їжу, а й усі сторони процесу харчування; не суперечить попереднім теоріям (збалансованого, адекватного, оптимального харчування); визначає відношення до нових видів їжі та харчування (БАД, штучні, генетично модифіковані продукти, мінорні компоненти їжі та ін.); визначає харчування як один із елементів біологічної культури людини; передбачає нові напрями профілактики і терапії захворювань, що є дуже важливим в комплексі реабілітаційних засобів в умовах курорту.

Холістична теорія враховує не лише нутритивні, але й регуляторні, сенсорні, знакові властивості їжі; індивідуальні характеристики людини; кліматичні, етнічні, соціальні, виробничі, релігійні, сімейні, естетичні, етичні умови і традиції; умови використання нових, в тому числі генетично модифікованих, продуктів харчування. Вона позиціонується як частина біологічної культури, що визначає коректну поведінку людини в біосфері та іоносфері Землі.

У сучасних умовах підвищених психо-емоційних і фізичних навантажень, екологічного пресу, характерних для сучасного населення мегаполісів, завдання щодо збалансованого і раціонального харчування дуже важко вирішити власними силами. У зв'язку з цим вважається перспективним у підприємствах тимчасового перебування та відпочинку надавати послуги спеціалізованого оздоровчого SPA-харчування, що буде збалансованим за мікронутрієнтним складом, враховуватиме індивідуальні особливості кожного споживача, а головне – матиме високі органолептичні та естетичні показники якості. При цьому SPA-харчування доцільно розглядати як здорове збалансоване харчування у SPA-об'єктах, що дозволяє у повній мірі забезпечити фізіологічні потреби людини і отримання нею естетичного і гастрономічного задоволення, покращення настрою та психо-

емоційного стану. Цей вид харчування має цілеспрямований вплив на свідомість, почуття, тіло через нюх, дотик, естетичне сприйняття і фізичну корисність. Зазначене у повній мірі відповідає холистичній теорії харчування. Інградієнти і рецептура підбираються так, щоб неповторність смаку і баланс мікронутрієнтів були ефективним доповненням SPA-програми.

В контексті вищенаведеного, при конструюванні раціонів SPA-харчування велике значення має визначення коефіцієнту кількісного співвідношення макро- і мікронутрієнтів. При цьому встановлено, що оптимальним для раціонів здорового SPA-харчування є кількісне співвідношення мікронутрієнтів до макронутрієнтів більше 1 (K1):

$$K1 = \frac{\text{Мікронутрієнти}\uparrow}{\text{Макронутрієнти}\downarrow} \quad K2 = \frac{\text{Мікронутрієнти}\downarrow}{\text{Макронутрієнти}\uparrow}$$

З урахуванням сучасних рекомендацій нутріціології особлива увага при конструюванні страв та раціонів SPA-харчування має надаватись наступним фізіологічно функціональним нутрієнтам: харчові волокна (розчинні та нерозчинні); вітаміни (А, С, Е, групи В, D); мінеральні речовини (кальцій, залізо, цинк, йод, селен та ін.); поліненасичені жирні кислоти родин ω -3, ω -6; антиоксиданти (β -каротин, лікопін, аскорбінова кислота, α -токоферол, біофлавоноїди, ін.); пребіотики (фруктоолігоцукриди, лактулоза, харчові волокна, інулін та ін.); пробіотики (біфідо- та лактобактерії).

Основними критеріями SPA-харчування є: ефект комплексного чуттєвого сприйняття; оздоровчий характер, враховуються індивідуальні особливості споживача і меню, склад інградієнтів, прийнятний для генотипу; виховуючий та пізнавальний: формування культури харчування і гарного самопочуття; дієтологічний: баланс мікронутрієнтів і калорій; натуральні інградієнти без синтетичних харчових добавок для посилення смаку, барвників, консервантів і загусників, концентратів, маргарину; пріоритетність використання органічних продуктів, вирощених в екологічно чистих регіонах, без використання синтетичних добрив та генетично модифікованих організмів, збір і зберігання яких дозволяє максимально зберегти їх поживну цінність; використання ощадних технологій приготування страв SPA-харчування, що забезпечують високу збережуваність вихідних біологічно активних речовин; помірність порцій; страви мають бути легкими, поживними, естетично виглядати.

При складанні SPA-раціону враховується генотип людини, загальний стан здоров'я, зокрема стан нервової та імунної системи, індивідуальна непереносимість продуктів і звичайно бажана цільова орієнтація споживача (зниження ваги, вмісту холестерину, цукру, підвищення якості життя, нормалізація ліпідно-вуглеводного обміну, функції суглобів, профілактика метаболічного синдрому, атеросклерозу, артеріального тиску та ін.).

Висновки. Резюмуючи вищенаведене встановлено, що накопичені знання науковців і практиків стосовно здорового харчування людини на сучасному етапі свідчать про необхідність системного підходу, який би оцінював усі аспекти харчування, зокрема, енергетичну цінність, хімічний склад їжі і трофічні зв'язки на усіх рівнях – від клітинного до цілісного організму людини. Науково обґрунтоване конструювання індивідуальних раціонів харчування та уміле їх використання в комплексній програмі підтримки здорового способу життя є суттєвим доповненням до SPA-програм, які широко використовуються в практичній діяльності SPA-об'єктів.

1. Основи раціонального і лікувального харчування : навч. посіб./ П.О. Карпенко та ін. / за ред. П.О. Карпенко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. н-т, 2011. – 504 с.
2. Тутельян В.А. Новые стратегии в лечебном питании / В.А. Тутельян, Т.С. Попова. – М. : Медицина, 2002. – 144 с.

Малиновська О.Ю., Долгова К.С.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Оздоровлення та відпочинок підростаючого покоління сьогодні відіграє досить важливу роль як в світі, так і в Україні. Для нашої держави ця тематика стає як ніколи актуальною, оскільки, в зв'язку із анексією Криму та військовими діями на сході України багато дітей стали вимушеними переселенцями, а тому потребують особливої уваги і піклування. У цьому контексті питання поліпшення психологічного стану та зміцнення фізичного здоров'я дітей, відновлення їхніх життєвих сил, створення умов для продовження освітньо-виховного процесу та розвитку творчих здібностей дітей є надзвичайно важливими.

Аналіз останніх досліджень. Питанням розвитку дитячого туризму в Україні та за кордоном, діяльності дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, а також законодавчій базі у цій сфері присвячені праці О.В. Колотухи, Я.М. Кашуби, С.І. Нікітенко, Д.В. Чертовської, Н.Д. Свірідової та ін.

Метою статті є дослідження сучасної ситуації на ринку дитячого туризму в Україні з огляду на складні політичні та економічні процеси в державі.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день процес оздоровлення та відпочинку дітей здебільшого відбувається на базі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Станом на 2013 р. у 18 тис. 549 закладах послугами оздоровлення та відпочинку було забезпечено 3 млн. 185 тис. 49 дітей (78,3% від загальної чисельності дітей шкільного віку), в той час як у 2012 р. цей показник становив 64,1% школярів, у 2011 р. – 48% (рис. 1). У 2013 р. послугами відпочинку скористалися 58,2% українських юних туристів (1 млн. 857 тис. 379 дітей), а оздоровлення – 41,8% (1 млн. 327 тис. 670 дітей). Для порівняння у 2012 р. відпочило 66% школярів (1 млн. 842 тис. 31 дітей), а оздоровилося – 34% (950 тис. 773 дітей) [1, 2, с. 243, 5].

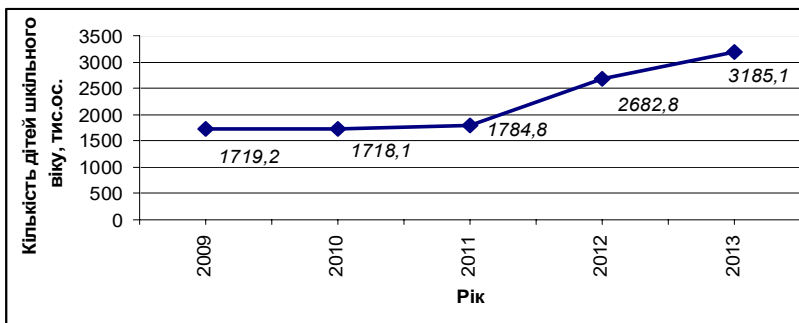

Рис. 1. Динаміка кількості дітей, які були забезпечені послугами оздоровлення та відпочинку на базі дитячих закладів оздоровлення і відпочинку у 2009–2013 рр. [2, с. 243, 5]

У 2013 р. використали свою можливість відпочити та оздоровитися 1 млн. 753 тис. дітей пільгових категорій, з них: дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 99%; з багатодітних та малозабезпечених сімей – 73,6%; дітей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 48,7%; дітей-

інвалідів – 50,6%. У 2012 р. ця цифра становила 1,6 млн. дітей, а саме: дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – 99%; дітей з багатодітних та малозабезпечених сімей – 75,4%; дітей, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи – 51%; дітей-інвалідів – 47,5% [5].

У 2014 р. заплановано охопити оздоровленням та відпочинком 2 млн. 636 тис. 117 дітей (68% від загальної кількості дітей шкільного віку), з них: оздоровленням – 1 млн. 34 тис. 996 дітей (26,6%), відпочинком – 1 млн. 601 тис. 121 дитину (41,2%). Також передбачено оздоровити дітей з числа пільгових категорій, а саме 1 млн. 671 тис. 98 дітей (55,1% від загальної кількості дітей пільгових категорій) [5].

Влітку 2014 р. за сприяння Міністерства соціальної політики України було реалізовано проекти оздоровлення та відпочинку дітей-переселенців з АР Крим, Луганської та Донецької областей, а також дітей, батьки яких загинули або постраждали на «Євромайдані» взимку 2013–2014 рр., дітей батьків-учасників АТО та дітей із сімей українських прикордонників. Дитячим фондом України за запрошенням польської сторони було направлено на відпочинок до Польщі 136 дітей. Ще 25 дітей було направлено до Польщі в результаті співпраці Міністерства з благодійною організацією «Пам'яті пожежних Чорнобиля» та громадської організації «Ротарі Клуб «Київ» [5]. 130 дітей із зони АТО відправлено на відпочинок у грузинське курортне селище Анаклія на березі Чорного моря [6].

Також за фінансової підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні у серпні цього року було направлено 80 дітей з п'яти районів Луганської області в дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Зоряний» (с. Потоки, Кременчуцький р-н., Полтавська обл.). У липні дитячі заклади оздоровлення «Сузір'я» (с. Вишеньки, Коропський р-н., Чернігівська обл.) та «Лісовий» (с. Скоморохи, Бучацький р-н., Тернопільська обл.) прийняли дітей-переселенців з АР Крим, Донецької та Луганської областей, дітей учасників АТО [5]. В той же час за сприяння Конгресу національних громад України (КНГУ) безкоштовно мали змогу відпочити у таборі «Джерела толерантності» діти-переселенців зі сходу України та Криму [4].

У зв'язку з тимчасовою окупацією Криму та деяких територій на сході України держава втратила можливість контролювати діяльність великої кількості дитячих закладів оздоровлення та відпочинку. Найбільшою тимчасовою втратою вважається Міжнародний дитячий центр «Артек», який кожен рік приймав чимало українських дітлахів. Проте вже 16 червня 2014 р. свої двері відчинив аналог кримського табору – Міжнародний дитячий центр «Артек-Карпати-Буковель» (с. Поляниця, Івано-Франківська обл.), який організований за «артеківськими» традиціями та включає три табори – «Озерний», «Лісовий» та «Гірський». Цей проект був реалізований в ході співпраці компанії «Резорт Менеджмент Груп», туристичного комплексу «Буковель» та Департаменту освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської ОДА. «Артек-Карпати-Буковель» став вдалою альтернативою для тих, хто не уявляє свого літнього життя без «Артеку», а також ще одним місцем в Україні, де можна отримати послуги оздоровлення та відпочинку належної якості [3].

Останні роки на ринку дитячого туризму з'являються нові літні дитячі заклади, в яких дозвіллева програма побудована на світових принципах дитячого відпочинку, а саме поєднання послуг оздоровлення з послугами навчання (наприклад, літні табори з вивченням іноземних мов, театрального, режисерського мистецтва або окремого виду спорту тощо). Виникають також нові концепції проведення змін у таборах, – вони все частіше стають тематичними, щоб відпочинок юних туристів став більш пізнавальним та дозволив розкрити їхні таланти. Так, із 2006 р. кожного літа на базі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку Одеської, Чернівецької та Закарпатської областей впродовж однієї зміни проводиться міжнародний міжнаціональний табір «Джерела толерантності». Цей табір являє собою проєкт, який працює за унікальною «методикою занурення». Ця методика передбачає щоденні заняття, під час яких всі учасники пробують жити як представники етнічних груп, які проживають на території України. Таким чином, разом з оздоровленням відбувається виховання у дитини почуття толерантності до історії, культури, звичаїв та традицій етносів України [4].

Не дивлячись на позитивні зрушення, які можна простежити при аналізі статистичних відомостей, а саме зростання кількості дітей, що відпочили та оздоровилися за останні роки, система дитячого відпочинку в Україні має низку проблем, які потребують швидкого розв'язання. Основною проблемою є нечітка процедура порядку направлення дітей на оздоровлення та відпочинок, а саме – недотримання вікових категорій, неналежне ведення бази даних дітей, які потребують оздоровлення, не враховується стан здоров'я дітей тощо. Також слід зазначити, що ціни на послуги оздоровлення та відпочинок дітей є досить високими, тому охопити ними абсолютно всіх дітей надзвичайно важко. Внаслідок цього ми можемо спостерігати, що цими послугами забезпечені лише 78,3% дітей (за даними 2013 р.).

В той же час негативно впливає на розвиток дитячого відпочинку та оздоровлення недосконала законодавча база, а також відсутність масштабних проектів співпраці України з іншими державами у цій сфері, що значно обмежує можливість дітей отримати повний спектр послуг з оздоровлення та відпочинку. Сьогодні можна спостерігати лише поодинокі прояви співпраці уряду нашої країни з іншими закордонними партнерами (Італія, Іспанія, Франція, Польща, Куба). Відсутність чітко визначених статистичних показників та вузькопрофільність звітної інформації, підпорядкування системи дитячого відпочинку та оздоровлення одразу декільком органам виконавчої влади значно ускладнює об'єктивну оцінку процесу відпочинку та оздоровлення дітей в нашій державі, а разом із тим контроль за реалізацією розроблених планів.

Для вирішення наведених вище проблем, у першу чергу, необхідно вирішити, які види послуг має охоплювати весь процес оздоровлення та відпочинку юних українців, а також затвердити на законодавчому рівні єдину державну програму дитячого відпочинку. Необхідно визначити єдиний відповідальний орган за організацію дитячого оздоровлення та відпочинку, розробити чітку форму статистичної звітності, сформувати єдиний електронний реєстр дітей, які мають бути направлені на відпочинок, з усіма необхідними характеристиками та примітками щодо кожного юного туриста. По-друге, для зменшення цін на послуги дитячого відпочинку спростити процедуру ведення підприємницької діяльності власниками дитячих

санаторно-курортних закладів (пільги в оподаткуванні, знижки на комунальні послуги та поставки харчів тощо). В той же час мінімізації цін можна досягти і шляхом впровадження проєктів державно-приватного партнерства в сфері дитячого туризму. По-третє, український уряд має бути зацікавлений у плідній та перспективній співпраці з урядами інших держав щодо дитячого відпочинку за кордоном, досягати домовленостей з цього питання та розробляти і впроваджувати проєкти такого профілю на державному рівні. Причому такі проєкти можуть включати не лише відпочинок українських дітей за межами нашої країни, а й відпочинок іноземних школярів на території України.

Висновки. Таким чином, незважаючи на те, що впродовж останніх років простежується тенденція до збільшення кількості дітей, які були забезпечені послугами оздоровлення та відпочинку на базі спеціалізованих дитячих закладів, з огляду на нестабільну політичну та економічну ситуацію в Україні, дитячий туризм може очікувати багато змін: чимало дитячих закладів відпочинку та оздоровлення наразі залишаються на тимчасово окупованих територіях; деякі із закладів використовуються для прийому біженців; з'являються нові заклади, якими опікуються благодійні фонди та волонтерські організації. Тому подальші дослідження дитячого туризму в Україні можуть стосуватися передусім інфраструктури дитячого відпочинку та оздоровлення, міжнародної співпраці України з іншими державами та проєктів державно-приватного партнерства у сфері дитячого туризму.

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Діти, жінки та сім'я в Україні: стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 349 с.
3. Міжнародний дитячий центр «Артек-Карпати-Буковель»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukovel.com/ru/artek>
4. Міжнародний міжнаціональний табір «Джерела толерантності»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tolerspace.org.ua/ua/camp/>
5. Міністерство соціальної політики України. Інформаційно-аналітична звітність: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=138985
6. 130 детей из Украины отдохнут в Лагере будущего в Грузии//Информационное агенство REGNUM: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/society/1847940.html#ixzz3DYe6wTuM>

Нечева Н.В.

Одеський національний економічний університет,
м. Одеса, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасному світі дуже актуальним є розвиток санаторно-курортної справи, тому що санаторно-курортна справа являється однією із найбільш перспективних напрямків розвитку економіки. У соціальному плані функціонування санаторно-курортного комплексу зумовлено потребою людей у відпочинку, лікуванні, курортній реабілітації, відтворенні фізичних, емоційних та інтелектуальних сил.

Аналіз останніх досліджень. За своєю специфікою санаторно-курортна діяльність стала предметом дослідження багатьох українських вчених – О.О. Любіцевої [4], В.І. Стафійчук [7], О.О. Бейдик [1], Т.І. Ткаченко [8], Ф.Ф. Мазур [5]. Дослідження санаторно-курортної справи висвітлюються в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких, як: В.Ф. Кифяк [2], М.П. Кляп та Ф.Ф. Шандор [3], Н.В. Чорненька [9], М.П. Мальська [6] та ін.

Мета статті. Розглянути сучасні тенденції розвитку санаторно-курортної справи в Україні, проаналізувати стан та оцінити положення на ринку туристичних послуг в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі рекреація – є найвищою соціальною цінністю. Тому за останні кілька десятків років поступово зростає значення рекреації. Це пов'язано в першу чергу із значним зростанням доходів населення, розвитком загальноосвітнього рівня людей, розвитком транспортного сполучення тощо.

Крім того, індустріальний розвиток цивілізації, забруднення екологічних систем навколо великих промислових районів, збільшення психологічного навантаження на людину через прискорення темпу життя, змушує все більшу кількість людей шукати відпочинок та оздоровлення в поки що екологічно благополучних регіонах світу. Таким чином, у багатьох державах світу обслуговування рекреантів стало не лише самостійною галуззю економіки, але й життєво необхідною формою задоволення потреб.

Рекреація є однією з найбільш вагомих джерел утворення робочих місць протягом наступних п'яти років. Це одна з не багатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу.

В Україні діє розгалужена система санаторно-курортних закладів, представлена санаторіями і пансіонатами з лікуванням, санаторіями-профілакторіями, будинками, пансіонатами і базами відпочинку, дитячими оздоровчими таборами. На дані заклади покладено 2 основні функції: організація реабілітаційного та профілактичного лікування і організація рекреаційного процесу, що, передусім, полягає у розміщенні та харчуванні туристів. За цією ознакою їх можна поділити на лікувальні та оздоровчі.

В Україні переважають оздоровчі санаторно-курортні заклади. Як правило, санаторно-курортні заклади розміщуються в районах, які мають природні лікувальні ресурси (сприятливий мікроклімат, чисте повітря, бальнеологічні та пелоїдні ресурси та ін.). Саме такі ресурси сконцентровані на приморських та гірських територіях. Цим пояснюється безперечне лідерство АР Крим (17,8% українських санаторно-курортних та оздоровчих закладів), Одеської (13,5%), Херсонської (7,5%), Миколаївської (5,2%), Львівської (4,0%) областей. Значна кількість даних закладів розташована в індустріально розвинених регіонах: Донецькому (11,8%), Дніпропетровському (5,2%), Запорізькому (6,4%), які мають значний попит на рекреаційні послуги. Ці ж регіони, а також Київська, Миколаївська та Харківська області мали найбільшу кількість місць в закладах даного типу. Захворювання системи кровообігу лікують у санаторіях Євпаторії, Ялти, Святогірська, Слов'янська, Ворзеля, Хмільника, а також інших санаторно-курортних закладах, найбільша кількість яких знаходиться в Одеській та Донецькій областях і АР Крим. Основними центрами реабілітаційного та профілактичного лікування нервової системи є Одеса, Куяльник, Святогірськ, Слов'янськ, Маріуполь, Бердянськ, Кирилівка, Ялта, Саки, Хмільник, Немирів, Пуша-Водиця.

Санаторно-курортні заклади України мають дуже великий потенціал, але наслідком недостатнього фінансування стало погіршення матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів. Медичне обладнання застаріло морально та фізично і потребує оновлення, практично не фінансується придбання м'якого, твердого інвентарю та технологічного обладнання. Слід зазначити, що більшість

будівель та споруд санаторіїв споруджено на початку 20-го або в кінці 19-го сторіччя і потребують ремонту. Кошти на капітальний ремонт не виділялись понад 10 років.

Викликають занепокоєння також опалювальні системи деяких санаторіїв, які на сьогоднішній день знаходяться в аварійному стані. В Україні у 2010/2011 р. функціонували 3012 санаторно-курортних і оздоровчих закладів (з них 14,2% розташовані на території Одеської області), в яких оздоровлено та відпочило 2941,6 тис. осіб (9,3% – у закладах регіону). Ці дані представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні показники санаторно-курортних і оздоровчих закладів України за період 2008–2011 рр.

Показники	Роки		
	2008–2009	2009–2010	2010–2011
Загальна кількість закладів	3041	3011	3012
у тому числі:			
санаторії	460	456	453
дитячі санаторії	171	168	167
пансіонати з лікуванням	53	54	55
санаторії-профілакторії	252	234	224
будинки відпочинку та пансіонати	296	290	280
бази відпочинку та інші заклади відпочинку	1940	1948	1979
заклади 1–2 денного перебування	40	29	21
Місткість, тис. койко-місць	453	449	445
Кількість прибуваючих, тис. осіб	3122	2987	2942

За даними таблиці 1 можна зробити такий висновок, що за період 2010–2011 рр. із зрівнянням з періодом 2008–2009 рр. загальна кількість оздоровчих підприємств та підприємств санаторно-курортного комплексу України зменшилось на 29 організацій, також знизилась і загальна кількість оздоровлених людей – на 180 тис. осіб. Такі результати, безпосередньо, показують погану динаміку основних показників підприємств санаторно-курортного комплексу України, що пов'язано, в першу чергу, із зменшенням державного фінансування санаторно-курортної галузі.

Рейтинг перших десяти українських регіонів-лідерів з надання лікувально-оздоровчих послуг протягом 2008–2010 рр. представлено у таблиці 2. Варто зазначити, що за досліджений період часу санаторно-курортна та оздоровча база України зменшилась на 62 заклади, або на 2%. Дана тенденція властива більшості регіонів (за виключенням Запорізької та Миколаївської областей, де відбулось зростання

кількості лікувально-оздоровчих підприємств на 12 та 22 одиниць відповідно, та Херсонської області, де показники залишились незмінними).

Таблиця 2

Регіони-лідери з обслуговування клієнтів у лікувально-оздоровчих закладах України у 2008–2010 рр.

Регіони-лідери з надання лікувально-оздоровчих послуг	2008		2009		2010	
	кількість	частка, %	кількість	частка, %	кількість	частка, %
Загалом по Україні (27 підрозділів)	3073		3041		3011	
АР Крим	553	18,0	554	18,2	548	18,2
Одеська область	432	14,1	434	14,2	425	14,1
Донецька область	357	11,6	353	11,6	347	11,5
Херсонська область	236	7,7	236	7,8	236	7,8
Запорізька область	201	6,5	195	6,4	213	7,1
Миколаївська область	163	5,3	169	5,5	185	6,1
Дніпропетровська область	158	5,1	145	4,8	132	4,4
Львівська область	121	3,9	114	3,7	109	3,6
Харківська область	96	3,1	96	3,2	95	3,1
Луганська область	92	3,0	88	2,9	83	2,8

Відносно тенденцій, які складаються на ринку санаторно-курортних послуг України: з кожним роком, по даним Державної служби статистики, кількість підприємств санаторно-курортного комплексу, отже, і кількість місць у них, скорочується.

Так, число санаторіїв в Україні у 2013 р. із порівнянням 2012 р. скоротилось на 2% (484 санаторії у 2013 р. і 477 – у 2012 р.); якщо розглядати дані за більш ранні періоди, то негативні тенденції ще значніші: у 2013 р. кількість санаторіїв скоротилися на 6% и на 7% із порівнянням із 2011 р. та 2010 р. відповідно. Наглядно ці тенденції представлені на графіку (рис. 1).

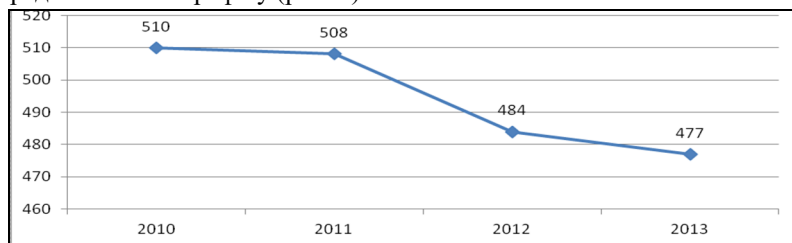

Рис. 1. Динаміка числа санаторіїв і пансіонатів із лікуванням в Україні у 2010–2013 рр.

Таким чином, ми бачимо, що, незважаючи на популяризацію відпочинку у санаторно-курортних закладах і зростаючу необхідність у такого роду відпочинку і оздоровлення, з кожним роком число санаторно-курортних підприємств у нашій державі зменшується. Безумовно, ця тенденція негативно позначається на санаторно-курортній галузі і вимагає негайного втручання зі сторони держави.

Висновки. Таким чином, враховуючи рівень розвитку матеріально-технічної бази та забезпеченість населення рекреаційними установами, а також на основі проведення оцінки природно-рекреаційного потенціалу, необхідно розробити комплекс заходів, основними з яких є наступні:

1. Підвищення ефективності державного регулювання діяльності курортно-рекреаційної системи, що включає в себе: – розробку законів про охорону природних лікувальних ресурсів, навколишнього середовища, курортно-рекреаційних територій і створення ефективних механізмів їх виконання; розроблення нормативно-правових актів, покликаних забезпечити реалізацію соціальної політики в плані доступності для громадян санаторно-курортного лікування і оздоровчого відпочинку; удосконалення податкового законодавства в санаторно-курортній сфері та інше;
2. Створення, розвиток, розширення, реконструкція, перепрофілювання рекреаційних установ.
3. Впровадження нових форм рекреаційного обслуговування, що включає в себе розширення спектру рекреаційних та супутніх послуг, а також підвищення рівня сервісу і комфортності.
4. Розвиток інфраструктури рекреації, що полягає у підвищенні рівня матеріально-технічної оснащеності підприємств.
5. Забезпечення рекреаційних установ кваліфікованими фахівцями.
6. Розвиток інформаційно-рекламної та маркетингової діяльності.

Таким чином, оптимальний розвиток санаторно-курортної справи в Україні може бути забезпечено тільки за умови підтримання рівноваги між збереженням природних ресурсів, економічними ресурсами та соціальними потребами.

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
2. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2003. – 300 с.

3. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О. Любіцева. – [3-є вид., перероб. та доповн.]. – К. : Альтпрес, 2006. – 436 с.
5. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону) : навч. посіб. / Ф.Ф. Мазур. – К. : Центр учб. літ-ри, 2005. – 96 с.
6. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу : навч. посіб. / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К. : Центр учб. літ-ри, 2004. – 272 с.
7. Стафійчук В.І. Рекреологія : навч. посіб. / В.І. Стафійчук. – К. : Альтпрес, 2006. – 264 с.
8. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія / Т.І. Ткаченко. – [2-е вид., випр. та доповн.]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
9. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії : навч. посіб. / Н.В. Чорненька. – К. : Атіка, 2006. – 264 с.

Новикова В.І., Пустовойт А.С.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ПРИРОДНО-ЛІКУВАЛЬНІ РЕСУРСИ САНАТОРНО-КУРОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Важливою складовою санаторно-курортного комплексу є її лікувально-ресурсна база, в першу чергу – природні лікувальні ресурси. Саме вони визначають спеціалізацію курортів. Тому **метою статті** було виявити та схарактеризувати ресурсно-лікувальний потенціал України природного походження.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Значна увага ресурсній складовій санаторно-курортної сфери приділяється в публікаціях таких науковців, як Бейдик О.О., Зорін І.В., Квартальнов В.А., Любіцева О.О., Новикова В.І., Смаль І.В., Сокол Т.Г., Стафійчук В.І., Фоменко Н.В., Чорненька Н.В. та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою санаторно-курортної діяльності є курорти, які на нашу думку, мають таку функціональну структуру (рис. 1).

Рис. 1. Функціональна структура курорту (В.І. Новикова, 2011) [5]

На базі трьох основних природних лікувальних чинників розрізняють три типи курортів: бальнеологічні, грязьові та кліматичні. На бальнеологічних курортах головним лікувальним чинником є мінеральні води, що можуть використовуватись для внутрішнього прийому (пиття) та зовнішнього застосування у вигляді ванн, душів, зрошувань, купань. Грязьові курорти знаходяться поблизу родовищ лікувальних грязей (пелоідів). Серед кліматичних курортів виділяють гірські, приморські, лісові та степові на рівнинах, кожному з яких притаманні унікальні комбінації клімато-погодних характеристик, що забезпечують лікувальний ефект. Поряд з основними виділяються змішані курорти, на яких одночасно використовується кілька природних лікувальних ресурсів (рис. 2).

Більшість курортів використовує два і більше курортних факторів, які є в наявності, адже важливим принципом санаторно-курортного лікування є комплексний підхід. Під комплексним підходом (комплексністю) розуміють використання різних природних лікувальних факторів у поєднанні з дієтотерапією, фізіотерапевтичними процедурами, ліками та іншими лікувальними засобами й методами. При цьому важливим є природність лікувальної дії, природні фактори, які в процесі еволюції справляли постійний вплив на людину.

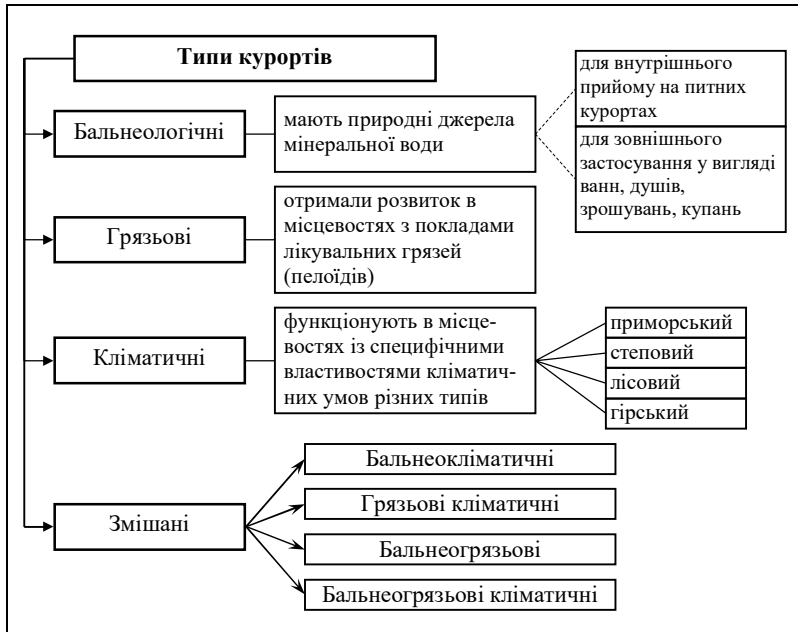

Рис. 2. Типи курортів (В.І. Новикова, 2011)

Курорти поділяються і залежно від значимості та важливості (характеру) природних лікувальних ресурсів на курорти державного та місцевого значення [1]. Якщо до курортів місцевого значення належать природні території, що мають загальнопоширені природні лікувальні ресурси, то до курортів державного значення – особливо цінні та унікальні природні лікувальні ресурси. Існують ще курорти з невизначеним статусом.

Завдяки географічному положенню, геологічній будові і гідрогеологічним умовам Україна традиційно має всі види курортів: бальнеологічні, грязьові, кліматичні, змішані.

Науково-популярне видання «Курорти та санаторії України» [3], що найбільш повно відображає сучасний стан санаторно-курортної сфери в Україні, пропонує таку класифікацію основних курортів держави (табл. 1).

Таблиця 1

Основні курорти по регіонах України [3]

Регіон	Курорт	Класифікація курорту
Автономна Республіка Крим	Алушта	Кліматичний
	Євпаторія	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Саки	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Феодосія	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Велика Ялта: Гурзуф, Ялта, Місхор, Кореїз, Гаспра, Алушка, Симеїз, Форос	Кліматичний
Вінницька	Хмільник	Бальнеологічний
Донецька	Слов'янськ	Бальнеогрязьовий
	Слов'яногірськ	Кліматичний
Закарпатська	Голубине	Бальнеологічний
	Поляна	Бальнеологічний
	Синяк	Бальнеологічний
	Свалява	Бальнеологічний
Запорізька	Бердянськ	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Кирилівка	Кліматичний бальнеогрязьовий
Івано-Франківська	Черче	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Ворохта	Кліматичний бальнеогрязьовий
	Яремче	Кліматичний бальнеогрязьовий
Київська	Конча-Заспа	Кліматичний бальнеологічний
	Пуца-Водиця	Кліматичний
Львівська	Трускавець	Бальнеологічний
	Моршин	Бальнеологічний
	Немирів	Бальнеологічний
	Любінь Великий	Бальнеологічний
Миколаївська	Очаків	Кліматичний
Одеська	Одеська група курортів: Куяльник, Лермонтовський, Аркадія, Великий Фонтан, Кароліно-Бугаз, Чорноморка, Затока, Хаджибей, Лузанівка, Приморський, Лебедевка, Мала Долина	Кліматичний бальнеогрязьовий
Полтавська	Миргород	Бальнеологічний
Харківська	Березівські Мінеральні Води	Бальнеологічний
Херсонська	Гопри	Бальнеогрязьовий
	Скадовськ	Кліматичний

Перші бальнеологічні курорти в Україні виникли на мінеральних водах у Шкло (1576 р.), у Трускавці (1827 р.) і в Моршині (1877 р.) Львівської області; Березівці під Харковом (1862 р.) і в Миргороді Полтавської області (1917 р.); грязьові – на Сакському озері в Криму (1799 р.), на Одеських лиманах (1829 р.), на Слов'янських озерах у Донбасі (1832 р.), в Євпаторії в Криму (1890 р.) і в Бердянську Запорізької області (1902 р.) [10].

Нинішній курортний комплекс України – величезна соціально орієнтована індустрія здоров'я, яка представлена великими запасами різноманітних природних лікувальних ресурсів, що не поступаються за своєю ефективністю чинникам, що вживаються на загальновідомих світових курортах. Найбільш цінними серед них є мінеральні води і лікувальні грязі практично всіх бальнеологічних типів, не кажучи вже про більш ніж тисячокілометрове узбережжя Чорного і Азовського морів та значні гірсько-лісові масиви Криму і Карпат. На українських просторах представлені практично усі (за винятком пустель та тропіків) види кліматичних курортів – гірські, лісові, лісостепові, степові, приморські.

За якісними і кількісними характеристиками лікувальні курортні ресурси України посідають провідне місце в Європі. Так, наприклад, сухий субтропічний приморський клімат Південного берега Криму за більшістю параметрів відповідає кліматичним характеристикам півдня Франції і Хорватії, північного заходу і північного сходу Італії, півночі Тунісу. Миргородська мінеральна хлоридно-натрієва вода за складом близька до вод всесвітньо відомого німецького курорту Ахен. Вуглекислі гідрокарбонатні води Закарпаття «Поляна Квасова», «Шаянська» за фізико-хімічними властивостями не поступаються кавказьким мінеральним водам – «Боржомі», «Сентуки-17», «Нарзан». Миш'яковиста мінеральна вода закарпатського курорту Кваси відповідає джерелам Баден-Бадена. Наявність в мінеральній воді «Березовська» іонів Fe, Ca, Mg дозволяє образно називати харківський курорт «Березовські мінеральні води» українським Железноводськом. А відома «Нафтуса» й зовсім не має світових аналогів, у зв'язку з чим відомий російський фахівець в галузі курортології і фізіотерапії проф. Г.М. Пономаренко обґрунтовано включив Трускавець до списку ста найкращих курортів світу [3].

Хворих практично з усіма захворюваннями, що підлягають санаторно-курортному лікуванню, можна з успіхом лікувати в санаторіях України. На її території поширені практично всі бальнеологічні типи мінеральних вод: вуглекислі на Закарпатті, радонові у Вінницькій і Черкаській областях, сульфідні у Львівській обл., на Закарпатті та в Криму, залізисті в Донбасі, бромні, йодобромні та йодні на території Причорномор'я, води з підвищеним вмістом органічних речовин всесвітньо відома «Нафтуса» у Львівській та Хмельницькій областях, а також усі типи лікувальних грязей – торф'яні (родовище «Семереньки», «Любінь Великий»), мулові

(Куяльницьке, Сакське, Чокрацьке родовища), сапропелеві («Шацькі озера»). Термальні води (гарячі джерела) розміщені в двох артезіанських басейнах Причорноморському та Закарпатському. Загалом в Україні налічують 79 родовищ мінеральних вод на 109 земельних ділянках, на базі яких може розвиватися курортне господарство, однак експлуатується тільки близько 9% [9].

В Україні суттєвий вплив на розвиток санаторно-курортної сфери мають всі три групи природних ресурсів із лікувальними властивостями: 1) клімат, 2) води, 3) грязі.

1. Клімато-географічні особливості України, зважаючи на її віддаленість від океанів, континентальної Євразії і переважно рівнинний характер території, визначають клімат країни як помірно континентальний (у т. ч. – степів, лісів і гір), такий, що поступово змінюється із заходу на схід. Лише вузька прибережна смуга Південного берега Криму характеризується субтропічним приморським кліматом середземноморського типу. В межах України виділяється чотири кліматичні регіони, кожен з яких має досить значні відмінності показників атмосферного тиску, температури повітря, кількості і періодичності опадів – Північна, Південна, Середземноморська і Гірська області [3].

Північна кліматична область співпадає із зонами Полісся і Лісостепу і значною мірою перебуває під впливом вологих циклонів. Абсолютні висоти цієї території коливаються в межах 135–500 м. Середні температури січня варіюють від $-6,5^{\circ}$ до -8°C , липня – від $+15,5^{\circ}$ до $+20,5^{\circ}\text{C}$, а кількість опадів – від 480 мм до 690 мм.

Південна кліматична область характеризується найвищим рівнем інсоляції, більшою посушливістю і знаходиться переважно під впливом дії антициклонів. Абсолютні середні висоти її території незначні (10–150 м), середні температури січня коливаються від -2° до -7°C , липня – від $+21,5^{\circ}$ до $+30^{\circ}\text{C}$, щорічна кількість опадів – 370–465 мм.

Середземноморська кліматична область (Південний берег Криму) з півночі захищена від впливу холодних повітряних мас Кримськими горами. Клімат тут середземноморського типу – середня температура повітря в зимові місяці вища $+1^{\circ}\text{C}$, а влітку впродовж 3–4 місяців перевищує $+20^{\circ}\text{C}$. Весна тривала, тепла, літо триває біля півроку, а осінь також тепла і ясна. Середня температура року – від $+12,5$ до $+14^{\circ}\text{C}$, а середньорічна сума опадів – 540–690 мм [3].

Гірська кліматична область охоплює Українські Карпати і Кримські гори, а її характерною особливістю є наявність поясів, що виявляється в зміні температури і ландшафтів залежно від висоти місцевості. У гірських умовах випадає велика кількість опадів (745–1450 мм). Середньорічна температура невисока: у Карпатах вона складає +4,5°C, у Криму – майже +6°C. Зими в Карпатах багатосніжні, сніговий покрив лежить з жовтня до травня. До висоти 1600 м ростуть ліси, а вище – луки (полонини – в Карпатах, яйли – в Криму).

На Південному березі Криму зима – м'яка, помірно хмарна, переважає безморозна погода з переходом температури через 0°C. Безморозний період починається наприкінці березня і продовжується 250–300 днів. У квітні формується стійкий погодний режим із переважанням сонячних помірно вологих погод і стає можливим проведення активних видів кліматолікування. Літо дуже тепле, сонячне, помірно сухе, середня місячна температура липня 22–24°C, повторюваність сонячної погоди досягає 20 днів і більше. Сприятливим чинником для тепловідчуття людини у теплий період року є бризи. Мінливість погодного режиму і метеорологічних елементів влітку найменша протягом року, а також порівняно з іншими регіонами. Подібний режим погоди з дещо нижчим рівнем температур зберігається до початку листопада. Достатня кількість сонячного тепла, велика усталеність погоди, помірні температури і вологість повітря дозволяють широко здійснювати усі види кліматолікування. Купальний сезон триває 110–120 днів [3].

Середземноморський тип клімату поширюється і на південно-східне узбережжя Кримського півострова (район Феодосії). Близькість моря, кримських передгір'їв і південного степу визначають особливості клімату. Літо – спекотне, проте переноситься легко завдяки освіжаючій дії бризів. Зима – коротка, м'яка, середня температура лютого 0°C, часто вища.

При використанні курортів приморської зони треба враховувати, що при вітрах із моря може змінюватися вміст в повітрі хлористих солей. На ділянках, розташованих за 1 км від моря, він зростає у 7 разів відносно вмісту хлористих солей при вітрах із суші. Найвища концентрація солей – при східному вітрі, найменша – при північному вітрі. На території пляжу концентрація хлористих солей приблизно в 20 разів більша, ніж на відстані 1 км від моря. При хвилюванні моря вміст солей у повітрі підвищується.

Клімат приморської зони, що прилягає до південноукраїнських степів (курорти одеської групи, Євпаторія, Бердянськ, Скадовськ, Очаків та ін.) – помірно континентальний, поєднує особливості морського і степового клімату. Близькість моря послаблює зимові морози і літню спеку. Безморозний період – 230 днів. Ясних сонячних днів у році понад 290. Річна кількість опадів – 200–400 мм. Літо тут тривале, тепле. Зима характеризується переходом температури через 0°C. Морське повітря в прибережній смузі насичене аерозолями морських солей бром, хлору, йоду. Ця зона сприятлива для кліматолікування протягом усього року, особливо для хворих на гіпертонічну хворобу, ішемічну хворобу серця, атеросклероз, неврози. Відмінною рисою гірського клімату є менша міждобова мінливість основних метеорологічних чинників. Гірське повітря характеризується більшою чистотою, насиченістю негативними іонами. Кількість годин сонячного сяяння, біологічна активність ультрафіолетової частини спектра в горах зростає. Вертикальне розташування поясів створює своєрідні умови і великі можливості для лікування та відпочинку [3].

В Україні відносно сприятлива зона охоплює зону мішаних лісів, середньогірні та високогірні пояси Карпат і Криму, сприятлива зона – зону лісостепу і степу та низькогірні гірські пояси Карпат і Криму, а достатньо сприятлива зона – Південний берег Криму. По суті сприятливий клімат усієї території країни дозволяє широко використовувати кліматотерапію як один з основних методів лікування та профілактики хвороб на санаторно-курортному етапі [3].

2. В Україні знаходяться мінеральні води найрізноманітніших типів. У всякому разі, до кожної виділеної у «Кадастрі мінеральних вод СРСР» (1987 р.) групи входили родовища чи джерела мінеральних вод України. Гідромінеральне багатство України визначається наявністю таких вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті і миш'яковисті, йодні, бромні та йодо-бромні, борні, кремнієві, води з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специфічних компонентів і властивостей. Їх запаси практично невичерпні за умови сучасного рівня їхнього використання [3].

Найбільш відомі бальнеологічні курорти в Україні – Трускавець (води з підвищеним вмістом органічних речовин), Моршин (лікувальні води з підвищеним вмістом гідрокарбонатів та сульфатів), Миргород, Куяльник, Бермінводи (маломінералізовані води без специфічних властивостей), Хмільник (радонові джерела), сульфідні бальнеологічні курорти Немирів, Любінь Великий та Синяк. Серед місцевостей з

вуглекислими мінеральними водами славляться курорти Закарпаття: свалівська група курортів («Поляна», «Сонячне Закарпаття», «Квітка полонини»), Шаян, Сойми, Кваси. Курортне лікування, як правило, включає і процедури із застосуванням мінеральних вод – ванни, інгаляції, промивання кишок тощо. Не всяка мінеральна вода придатна до пиття (і, відповідно, розливається у пляшки). Наприклад, тільки зовнішньо застосовуються сірководневі (сульфідні) та радіоактивні мінеральні води [3].

Для внутрішнього питного застосування з лікувально-профілактичною метою (як харчова добавка) найчастіше використовуються різні класи вуглекислих вод (наприклад, «Поляна Квасова», «Поляна Купіль», «Лужанська», «Сваліва», «Шаянська», а з іноземних «Боржомі», «Єсентуки») та без специфічних властивостей («Куяльник», «Миргородська»). Особливо «смачними», з однієї сторони, та цінними для оздоровлення, з іншої сторони, є вуглекислі гідрокарбонатні води, якими так багата земля Закарпаття [3].

3. Розташування торфових пелоїдів пов'язане з торфовими родовищами, розташування яких на території України відноситься, в основному, до лісової та лісостепової географічних зон.

Сапропелі в Україні зустрічаються переважно у лісовій географічній зоні, але мало вивчені з метою використання у лікувальній практиці. Далеко не всі сапропелеві родовища, які досліджені у Західному регіоні України, є кондиційними і внаслідок цього не мають бальнеологічної цінності. Актуальною залишається проблема застосування в санаторно-курортній практиці якісних, високоефективних цілющих природних пелоїдів.

В Україні мулові сульфідні пелоїди представлені всіма підгрупами: озерні, материкові, приморські, морські. До озерно-ключових мулових сульфідних пелоїдів відносяться родовища озер Ріпне і Сліпне (Донецька обл.), де є виходи підземних мінеральних вод. Такі солоні озера материкового походження в провінціях соленакопичення, як Гопрі, Солений лиман, Прокоф'євське мають материкові мулові сульфідні пелоїди. Приморські ж пелоїди зустрічаються тільки поблизу берегів південних морів України: озера Саки і Чокрак (АР Крим), Одеські лимани – Куяльницький, Хаджибейський, Шаболатський, Тілігульській. Родовища морських сульфідних мулових пелоїдів знаходяться в Бердянській, Обітійній, Новоазовській, Таганрогській та Ялтинській затоках.

Сопкові пелоїди з лікувальною метою в Україні використовуються мало через засміченість уламковим матеріалом (Керченський півострів, Булганацьке сопкове поле) [3].

Україна має великі перспективи щодо використання природних та преформованих фізичних факторів в системі охорони здоров'я населення, і їх потрібно якнайефективніше реалізувати.

У світі все більшої популярності набуває СПА (SPA) – комплекс фізіотерапевтичних процедур, в яких використовують природні лікувальні ресурси у поєднанні з психотерапевтичними методами, в умовах підвищеного комфорту пацієнта [3, с. 117]. В Україні є всі можливості для розвитку таких перспективних СПА-напрямів, як: таласотерапія, винотерапія, ароматерапія, фанготерапія, апітерапія, галотерапія, стоун-терапія, ландшафтотерапія тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Перспективні напрями СПА-процедур (за матеріалами [2, 3, 8])

Напрями СПА-процедур	Характеристика СПА-напрямів
Таласотерапія	використання в оздоровчих цілях морської та океанічної води, клімату, солі, морепродуктів рослинного та тваринного походження, піску, лиманових мулів і грязей
Винотерапія	використання похідних виноградної лози (виноградне листя, винні дріжджі, масло виноградних кісточок, оболонка виноградної ягоди, виноградні екстракти, сік, вино)
Ароматерапія	лікування, засноване на застосуванні натуральних ефірних масел, які вводять в організм через шкіру, дихальні шляхи, слизові оболонки (ванни, масаж, інгаляції, полоскання, компреси)
Фанготерапія	лікування грязями; стимулює обмін речовин, глибоко очищує шкіру, виводить шлаки та токсини, покращує роботу нервової та ендокринної систем, підвищує захисні сили організму
Апітерапія	використання у лікуванні меду і продуктів бджільництва
Галотерапія	благотворний вплив на організм людини мікроклімату соляних печер; штучній соляній печері додатково застосовують програми релаксації, дія яких ґрунтується на використанні об'ємного світла і звуку
Стоун-терапія	використання у лікуванні різних типів оброблених і необроблених каменів для проведення стоун-масажу, ванн із гарячими каменями та інших процедур
Ландшафто-терапія	оздоровлення дією природної краси, шуму лісу, моря

Висновки. В Україні представлені всі види курортів і всі групи природних лікувальних ресурсів, серед яких є унікальні.

1. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – С. 22–43.
2. Ароматерапія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iglobe.com.ua/spa/aromaterapia>.
3. Курорти та санаторії України : наук.-практ. довідн. / за ред. К.Д. Бабова, В.В. Єжова та О.М. Торохтіна. – К. : Видав. дім «Фолігрант», 2009. – 432 с.
4. Курорти України // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/>.
5. Новикова В.І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні / В.І. Новикова // Географія та туризм : наук. зб. / ред. кол.: Я.Б.Олійник (відп. ред.) та ін. – К. : Альтерпрес, 2011. – Вип. 16. – С. 93–101.
6. Санаторії та курорти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sankurort.ua/.
7. Стан та шляхи розвитку курортів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine2012.gov.ua/>.
8. Фанготерапія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iglobe.com.ua/spa/thalassotherapy/4109/4111>.
9. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. – К. : Вища шк., 2002. – 195 с.
10. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 312 с.

Пасєка С.Р.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

САНАТОРНО-КУРОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний ритм життя, інформаційні потоки, емоційне напруження є дуже енергозатратними для людини. Це негативно відбивається на її фізичному та психічному стані. І тільки санаторно-курортна діяльність може повноцінно відновити сили. Саме ця галузь рекреації, спрямована на лікування, медичну реабілітацію та профілактику захворювань, має провідне значення для відновлення життєвих сил людини і суттєво впливає на її продуктивність праці. Крім того розвиток санаторно-курортного господарства за наявності цінних лікувальних рекреаційних ресурсів відіграє важливу роль в економіці регіону. Тому розгляд питань розвитку санаторно-курортної сфери в Черкаській області є актуальним.

Мета статті полягає у виявленні особливостей санаторно-курортної сфери в одному із центральних регіонів України – Черкаській області та пропозиції перспективних напрямів організації цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми організації санаторно-курортної діяльності присвячено чимало наукових розробок, зокрема публікації у галузі рекреації, рекреаційної географії, курортології таких науковців, як Бабов К.Д., Бейдик О.О., Єжов В.В., Зорін І.В., Квартальнов В.А., Новикова В.І., Смаль І.В., Сокол Т.Г., Фоменко Н.В., Чорненко Н.В. та ін.

Виклад основного матеріалу. Санаторно-курортна сфера належить до соціальної сфери, основним завданням якої є задоволення потреб людини. З одного боку, санаторно-курортні заклади разом із лікарняними закладами, лікарськими амбулаторно-поліклінічними закладами, станціями (відділеннями) швидкої медичної допомоги відносяться до системи охорони здоров'я, а з іншого – до рекреаційної сфери, в якій відбувається відновлення та розвиток життєвих сил людини.

У соціальній сфері санаторно-курортна сфера посідає гідне місце через свій значний медико-економічний ефект, який полягає у тому, що скорочуються втрати по днях непрацездатності в 3–4 рази, зменшуються виплати допомоги по лікарняних у 2–2,5 рази, подовжуються періоди ремісії хвороби, значно зменшується кількість днів невиходу на роботу батьків через зменшення хвороб у дітей [2].

Покращення фізичного та психологічного стану людини, що піддається негативному впливу сучасного життя, можливе лише за рахунок здійснення рекреаційної діяльності, під якою В.І. Новикова [5] розуміє процес відтворення і розвитку фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил людини, що відбувається поза помешканням її постійного проживання в місцях, які можуть бути використані для цих цілей. За сформованою у вітчизняній літературі позицією рекреація включає в себе такі форми проведення вільного часу, як туризм, екскурсійна діяльність, санаторно-курортна діяльність, відпочинок.

Основою санаторно-курортної діяльності є курорти, під якими згідно із Законом України «Про курорти» розуміють «освоєну природну територію на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, які використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для

рекреації, підлягає особливій охороні» [1]. Курорт повинен мати: офіційне визнання, необхідне для встановлення в межах відповідної місцевості визначеного правового режиму, спеціальні прилади, будівлі та заклади для раціонального застосування курортних факторів, лікувально-профілактичні заклади, що забезпечують медичне обслуговування хворих, спортивні споруди та майданчики, культурні заклади, заклади громадського харчування та побутового обслуговування).

Розташовуючись у лісостеповій зоні України в середній течії Дніпра, Черкаська область має сприятливі умови для розвитку санаторно-курортної сфери. Територія регіону багата на мінеральні води (табл. 1) та цілюще повітря лісових масивів.

Мінеральні води Звенигородського, Кам'янського, Лисянського районів містять значну кількість радону, заліза, бромю і за своїми лікувальними властивостями не поступаються прославленим водами Цхалтубо, Железноводська, Єсентуків, Карлових Вар та інших найвизначніших курортів світу. Виходи радонових вод зустрічаються також у Жашківському та Уманському районах. Гідрокарбонатні натрієво-магнієво-кальцієві води в Тальному за своїм складом близькі до кисловодського нарзану.

На основі мінеральної води «Звенигородська», багатій на радон, залізо, сірковуглець, був заснований санаторій «Радон» у м. Звенигородка, де лікували захворювання опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи, гінекологічні, шкірні хвороби.

Для лікування органів травлення використовуються мінеральні води «Мошногірська» і «Славутич», які за своїми цілющими властивостями не поступається миргородським водам, а за хімічним складом нагадують воду всесвітньо відомих курортів «Баден-Баден» і «Аахен». Саме на базі цих вод діє санаторій «Мошогір'я» у Черкаському районі, де лікують захворювання серцево-судинної, ендокринної, периферійної нервової систем, гінекологічні та урологічні хвороби, захворювання опорно-рухового апарату, ротової порожнини та зубів. Широко використовуються мінеральні води «Мошногірська», «Миргородська», «Поляна Квасова», а також грязь Куяльницького лиману при лікуванні органів опору і руху, периферійної нервової системи, органів дихання і травлення, гінекологічних і чоловічих статевих органів у санаторії «Нива» у с. Мошни.

Таблиця 1

Мінеральні води Черкащини [3]

Місце знаходження	Назва мінеральної води	Склад вод	Лікувальна дія (захворювання)
с. Жаботин Кам'яньського району	Черкаська	радонові	захворювання серцево-судинної, дихальної, нервової, сечостатевої, ендокринної систем, кістково-м'язової системи, травлення і порушення обмінних процесів
с. Баландине Кам'яньського району		радонові	захворювання серцево-судинної, дихальної, нервової, сечостатевої, ендокринної систем, кістково-м'язової системи, травлення і порушення обмінних процесів
Черкаський район, санаторій «Мошогір'я»	Мошногірська, Славутич	за цілющими властивостями не поступається миргородським водам, а за хімічним складом нагадує воду всесвітньо відомих курортів «Баден-Баден», «Аахен»	захворювання органів травлення (внутрішнє та зовнішнє застосування)
с. Безбородьки Драбівського району		подібна до «Миргородської»	захворювання органів травлення
смт Драбів, санаторій «Пролісок»		типу «Миргородська»	захворювання шлунково-кишкового тракту
с. Коробівка Золотоніського району			гастроентерологічна дія
м. Звенигородка, санаторій «Радон» (1979–1982)	Звенигородська	багата на радон, залізо, сірковуглець	захворювання опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи
м. Тальне	Тальнівська	гідро-карбонатні натрієво-магнієво-кальцієві; близькі до кислководського нарзану	захворювання органів травлення
Черкаський район, с. Свідівок, санаторій «Світанок»		типу «Миргородська»	захворювання шлунково-кишкового тракту
м. Золотоноша		хлоридно-натрієва, мінералізація 8,4 г/дм ³	гастроентерологічна дія

Гастроентерологічну дію мають мінеральні води поблизу с. Коробівка Золотоніського району. Подібні за дією до води «Миргородська», тобто застосовуються для лікування органів травлення, мінеральні води, що залягають біля с. Безбородьки Драбівського району. На базі такого ж типу мінеральних вод працює санаторій «Пролісок» у смт Драбів, де створені умови для лікування шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарату, кісток, м'язів, сухожилля, периферійної нервової системи, органів дихання [3].

Відпочинок у лісі сприяє оздоровленню людей, підняттю життєвого тонуусу їх організму і працездатності. Завдяки фітонцидам, які виділяють рослини, у лісових масивах Черкащини створюється цілюще повітря, здатне позитивно впливати на здоров'я людей. Своєрідне поєднання рослинних угруповань у Черкаському бору призвело до виникнення на околицях Черкас унікального кліматичного курорту «Соснівка», на базі якого зараз працюють санаторій «Україна» із сучасним лікувально-діагностичним комплексом для лікування захворювань серцево-судинної системи, кишкового тракту, патології бронхо-легеневої системи та ін.,

Лікувально-оздоровчі заклади у Черкаській області представлені санаторіями (у тому числі дитячими), санаторіями-профілакторіями, базами відпочинку. Їх кількість упродовж 1995–2010 рр. зменшилась у 2,5 рази (рис. 1) і продовжують зменшуватись. У 2010 р. із 60 санаторно-курортних та оздоровчих закладів переважали бази відпочинку (47) та санаторії (9).

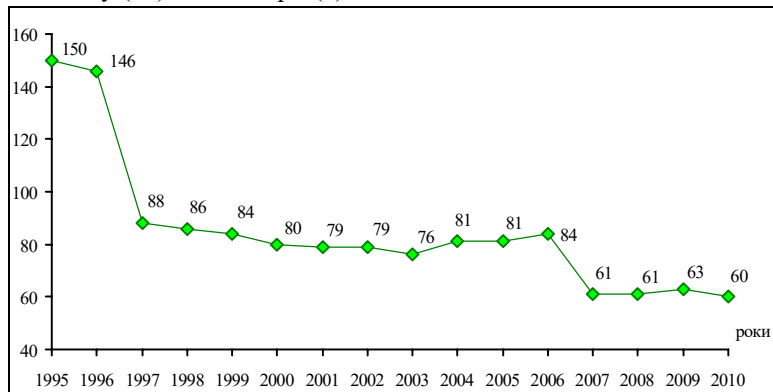

Рис. 1 Динаміка кількості санаторно-курортних і оздоровчих закладів Черкаської області у 1995–2010 рр. (за матеріалами [7])

Розвиток санаторно-курортної справи в Черкаській області потребує підтримки з боку держави, узгодженого розвитку в межах всієї індустрії туризму країни. Наявні та потенційні запаси лікувальних ресурсів Черкащини, з огляду на їх якісні та кількісні характеристики, можуть бути основою створення інноваційного туристського продукту. Але існуюча матеріально-технічна база потребує значних капіталовкладень у розвиток та реконструкцію діючих курортів, у розвідку та облаштування нових курортів, чому повинні сприяти

інвестиційні проекти, розраховані не тільки на зарубіжного, а й на вітчизняного інвестора. Потребують пильної уваги питання відновлення курортів, розробка генеральних планів їх розвитку, економічне та фінансове забезпечення функціонування, процеси приватизації [4].

Таким чином, санаторно-курортна діяльність у Черкаській області здійснюється в санаторіях, санаторіях-профілакторіях і базах відпочинку, кількість яких щороку зменшується, хоча потреба населення, зважаючи на стан здоров'я, у лікувально-оздоровчих послугах надзвичайно висока. Розміщуються ці заклади по території регіону вкрай нерівномірно

Для вирішення багатьох назрілих проблем безсумнівно корисним є вивчення зарубіжного досвіду програмно-цільового (проектного) управління та фінансування санаторно-курортної сфери. Його особливість у тому, що кошти спрямовуються не на забезпечення функціонування установи, а на досягнення кінцевого результату, який полягає в оздоровленні певної кількості чи окремої категорії людей. Державна програма розвитку рекреаційної сфери повинна складатись на основі бізнес-планів санаторно-курортних установ, що здобули право участі в програмі. Серед інших варіантів фінансового забезпечення – надання бюджетних коштів для розвитку найбільш цінних рекреаційних комплексів, кредитування, самофінансування (у тому числі підприємствами, установами та організаціями-власниками) тощо [6].

Важливою проблемою розвитку рекреаційного господарства є стихійне освоєння рекреаційних територій та неузгоджена політика розбудови територіально-рекреаційних систем (ТРС) різних рівнів. Проектування розвитку рекреаційних територій має відбуватись відповідно до «Концепції Генеральної схеми планування території України». В галузі туризму та рекреації вона передбачає поетапний розвиток матеріально-технічної бази: на першому етапі (2001–2006 рр.) – у 1,2 рази; на другому (2006–2016 рр.) – в 1,5–2 рази; на третьому (2016–2026 рр.) – у 2,1–3 рази. Максимальне збільшення кількості рекреаційних закладів передбачається в Карпатах, на Поліссі, в Придніпров'ї (до якого відноситься і Черкаська обл.) та Приазов'ї.

Програмно-цільове планування розвитку рекреаційно-курортних територій має бути спрямоване на реалізацію заходів для повного задоволення потенційного попиту. Одним із факторів, що лімітують рекреацію, є матеріальна база галузі. Рекреаційні заклади та

інфраструктура, побудовані здебільшого у 1960–1980-ті роки, гостро потребують реконструкції та підвищення рівня комфортності.

Для покращення ситуації необхідно:

- реструктуризувати санаторно-курортну систему з перетворенням більшості санаторіїв на сезонні заклади відпочинку при підвищенні лікувально-реабілітаційного потенціалу решти за рахунок концентрації медперсоналу та апаратури;
- підвищити комфортність закладів відпочинку, покращити сервіс, впровадити анімаційний сектор як невід’ємну складову курортного продукту з забезпеченням його відповідними висококласними фахівцями;
- подовжити сезон, в основному за рахунок цілорічної лікувально-реабілітаційної діяльності та приведення її у відповідність з рекреаційними періодами певної кліматичної зони;
- залучити додаткові рекреаційні ресурси та забезпечити якісне медичне їх використання як у лікувально-реабілітаційних, так і в рекреаційних цілях;
- розширити можливості одно-дводенного оздоровлення.

Висновки. Розвиток санаторно-курортної справи в Черкаській області потребує підтримки з боку держави, узгодженого розвитку в межах всієї індустрії туризму регіону. Необхідно створювати інноваційні туристські продукти, реанімувати існуючу матеріально-технічну базу діючих курортів, облаштування нових курортів. Це потребує значних капіталовкладень, чому повинні сприяти інвестиційні проекти, розраховані не тільки на зарубіжного, а й на вітчизняного інвестора. Крім того, перспективними напрямками діяльності у санаторно-курортній сфері України є формування відповідної сучасної нормативно-правової бази, визнання пріоритетності санаторно-курортної галузі у регіонах із цінними лікувально-оздоровчими ресурсами та покращення їхнього інфраструктурного забезпечення.

1. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50. – С. 22–43.
2. Курорти та санаторії України : наук.-практ. довідник / за ред. К.Д. Бабова, В.В. Єжова, О.М. Торохтіна. – К. : Видав. дім «Фолігрант», 2009. – 432 с.
3. Новикова В.І. Рекреаційні ресурси: місце в рекреаційній споживчій діяльності, класифікація, проблеми паспортизації та ресстрації / В.І. Новикова // Туристично-краєзнавчі дослідження : зб. наук. ст. – Вип. 7. – К. : Інститут туризму ФПУ, 2007. – С. 130–136.

4. Новикова В.І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні / В.І. Новикова // Географія та туризм: наук. зб. / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – Вип. 16. – К.: Альтерпрес, 2011. – С. 93–101.
5. Новикова В.І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області): дис. ... к. геогр. н.; 11.00.02 – економічна та соціальна географія / В.І. Новикова / Інститут географії НАНУ. – К., 2008. – 268 с.
6. Стан та шляхи розвитку курортів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine2012.gov.ua/>.
7. Статистичний збірник «Регіони України». – К., 2010. – 368 с.

Смик О.С.

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ)

Постановка проблеми. Карпатський регіон володіє великим рекреаційним потенціалом, ефективне використання якого може забезпечити більш повне задоволення потреб населення в оздоровленні та відпочинку та приносить реальну економічну вигоду. Санаторно-курортне господарство є однією із важливих складових системи охорони здоров'я і відіграє провідну роль у побудові та збереженні здоров'я нації. В процесі ринкової трансформації економіки санаторно-курортна сфера повинна зайняти одне з провідних місць в структурі господарського комплексу краю. Стратегія регіонального розвитку повинна будуватися з урахуванням результатів багатоаспектного аналізу розвитку регіону, оцінки передумов та факторів, що обумовили розвиток рекреаційного комплексу.

Лікування і оздоровлення людей – важливе соціальне завдання. Його актуальність зростає у зв'язку з різким погіршенням демографічної ситуації, чорнобильською катастрофою, забрудненням у багатьох районах навколишнього середовища.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Санаторно-курортний комплекс описаний у працях Н.В. Фоменка (2007), М.Й. Рутинського, О.В. Стецюка (2008), І.В. Смаля (2004), П.О. Масляка (2008), О.О. Бейдика (2007), лікувально-оздоровчому

комплексу Чернівецької області присвячені праці Є.Г. Гриневича (2007), І.М. Школи (1997), В.С. Григорківа (1997), В.Ф. Кифяка (1997) та ін.

Мета статті, постановка завдання. Метою даної публікації є розкриття основних питань функціонування санаторно-курортного господарства в Карпатському регіоні, визначення пріоритетів його подальшого розвитку. Для досягнення окресленої мети вирішувалися наступні завдання: охарактеризувати санаторно-курортне господарство та виявити його функціональне призначення на основі аналізу найбільших санаторно-курортних закладів Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Роль і значення санаторно-курортної справи в соціально-економічному розвитку України полягає як у величезних її можливостях у справі підтримання, зміцнення та відновлення здоров'я нації, так і у визнанні особливого значення України у світовому рекреаційному процесі, культурно-історичному становленні та розвитку світового суспільства.

Формування державної стратегії розвитку курортно-рекреаційного господарства України є актуальною проблемою в зв'язку з наступними чинниками: необхідністю масового оздоровлення населення країни; забезпечення конструктивної взаємодії органів державної влади України та її суб'єктів щодо комплексного раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів та його збереження; курортно-рекреаційні комплекси України мають велике національне та міжнародне значення: сприяння соціально-економічному прогресу та пришвидшення інтеграції України у світову економічну систему [2].

Санаторно-курортне господарство переважно створюється в місцях зосередження сприятливих рекреаційних ресурсів, лікувальні та оздоровчі властивості яких мають територіальні особливості. Це визначає спеціалізацію санаторно-курортних регіонів на наданні певних видів лікувальних чи відпочинкових послуг.

До санаторно-курортного господарства належать лікувально-профілактичні заклади: санаторії та пансіонати з лікуванням, що на певний час надають хворим лікувальні послуги переважно використовуючи цілющі властивості природних ресурсів. До санаторно-курортного господарства входять також будинки, пансіонати та інші заклади відпочинку населення, що призначені лише

для відпочинку. Санаторії та пансіонати з лікуванням – це заклади, що на певний час здійснюють так зване реабілітаційне (відновлювальне) лікування хворих. Ці заклади мають необхідне медичне обладнання, широко використовують для лікування цілющі властивості наявних природних ресурсів. Санаторії, пансіонати, бази тощо – це суто відпочинкові заклади.

У Карпатському регіоні розташовані декілька зон санаторно – лікувального призначення. Вони розміщуються у передгірській та гірській зонах. Основними з них є: Трускавецько-Східницька, Моршинська, Немирівська, Великолоблінська, Шклівська у Львівській області; Свалявська, Шаянська, Поляно-Квасівська у Закарпатській області; Яремчанська, Косовська, Черченська в Івано-Франківській області. У перспективі можливе використання санітарно-лікувальних зон: Верхньосиньовидненської, Гроздівської на Львівщині; Ужанської, Великобігацької на Закарпатті; Мізунської, Буркутської на Івано-Франківщині; Путилівської, Брусницької в Чернівецькій області [4].

Основними санаторно-лікувальними ресурсами Карпатського регіону є мінеральні води. Так, у Закарпатській області досліджено понад 300 джерел мінеральної води. Найбільша концентрація мінеральних джерел у Свалявському, Рахівському, Хустському та Тячівському районах. Великі родовища мінеральних джерел стали основою для створення курортів Поляна, Голубине, Синяк, Сойми, Шаян.

У Львівській області найбільш багаті мінеральними водами Дрогобицький, Буський, Соколівський, Стрийський та Городецький райони. Поряд з мінеральними водами є значні запаси лікувальних торфів. Запаси мінеральних вод Івано-Франківської області становлять 266,4 м куб./добу. Найбільші родовища мінеральних вод без специфічних компонентів і властивостей становлять Кліщівнянське, Воронівське, Рогатинське. У Чернівецькій області затверджені запаси мінеральних вод становлять 1,2 тис. м³/добу, а водовідбір – 169,2 м³/добу. Переважають запаси мінеральних вод без специфічних компонентів і властивостей [4].

За характером природних лікувальних факторів курорти поділяють на кілька типів (або профілів): бальнеологічні; грязьові; кліматичні та курорти з кількома лікувальними факторами.

Бальнеологічні курорти: основний лікувальний фактор – мінеральні води, що застосовуються у вигляді ванн, душів, для пиття, інгаляцій, зрошування, промивання тощо. До цих курортів належать: Немирів, Моршин, Трускавець, Шкло (Львівська область), Черче (Івано-Франківська область), Поляна, Сияк, Шаян, Свалява (Закарпатська область) та ін. [3].

Грязеві курорти: основний лікувальний фактор – грязь, що застосовується у вигляді ванн, аплікацій, компресів тощо. На грязевих курортах використовується мулова грязь солоних озер і лиманів, сапропелева (мулова грязь прісних озер), торфова (прісна і мінералізована), а також гідротермальна і сопкова (вулканічного походження).

Кліматичні курорти: основні види лікування – повітряні і сонячні ванни, а також купання. Крім основних видів курортного лікування, для посилення дії лікувальних факторів у лікувальний комплекс включають фізіотерапевтичні процедури, лікувальне харчування, лікувальну фізичну культуру.

Більшість курортів, що мають кілька лікувальних факторів, відносять до курортів *змішаного типу* – бальнеогрязьових, бальнеокліматичних, клімато-грязьових, кліматобальнеогрязьових. Виділяють також курорти з особливими, унікальними природними факторами.

В Карпатському регіоні налічується 91 санаторії та пансіонати з лікуванням (рис. 1) [5].

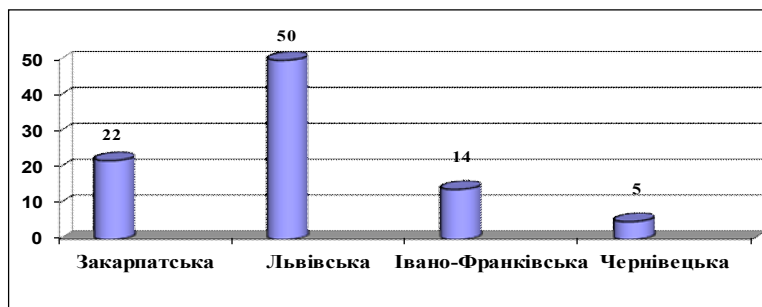

Рис. 1. Санаторії та пансіонати з лікуванням Карпатського регіону (станом на 01.01.2013)

На території Львівської області розташовано понад 100 санаторно-курортних закладів тривалого перебування, загальна кількість місць в яких сягає 20 тис. Кількість санаторіїв та пансіонатів становить 50 одиниць із загальною місткістю 16,2 тис. Для оздоровлення місцевого міського населення в області діє 8 санаторіїв-профілакторіїв (400 місць).

Івано-Франківська область може запропонувати більше ніж 36 санаторно-курортних закладів тривалого перебування, загальною місткістю 3,8 тис. ліжок. Санаторіїв та пансіонати з лікуванням представлені 14 закладами. У Закарпатській області розміщено 60 санаторно-курортних закладів, з яких 22-санаторії. У сфері санаторно-курортного обслуговування на території Чернівецької області діє 5 закладів [4].

Кількість оздоровлених в санаторно-курортних та оздоровчих закладах Карпатського регіону станом на 2013 р. становила 352,2 тис. осіб (рис. 2).

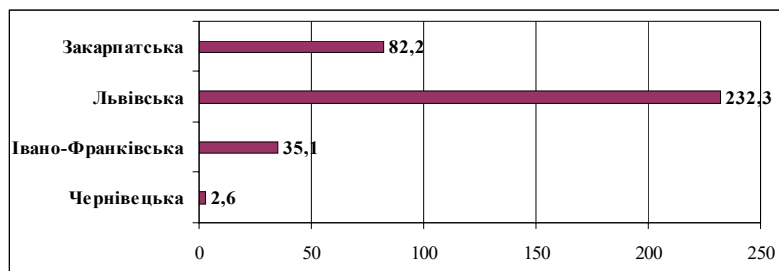

Рис. 2. Кількість оздоровлених в санаторно-курортних та оздоровчих закладах Карпатського регіону (станом на 01.01.2013), тис. осіб

Заходи щодо покращення діяльності санаторно-курортних закладів повинні передбачати: удосконалення фінансово-економічних механізмів підтримки; відтворення та раціональне використання природно-рекреаційних ресурсів; можливе проведення роздержавлення та приватизації санаторно-курортних закладів; сприяння залученню інвестицій в розвиток відповідної інфраструктури; вихід на міжнародні ринки.

Головними завданнями санаторно-курортного лікування є: ліквідація або зменшення проявів патологічного процесу; стимуляція регенерації та реституції; відновлення або покращення порушених

функцій; підвищення загальної реактивності; тренування адаптаційних механізмів; консолідація результатів лікування, які були досягнуті на попередньому (стаціонарному або амбулаторно-поліклінічному) етапі; попередження інвалідизації, сприяння соціальній реабілітації.

Висновки. Карпатський регіон володіє найрізноманітнішими природно-рекреаційними ресурсами, на базі яких функціонують санаторно-курортні заклади. Проте функціонування даних закладів не можна назвати ефективним через низку причин, що роблять галузь не конкурентоспроможною. Тому сьогодні існує об'єктивна необхідність у зміні пріоритетів управління та приведення галузі до європейських стандартів, що не може обійтися без участі держави.

Для споживачів санаторно-курортного продукту найбільш стримуючим фактором є завищені ціни. Можливо зростання вартості санаторно-курортних путівок є вимогами часу, однак мала б покращуватися і якість надання послуг в таких закладах. Поки що підвищення цін призводить до зменшення завантаженості санаторіїв, але в більшості не впливає на покращення матеріально-технічної бази або удосконалення якості надання послуг.

Існуюча мережа спеціалізованих санаторіїв є надзвичайно цінним національним надбанням і має бути збережена та доведена до рівня міжнародних стандартів.

1. Гетьман В. Курортна галузь на теренах Карпат / В. Гетьман // Зелені Карпати. – 2002. – № 1–2 (15–16). – С. 20–25.
2. Рутинський М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : навч. посіб. / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – Чернівці : Книги–XXI, 2008. – С. 155–207.
3. Санаторно-курортні заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lvivland.com.ua//sanatormo-kurortni-zaklady>.
4. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К. : Знання, 2012. – 455 с.
5. Туризм та відпочинок в області. Статистичний збірник / Голов. управ. статист. у Чернівецькій обл. – 2013. – С. 53–63.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРОВ

- Андрусяк** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, кандидат біологічних наук, доцент; м. Чернівці (Україна)
- Андрусяк** Наталя
Степанівна
- Аніпко** Наталя – Чернівецький національний університет, доцент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, кандидат географічних наук, доцент; м. Чернівці (Україна)
- Аніпко** Петрівна
- Анісімович-Шевчук** – Львівський інститут економіки і туризму, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних наук, кандидат політичних наук; м. Львів (Україна)
- Анісімович-Шевчук** Ольга
Зенонівна
- Бабушко** – Національний університет фізичного виховання і спорту України, доцент кафедри української та іноземних мов, кандидат філологічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Бабушко** Світлана
Ростиславівна
- Бабына** Інна – Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», заведующая кафедрой экономики и управления, кандидат экономических наук, доцент; г. Гомель (Республика Беларусь)
- Бабына** Владимировна
- Батьковець** – Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, професор кафедри менеджменту та комерційної діяльності, кандидат економічних наук, доцент; м. Хмельницький (Україна)
- Батьковець** Галина
Андріївна
- Безручко** – Львівський інститут економіки і туризму, доцент кафедри теорії і практики туризму і готельного господарства, кандидат географічних наук; м. Львів (Україна)
- Безручко** Любомир
Степанович
- Бейдик** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри країнознавства та туризму, доктор географічних наук, професор; м. Київ (Україна)
- Бейдик** Олександр
Олексійович
- Беляк** Тетяна – Кіровоградський національний технічний університет, аспірант кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
- Беляк** Олексіївна
- Біль** Мар'яна – Інститут регіональних досліджень НАН України, старший науковий співробітник, кандидат наук з державного управління; м. Львів (Україна)
- Біль** Михайлівна
- Браславська** – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри географії та методики її навчання, доктор педагогічних наук, професор; м. Умань, Черкаська обл. (Україна)
- Браславська** Оксана
Володимирівна
- Бричка** Роман – Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, студент магістратури кафедри географії і туризму; м. Рівне (Україна)
- Бричка** Петрович

- Бутенко** Лариса – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
Юрійівна
- Василевська** – Херсонський державний університет кафедра туризму, викладач кафедри туризму; м. Херсон (Україна)
Яніна
Валентинівна
- Волчкова** – Кіровоградський національний технічний університет, викладач кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики; м. Кіровоград (Україна)
Галина
Костянтинівна
- Галасюк** – Одеський національний економічний університет, аспірант кафедри економіки та управління туризмом; м. Одеса (Україна)
Катерина
Артурівна
- Геврасєва** Анна – Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», доцент кафедри економіки и управления, кандидат экономических наук, доцент; г. Гомель (Республика Беларусь)
Павловна
- Гончарова** – Кіровоградський національний технічний університет, аспірант кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
Надія
Володимирівна
- Гринькевич** – Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри статистики, кандидат економічних наук, доцент; м. Львів (Україна)
Ольга
Степанівна
- Грицку** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, кандидат географічних наук, доцент; м. Чернівці (Україна)
Вероніка
Степанівна
- Грицку-Анрієш** Юлія – Чернівецький торгово-економічний інститут Київського національного торгово-економічного університету, асистент кафедри менеджменту туризму та ресторанного господарства, кандидат економ. наук; м. Чернівці (Україна)
Петрівна
- Гузак** Людмила – Національний природний парк «Вижницький», науковий співробітник; смт Берегомет, Вижницький район, Чернівецька обл. (Україна)
Іванівна
- Долгова** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, магістрант кафедри країнознавства та туризму; м. Київ (Україна)
Катерина
Сергіївна
- Донцова** – Кіровоградський національний технічний університет, аспірант кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
Альона Юрійівна
- Дроботова** – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат економічних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)
Марина
Володимирівна

- Дрокіна Ніна Іванівна** – Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, старший викладач кафедри туризму; Інститут економіки промисловості НАН України, аспірант; м. Донецьк (Україна)
- Дяченко Віта Сергіївна** – Кіровоградський національний технічний університет, студент кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
- Закорчевний Віктор Олександрович** – Черкаський обласний центр з гідрометеорології, провідний метеоролог; м. Черкаси (Україна)
- Захарченко Яна Іванівна** – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Заяць Наталія Олегівна** – Львівський інститут економіки і туризму, доцент кафедри менеджменту, кандидат економічних наук, доцент; м. Львів (Україна)
- Збаржевецька Людмила Дмитрівна** – Кіровоградський національний технічний університет, доцент кафедри економіки та організації виробництва, кандидат економічних наук, доцент; м. Кіровоград (Україна)
- Златопольська Анастасія Сергіївна** – Кіровоградський національний технічний університет, здобувач кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
- Івко Олексій Сергійович** – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Казаків Володимир Леонідович** – Криворізький національний університет, завідувач кафедри фізичної географії, краєзнавства та туризму, кандидат географічних наук, доцент; м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. (Україна)
- Кампов Надія Семенівна** – Мукачівський державний університет, старший викладач кафедри туризму і рекреації; м. Мукачево, Закарпатська обл. (Україна)
- Капліна Тетяна Вікторівна** – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», завідувач кафедри готельно-ресторанної та курортної справи, доктор технічних наук, професор; м. Полтава (Україна)
- Карпенко Петро Олександрович** – Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри технології і організації ресторанного господарства, доктор медичних наук, професор; м. Київ (Україна)

- Кілінська** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, доктор географічних наук, професор; м. Чернівці (Україна)
- Клавдія**
- Йосифівна**
- Копицяк** Юлія – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Іванівна**
- Костащук** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, кандидат географічних наук, доцент; м. Чернівці (Україна)
- Володимир**
- Іванович**
- Костюкова** – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат історичних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)
- Олена**
- Миколаївна**
- Кравченко** – Київський національний торговельно-економічний університет, професор кафедри технології і організації ресторанного господарства, доктор технічних наук, професор; м. Київ (Україна)
- Михайло**
- Федорович**
- Кудла** Назар – Львівський інститут економіки і туризму, доцент кафедри менеджменту та комерційної діяльності, кандидат економічних наук, доцент; м. Львів (Україна)
- Євгенович**
- Кулініч** Марина – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, аспірант кафедри географії України; м. Київ (Україна)
- Тарасівна**
- Кусков** Алексей – Поволжский институт управления им. П.А. Столыпина – филиал Российской академии народного хозяйства и государственной службы, доцент кафедры гражданского права и процесса, кандидат культурологии, магистр права, доцент; г. Саратов (Российская Федерация)
- Сергеевич**
- Куценко** – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Микола**
- Олексійович**
- Кучеренко** – Національний авіаційний університет, викладач кафедри країнознавства і туризму; м. Київ (Україна)
- Валентина**
- Степанівна**
- Лепьошкіна** – Черкаська обласна державна адміністрація, заступник директора Департаменту інвестиційно-інноваційної політики та зовнішньоекономічних зв'язків; м. Черкаси (Україна)
- Таміла Яківна**
- Литвиненко** – Київський національний торговельно-економічний університет, доцент кафедри технології та організації ресторанного господарства, кандидат економічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Тамара**
- Євгенівна**

- Литвиненко** Ярослав Васильович – Національна академія статистики, обліку та аудиту, професор, приватний консультант фізичних та юридичних осіб, кандидат економічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Ліптуга** Іван Леонідович – Одеський національний економічний університет, аспірант кафедри економіки та управління туризмом; м. Одеса (Україна)
- Лісовський** Сергій Антонович – Інститут географії Національної академії наук України, заступник директора з наукової роботи, завідувач відділу природокористування та збалансованого розвитку, доктор географічних наук, старший науковий співробітник; м. Київ (Україна)
- Лопушенко** Катерина Іванівна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Лопушняк** Любомир Вікторович – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування; м. Чернівці (Україна)
- Ляшук** Микола Миколайович – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, старший викладач кафедри туризму та готельного господарства географічного факультету; м. Луцьк (Україна)
- Малиновська** Оксана Юрївна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри країнознавства та туризму, кандидат географічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Маруняк** Євгенія Олександрівна – Інститут географії Національної академії наук України, учений секретар, кандидат географічних наук, старший науковий співробітник; м. Київ (Україна)
- Машкова** Ольга Вікторівна – Херсонський державний університет, факультет біології, географії і екології, кафедра соціально-економічної географії, доцент кафедри соціально-економічної географії, кандидат географічних наук; м. Херсон (Україна)
- Медвідь** Лариса Іванівна – Мукачівський державний університет, старший викладач кафедри туризму і рекреації; м. Мукачево, Закарпатська обл. (Україна)
- Михайлів** Кристина Олександрівна – Національний університет «Львівська політехніка», Інститут екології, природоохоронної діяльності та туризму ім. В.Чорновола, аспірант кафедри туризму; м. Львів (Україна)
- Міщенко** Тетяна Михайлівна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат педагогічних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)

- Немець** Людмила Миколаївна – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства, доктор географічних наук, професор; м. Харків (Україна)
- Нсчева** Наталя Валеріївна – Одеський національний економічний університет, аспірант кафедри економіки та управління туризмом; м. Одеса (Україна)
- Новикова** Валерія Іванівна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат географічних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)
- Олійник** Ярослав Богданович – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, декан географічного факультету, доктор економічних наук, член-кореспондент НАПН України, професор; м. Київ (Україна)
- Павлюк** Світлана Миколаївна – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, аспірант кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування; м. Чернівці (Україна)
- Паламарюк** Марія Юріївна – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, аспірант кафедри економічної географії та екологічного менеджменту; м. Чернівці (Україна)
- Пасєка** Станіслава Раймондівна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, доктор економічних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)
- Патійчук** Віктор Олексійович – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин, кандидат географічних наук, доцент; м. Луцьк (Україна)
- Пацюк** Вікторія Сергіївна – Криворізький національний університет, доцент кафедри фізичної географії, краєзнавства та туризму, кандидат географічних наук; м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. (Україна)
- Першко** Ірина Олександрівна – Житомирський державний університет імені Івана Франка, доцент кафедри ботаніки, біоресурсів та збереження біорізноманіття, кандидат біологічних наук, доцент; м. Житомир (Україна)
- Пустовойт** Анжела Сергіївна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Радченко** Ольга Миколаївна – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, кандидат історичних наук, доцент; м. Черкаси (Україна)

- Рогова** Наталія – Полтавський університет економіки та торгівлі, доцент Володимирівна кафедри готельно-ресторанної та курортної справи, кандидат технічних наук; м. Полтава (Україна)
- Романів** Оксана – Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Яківна Степана Дем'янчука, доцент кафедри географії і туризму, кандидат географічних наук, доцент; м. Рівне (Україна)
- Садова** Уляна – Інститут регіональних досліджень Національної академії Ярославівна наук України, завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону, доктор економічних наук, професор; м. Львів (Україна)
- Сегіда** Катерина – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Юрійвна доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства, кандидат географічних наук; м. Харків (Україна)
- Семикіна** Марина – Кіровоградський національний технічний університет, Валентинівна завідувач кафедри економіки та організації виробництва, доктор економічних наук, професор; м. Кіровоград (Україна)
- Сергійчук** Андрій – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Юрійович Українки, студент кафедри країнознавства і міжнародних відносин факультету міжнародних відносин; м. Луцьк (Україна)
- Сивак** Оксана – Черкаський національний університет імені Богдана Вікторівна Хмельницького, студент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи; м. Черкаси (Україна)
- Сирік** Наталія – Смоленський гуманітарний університет, заведуюча Валерієвна кафедрой гражданского права, кандидат юридических наук, доцент; г. Смоленск (Российская Федерация)
- Сисоліна** Наталія – Кіровоградський національний технічний університет, Петрівна доцент кафедри економіки та організації виробництва, кандидат економічних наук, доцент; м. Кіровоград (Україна)
- Ситник** Олексій – Уманський державний педагогічний університет імені Іванович Павла Тичини, доцент кафедри географії та методики її викладання, кандидат географічних наук, доцент; м. Умань, Черкаська обл. (Україна)
- Славич** Ольга – Ужгородський національний університет, аспірант Олегівна факультету економіки; м. Ужгород (Україна)
- Слободянюк** Юрій – Уманський державний педагогічний університет імені Вікторович Павла Тичини, магістрант кафедри географії та методики її викладання; м. Умань, Черкаська обл. (Україна)

- Смик Оксана** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, асистент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування; м. Чернівці (Україна)
- Степанівна**
- Смирнов Ігор** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри країнознавства та туризму, доктор географічних наук, професор; м. Київ (Україна)
- Георгійович**
- Степанець** – Національний авіаційний університет, викладач кафедри країнознавства і туризму; м. Київ (Україна)
- Надія Павлівна**
- Столярчук** – Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи, кандидат технічних наук, доцент; м. Полтава (Україна)
- Валентина**
- Миколаївна**
- Сырцев** – Негосударственное образовательное учреждение высшего образования «Санкт-Петербургский институт гостеприимства», проректор по качеству и стратегическому развитию, кандидат технических наук, старший научный сотрудник; г. Санкт-Петербург (Российская Федерация)
- Алексей**
- Николаевич**
- Товстоляк** – Криворізький національний університет, доцент кафедри історії України, кандидат історичних наук, доцент; м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл. (Україна)
- Надія**
- Миколаївна**
- Топалова** – Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, асистент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, співробітник науково-дослідної лабораторії рекреаційної географії та туризму; м. Мелітополь, Запорізька обл. (Україна)
- Олеся Іллівна**
- Третьякова** – Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины», студент кафедри економіки і управління; г. Гомель (Республика Беларусь)
- Марина**
- Валерьевна**
- Третьяков** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, аспірант географічного факультету; м. Київ (Україна)
- Олександр**
- В'ячеславович**
- Трусова Тетяна** – Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. Степана Дем'янчука, викладач кафедри географії і туризму; м. Рівне (Україна)
- Сергіївна**
- Уварова Ганна** – Національний авіаційний університет, доцент кафедри країнознавства і туризму, кандидат педагогічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Шевкетівна**
- Фастовець** – Національний університет фізичного виховання і спорту України, доцент кафедри туризму, кандидат педагогічних наук; м. Київ (Україна)
- Оксана**
- Олексіївна**

- Федорова** Діна – Київський національний торговельно-економічний університет, доцент кафедри технології і організації ресторанного господарства, кандидат технічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Фокін** Сергій Павлович – Національний авіаційний університет, доцент кафедри країнознавства і туризму, кандидат педагогічних наук, доцент; м. Київ (Україна)
- Черненко** Андрій Вікторович – Кіровоградський національний технічний університет, здобувач кафедри економіки та організації виробництва; м. Кіровоград (Україна)
- Чичкалюк** Тетяна Олександрівна – Чорноморський державний університет імені Петра Могили, викладач кафедри економіки і землекористування, кандидат економічних наук, доцент; м. Миколаїв (Україна)
- Чулкова** Тетяна Миколаївна – Шевченківський національний заповідник, старший науковий співробітник; м. Канів, Черкаська обл. (Україна)
- Шикор** Марина Михайлівна – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, студент кафедри географії та методики її викладання; м. Умань, Черкаська обл. (Україна)

Наукове видання

ТУРИЗМ І ГОСТИННІСТЬ В УКРАЇНІ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції
(16–17 листопада 2014 р., м. Черкаси)

Відповідальні за випуск
Пасєка С.Р., Новикова В.І.

Загальне редактування та макетування – Новикова В.І.

Підп. до друку 13.11.2014.
Формат 60х90/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 21,4. Тираж 300 прим.

«Брама-Україна». Видавництво.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців.
Серія ДК № 1996 від 28.10.2004 р.
Україна, 18000, м. Черкаси, вул. Слави, 1.
Тел: 0472 457002, 067 4701314.
E-mail: book_brama@ukr.net

ТУРИЗМ І ГОСТИННІСТЬ В УКРАЇНІ:

СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції
(16–17 жовтня 2014 р., м. Черкаси)

Черкаси 2014